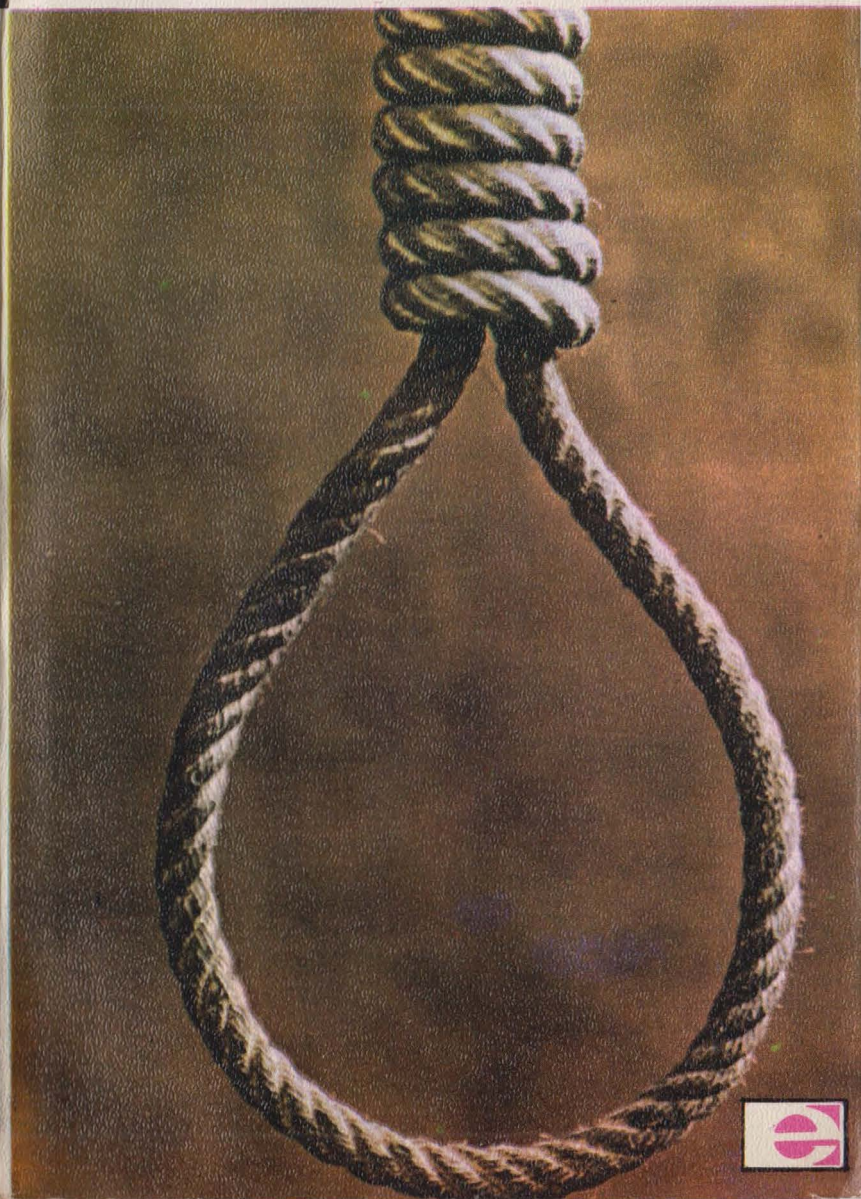
idamlıklar

roman

kerim korcan

43

KORCAN İDAMLIKLAR 43

IDAMLIKLAR
roman
Kerim Korcan
ikinci baskı

idamlıklar
kerim korcan
roman

e yayınları: 43
genel dizi

ankara caddesi 13
tel.: 26 81 42
narlıbahçe sokak 19/3
tel.: 27 87 20
posta kutusu 12
istanbul

Kerim Korcan, 1918 senesi Adapazarı'nın Aktefek köyünde doğdu. Bulgaristan muhacirlerinden saatçı Murat Usta'nın en küçük oğludur. Genç yaşlarında edebiyata ilgi duydu, uzun denemeler yaptı, sonra yazı hayatına atıldı. Linç, Tatar, Ramazan, İdamlıklar adlı eserleri yayınlandı. Evli üç çocuk babasıdır, halen hayatını kalemiyle kazanmaktadır.

e yayınları

kitap/yayın/dağıtım
e-kalem caddesi 12/2, tel: 269742 pk 12 -istanbul

IDAMLIKLAR kerim korcan'ın romanı ● **e yayınları: 43** ● kapak: kemal kaldı ● copyright: **e yayınları** ● dizgi - baskı: toker matbaası ● kapak filmi: ebru grafik ● kapak baskısı: arofis basımevi ● cilt: alibaba ciltevi ● birinci baskı: ocak 1970, ikinci baskı: ağustos 1973 ● **e yayınları,** idare: **ankara caddesi 13, telefon: 26 81 42,** dağıtım: **narlıbahçe sokak 19 kat 3, telefon: 27 87 20,** yazışma ve istekler için kısa adres: **posta kutusu 12 istanbul.**

kerim korcan

İDAMLIKLAR

roman

e yayınları

BİR GECE

O ZAMAN SİNOP cumhuriyet müddeiumumisi Kenan beydi. İriden uzun boylu, ak saçlı pek muhterem bir adamdı Kenan bey. Çoktandır rahmetli olduğunu biliyorum. Ne yazık ki soyadını unuttum. Şayet hatırlayabilseydim O'nu burada isim ve soyadı ile anmak isterdim. Bu çok içten ve insanca bir davranış olurdu.

Müddeiumumiler pek sevimli kimseler olarak bilinmezler mahpushanelerde. Bu neden böyledir acaba? Bir solukta çeşitli sebepler sayılabilir. Yerinde veya yakıştırma, orası önemli değil. Mahkûmlar uğradıkları haksız muamelelerden hep müddeiumumileri sorumlu tutarlar. Bu da bir iddeayıumumî'dir. Gaspedildiğini farzettikleri hürriyetlerinin anahtarı sanki onların cebindedir.

Yani, bir gün merhamete geliverip de: «Sizleri affettik ey insanlar!» deyiverseler, tekmil mahkûmu eski mahalle mekteplerinin ezatları gibi sokaklara dökebilirler. İşte müddeiumumîler böyle **hökümlü** kimseler olarak bilinirler mahpushane havasında. Mahkûm çoğu zaman hissi davranır ve buna mecburdur da bir bakıma. Hissi davranmazsa ümid edemez. Ümid edemezse yarınlara çıkamaz. En kötü şartlarda bile böyledir bu. Çıkmayan canda ümit vardır. Ümitlere gölge düşürenler hep müddeiumumîler!

Mahpushanemize iki kız çocuğu gelmişti kadınlar mahpushanesinden. Bir kadın arkadaşımızın kızına arkadaş olmuşlardı. Dallı fistanlar giymişlerdi. Kahırlı gelinler gibi durgundu yüzleri çocukluk çağlarında. Altı yedi yaşlarında ancak vardılar. Birinin adı Nazmiye, öbürününki ise Şerife idi. Sinop'un köylüklerinden idiler. Nazmiyenin saçları tek örgü ve uzundu. Şerifeninki ise kısa kesilmiş.

Yavru yüzleri solgundu. Belli ki epeyce kuru mahpushane tayını yemişlerdi. Annelerinin günahlarına bilmeden ortak olmuşlardı. Sırtlarında hiç bir kanunî hüküm taşımayan bir garip mahkûmdular. Meyve adlarını saymadık onlara. Biliyorduk ki bir çoğunun adını bile duymamışlardır.

Geniş ve yeşil bahçemizde biraz gezdirdik onları. Papatyalar topladık beraberce. Kedi yavrularımızı sevdiler. Sonra bahçemizin biricik süsü çitlenbik ağacının altına geldik. Küçük misafirlerimizi ağırlamıştık kendimize göre. Sıra şimdi onlardaydı. Onların boylarından çok büyük marifetleri vardı. Hep duyuyorduk. Bunun için usulünce ricada bulunduk kendilerine. Bize bir oyun gösterirlerse çok memnun kalacağımızı söyledik. Naz etmediler. Aksine, anlayışla karşıladılar bu isteğimizi. Eteklerini bellerine doladılar. Kadınlardan öğrendiklerini tıpkı kadınlar gibi döktüler orta yere. Kıvrıldılar. Adım adım geçtiler küçük bir yuvarlakta. Küçücük parmakları şıkır şıkırdı. Tabanlarını vuruyorlardı yere arada bir. Ve yanık bir türküleri vardı çocuk seslerinde manalaşan

Ey mitteyim mitteyim!
Bahçen kavunluk mudur?
Attın bizi zindanlara!
Dünya gâvurluk mudur?

Böyle hazin bir tabloda geçmişti onların oyunları. Sonra çitlenbiğin altında dinlenmişlerdi. Hayatımızda gördüğümüz en manalı şey onların masum alınlarındaki boncuk boncuk terdi. Ve bu yüzlerde tekmil insanlığın çektiği acıları okumuştuk. Bu garip bir eğlence olmuştu bize. Onlara kuru üzüm ikram etmiştik, leblebi vermiştik. Ama oyunlarından neşe aldığımızı söyleyemem. Uzun uzun düşünmüştük oyunlarını sürdürürlerken. Ve bir manada da için için ağlamıştık.

Ayan beyan görülüyor ki: Şu küçücük yavruların bile şikâyet okları gidip müddeiumumiyi buluyordu. Haklı veya haksız bu böyledi. O yavruların analarını kanun mahkûm etmiş. Mahkûm kadınlar da sahip çıkan kimseleri olmadığı için yavrularını yanlarına almışlar, çektikleri cezanın bir o kadarını da kızlarına çektiriyorlardı. Demek ki: Çocukların çektikleri acıdan (Kanunu bilmemesi mazeret sayılmayan) annelerini suçlamaları gerekirken, hürriyet isteyen küçücük ellerini müddeiumumiye uzatmaları, adaleti ilgilendiren bir konuda, pek de âdil bir davranış olmuyordu...

Olmuyordu olmuyordu ama, gel de mahkûma anlat bunu anlatabilirsen? Onlara göre: Mesele alabildiğine basitti. Kara, kocaman bir kitap vardı müddeiumuminin önünde: Kanun kitabı. Türk ceza kanunu. Türkçe yazıyordu madde madde güya içinde her şeyleri. Ama ne gariptir, bunu Türkler anlamıyordu. Olmadı! Kim anlıyordu öyleyse bu kitaptan? Bunun cevabı basit, kimler anlayacak? Hâkimler anlıyordu. Müddeiumumiler anlıyordu. Bir de avukatlar anlıyordu. Peki peki: Hâkimler, müddeiumumiler, avukatlar Türk değil miydi?

Evet, hâkimler, müddeiumumiler, avukatlar hep Türktüler. Ama öyle bildiğimiz gibi sıradan vatandaş değil, hep okumuş Türk. Yani mektep medrese görmüş Türk... Ha... İşte bak, buraya gelince biraz düşünelim? Ne oluyormuş buralara gelince? Okunmaz mektuplar okunuyor, çözülmez düğümler çözülüyormuş. Demek ki bu kara kaplı kitap, yani Türk Ceza Kanunu, gerçekten de Türklerindi. Ama ne dedik? Okumuş Türklerin, yani hâkimlerin, yani avukatların, yani müddeiumumilerin kitabı...

İşte Kenan bey bu kitaptan okuyordu ne okuyorsa. Sonra önündeki kâğıda bir şeyler yazıyor, daha sonra çıkıp ağırceza mahkemesi kürsüsüne uzun uzun konuşuyordu

«Pek muhterem reis bey!» diyordu «Adlî tarihin kaydettiği en feci cinayet karşısındasınız! Her ne kadar maznun işlediği şeni fiili tecahülden gelerek, tevile sapmak istemişse de, onun bu dessas tavrı hiç de gözlerden kaçmamıştır.» diyordu. «Mevcut delil ve şahadetler bizde şu kanaatı uyandırmıştır kil» diyordu. «Ani tehevvür kat'iyen ve katibeten mevzuubahis olamaz!» diyordu. «Taammüt sarahaten mevcuttur!» diyordu.

Hep böyle şeyler söylüyordu Kenan bey, ağırceza mahkemesi reisi de onu başını sağ omuzuna eğerek dinliyordu. Ve besbelli ki gözlerini arada kapamasına rağmen söylenenleri harfiyen anlıyordu. Şekle bakılırsa hüküm ağırceza reisindeydi. Ama mahkemenin olanca havasını Kenan bey yani müddeiumumi dolduruyordu. O, söylüyor, söylüyor, arada da şahadet parmağını maznuna uzatıyordu.

Ve maznun da anlıyordu ki söylenenler hep o-

nun içindir. Bir sıkıntıdır çöküyordu içine işleri farkedince. Duyduklarını iplik iplik çözemese bile, atak tavırlardan, salona çöken ağır havadan durumun kötüye gittiğini anlamaktadır. Tavan kapkara, ağır ağır iniyor üstüne. Kürsüde bir çeşit giyinmiş insanlar şeklini kaybediyor. İki kaya parçası arasında kalıyor sanki maznun, bir daralma duyuyor içinde. Yağız çehresinde ter damla damla. Eliyle sığayarak siliyor yüzünü. O ömründe mendil nedir bilmedi. Kanunu bilmemesi, mendil taşımaması mazeret sayılmaz...

Celse uzadıkça uzar. Ve öyle bir hale gelir ki o, ateş çıkacak sanır ağzından. Kendini tutamaz. İçinden içinden söylenmeye başlar: «Bir deyyus öldürdük alt tarafı» der. «Ortaya hiç ummadığım bin türlü dâva çıktı! Yaz babam kâatlara, yaz babam kâatlara! Ne de çoğumuş bu hökümatın kâadı? Ve de uzun uzun konuşmaları ne başı belli ne sonu! Eğer biriciğini lâyıkıynan anlayabildiysem peygambarın ümmeti olmeyem ben!

Bi sürü dipsiz doruksuz lâf. Vallaha bi kulağımdan girip öbüründen çıktı. Yok şöyle olmuş, yok böyle olmuş. Bu mahkeme dedikleri de havaynan dönen bir değirmen zaarı Kâat atıp sepedine, daşlarıynan lâf öğüdüyo. Onu inceler, bunu inceler. Biz mandayı kaybetmişiz! Onlar hâlâ karıncanın peşinde. Madem bu işe bu kadar meraklıydı bu adamlar! O deyus, bizim karının peşinde dolanırken neredeydiler?

Neden bir gelivermediler bizim köye? Tabi burada konuşması kolay yal Dik hökümatın candârmasını kapıya. Ver mubaşirin eline kâatları, bağır babam bağırı Sen onu burda yaparsın. Şeherlik yerde yaparsın. Köylük yerde olmaz bu! Dağlık yerde olmaz bul

Ne bi kolaymış koltuklara kurulup da höküm yörütmesi. Dağda, köyde yörümez bu kanun. Evet kanuna hörmetimiz var ya! Bu işler hep hökümet tarafından olan işlerdir. Lâkin bizim oralarda yörünmez. İş köylere geldi miydi, elin oğlu dağda yatırır da bıza keser gibi keser adamı!»

Reis tok sesle dikte eder daktiloya. Ve daktilo takır takır yazar. O gene düşünür ve konuşur kendi kendine:

«Ben hökümatı dağda isterim. Ben hökümatı köyde isterim! Koy başımıza sen mıktar denen bir orospu eniğini. O da gitsin kimin arabası gıcırdarsa ona binsin. Taksın kuyrukçularını peşine ziyafetler düzsün. Soğuk sular nerede? Yağlı kuzular nerede? İşte oralarda dolaşsın dursun.

Sankim onlar bilmiyor muydu bizim karıya göz konulduğunu? Tövbeler olsun domuz gibi biliyordu. Ben kalkıp da candarmaya mı gidecektim bizim karıyı koruyun diyerekten? Biz öldük müydü canım? Boş ver sen o candarmanın koruyacağı namusa. Din dinayet yolundan tekbirle gerdeğe girdik biz! Cemaatın huzûrunda bu karıya sahap olabilirizl dedik. Şimdi kalkıp da kapımıza candarma mı çağarmak gerek? Bi de var ki, eğer habar etseymişim, candarma o deyusun kulağını burarmış! Bu da kocaman bir lâf bel Ne aslı var ne de astarı! Böyle bişey olmazl Neden mi? Çünküm candarma bi yanna gider, deyyus bi yanna gider. Hiç bir zaman birbirlerini görmezlerl»

Az durur. Sağa sola bakınır. Sonra gene devam eder kendi kendine konuşmasına:

«Biz koca koca kitaplar okumadık ama, eskârlık ettik. Gurbet gördük. Kör cahil de sayılmayız büsbü-

tün. Candarmanın bir eli zenginin kakasında. Bir eli de fakırın yakasında... Allah bilir ya ben o deyyusa söyledim. Bunun sonu fena olur dedim! O çividen çıkmış bi kere? Heç bi kıymat vermedi sözümüze. E... tabi sözün yeri ayrı, bıçağın yeri ayrı. Çektin mi kınından ataş gibi yıldır yıldır yanar havada ve için bi kararır dağlar gibi. Bismillâh der inersin hasmin göysüne. En eyi kanun budur iştel Allah utandırmasın!

Şimdi her şey olup geçti ya! Ben gene şunu açık söylerim: Ölüm hakkıydı o adamın be! İşin doğrusunu konuşursak meselenin eni ucu bu! Ben bunları kendi kendime konuşurum ya! Hem de bak ne güzel, her şey sırasında ve yerinde. Ama içimden işte! Reyis beyin karşısına kalktım mıydı, ol görüp iki lâfı bir edemem. Dilim taş kesilir dönmez ağzımda.»

O böyle düşünürken daktilo takırtısına devam ediyordu. Zaten düşünmekten ve kendi kendine konuşmaktan başka nesi vardı? Konuşacaktı. Ama içinden içinden. Haykırarak değil. Gücü bu kadarına yetiyordu. Artık gücünün tek bir insan olarak nerelerde sınırlı olduğunu anlamıştı. İçinden kendi kendine konuşmasına da karışacak değillerdi ya? Yoksa şu çekilmez hayatı nasıl edip de yaşardı o? Beyni kurşun gibi eriyerek akardı alimallah. Yüreği dayanamaz bu kadar acıya, bir ateş tuğlası gibi çatlardı. Öyleyse o, şu başına kâbus gibi inen mahkeme tavanının altında konuşacaktı:

«Mahkeme salonu böyük. Yüreğin geniş. Sen gene kolunu sallayarak konuş müddöyüm bey konuş» diyordu. «Sen konuş bakalım Kenan bey. Tabi konuşacaksın. Mektaplarda okumuşsun. Umur görmüşsün çünkü. Dabancan belinde. Candarma elinde. Bunca

gardiyan gözüne bakar. Eh madem böyledir bu! Benim gözlerim bağlı, senin kılıcın zağlı madem, bir fakırı ipe tektirmaktan ne çıkar? Müddöyüm bey birez de bizi dinle bakalım! Edalet böyle olmaz Kenan beyl Edalet birez de deyyusun yakasından tutmalı!»

İşte, ayan beyan görüyoruz ki: Her haksızlığa uğradığını farzeden mahpus kişi elini müddeiumuminin yakasına uzatıyordu. Ve felâketinin hesabını ondan soruyordu. Peki bu doğru muydu acaba? Kenan beyin zaman zaman idamını isteyerek bazı mahpusların kanına girdiği doğruydu. Yalnız bu kanlı ellerini ağzına götürüp bıçak gibi yaladığı yanlıştı. Böyle bir suçlamanın gerçekle bir ilgisi yoktu. İçi yanan bir mahpusun kurnaz bir yakıştırmasıydı bu... O, meslek olarak işini, gözünü kırpmadan yapıyor, sonra da, okumuş bir insan olarak üzülüyor, günlerce bu işi düşünüyordu.

Böyle olmasa, sabahın beşinde makamına gelmek zahmetine neden katlansındı? Makam sahibi bir insanın güneş doğmadan dairesine gelmesi akıl alacak bir şey miydi? Kenan bey bunu yapıyordu işte. Gerçekten de o, erkenden evrakların içine gömülür ve civar vilâyetlerden kendi mahpushanesine gelen mahkûmların dosyalarını elden geçirirdi. Usul hatası, takdir hatası ararda evraklarda. Günlerce sürerdi bu. Ve sonra ceza muhakemeleri usulü kanununun maddelerini didikler. Kanunun kendisine tanıdığı sınırlar içinde dertlere derman olmaya çalışırdı. Ait olduğu mercilere yazılar yazar, kıyıda köşede kalmış, unutulmuş hakları meydana çıkarırdı.

Bir de bakılır ki daha üç sene yatması lâzım gelen bir mahkûm yatağını toplayıvermiş, bir başkası da

mahkûm oduğu ceza kanunu maddesinde yapılan değişiklikten faydalandırılmış. Daha buna benzer neler! İşte bu insancıl işleri de Kenan bey yapıyordu. Ne melekler ne de gaipten gelen bir emirle yapılan şeylerdi bunlar. Mahkûm içten sevinerek takibeder olanları:

Ve sonra, her yürekte bir umut belirir. Övgüler başlar. Sürer gider geceler boyu: «Yaşa be Kenan beyl» derler müddeiumuminin insancıl davranışlarını anaraktan, «Yaşa! Sen dirayetli adamsın! Sen hökümlü adamsın! Peygamber postu senin bugün oturduğun yer. Ne bi mürvettir bugün senin yaptığın işler? Bi fıkaranın, hiç bir mecburiyetin yokken derdini ele alıyorsun. Yazıyorsun. Çiziyorsun. O fıkarayı cehennem azabından kurtarıyorsun. Sağ ol. Berhudar ol. Ne diyelim daha? Darısı bizim de başımıza! Mekânın cennet ola Kenan beyl Kenan bey sen mahkûm bubasısın bu güne bu gün! Müddöyümlük şayeste sanal..»

İçlerine umutlar salınınca, yollar açıp dertlerine derman olununca, dua gibi, yüreğe serinlik veren cümleler ağızlarında, böyle konuşuyor mahkûmlar. Kenan beye saygılarını, Kenan beye sevgilerini belirtiyorlardı.

O hancı, biz de yolcuyken, bizim destilerimiz boş, onun hazneleri doluyken, kendisine bir çok işlerimizin düşeceği gayet tabiî idi. Kenan beye

«Efendiml» dedim. «Odalarımızda gece ışıkların yanmaması ceza içinde ayrı bir ceza değil midir? Akşam olup karanlığın bastırması cezadan da öte ayrı bir azap oluyor bizim için. Buna bir son vermenin ve bizi yalancı bir nura kavuşturmanın imkânı yok mudur?»

O, gülümseyerek baktı bana. Verecek bir şeyi olmasa bile bir hakkın istenişini gönül hoşluğu ile karşılayan nadir kanun adamlarındandı:

«Ne yapalım oğlum?» dedi. «Biz ışığı umumi koğuşlarda ancak yakabiliyoruz. Siz de o koğuşlarda olsanız bundan faydalanabilirsiniz. Ne var ki sizi suçunuzun mahiyeti itibarile öbür koğuşlara verememem. Bu da öbür mahkûmları düşündüğümden değil de sizi esirgediğimdendir. Onların arasında bir hiç yüzünden kanlı kavgalar olur. Ne gereği var sizin gibi okumuş adamları onların arasında harcayayım. Ben yapamam bunu. Sizlere içten bir yakınlık duyarım... Ama ama, bir de ışık meselesi var! Bu inanın ki bir tahsisat meselesidir. Elimizdeki para mahduttur. Odun tedarik edip doğru dürüst hamam bile yaktıramıyoruz. Pislikten kurtlanacak bu adamlar nerdeyse.»

Kenan bey böyle cevapladı benim sorumu. Ve biyerde sustu. Gözlerimde tesirini aradı sözlerinin. Gene gülümsedi

«Ne olacak canım?» Dedi. «Siz de gündüz okuyuverin. Nasıl olsa bu memlekette çok okuyanın, çok sevilmediğini biliyorsunuz!»

Bu babacan tavır ve açık, içten anlatım karşısında verecek bir cevap bulamamıştım...

Çaresiz gecelerimiz karanlıktı. Bitip tükenmeyen katrandan geceler. Demir parmaklıklı penceresi Sinop'a bakan küçücük bir odada tek başıma kalıyordum. Beş on kitap. Bir tahta karyola. Bir de duvar takvimim vardı eşya olarak... Cezam yıllar var ki kesilmiş. Ve bunun beşte birini yatmışım. Tek kaygım ve isteğim, yedi sekiz takvimin daha duvarda bitip yenilenmesiydi...

Gecelerden bir gece. Kafa saatım on ikileri çoktan aşmış. Odamda ay ışığı serpintisi garip bir aydınlık vardı. Kapım ağır ağır açıldı. Adımlarını sürüye sürüye gardiyan Ali Faik girdi içeriye. Hiç alışmadığım bir ziyaretti bu. Biraz tuhaf buldum. O'na bir kaç gün evvel hemşerim Faik Baysal'ın SARDUVAN romanını okumuştum. O dikkatle dinlemiş ve bir yerinde çok çok gülmüştü. Acaba bana bu çok başarılı kitabın tesirinden mi bahsedecekti? Hiç sanmıyorum. Öyle bir şey olsa, gece yarısını aşan böyle bir zamanı neden seçsin? Nasıl olsa gündüzleri konuşacak, her konuda konuşacak bol bol zamanımız oluyor...

Ayak ucuma yanaştı. Sesini gece havasına ayarlayarak sordu:

«Kerim efendi, Kerim efendi! Uyanık mısın?»

Beni de bir merak sardı aniden. Yerimde doğruldum. Seçtiği saata bakılırsa hayırlı bir haber olamazdı gardiyanın getirdiği. İçim yatışsın diye biraz da sabırsız sordum :

«Daha uyumadım Ali efendi, ne o kötü bir haber mi var allah saklasın!»

Bir karar durdum.

«Şey... Konuşalım demiştim de...»

Merakım daha da arttı, devam ettim sonra:

«Konuşalım Ali Faik efendi. Beni de meraka saldın. Önemli bir haberin olmalı böyle bir saatı seçtiğine göre. Sen gece yarısı ziyaretleri yapmazdın?»

Haberi vermekte biraz tereddütlü idi. Acaba evimizden kötü bir haber mi gelmişti? Bir ölüm telgrafı falan? Babam oldukça yaşlı bir adamdı. Kimin evvel kimin geç öleceği bilinmez yal O dumanı sonuna kadar emdi, sigarasını yere attı. İçini çekerek

«Şimdi kapı altından geliyorum.» dedi. «Aşağıda hazırlık var. Keşke gidip te öğrenmeseydim. Bu gece asıyorlar Ayancık'lı Ömer'i. Bana da Ortaköy'lü Ali söyledi. Keşke duymamış olsaydım. Dünyalar başıma yıkıldı.»

Sarsıldım birden. Bu haberi gündüz duysaydım, belki bu kadar heyecana düşmezdim. Demek biz gardiyanla konuşurken Ömer can pazarındaydı. İnanmak istemiyordum. Ne kadar şikâyet edilirse edilsin, gene de mahpushanenin yaşanacak bir havası vardır. Zaman zaman kendini bu havaya kaptırıp insanın nerede yaşadığını unuttuğu bile olur.

Ama böyle sonbahar gelip te idamlar başlayınca, mahkûm birden en acı çizgide anlayıverir nerede olduğunu.

İşte ben de böyle olmuş, bir insan mezbahasında yaşadığım hissine kapılıvermiştim. O zalim mahpushane çatısı düşündürüyordu belki de bunu. Evet bir garip mezbahadaydık ve etrafı yüksek kale duvarlarıyla çevrilmiş bir avluda öldürüleceğimiz günü bekliyorduk. Bu böyle olunca ne farkımız kalıyordu hayvanlardan? Hemen hemen hiç bir farkımız kalmıyordu. Neden mi? İşte meydanda cevabı! Onları kesmeye götürüyorlar. Bizleri de asmaya...

Boynunu eğmiş öylece duruyordu Ali Faik. Ne faydası olurdu ama, bir iki söz de ben söylemeliydim :

«Ne gelir elden Ali Faik efendi?» dedim. «Biz o arkadaşa, ateşe doğru yürüdüğü şu ölüm saatında acıyoruz. Başka ne gelir elimizden? Yapabileceğimiz tek şey de budur.»

O yatışmıyordu bu kadarlıkla. Bir şeyler söyle-

mek istiyordu. içinden Ömer'in adı geçen bir şeyler. Yutkundu

«Yok Kerim efendi,» dedi. «Kanun adamı asar, ben buna birşey demem. Desem de bir faydası olmaz. Benim canımı sıkan, benim anlatmak istediğim bu değil. On yedi senedir burada necelerini gördüm. Bu da demek ki Allahın bir hikmeti. Kimi urganda ölüyor sallanarak, kimi de yorganda. Lâkin benim kafamı kurcalayan bir şey var. Bu çocuğunki öylesi değil inan ki değil. Ben pusudan adam vuranı oturtup karşıma dinlemem. Şöyle gözlerine bir bakar, hangi tüfeğin demirinden olduğunu anlarım. Ama Ömerl işte vallaha bu öylesi değill Kuzu gibi bir adam. Hatırnaz. Pusudan adam vuran kuduz köpeğe benzer. Sinsi sinsi dolaşır ve gözleri donuktur.»

Biz konuşurken, hiç durmadan ölüm saatının yaklaşması en içten konuşmaları bile manasız kılıyordu. Ali Faik efendiyi dinledim dinledim sustum. O mesele üzerine uzun uzun konuşsak ta hiç bir şeyi değiştiremezdik. Odamda boyun bükerek duran felâket habercisi de anlamıştı bunu. İçini dökmüş belki de ferahlamıştı. Geldiği gibi gene sessiz adımlarla yürüdü gitti...

Kalktım dikildim penceremin önüne. İstesem de artık uyuyamazdım. Sinop karşımda uzak, derin uykulardaydı. Tek tük bir iki ışıklı ev vardı. Onun kanunlara saygılı olması için beyaz bir kurban hazırlanıyordu mahpushanede. Ama başı kınalı değil, göğsü kararlı. Uyanan şehir yarın neler görecekti. Görecek, adaletten emin olacaktı...

İdamlık Ömer beyazlara bürünmüş, ağır ağır üç ayaklı sehpaya doğru ilerliyordu belki de. Onunla ay-

nı mahpushanede yatmış bir adam olarak, değil onun hayatını bağışlatmak, en gür sesimle haykırsam bir saniye yolundan alıkoyamazdım.

Ama onun çektiklerini ve ölümle biten bu kanlı macerayı yazabilirdim.

Uzun uzun yazabilirdim. Varsın okusun insanlar. Belki sana bir acıyan olur Ömer... Sen bir adlî hata kurbanı olduğunu söylemek istiyordun. Ne var ki dilin kanuna ve hukuka yatkın değildi. Cebinde de hiç bir zaman üç beş liradan fazla para bulunmadı. Halbuki parası olmayanlara bütün kapılar kapalıydı. Sen de kalktın, böyle bir dünyada hak ve adalet aramava...

Eğer bir davanın konusu zanlıyı idama götürecek kadar ağırsa, şüphesiz ki adlî hata günahların en korkuncudur. Zira, kurbanları gittikleri feci yoldan bir daha katiyyen geri dönmez ve hata ebediyen tamir edilmez...

Yanılmamak isteyen adalet toplumun nabzına uzatacak elini. Halk'la çok yakın bir bağ kuracak. Aksaklıkları yakalamanın, haksızlıkları önlemenin başka bir yolu yoktur... Aksinde eyak diredikçe suçlu gider mersine, deliller dağları aşar. Biz gene eğiliriz acem düzmesi zabıtların üstüne, boşu boşuna yıllarca suç ve suçlu araırız...

ŞAKİR AĞA

GÜNÜ GELİR. Saatı dolar. Hakkında verilen karar yüksek tasdikten geçer. Herifi de götürüp bir köşenin başına veya bir meydana asıverirler... Yüzü balmumu sarısı, beyazlar giydirilmiş bir insan, saatlarca ipte asılı durur. Maksat insanlara ibrettir. Görecekler. Korkacaklar. Korktukları için de suç yapmayacaklar...

Halbuki sehpayı boylayanlar içinde de, daha evvel asılmış kişileri görenler çoktu. Zaten insanlar asılan bir kimseyi sehpada sallanırken gördüler mi, suçu ne olursa olsun ona acıyorlar, küçükler ise böyle bir manzara karşısında sebebini bilmedikleri bir korku geçiriyorlardı...

İşin aslına bakılırsa idam cezası, büyük bir sel felâketini önlemek için yapılmış, derme çatma, çürük setlere benziyordu. İnsanlar arasında derin aykırılıklar ve geçim sıkıntıları oldukça, yapanı ipe götürecek büyük suçlar daima olacaktı... Ne ölen kendisine hazırlanan feci korkunç tuzağı kestirebilecek, ne de öldüren beyazlara bürünmüş soğuk iç ürperten akıbetini düşünebilecekti...

İdam hükmü giyenler kısa bir zaman için mahpushanelerin en göze çarpan insanları olurlar. Kasıla kasıla yürüyüşleri, içine kapanık duruşları ve hatta yerli yersiz gülüşleri hep üzerinde durulacak noktalardır...

Ama günler geçtikçe, onların bu acılı hallerine gösterilen ilgi azalır. Herkeste bir alışkanlık belirir onlara karşı. Ürküntülü duygular kaybolur. Herhangi bir mahkûm gibi sayılır olurlar onlar da. Gelecek günler artık ancak idamlıklar için korkuludur. Yani zamanın geçmesile bir taraf da gün be gün ölüme yaklaşırlar...

Bu konuda ateşin düştüğü yeri yakması biraz da olağandır. Eğer idam felâketine uğrayanlar teşkilâtlı bir halk hareketinden gelen dava adamları değilseler. Çünkü beraberce yürütülen bir fikir savaşında ölenlerden çok, veya en az ölenler kadar, kalanlar da azap çekerler...

İdamlıklar da öbür mahkûmlar gibi yer içer eğlenirlerdi. Ne yemeleri yalancıktan, ne gülmeleri zorakiydi. Yalnız onların geceleri bir başkaydı. Çıkış yollarını bulamadıkları karanlık bir ormana saparlardı tatlı bir uykuya dalmak istedikçe. Bütün yolların bağlandığı bir ormana. Her adım onları bir bilinmeze götürürdü. Bir yol ararlardı kendilerine hep. Canlarına amanlık veren bir yol. Ah! Bu yol vermeyen ormanlar! Oralarda her adım bir engele çarpardı. Bir rüzgâr eserdiki ağaçların doruklarında. Bir rüzgâr ki en katı insanları taş edip dondurur heyl Nelerden, nerelerden korkacağını şaşırır insan, her ağacın dibinde bin kurt birden ulurdu.

Vurur rüzgâr vurur, deniz dalgaları gibi döverdi dalları. Ağaç gövdeleri kulak zarlarını patlatacak gibi çatırdarken, dayanılmaz bir gıcırtıya dönerdi bu sefer çıkardığı sesler. Sonra her ağacın altında bir canavar, ateş çakardı kuduran gözlerinde. Bir bakarsın hepsi kara bir taş gibi yerlerine çakılmış. Bir de bakarsın dikip başlarını sıradan ulumada.

Şaşırır bu can isteyen korkunç manzarada idamlık. «İşte bak ateş gibi yakıcı, buz gibi dondurucu, ölüm hali bu olsa gerek. Ben ölüme yaklaştım» der. «İşte bir adım kaldı!» der. Korkudan da öte zalim bir duygu kemirir içini. Bir serçe gibi uçuverecek sanki can denilen her şey hemen çabuk tarafından oracıkta bitiverecek. Ve içi daralan insan kurtulacak. An be an kötü bir haber beklenir, lâkin bir türlü bitmek bilmez bu cehennem azabı.

Çünkü can denilen serçe dayanır ve kolaylıkla kabul etmez yenilgiyi. Kendi küçük ama çok büyük umutlar taşır kanatlarında. Bir ağaç kovuğuna çekilip sinivermez. Kocaman bir kartal olur çıkar meydana canına kastedilince. Ölüme teslim olmaz. Eğmez hiç bir engelin önünde mağrur başını. Çarpar çarpar kanatlarını bu çıldırtan ormanda. Yükselir, çatırdayan ulu ağaçların doruğuna çıkar. İşte burada bir başka olur o korkunç manzara. Şimşek çakar, simsiyah ağaçları ışığa boğar. Sonra ormanı inim inim inleten bir gök gürlemesi. Kesilir bir anda kurtların korkunç uluması ve idamlığın içini yıkayan serin bir yağmur başlar.

Yağar yağar, bir bereketli yağar, yaradana kurban olayım. Yur yıkar, pak eder ak güvercinler gibi mahkûmun kararan gönlünü. Yeni yeni inanılmaz umutlara kapılar açar. Sonra bulutlar çekilir parça parça, tek tek ve küme küme yıldızlar doğar. Iğıl ığıl bir ırmak akar düzlükte. Akar ışıktan bir kuşak gibi üstü buğulu.. Sonra beyaz örtmeli bir kadın belirir. Açar mübarek ellerini gök yüzüne. İç ürpertir sesi. Bir hoşça güzellik vardır derdini anlatmasında:

«Topraktan geldik» der, «Koca allahım! Evet topraklarda yaşıyoruz! Topraklarda yaşıyoruz! Hep ka-

hır gördük allɛhım ömür boyunca! Bir isteğim var ki canım daraldı, ta buralara geldim. Bir isteğim var ki kapını kapı bildim! Öksüzler gibi dileğimle döndürme beni. Bir işaret ver ki kararan umutlarım ışığa dönsün! Dönsün allahım! Bizi bu hallara koyanların ocakları sönsün allahım! Sönsün Allɛhım, bir dilek için geldim koca kapına! Allahım oğlumu asacaklar! İçimi ataşlar bastı hep. Yanɛn yürekler susuz. Bitip tükenmeyen geceler uykusuz. Allahım oğlumu asacaklar. Yedi kudretine kurban olayım. Allahım onu bağışla bize!»

Irmak boyu serin. Yɛlvaran kadının dualarındaki manalar derin:

«Yanağımda alım yok. Boya çalmasını bilmem dudaklarıma. Yel savurdu, gün kavurdu kırlɛrda beni. Genç olup gençliğimi, ere varıp da yeniden mürvetimi bilemedim. Böyük kapıları çalamam. Hatırlı adamlardɛn heç bir bildiğim tanıdığım yoktur. Neler yazar o kocaman kanun kitapları, allahım bize ayan etmedin! Hangi yoldan gitsek yönümüz aydın olur, onu açıkça beyan etmedin.

Hep hocalar düştü önümüze. Sakalları kocaman, gözleri kurnaz hocalar. Biri bir türlü söyledi, öbürü bir türlü söyledi, hangi peygamberin ümmeti olalım bilemedik. Tavuk istediler verdik. Gözleme istediler yɛptık. Hep muskalar astılar boyunlarımıza. Benim oğlumun da boynunda muskası vardı hani ya? İpleri çekileceği günü bekliyor şimdi... Allahım yedi kudretine kurban olayım! Şu oğlumun canını bağışla bize. Zalımların ellerinden tutuver. Üstümüze geleri belâları ötelere itiver. Nadɛslar var ekilecek. Çayırlar var biçilecek. Yoluna melil melil bakan yetimler vɛr.

Allahım sen kara bahtlı, gençliğinde gülmeyen oğlumu bağışla bize!»

Kara ormanlarda yürümüş, türlü engellerde yorulmuş, yorgun sendeleyerek ırmak kenarına iner idam mahkûmu. Anasının sesini duyar uzaktan uzaktan ve umutlara kapı açan yakarışlarını. Başını ellerinin arasına alır. Demek onun da bir düşüneni, izini arayanı vardır. Yeniden umutlara düşer. İçini keder kaplar taş yemiş güvercin gibi. Ve uzun uzun hıçkıra hıçkıra ağlamaya başlar. Bu korkudan değildir pek. Hayata doyamamaktandır. Kolları bağlı ölmek zordur bir de. İnsana çırpınma hakkı bile vermezler. Bunun için ağlamaktadır o.

İşte gene kahırlı bir gece geçmiştir türlü duygular arasında. Islanmıştır kirli yastığı göz yaşlarıyla. Uykuda bile ölümle uğraşmak, çok fena bir şey bu. Ama o gözyaşlarını kimselere belli etmeyecek. Islanan yastığını saklayacak. Sonra çok uzaktan duyulacak sabah ezanı. Ve daha bir pırıl pırıl olacak gök yüzünde yıldızlar...

Evet onların geceleri bir başka olur. Dalar giderlerdi rüyayla hülya arası. Şöyle bakılırsa herkes gibi uzanır yatar, ama herkes gibi rahat uyumaz, uyuyamazlardı. Geceleri gözleri isli tavana çakılmış, ömürlerinde hiç düşünmedikleri veya pek az düşündükleri şeyleri hatırlarlardı. Kanunları, mahkemeleri düşünürlerdi. Dalıp dalıp giderler de bir karar, içlerinden neler geçmez:

«Reisicumhur, 'şu adamı asman' dese, acep o adam ipten kurtulur mu ki? Ama reisicumhur onların derdini nereden bilecek!

Ne kadar çok insan var şu Türkiye'mizde. Hepsi

de bir şeyden dertli.. Adamın parası olmalı şöyle bol. Çanta dolusu para. Atmalı avucunu saçmalı yere. Salana da vermeli açıkçası, ürüyene de. O zaman belki canına bir amanlık ve çare bulabilir...»

Umutların gene en bel bağlanılanı hazreti allah. Fakir başka kimden medet umsun? Biraz evvel hayal aleminde gezerken yaptıklarile yetinmez ve bir daha dener umut kapılarını. Dudakları titrer kapanan gözlerinin yaptığı karanlıkta. O şimdi çölde susuz kalmış bir perişan yolcu ve mahsülü yanmış bir köylü gibi yalvarmaktadır:

«Allahım! Beyaz kâğıt serilir, kara kalem yazar. Kulunun haksız ettiğini, gene rabbiciğim bozar. Karakol kapısı bilmem. Kanundan nizamdan anlamam. Sen bilin alahım acı şu fakır kuluna, can senin elinde!

Allahım! Deryalarda rüzgârların dolaşır. Ormanlarda hayvanların dalaşır. Rahmet olur, bereket yeşerir toprakta. Ay doğar karanlıklardan ışıklar gelir. Haftalar ay olur hekmetinle. Üç ayın bir mevsim, dört mevsim bir yıla çevrilir. Küçücük kuzulara can verirsin ıssız kırlarda. Gazabınla koca ormanlarda ulu ağaçlar devrilir.

Allahım bebeler ağlar ya kara karanlıklardal Biz onları ana ister, meme ister sanırız. Halbuki melekler sana böyle seslenirlermiş topraktan. Perişan hâlimizi beyan ederler imiş! Her derdimizi sana ayan ederler imiş! Allahım senin yüce katında heç bir şeyin gizlisi, bilinmezi yoktur. Yüce hikmetinle insanlar aç, senin taktirinle insanlar toktur.

Allahım ağzı süt kokan bebelerin hatırı için,

Meleklerin yüzü hörmetine. Sahapsız kalan kadınlarımıza bakaraktan. Gözü yaşlı analarımıza acıya acıya. Çıktım kanlı yollara ol görüp dönemedim. Al çekti şeytanlar gözlerime, hırsımı yenemedim. Kurbanlar kesilirken ben kana bakamazdım allahım sana ayanl Lâf dalaşından bile kaçınırdım allahım sana malûm. Sonra kan revan içinde kaldım böyle, nolduğum bilemedim.

Allahım! Ölülerine can mı gelir ben iplerde asılırsam? Sararan benizlere kan mı gelir? Camiden mi çıkardık biz yoksa vurduğumuzu? Üç kişi birden bindiler dallarıma, her şey sence malûm, her şey sence sana ayan allahım! Kan olmadık heç bir yerim kalmadı biliyorsun! Öyle bi döğdüler ki köy meydanında, o halimde koyup çekildiler sora. Herkesler o halimi gördü benim!

Kalktım bi nefes verilince. Durdum meydanda kanlı kanlı. Her yanım sızılar içindeydi. Yorgun yorgun soludum. Küfür de ettim besbelli. Ama, bunu sizde koymam dediğimi iyice biliyorum. Sonra kız kardeşim geldi allahım! Geldi ki ben kanlar içindeyim. Sarıldı bi boynuma: «Sana neler oldu böyle ağacım, dedi! Heç bi sağlam yerin kalmamış! Dedi.

Sonra dişi kurt gibi parladı hasımlarıma karşı; meydanı çın çın öttürdü. Acı acı uludu: Gidi deyusler gidi! Sahapsız buldunuz deemi benim dal boylu ağamı? Orospu kasığından düşmüş dürzüler» dedi.

Mıktar çocuğu olmuş ta, ağa çocuğu olmuş ta bok yimişsiniz, dedi. Elleri kuruyasıcalarl Onun üstüne de geldiler allahım. Vurdular vurdular heç acımadan! «Vah biz ne hallara düştük? Heç mi bi adam yok bu köyde,» diyerekten bağırdı. «Ben varım, ben

varım benim güvercinlerden beyaz, dişi taylardan güzel kardaşımlı» dedim. Tastamam böyle, dedim. İçim hökmetti de onun için, dedim. Lâkin bi dermanım yoktu...

Sora bizi eve getirdiler ağa kuyrukçuları. Acımalarından falan değil. Bir düzen tutturup ağalarının cürmünü kapatmak için «İrezildir onlara siz uymayın» diyerekten ağzımıza bal çaldılar. «Fıkara kısmı sabırlı olur, kadir mevlâm da ona ecrini verir,» dediler. inandık mı sanki onlara biz? Ya zalim sığınır allaha, ya da mazlum. İkisi hiç bir zaman aynı kapıda olamaz! Sora onlar koydular gittiler bizi.

İki kardaş ağlaştık biz yalnız kalınca: «Koyma bunu onların yanına» dedi kardaşım. «Öcümüzü onlarda koyma» dedi. «Ben dilenir de mapuslarda sana bakarım» dedi. Tabi hırsından söyledi bunu allahım! Yoksa dişi kısmı kan istemez.

Sora su uyudu ama ben uyumadım. Tabancam belimde dolandım. Kurşun domuza atılır bunu da bilirim. Ne kadar yazık domuzlara atılan kurşuna, domuzlardan daha domuz olanlar varken? Daha bir kaskın gezmeye başladı hasımlar. Benim için haberler yaydılar köye; «zebun ettik biz onu, uyuz keçiye döndürdük, bir daha baş kaldıramaz!» dediler.

Ama ama, ne oldu sonunda? Kuduz köpek gibi uluttum deyyusları! Çocuklar gibi çığrıştılar kurşunları yiyince. İmeceynen adam döğmesi kolaydı! Türlü düzen kuraraktan maya topraklara pulluk çekmek kolaydı! Üç yılda bir çoban hakkı verip, tokatnan ırgat çalıştırması kolaydı! Bir parmak bal çalıp hocanın ağzına cennette mekân tutmak için, bir yandan da fıkara uçkurlarına el atması kolaydı ya!

Ben dedim ki, ölümü haketti bu deyuslar kitabın kavlince. Bi yanlışım varsa töbe derim allahım! Ne cennette yeri var bunların, ne de cehennemde... Ama mahkeme kapılarına düşünce bütün işler değişti ve de tersine döndü. Beyaz kâat serildi, kara kalem yazdı. Kıravatlı kulların hep bir olup allahım, töreyi kitabın kavlini bozdu. Makinalı gibi taradı yüzümü daktilolar, anlıma takır takır idam hükmünü yazdı.

Parayı döküverdi deyusların bubası hey! Müddöyüm konuşurken sağ elini kaldırdı. Satırdan korkar gibi korktum ne yalan söyliyeyim. Avukatlar, yalancı şahitler hep bana saldırdı. Bi yer geldi ki ben de idamımın hak olduğuna inanayazdım. Sonra yalancı şahitler hepsinin de derviş gibi elleri göysünde. Hepsi de bir bir dinlerini karaladılar.

Yalancı şahitlere bi sözüm yok allahım. Biz bunlara köylük yerde kuyrukçu deriz. Yalan alıp, yalan satarlar. Hele ki avukatlarl Yaman bir lâf simsarı hepsi. Yalana şapka giydirip, kıravat takmışlar. Utanmayı arı silip defterden atmışlar. Öyle bir konuşmaları var ki, adamın dili varmaz yalan demiye? Teyetora oynamaya çıkmış gibi lâflar nizamlı. Hele bi aklımda kalanları deyivereyim dilim döndüğü kadar: «Taammüt. Kasit. Dörtyüz ellinci maddenin bilmem kaçıncı bendi. Birden ziyade maktül. Canavarca his. Köy halkını hepşete salmak.»

Müddöyüm bey heybetli adam. Gösterişli adam. Kara bir taş gibi oturur köşesinde. Ne işler yaptığını pek bilemem. Bir parlaması var arada. Konuşmasına dikkat ettim, aynı bi avukat gibi. Heç farkı yok. Ne var ki daha bi hökümlü. Beni gösterdi konuşurken hep eliynen. Sivri bir bıçak gibiydi şahadet parmağı. Hadi

diyelim ki avukatın eli ağanın cebinde! Müddöyüm bey dövletten almaz mı maaşını? Neden böyle haksız şeyler konuşur öyleyse? Dövlet mi ağanın emrinde, yoksam ağa mı dövletin emrinde? Ben bunları heç bilemedim, anlıyamadım cahilim işte.

Evet evet bir de ireyis vardı allahım! O da okumuş, umur görmüş, beyaz saçından belli. Çok az konuştu. Hep bana baktı. Kızdı mı, yok, yoksam acıdı mı işte orasını bilemem. Sonunda hayatıma kasteden karar O'nun ağzından çıktı. Ben vallaha kızmadım. Doktur da can acıdır ama bir kastı yoktur. İreyis de can alacak ki mayışı düzsün. Ben kızarsam kendime kızarım. Neden? Tabancamda bir kurşun da kendime saklamadım da ondan.

Şimdi ise, çok şeyler bilir oldum şu kanlı oyunda. Bunun için ölünceye kadar mahkûm kalmak isterim de, velâkin ölmek istemem. Beyazlar giyip te ipte üç kerre dönmek istemem... Korkudan değil bu gözel allahım! Korkudan değil bu. Son karış toprağı ağanın gaspinden korumak için. Akar suları ağanın gaspinden korumak için. Kendi terimizden kendi rahatımızı sağlamak, fakir insanların uçkurunu ağadan korumak için canıma amanlık isterim gözel allahım!

Ben biliyorum ki nerde bir direniş varsa, orada bir umut vardır. Par par yanar yıldız gibi kara karanlıklarda. Bu umudu söndürmeyelim. Köyü zındana döndürmeyelim.. Ben şimdi karanlık tavanı başıma çöken mahkemede değilim. Öyle olsa böyle konuşabilir miyim? Kesilmeye götürülen sığır gibi giderdim mahkemeye. Hep dillerim tutulurdu allahım sana ayan!

Taş vurup ezdiler başımı. Kasıklarıma tekmeynen vurdular kan içinde kaldım. Soluğum kesileyaz-

dı. Bunlar hiç tevterlere yazılmadı. Kız kardaşımızı döğdüler. O da alkanlara boğuldu benim gibi. Kötü kötü söğdüler anması ayıp. Bunlar hiç tevterlere yazılmadı... Ben onlarla sulf olamazdım. Olanları görmezden gelemezdim. Onlar ağa takımı, biz fıkara takımıyız. Onlar duşman bizel Boyun eğdik mi bi kere, kızkardaşımız elimizden gitti demektir. Vallah tekmeynen vuraraktan açarlar kapılarımızı. Durup ta insan gibi kapı çalmazlar...

Allahım sana gene döktüm içimi. Bu gece de umutlarımı tazeledim. Ağa takımına beni rezil etme allahım. Tutunacak heç bi dal kalmaz sora bu memlikâtta. Kanun da bizden yana deyip öğünür sora ağalar: «Biz çıplağı böyle her yolnan ezerizl» derler.

«Allahım beyaz kâat serilir. Kara kalem yazar. Kulunun haksız ettiğini gene rabbiciğim bozar. Evrağım temize (Temyiz) kalktı allahım. Aylar geçti hâlâ bir cuvap yoktur. Cuvap gelse mi eyi, yoksa gelmese mi? Ol görüp bi karar veremedim buna. Kâat oyunu değil ki bul Can oyunu. Evraklarda kötü bi şeyler yazıyorsa, artık ben yoğum demektir. Bunun için evrağımın gecikmesi bi mana eyiymiş gibi geliyor bana.

Allahım can kaygısına ben böyle konuşurken, belkim de candarmaynan bütün yollar bağlandı. Belkim de sehpa kuruludur kapkara bi meydanda. Belkim de karanlık bir odada ipler yağlandı. Allahım sana emanet canım. Acı gel şu fakır kuluna! Can, ak bi güvercin gibi yüreği güp güp vuraraktan, can senin elindel

Her gece hiç bıkmadan tekrarlar idam mahkû-

mu bu konuşmalarını. Bir acayip duadır bu. Okuyan yatakta, mihrap mahpushane tavanı. Kendi söyler, kendi dinler, yalancı umutlara kapılır. Başkaca baş vuracağı bir çare yoktur kale duvarlarından aşıp gitmekten gayrı. O da her yiğidin başarabileceği bir iş değildir...

İdam mahkûmlarının bazı davranışları öbür mahkûmlarınkinden çok çok farklıydı. Ne kadar gözden kaçırmak isteseler bu yanları hemen sezilirdi. Hele şu Gerzeli Şakir ağa O'nun buruşuk esmer alnı dışardayken acaba kaç kere secdeye varmıştı? Bırakalım secdeyi, yanılıp ta bir kere canü gönülden allahl demiş miydi? Anason kokusuna ciğer görmüş kara kedi gibi koşmuş, ama bir kere yanılıp ta cami avlusuna ayak basmış mıydı? «Canım bırakın şu meyhor deyyusul» derlerdi tanıyanlar. O böyle taşlara aldırmazdı. İçeriye düşünce rakıdan uzak oldu. Ne var ki gene de allaha yakın olmadı...

Ama, idam hükmü yeyince Şakir ağa bir değişti, bir değişti. Durup aynaya baksa, kendi bile tanımazdı kendini. Oradan oraya koştu. Durdu dolaştı şaşkın ördeğe döndü. Günlerce köşe bucak pis pis düşündü. Ne çıkardı bundan. Düşün düşün boktur işin, demişler. Ağlayacak sızlayacak yaşta da değildi. Ve böyle bir şey yapsa hiç bir fayda sağlayamayacağını da biliyordu. Bir kapı vardı ki ama, koca bir kapı, belki oraya başvursa bir kurtuluş yolu bulur veya hiç olmazsa kelleyi ipten kurtarabilirdi. Kurtaramasa da bir şey kaybetmiş olamazdı. Bu kapı allahın kapısıydı...

Zaten kendisi ağa diye çağrılıyordu ama O'nun ağalığı takmaydı. Cepten oldukça zayıftı Şakir ağa ve temyiz'den kelleyi kurtaracak kadar parası yoktu.

Avukatı, Ankara'da bir adamı yoktu. Bu sebepten kanun kapılarından ümidi kesti. Bir zaman hiç konuşmadan, tek tek basarak arşınladı mahpushane bahçesini. Kimselere sokulmadı. Kendi kendisine çözmek istediği bir meselesi vardı. Derdi neyse ortaya koyup, kimseden bu hususta fikir almak istemiyordu besbelli.

Elde neler var, acaba kaçacak mıydı Şakir ağa. Korkunç kale duvarını aşıp eski pabuçlarını mı bırakacaktı içerde infaz için. Haydi diyelim korkunç kale duvarlarını aştı, oraya varmak için demir parmaklıkları neyle kesecekti? Bunun da bir kolayını buldu deyelim! Birde jandarmanın eline düşmek vardı. Küçücük bir hesap yanlışı, en umulmaz ve daha evvel kestirilemiyecek bir engel ağayı jandarma namlusunun karşısına dikerdi. Buraları inceden düşünmek gerek. Düşünmek gerek ki jandarma yakayı kavramasın. Bir kere kaçarken ellne düştün mü ne yapar jandarma adamı sonra? Bunda bilmeyecek ne var, alır sopasının altına ve Şakir ağa da sehpaya çıkacak bir hal koymaz.

Ne anlaşıldı şu uzun uzun sıraladığımız lâflardan? Anlaşılan şu: Demek ki bir insan allahtan korkmazsa pek bir şey kaybetmez. Bu fikrini açıklarsa çok çok «Tööbe de ülenl O nasıl lâfımış öyle?» derler. Derler ama, jandarma sopasından korkmazsa, sonu kötürüm olmaktır. Perişan olmaktır. Kalıyor bir de intihar, kendi kendisinin canına kıymakl Bu da kolay bir şey değlldir. İnsan dışarda olsa bir tabanca mermisi kolaylıkla yapar bu işil Her şey çok kolayından bitiverir. Ama içerde böyle bir imkân da yoktur işte. Şimdi Şakir ağa gibi koskoca bir adam gidip de başını

isterik karılar gibi duvarlara mı vursun?

Kalıyor kalıyor bir fırsatını bulup kendini ipe takıvermek! Bu olur mu? Olmaz. Neden? Şimdi diyelim kara yılanı eline alsın Şakir ağa, kendi eliyle, kendi boynuna dolasın, bu olacak bir şey değil. Madem böyle yapabilecektir de, neden korksun hakkında verilen idam kararından. Hükûmet zaten asmayacak mı onu? Asacak. Öyleyse daha evvel davranıp korktuğu bir ölüm şeklini kendine reva görmek ve canına eziyet etmekte bir mana yoktu.

Evet onun için çok acı ve kapkaranlık durum bu. Bütün çıkış yolları ona zıt çalışan kuvvetler tarafından hesabedilip önceden tutulmuş. Ölüm aşılmaz bir dağ olmuş, aykırı düşmüş önüne. Çaresiz kelleyi çingenenin önüne uzatacaktı. Kim geriye dönebilmişti şimdiye kadar bu karanlık yoldan?

Kimselere açılmaması ve kararsız tutumuyla çevresini de merakta koymuştu. Öyle ya ne yapacaktı bu adam? Veyahut da ne yapmak istiyordu? O tarafa yordular, bu tarafa yordular, fakat Şakir ağanın gelecekteki tutumunun ne olabileceğini kimse ta üstüne vurup kestiremedi. Herkese merak vermiş, fakat en küçük bir açık ve ipucu vermemişti Şakir ağa. Yaman bir gizlilik içinde hazırlamıştı ne hazırlamışsa.

Uzun ve karışık bir takım hesapların yapıldığı bir gecenin sabahında Şakir ağanın gözlerinde bir kararlılık belirdi. Şaşkın halini atmıştı, yola çıkacaklar gibi bir sabırsızlık vardı üstünde. Neler yapabilirdi acaba bu günlerde kendi kendisile korkunç hesaplara giren adam. İşte burası cidden meraka değerdi!

O, yerinden kalktı. Yürüdü. Zeminden oldukça yüksekte olan koğuş penceresine sıçradı. Demirleri

tuttu. Açık pencereden mahpusane bahçesinin havasını kokladı. Ağır ağır ufka inen ay rengini kaybediyordu artık. Şakir ağa cins bir horoz gibi başını gök yüzüne kaldırdı. Elleriyle demirleri sımsıkı kavramıştı. Öksürdü. Gırtlağını temizledi. Gür bir sesle oldukça usta bir makamda «Tanrı uludurl» diye haykırmaya başladı. Ve güzel bir sabah ezanı çıkardı.

Garip bir yankı yaptı bu ilâhi nârâ havada. Sonra bu haykıran insan sesi dalga dalga duyuldu. Önce hafif bir kıpırdanma olmuştu koğuşta. Yeni bir şeyler olacaktı bu melekler saldırısıyla şeytanlar karargâhında. Evet bir kıpırdanma oldu. Sultan Reşat'tan beri hiç ezan çınlamamıştı bu isli tavanda. Önce pek birşey anlaşılmadı. Ama sonra şimşek çakmış gibi mahkûmlar telâşla uyandılar. Herkeste bir şaşkınlık, kimse bu ilâhi gök gümbürtüsüne ne tepki göstereceğini kestiremiyordu. Yee, eski devirlerde mahkûmlar aç kalmışlar da: «Padişahım çok yaşal» diye bağırmışlar ve aç karınlarına ekmek gelmiş! E peki şimdi de öyle bir şey mi olmuştu yoksa. Bu haykırış neydi?

Şimdi çok şükür ekmek vardı da hürriyet yoktu. Hükümet bunu düşünüp bir affı umumi mi çıkarmıştı yoksa? Bu ezan sesi nedir? Bu ezan sesi bir şükran nişanesi midir? Kimse bir şey bilmiyordu. Şakir ağadan gayrı. O, ağır ağır iniyor pencereden. Yatağının üzerinde uydurma bir kıble bulup, aceleden bir sabah namazı kılıyor. O'nu merakla izliyor koğuş arkadaşları. Şakir ağa selâmını verip ibadetini bitirirken mesele biraz anlaşılıyor. Ama gene de pek açık değil.

«Bu adam evhama kaptırdıl» diyorlar. «Veyahut ta korkulu bir rüya gördü ve de heyecana kapılıp pencereye fırladı.» Ezan okuyunca evham dağılır. Namaz

kılındı mı bir yerde şeytanlar perişan olur. Zaten namaz düzenli bir yalvarıştır allaha. Beş vaktı geçtik, insan günde bir kere canı yürekten allah dese, her şeye faydası var. İşte ilk şaşkınlıkta böyle bir şeyler düşündü mahkûmlar.

Orası öyle ya, hiç bir koğuş sakini uykusunun böyle erkenden bölünüşünü hazmetmiş görünmüyor. Lâkin din meselesi var ortada, ses de çıkaramıyorlar. Sabah ezanı bu konuda biraz da hazırlıksız yakalamış oluyor onları. İlk soru ondan gelecek besbelli, İstanbul'lu sürgünlerden ünlü gece işçisi Torpil Rıza gözlerini uğuşturarak yerinde doğruluyor. Pis pis bakıyor Şakir ağaya. Kızgın ve biraz da alaycı tonda:

«Ne o Şakir ağa, nara çektin! Üstümüze dua üfledin, mahpusta mıyız, yoksa kabristan mı burası?»

Şakir ağa şaşaladı biraz. Taş ağırdı oldukça ve ağzı lâf yapan bir mahkûmdan geliyordu. Böyleyken cevapsız koymadı Şakir ağa O'nu:

«Heç Torpil. İçim hökmetti de şöyle bir allah dedim.» Torpil acı acı güldü. Sezmişti besbelli cevaptaki kaçak manayı

«İlk el atışta kantarın topuzunu kaçırdın Şakir ağa!» dedi. «Bundan sonra da doğru tartı beklenmez senden. Allah demek istiyorsan bizden izin almak zorunda değilsin. Ama her işin bir yolu var, yordamı var.»

Şakir ağa bozulur gibi oldu. Lâkin cevabından da geri kalmadı:

«Şurda namaz kılınır da, şurda namaz kılınmaz, şu zaman namaz kılınır da, şu zaman namaz kılınmazl deyi bir kayda yok peygamber buyruğunda!»

Herkes merakla onlara çevirmiş başını, par-

lama belirtileri gösteren bu meraklı kapışmayı izliyordu. Torpil Rıza daha da yüksekten aldı konuşmasını

«Kıyıda köşede şaşkın ördekler gibi dolaştın. Boynuna ip attılar diye sana acıyorduk Şakir ağa! Yaşın da geçkin. Gene dolaş afyon yutmuş kart koçlar gibi. Ama bize hocalık yolları koşmaya kalktın mı işler değişir!»

Şakir ağa yutkundu:

«Dünya dua üstünde duruyor Torpil!»

«Ne zamandan beri çaktın bu manzarayı? İpi boynuna yılan gibi doladıkları zaman mı?»

Şakir ağa dayatıyordu

«Böyle eski kilim parçaları gibi uzanıp yatalım mı hep? Bir duanın bin kişiye faydası var.»

Torpil Rıza elini kaldırdı, kesti konuşmasını

«Şimdi işte günaha adım attın ağa! Hangi yollara yürümek istediğini anladık. Senin dalgan başka! Birden çakamadık kusurumuza bakma. Sen adını sofuya çıkaracaksın. Bunu idare adamları duyacak. Kuşun kanadında Ankara'ya haberler salacaklar. Diyecekler ki Ankra'dakiler de, bu adam allah adamı. Kötü bir yollar yoktur bu adamda ve evrakların Temyiz'den bozuk gelecek böylece.»

«Herkesin kalbini allah bilir?»

Torpil Rıza hemen bastırdı cevabı

«Bilirse sen de sofuluğunu içinde sakla üvey babamız! Osuruk bombardımanına tutmuşlar koğuşu. Duvarlar leş gibi görmüyor musun?»

Ağa konuşmadan çekilecek gibi değildi

«Haber verelim de idareye, badana yaptırsınlar.»

Torpil alaycı

«iki yıl oldu ben buraya geleli, bir kalıp sabun vermediler. İşleri yok ta gelip bizim koğuşlarda badana yaptıracaklar. Badana temizlemez buradaki pisliği, aç gözünü! Bir avuç akrep getirip atsalar içeriye, bir saniyede ölür.»

Şakir ağa cevaba davranırken yandan başka biri karıştı konuşmaya. Bu Şakir ağanın yakın köylülerindendi. Destek umdu Şakir ağa.

«Sen bu işte haksızsın!» dedi adam Şakir ağaya bakaraktan. «Haksızsın! Neden be? Çünkü madem namaza karar verdin! Sessizce kalkar kılarsın. Bağıra bağıra ezan okunacaksa yalnız olmaz bu! Tek başına olmaz bu!»

Ummadığı bir yerden geliyordu bu sefer taş. Şakir ağa sıkıldı:

«Kalkın siz de kılın, yasak etmedik ya!»

Adam büsbütün içerledi Şakir ağanın cevabına

«Haber vereceksin Şakir ağa. Ezan-ı muhammediye ile namaza başlıyoruz diyeceksin! Herkes yıkanır, paklanır.»

Şakir ağa onun da cevabını buldu

«Yıkansın. Paklansın. Bebek gibi tutup ta ben yıkayacak değilim ya. Hepisi de katırlardan büyük maşallah!»

Köylüsü oldukça içerledi. Kızgın sürdürdü konuşmasını

«Ben, sen lâftan anlarsın diyerekten konuştum Şakir ağa!» dedi. «Ama senin hiç te habar anlamaya niyetin yok. Mahkûm cezanın çoğunu uykuda geçirmek ister. Başka bir tutarı da yoktur. İçeriye düşmüş bi kere! Düşünmek ister. Kafasını dinlemek ister. O bu haldayken sen kalkar sabahın kör karanlığında

ezan okursun, adama küfür gibi gelir. Allahu ekber uğultusu. Kalkar küfreder. Kim suçlu bunda? Sen suçlusun! Kâranada mevlit okunmaz kara külâhını koy önüne! Boyunca günaha girdin iştel Anladın mı derenin derinliği ne imiş?»

Şakir ağa bir an duraladı. Umduğunu bulamamıştı yakın köylüsünün konuşmasında. Biraz kırgın:

«Sen bari böyle konuşma Üseyin!» dedi. «Köylük yerdensin. Köylük yerlerde daha pek din dinayet kaybolmamıştır.»

Torpil Rıza konuşmayı dikkatle izliyordu. Hüseyinden evvel davrandı, yeniden dikildi Şakir ağanın karşısına bu sefer yüzünü karartmıştı:

«Sana bedavadan Şakir ağa dedik. Bu haybeden aldığın rütbenin kadrü kıymetini bil!» dedi. «İnekleştin mi, kafaları bozar, külâhları değişiriz. Fare bokunu esrar niyetine içtiğini ne çabuk unuttun ulan! Vaaz mı kesiyorsun şimdi bize hiç utanmadan! Köy yerinde din dinayet kaybolmamış! Yok biz şehirliyiz! Gâvur çocuğuyuz! Böyle mi demek istiyorsun?»

Şakir ağa bocaladı. Torpil ağır çarpmıştı. Boşluğu Hüseyin doldurdu

«Canım Şakir ağa sana bi yol gösterdik iş tatlıya bağlansın deyi! Sen de inat eşsekler gibi ayaklarını diredin de diredin! Biz bilmiyoruz mu sanki senin vaktı zamanında karı oynattığını? Leş gibi rakı kokardın her zaman. Şimdi kalkıp da sabahın kör karanlığında bize sofuluk satma!»

Torpil'i çok sevindirdi Hüseyin'in yaptığı destek. Yataklarına oturup, dirseklerini kucaklarına aldıkları yastıklarına dayayan tekmil mahkûmun gözleri bu üçlü konuşmadaydı. Onlar hem dinliyor, hem de

şöyle düşünüyorlardı: «Irahatlık cihetine bakılırsa Torpil'in dedikleri doğruydu. Herkesin sırtı burada meşe odunu gibi ağır cezalarla yüklüydü. Eh bu halda mahkûm kendini mi düşünecek? Yok yoğusam allahı mı? Bir de koğuşların pisliği: Afyon burada. Esrail burada. Eh bu halde bu koğuşlarda hangi mahlûk barınır! Değil rabbimin melekleri! Şeytan gelse yüz adım geriye kaçar. Bu böyle.

Ama, ama bir de din, dinayet, allah. Bunlar hep var. Bunları ileri sürünce de Şakir ağa haklı. Neden haklı? Bu saydığımız şeyler var da ondan. Din! Evet din! Hiç bir zaman dinsiz bir millet olamaz! Dinsiz mahkûm da olamaz! Müdür bile bi yanda zopaynan mahkümün ayağını kırarken, bi yanda da camide allah demekte. Ne anlıyoruz bundan? Böyle bir ince düşünürsek, çok şeyler anlıyoruz. Mesele şu ki: Zopaynan kemik kırsan, insanlara akla gelmedik işkenceler yapsan, ne olursa olsun, gene allah! diyeceksin... Şimdi düşündüklerimizi şöyle bir avuçta toplarsak: Şakir ağa kendine serbest bir koğuş açtırmalı. O'nu isteyen comaat da peşinden gider. İşte o kadar. Böyle katı lâflar konuşmaya da lüzum kalmaz.»

Mahkûmlar içlerinden böyle düşündüler ve böyle bir karara vardılar. Şakir ağa da konuşulanlardan ibretini aldı. Gürültüyü kıstı biraz ve sabah ezanlarını daha bir hazin okudu. Ne de olsa hepsi müslüman çocuğu, nümayiş kesilince itirazlar da azaldı. Hatta bir çoğuna umut kaynağı bile oldu sabah ezanı: **Allah kabul etsin!**

Şakir ağanın sabah ezanlarile yayılan ibadet havasının, Şakir ağadan gayrı kimlere ne gibi faydalar sağladığı kesinlikle bilinemiyor. Fakat bu arada har-

canan gayretlerin Şakir ağayı idam kâbusundan kurtardığı da bir gerçekti. Bu sebepten bazı alaycıların: «Dayı, vallaha sen bu işi kelleyi ipten kurtarmak için yapıyorsun. Yoksa sofuya benzer bir göz yok sende!» deyişlerini hiç de umursamadı. Ellerin alayını kendine dert edinip te, bir gün bile ibadetinden geri kalmadı.

Bu gün ne yapmışsa yarın da o işin üzerindeydi. Koğuşlara hep allah dedi girdi. Allah dedi çıktı. O bu işe hakikaten iyi özendi. Yattı, kalktı, dua etti. Ama ama, sonunda ne oldu? Haydi bilin bakalım ne oldu! «Ankara'dan, yanı ki temiz mahkemesinden bir evrak patladı adaletine kurban olayım, kara bir bulutten kopan güneş gibi ışıttı ortalığı!» Açıkçası: Şakir ağanın cezası resen taktirle idamdan onbeş seneye düştü...

Güzel bir şeydi Şakir ağanın kelleyi ipten kurtarışı. O'na bir selâmı çok görenler bile bu işe sevindiler. Az bir şey değildi bu. Şakir ağanın kellesi havalarda sallanmış kara bir top gibi. Gitti gidecek derken gelmiş gene onun omuzlarına oturmuştu. Evet bu güzel bir şeydi.

Yalnız... Bu ara şaşılacak bir şey olmadı değil. Şakir ağa ölümden uzaklaşmakla dinden de uzaklaşmış oluyordu. Daha doğrusu sofuluğa boş vermişti. İşte bu davranışı inanılmaz bir şaşkınlık yaratmıştı ortalıkta. Kelleyi ipten alır almaz namazı niyazı boşlayıverdi. Hem bıçakla keser gibi bir iki gün içinde. Yeni yolunu kimsenin yanında maskelemeye dahi tenezzül etmedi. Takke bir yana gitti, seccade bir yana gitti.

Artık ezan değil, yanık yanık gazeller okuyordu. Sesi şarkıya da yatkın, koskoca cemaat imamsız kaldı. Halbuki ondan başka necelerinin temyizde evrak-

ları vardı. Böyle okuyup okuyup da kıble'ye değil, Ankara'ya doğru üflemek hiç de fena olmayacaktı... Şakir ağa müminlerin yanına hiç uğramıyor. O'nun hak yolundan köşe döner gibi birden sapışı, arkadaşlarını şaşkına döndürdü. Ve sağdan soldan sorular yağdırmaya başladılar

«Aman,» dediler. «Şakir ağa, bu nasıl iş böyle? Tööbe tööbe sen hazreti allahı oyuncak ettin kendine! Bunun mahşar da cuvabı çetin olur! Ve de sen bu işin altından kalkamazsın!... Sen ne dedin bize? Dedin ki allah böyük! Evet öyle amenna, biz de inanıyoruz buna. Dedin, gelin arkadeşler onun yolundan ayrılmayalım. E... peki ayrılmayalım! Dedin ki, takılmışız hökümatın çarkına, dedin ki, bir kere allah demenin bin derde faydası var. Biz de inandık sana. Birlik olduk. Comaat olduk. Allah! Dedik. E... ne oldu şimdi? Neden kaçtın comaatın önünden? Hiç olur mu bu? Sen bizi çoban piçi gibi ortalık yerde koydun kaçıverdin!»

İşler ta buralara kadar gelip dayanınca, Torpil Rıza'ya da biraz hak vermek gerekiyordu. O şimdi hayatından memnundu. Çünkü istediği köşeye sıkıştırmıştı Şakir ağayı. Kasıklarını tutarak gülüyor bu manzaraya:

«Ben size vaktı zamanında söyledim,» diyor. «Ama siz beni anlamadınız! Ters yoldan çıkış yaptınız bana karşı. Dişinize uygun gelsem belki de döğecektiniz beni! Bereket Hüseyin arka çıktı bize. Kuru gürültüyü böyle bastırabildik.»

Ağanın arkasında namaz kılanlarda bir utanma, bir pişmanlık

«Torpil be, sen böyle diyosun ama, biz nerden

bilelim onun bu kadar düzenci olduğunu? Bize allah dedi konuşurken, biz de kandık. Bizi böyle yarı yolda piç gibi koyup kaçacağını nereden bilelim? Ha nereden bilelim?»

Torpil Rıza hiç de yatışmadı. Böyle enayice aldanmanın kulp takacak bir yeri olamazdı onun anlayışına göre

«Bakın arkadaşlar!» dedi. «Eşekten kadı olmaz, inekten evliya olmaz! Allah tırnak vermiş kaşınacaksın! Kafa vermiş sepet gibi, düşüneceksin! Ben Şakir ağaya avantadan yarım gram afyon versem hepsini birden atar, beş gün yerinden kalkmaz. Siz gittiniz koyun gibi bu adamın peşine!»

Başlarını önlerine eğdiler. Bir karar düşündüler öylece:

«Biz köy çocuğuyuz Torpil» dediler. «Bi yanımız daima saftır bizim. Ve bizi kandırması kolaydır. Çünkü olduğu gibi kabul ederiz dinlediklerimizi.»

Torpil özrü kabul etmedi:

«Saftır saftır ama, mahpushane hayatını ne yapalım? Koyunların otladığı çayırlara benzemez burası. Kızgın bir saç üzerinde yürüyorum diyerekten **atacak**sın adımını. Haybeden nasihatlara boş vereceksin. Bilen için mahpushane, kendi kendine öğreten, hocasız bir mekteptir!»

«Orası öyle ya Torpil, kimsenin ettiği de yanına kalmaz bunu da bil. Allahın kanunu kulunkine benzemez. Bir kere çapraza düşürmesin, vallah çatal, osurtur adamı!»

Torpil gülmeye başlar:

«Öyledir öyledir, bir kere ters yollara düştün mü, allahın sopası yok ki vursun. Dik yokuşa sarmış

alaca beygir gibi osurtur adamı. Zırt zırt atarsın ama, gene de yokuşu tırmanamazsınl»

«Çok doğru Torpil, kul kulu aldatır ama, hiç bir zaman allahı atlatamaz.»

Torpil iyice keyiflendi. Dədiklerini ispat etmişti:

«Dillerinde tesbih bə allɛh onların dalgalarını yürütmek için çakarız evvelâllah o kadarını. Biz de allah diyoruz. Ben de allah derim. Ama camiye gitmem. Neden? Çünkü cep karıştırmaya kalkɛrım orada da ondan. Halıların cinsine bakarım. Ortalık bir karışır ben elimi camaattan birinin cebine atınca. Parasına dokununca, allahı mihrabı unutur adam. Bana döner. Duayı keser, basar narayı hırsız varl diye.»

Torpil soluklanır biraz. Herkes merakla onun ağzına bakmakta:

«Şimdi ben elimi o adamın demetine attım ya arkadaşlarl İşte ben hırsızım. Neden? Çünkü suçüstü yaptı herif. Bunun artık lâmı cimi yoktur. Ama belki də, o adam o mangırları bir yerden yürütmüştür. E... neden mahpushanede değil de camide o öyleyse. Neden mi? Dalgayı çaktırmadı da ondan. Dɛlgayı çaktırmayana hırsız demezler. Ama ben gene şunu iyi bilirim ki çoğu hırsız bu insanlarınl»

Torpil oldukça ağır ve suçlayarɛk gidiyordu. Yaralara neşter atıyor, sonra hiç acımadan tuz basıyordu. Herkeste bir şaşkınlık:

«Desene ki Torpil,» dediler. «Biz çirkefin içindeyiz.»

Torpil konuyu yerine oturtmuştu:

«Çirkef de lâf mı be arkadɛşlar? Gırtlağa kadar bok çukurunun içindeyɨz... Bir gün İstanbol'da Edir-

nekapı camisine uğradı yolum. Baktım bizim muslukçu Teyfik şadırvanın başında. Eskilerden bir o kaldı, bir de Boşnak Ali. Muslukçu dediysem sakın tamirci falan anlamayın. Biri abdest almak için geldi mi şadırvana? Cekedini biyerlere astı mı? Kolları sıvayıp musluğun başına geçti mi, Teyfik abi de ya adamın cekedini götürür, ya da cebindekini. Boşnak Ali olsun, Muslukçu Teyfik olsun, ikisi de büyük adamdır. İyi hırsızdır.»

Durdu, içini çekti:

«Zaten kim kaldı eskilerden?» dedi. «Giritli Ali Rıza öldü. Portakal Ahmet öldü. Asker Aptullah, Serkisof Ahmet öldü. İstanbul'da hırsız çoğalıp ta iş kesatlaşınca çoğu da Anadol'a geçti çocukların. İş bulabildiler mi bilmem? Kimbilir nerelerdedirler şimdi? Kulakları çınlasın, bizim çocukların hepsini severim. Ölenlere de allah rahmet eylesin. Çok kahır çektiler şu memlekette. Yatmadıkları mahpushane yoktur.»

Torpil kederlenmişti arkadaşlarından söz açınca. Ama çabuk toparladı kendini. Buruşuk alnını oğuşturdu:

«Ha ne demiştim?» dedi. «Muslukçu Teyfik Şadırvanın başında. Selâm verdim. Sağına soluna baktı. Sessizce aldı selâmımı. İşler nasıl abi, dedim. Fena Torpil fena, dedi. Camiyi gösterdim: İçersi kalabalık amal Acı acı güldü: Kalabalık kalabalık ama Torpil dedi, kuru kalabalık. Yarısı da hırsız bu kerhanecilerin. İş almak geçti artık buralardan Torpil. Hırsızlar hep camilere doldular.

Mesele iki lâfla içinden çıkılır gibi değildi. Muslukçu Teyfik yalan söylemez. İçim yandı ama ne gelir elden: Değiştir babacım bu işi dedim. Kendine

göre kenarda bir iş tut... O garip garip düşündü ben böyle söyleyince. İnsanın alıştığı işten koşması zordur. Sonra bana dedi ki:»

«Benim şikâyetim işsizlikten değil be Torpil. Kurban olayım benim şikâyetim kesatlıktan. 35 sene geçirdim bu yolda. Allah musluktan akıtmış nasibimizi. İyi veya kötü, namkörlük etmem. Bu musluklar böyle gürül gürül aktıkça, elbette şadırvanın etrafında halkalanan enayiler olacak. Bizim nasibimiz ya Ahmedin cebinde, ya da Mehmedin. Sonra allah cehennemde cayır cayır yakar adamı! Zaten ne yaparsan yap» dedi, «dünyada haktaalâ hazretleri, yeter ki karşıma kefere hakkıyla gelme!»

Torpil nefeslendi. Çok ara vermedi ama:

«İşte böyle konuştu Muslukçu Teyfik» dedi. «Harbi adamdır ben kendisini sayarım. Camileri neden dolaştığını açık açık söylüyor adam. Bizim Şakir ağa gibi bulanık derslerden vaaz kesmiyor. Ne yaptı bizim Şakir ağa? Önce namaz kıldı, şimdi de zar atıyor aynı seccadede. Valla gene de siz sabırlı adamlarsınız arkadaşlar, o benim köylüm olsa gece öten kart horoz gibi kellesini keserim!»

Bir gülüşmedir koptu lâfın burasında.

Biraz dolaşık yollardan gitti ama, Torpil gene de lâfı düze çıkarttı. Yok yok, anlaşılan şuydu ki bütün bu konuşmalardan, kimse Şakir ağaya yaptığı kalleşliği bağışlama niyetinde değildi. Dile kolay, günlerce güm güm alnını secdeye vurmuş herif. Arkasında ordu gibi bir müminler mangası. Tabii herkesin allahtan bir muradı var. Rabbinden bir isteği var. Tam bu istekler: Allahu ekber diyerekten yüksek bir huzura ulaşırken, sen dolaşıver ve de cemaatın önün-

den kaç: «Ülen teres mahalle mektabının bahçesi mi burası? Yoksa allahın huzuru mu?»

Herkes bir şey söylüyor, konuştukça kin de doruğa çıkıyordu. Anlaşılan Şakir ağa bir yolunu bulup bu sofular mangası önünde kendini astırmadıkça, galeyandan, kinden kurtulamayacaktı. Eliyle teşkilâtlandırdığı bu menemen gurubu onu kan içinde boğacaktı nerdeyse. Yüzüne karşı pek bir şey söyleyemeseler bile, arkasından veriyorlardı dumanı; atıyorlar, eğiriyorlardı:

«Üle vallah Ermeni bozması bu adam! Bak ki yüzü meymenetsiz. Kirli karga karası. Müslüman böyle olmazl Müslüman dediğin eli yüzü nurlu olur.»

Böyle gümbür gümbür atılır da hiç kulağa çarpmaz olur mu? Şakir ağa hakkında yapılan suçlamaların hepsini duydu ve içinden hak da verdi bu konuşmalara. Lâkin açığa vurmadı. Böylesi daha iyiydi. Bir de kalkıp: «Sizin söylediklerinİz doğrudur!» derse, belâyı üstüne kendi ağzıyla çağırmış olurdu. Gelir gırtlağını sıkarlardı alimallah. Kolay mıydı bir manga insanı birden kandırması? Sabahın alaca karanlığında: «Tanrı uludur! Tanrı uludur!» diye haykırmış ve bu toplu ibadet çağrısından daha evvel haberdar edilmeyen arkadaşlarını yataklarında ansızın kurşun yemiş gibi sıçratmıştı.

Şakir ağanın dönekliği belki de hiç belli olmazdı, eğer o cemaattan her hangi bir kişi olsaydı. Gönüllü imam olup çıkmıştı ortaya. Usul biliyordu, kayda biliyordu. O böyle öncülük yapınca da, daha doğru dürüst dua bile bilmeyenler de sofu niyetine arada kaynıyordu. Hiç belli bile olmuyordu. İmama uyuyorlardı işte o kadar.

Yalnız işin hakçasını konuşmak icabederse, Şakir ağayı nâmaz kaçağı ilân edenler, suçlayanlar bir şeyi görmezden geliyor veya hakikaten görmüyorlardı. Şakir ağa artık mahkûmdu. Yani evrakı 15 sene üzerinden tastik görmüş ve de altına möhrü basılmıştı. Onu artık buralardan iki şey kurtarabilirdi: Birincisi, 15 seneyi efendi efendi yatmak, ikincisi de af. İçi gitmekle beraber ikinci yola yani affa pek bel bağlamazdı mahkûm kısmısı. Olursa ne alâ! Olmazsa da dert edip döğünmeye değmezdi.

Peki Şakir ağa eskiden neydi öyleysem? Mahkûm değil miydi? Hayır değildi! Şakir ağa eskiden idama mahkûmen mevkuftu. Yani bir var kelleyi ipe verir, bir var kollarını sallaya sallaya mahpushaneden çıkabilirdi.

Temyiz mahkemesinin re'sen yapacağı taktire bağlıydı bu da. Şakir ağayı kara kuru görüyorlardı ama, öyle yabana atılır babayiğitlerden değildi. Yirmi gün sopa yemiş devamlı jandarmada, lâkin gene de ıkrar vermemişti. Kalıyordu hakkında toplanan delil ve şehadetler. Onlar da yerine oturtulmazsa, Şakir ağa resmen dışardaydı. Ama ne çare ki onun umduğu gibi çıkmadı işler.

Ne asıldı, ne de kurtuldu! İkisinin arası 15 yıla mahkûm oldu. «Eh buna da şükür!» dedi. «Fotfol oyununu bilmem. Ama kelle oyununun hakemi hazreti allah. Şimdi ne oldu? Ne oldu arkadeşler? Cevabı ayan beyan meydanda bunun! Kelle oyunu bitti, hakem de arşa çekildi gitti!..»

İşte Şakir ağanın sofular mangası tarafından bir türlü anlaşılmak istenmeyen durumu buydu. Onu ille de getirip getirip kelle meselesine sokmak istiyorlar-

dı: «Asılacaktın amal» diyorlardı. «Hani bilebildin mi Şakir ağa o günleri? Süngün düştüydü! Kuyruğu apış arana aldıydınl Günde beş sefer secdeye vardıydın. Nafile namazlarını hadi saymayalım!» diyorlardı.

Bir gün değil, iki gün değil, ısıt ısıt koy hergün aynı lâf!

Eh insanoğlunun dayanma gücünün de bir sınırı vardır. Sonunda tepesi attı Şakir ağanın. Neydi bu be? Kurtulan kellesinin bayramını yapamayacak mıydı? Konuşmaktan aciz miydi sanki o: «Ne o be?» dedi top gibi gürleyerek. «Ne o? Hiç bir işiniz yok ta şimdi benim peşime mi sardınız kızana gelmiş zağar sürüsü gibi? Herkes baksın, kendi kıçındaki pisliği temizlesin.»

İyice kızdı Şakir ağa, söylendi söylendi:

«Bi direm akıl yok sizde be. Vallaha yok! Şartolsun yok. Düşünün bi kere! Siz allahın eli sopalı vekili misiniz bu yer yüzünde? Herkes işine gücüne baksın. Kimse kimseye karışmasın. İbadetin de arşını endazesi yoktur arkadaşlar! Ben ister yaparım ister yapmam. Onun hesabı benden sorulur. Siz kaygı çekmeyin benim için! Siz imamsız mı kaldınız? Yeter ki imansız kalmayın! İmamsızlıktan mı şikâyetiniz?

Ha... bak bunu konuşalım işte! Bunun için bir şey düşünelim. Siz aylarca ardımda namaz kılmadınız mı benim? Tesbih çekip duada oturmadınız mı? Ha söyleyin arkadeşler! Beş vakit kıldınız ve dualar ettiniz. Öyleyse bunun usul ve de kaydasını bellemeniz gerekti. Bu şarttı bir mümin için. Kavramadınız. Boş verdiniz. Ben hak vererek tutulmuş köy imamı değilim arkadeşlerl Bu böyle bu. Hangi aklı evele sorarsanız böyle. Aksini söyleyemez! Neyse bunu geçe-

lim. Şimdi siz kendinize benim gibi kelle oyunu oynayan, evrakı temizde birini bulun, o kıldırsın size namazı...»

Bunları dizi dizi söyledi Şakir ağa ve derinden bir «Oh...» dedi. Ve yürüdü konuşmasına:

«Bi de tutturmuşsunuz derviş gibi höykürerekten Şakir ağa asılacaktı, Şakir ağa asılacaktı! demektesiniz. Bu olur mu bu arkadeşler! İnsan ağzına yakışır mı bu laf? Şakir ağa asılacaktı! Tutun asın öyleysem. O kadar bi kolaymıymış adam asması? Ben size kırk kere söyledim, benim asılacak kadar ağır bir curmum yoktu! O namussuz kör Apsun bana iftira etti. Yoksa yeğenler, benim hakikaten idamlık bir suçum yoktu. E... niçin asılacaktım öyleyse? Ben size her zaman söyledim, ben o körün narına yandım!»

Uzun uzun konuştu. Hırslı hırslı konuştu. Yerini getirip bağırıp çağırdı ve böylece bitirdi ifadesini Şakir ağa. Dinleyenler yatışır gibi oldu. Ne berbattır şu insanın insana sarması. Dipsiz doruksuz lâflar ve iç kırıklıkları. Herkes kendi işiyle uğraşmalı be canım! Ne lüzum var böyle çiy çiy lâflara? Onbeş sene cezayı bitirmek kolay mıymış? Kaç havaya oynayacaktı bakalım onbeş sene içinde Şakir ağa? Gün öldürmesi zordur mapusta. Ayaklar bağlı demektir eller dersen işlemez. Kalıyor bir çene. Konuş ha babam konuş. Kafa oluyor sepet gibi...

Tabiî Şakir ağa artık esrar da içecekti. Kumar da oynayacaktı. Gazel de atacaktı ezan yerine. Gün öldürmekti onun tek meselesi. Bunda şaşılacak ne vardı? Kelleyi ipten kurtarmıştı bir kere. Bu eski dünyasına yeniden adım atabilmek için önemli bir konaktı...

BOYABATLI EMİN

BOYABAT'LI EMİN de idama mahkûm. Evrakı Temyizde. Gideli altı ay oldu. Bakın ki şu aksiliğe hâlâ iyi kötü bir cevap yok. Koç yapılı adam kimselere demedi ama, gelin bir de içine sorun, kellesinden pek emin değil. Bunu yalnız kendisi değil az çok yatkın mahkûmlar da biliyorlardı. Emin gebe bir kadını öldürmüş, ve aşikâr ki iki cana birden kıymış sayılıyordu. Sonra işin gizli kapaklı bir yanı da yoktu. Mahkemede her şeyi açık açık söylemişti...

Ama Şakir ağa gibi yalancıktan kıbleye yön verip, oradan necat arayacak adamlardan da değildi. Kıyılacak tatlı canı, ortaya konulan kellesi de olsa, din tüccarlığına kalkacak adamlardan değildi. İnsan pekâlâ kendine güldürmeden de yaşayabilirdi son günlerini. Bir can bin taklaya değmezdi: «Ne o Emin ağa sende mi?» der elin oğlu ve bunca mahkûm içinde bozulur, rezil olur insan...

Şimdi iyiden iyiye anlıyordu ki o, dünya güzeldir. Yumruk gibi bir şeylerin gelip gelip boğazına tıkanması bundan. Gözler kapanıp can soğuyan tenden çekilmedikçe, ölü insan ak kefenlere sarılıp kara topraklara atılmadıkça, umut da sönmüyordu. İşte Emin'in günbe gün kahrolması bundan...

Emin Boyabat'ın köylüğündendi. Anadolu'nun kuzeyinde işte oralarda bir yer... Köy yolunda bir ce-

viz ağacı vardı altı serin. Yayardı çevresine yaprak yaprak gölgesini. Dinlenirdi altında yorgunlar. Öküzler kurtarmışlar boyunlarını boyunduruktan, göz süzerek geviş getirirler. Sinek kovmak için sallarlar başlarını ağır ağır arada. Te... yücelerden kuşlar geçer. Büyük kuşlar, küçük kuşlar, çarparlar yapraklar gibi kanatlarını.

Uzaklarda bir tay kaçar kuyruğunu kaldırmış. Yapayalnızdır, bazan da bir çocuk vardır peşinde. Tay kaçar çocuk kovalar, seyrine doyum olmaz şu yemyeşil yalnızlıkda. Baktıkça yaşamak hırsı artar insanda. Ve sonra gelip geçeni seyrekleşen ovalar. Tembel bir rüzgâr dokunur sonra cevize dal dal isteksiz uçuşur yaprakları...

Bu mevsim renkten renge giren ovalar. Ve taylar ki körpecik, havalarda savrulur kuyrukları. Onları Emin'in çocukluğu ve geçmişin hayali kovalar... Arada dalıp dalıp gitmesi ve dakikalarca göz kırpmadan bir noktaya bakması bundan...

Her şeylere birden kızıvermesi. Zaman zaman insanlardan kaçması. Bir ses duyuvermesi, çağıran biri var sanıvermesi. Dosdoğru yürürken adımını boşlukta sanması birden. Gülmekle ağlamak arasındaki farkı anlamaması artık. Her şeyin simsiyah görünüvermesi bazan. Kara toprakta uzanmakla, yatakta yatmak arasında bir fark kalmaması. İyiyle kötünün yer değiştirmesi vicdanında. Aş yerine zehir yemesi, lokmalarının gelip gelip boğazına durması. Şaşırıp, şaşkından yol sorması bundan.

Kan mıdır, yoksa göz yaşı mıdır insanın yanaklarından damla damla süzülen? İşte bunu bilmiyorsa. Ateşin yaktığını, sıcağın ter döktürdüğünü anlamıyor-

sa. Yumuşağı ayıramıyorsa kalıdan. Keskini körle karıştırmışsa. Geceyle gündüzün bir farkı yoksa. Zenginler aç ve fakirler toksa. Süt siyah akıyorsa artık keçinin memesinden. Canı acıyanlar kahkahalarla gülüyorlarsa. Göğsüne kurşun yiyenler, durup teşekkür ediyorlarsa kaatillerine ve böylece bütün bildiklerimiz tersine dönüyorsa, Emin'in şaşıp şaşıp düşünmesi bundan.

Yağmur yerine taş yağabilir. Yıldızlar sönüp de teker teker her şey kararabilir boşlukta. Analar süt yerine kan sağabilir. İnekler evliya olup bu hengâmede hocalar çocuk pirzolasıyla taam yapabilir. Acıyana gülerler parmaklar göz çıkarmak için. Meme yuvarlağında artık bıçak bilerler. Kurt yavruları kundaklara sarılır. Karda çırpınarak ağlar çıplak bebekler. Kurt inleri rahat, insanların kurduğu evler cehennemdir. İşte bunları ayan beyan görür Emin, dünyanın bu değişen manzarasına şaşması bundan.

Ve insan ki dün'ü karanlıklardan gelir. Belirir sonra alnı kızaran şafaklarda. Ayaklanıp yürür sonra, canlıdır ceylân misali. İşte onun doğuşuyla yeryüzü mana kazanmıştır. Yürür dağ taş demeden yerde ayak izleri. «İnsan geçmiş,» der «buradan» ümitle ışıyan yüzler. İnsan bir ümittir gerçekten, geleceğin dünyasını kendi elleriyle yaratmışsal Aksi halde, canavarlar önünde ürperir gibi, en masum insandan korkulur

Emer yudum yudum nasibini topraktan. Yükselir kuşlar gibi. Yükseldikçe yüksektedir gözleri. Büyür, boy atar yemyeşil mevsimlerde. Yücelir yaptıklarıyla ama, gene de içinde çocuksu bir duygu kalır. Unutamaz bir an bile anadan emdiği sütün tadını. Cesareti-

ni avuçlarındaki kandan, merhameti gün görmüş anasından alır

Şehirde bir temmuz öğlesini bırakıp köye doğrulunca, bir ceviz ağacına rastlardınız yol kenarında altı serin. Dört kapılı yeşil bir handır sanki burası. Gelen uğrar giden uğrar. İşte bu ağacın altında çizildi Eminin ölümlere götüren kanlı yolu. Evet köye en son bu yoldan dönmüştü. Şehir yorgunluğunu dinlendirmişti orada. Yanında asker arkadaşı Kiren Çukurundan Selim. Emin çok severdi bu arkadaşını ve ona her derdini söyleyebilirdi. Selimden kıyamet kopsa bir sır çıkmaz dışarı. Canını teslim et, korkma aldanmazsın. Sözün kısası okka gibi ağır, sağlam bir adamdır Selim...

Köy yolunda ceviz ağacı serindi. Yaprak yaprak yaymıştı gene gölgesini. Öküzler dinlenmeye varmış, geviş getirmede bu serinlikte. Gene bir rüzgâr esiyor hafiften. Tabakayı Emin koyuyor ortaya. Ağır ağır birer kalın sigara sarıyorlar kaçak'tan Sigarasını ilk ateşleyen Selim oluyor. Bol duman üflüyor ilk nefeste. Sonra Emin'le bakışıyorlar. Saat kadranında titreyen saniyeler sıkıntılı. Bir şeyler konuşmak istiyor ikisi de. Yalnız başlangıcı karşısındakinden bekliyor. Selim'in gözleri merakta. Emin'in gözleri buğulu. Selim tok bir soruyla açıyor konuşmayı:

«Senin bir derdin olsa gerek Emin. Deminden beri gözüm sende. Susmaktasın. Lâkin her halinden belli bu!»

Konuşmanın böylece arkadaşı tarafından açılması bir geçici ferahlama yaratıyor. Emin'de ve içini çekerek açılıyor arkadaşına:

«Evet benim bir derdim var kıymatlı arkadaşım ve ben bu derdimi kimselere diyemedim.»

Selim biraz açıldı ve rahatladı. Konuşma başlamıştı hele:

«Geçenki karşılaşmamızda da sen gene böyle bozuktun. Lâkin sen açmayınca, ben de yanaşıp bir şey soramadım.»

Emin önüne baktı gamlı gamlı:

«Şunu iyi bil ki Selim, bu dünya yaşanası bir dünya değil. Lâkin bir kere anamızdan doğmuşuz, bu dünyaya gelmişiz.»

Selim'in merakı büsbütün artıyor:

«Burası doğru ya, derdini söylemeyen de derman bulamaz.»

Emin daha bir umutlu şimdi:

«Ben de onu düşünerek geldim ya buraya. Sana şehirde, beni cevizin altında bekle, dememin sebebi buydu.»

Selim meraklı bir kollayış içinde:

«Derdini dinlerim Emin vallah öz kardaşım gibi. Ve de gücümün üstünde derman olmaya çalışırım. Bunu da böyle bil.»

Ve ekledi:

«Şunu da aklından çıkarma ki, iki kişi daima bir kişiden kuvvetlidir ve her işin üstesinden gelebilir.»

Emin acı acı güldü.

«Ama beni tam adamdan sayma Selim! Çok kötü bir şeyler oldu ve ben yarı gücümü kaybettim..»

Selim şöyle süzdü O'nu:

«Demin cıgaranın külünü silkerken elini titrer gördüm. Köy baştanbaşa yansa, tek başına bir sen kalsan ortalık yerde, gene de kendini kaybetmek yok Emin.»

Emin biraz toparlar gibi oldu kendini:

«Askerlik bitince Selim, köye nasıl bir sevinerek döndük biliyorsun. Ağaçlar böyümüştür dedik. Çocuklar böyümüştür dedik. İşimiz kaydımız vardı kendimize göre.»

Selim güldü:

«E... tabi mekân bu, özlenir. Taş kovuğundan çıkmadık ya! Bizim de anamız var, bubamız var. Özleyenimiz var.»

Emin daha da bir istekli artık konuşmaya:

«Bir de köye geldim ki arkadeşl Koca köy başıma yıkıldı sanki! Evde bir başkalık var bizim. Anam bir türlü. Anması ayıp, bizim karı bir türlü. Bana bir yüzüme durup da: Bu eve neden geldim, demedikleri kaldı.»

İşin meraklı noktasına gidiliyordu. Selim aceleci

«Sorsaydın ya, neymiş sebebi?»

Emin başını ümitsizlikle salladı:

«Ben anladım ki kötü bir şey var. Hem de çok kötü bir şey. Önce sormak istemedim. Köye içimiz dolu geldik ya! Çok çok seviniyorduk. Askerliğimiz bitmiş, bir yarı cennetti artık köy bizim için. Bu havayı bozmamalıydı. Bunun için önceleri ben bir şey sormadım.»

Selim sözünü kesti:

«Kulak üstüne yatmak ve beklemek de bir mana iyidir.»

Emin sözü tekrar aldı:

«Sormadım tabi! Kolay değil öyle soruvermesi. Kötü haberlere önce kulakları alıştırmak lâzım. Yoksa birden duyunca sapıtır insan ve birden ne yaptığını bilemez.»

Selim taktir etti onun bu davranışını:

«Hakikat çok bir metanetliymişin. Ben olsam bir dakka duramazdım. 'Neymiş len konuşun! Biz de bilelim' derdim.»

Emin davranışlarını çok iyi ayarladığı inancındaydı:

«Yok benim bir kaç gün işi anlamazdan gelmem pek te fena olmadı Selim. Onlara iyice dökülmeleri için fırsat verdim. Ve biraz da biliyordum ne anlatacaklarını. Anlasınlardı ki kurtuluş yoktu bu işte.»

Selim hak verdi:

«Suç ne kadar saklansa biyerden çıkar. Suç dediğin düz değil ki, çataldır. Ve saklaması zordur.»

Selim durdu ve esasa girmesi için yol verdi Emine. O ağır ağır anlatmaya koyuldu:

«Önce anam açıldı. İçim kıyılaraktan dinledim onu. Askerliğim bitmiş. Dönünce şöyle bir doya doya sarılamadık birbirimize. 'Bak Emin yavrum,' dedi. 'Biz sana karşı suçluyuz, halimizi görüyordun. Kaç gündür ağzımıza baktın konuşmadık. Biz de acele etmedik konuşmaya. Neden? Düğün haberi değildi ki sana ileteceğimiz! Kötü bir iş vardı başımızda. Bunu senin hemen duyman pek te eyi olmuyordu...»

Emin başını eğdi. Selim'in gözleri ondaydı. O devam etti:

«Bu kadarlık söyledi anam ve sustu. Sora uzun uzun ağladı. Karı görünmedi bu ara ortalıkta. Gitti dışarlarda bir iş buldu kendine. Dindi anamın ağlaması. Sustu önüne bakaraktan. Ben gene bekledim.»

«Sustu ya ben anlamadım mı anamın bana ne deyeceğini? Eyi kötü geçimi yolunda olan bir adamım ben köyde. Anam varıp gelip de bana: Biz aç

kaldık, mı diyecekti? Bunu deyemez! E... ne der öyleyse? Senin karın kötü oldu, der. Anam da bunu dedi işte:

«Emin oğlum,» dedi, «dine töreye uymaz bu bizim başımıza gelenler. Lâkin bi kere oldu işte. Karın da suçlu, ben de suçluyum bu işte. Onun suçu kendini koruyamamak. Benimki de sana vaktında haber vermemek. Ne edelim biz üstesinden gelir kapadırız bu işi dedik. Olmadı gitti, kendimizi bu işten sıyıramadık.

Karın kötü oldu Emin! Bu güne kadar bu kapılardan gitmesi gerekti ya, olmadı. Gene de bir tutar yeri var. Köklerin ibram yaptı bu işi, ve de zornan yaptı. Mısır tarlasında kıstırmış gelini. İpsizin biridir bilirsin.»

«İşte böyle Selim. Doğru söylüyordu anam. Ben köklerin ibram'ı bilirim. Lâkin benim evlere kadar el atacağını bilemezdim. Karıma bir şey sormadım. Artık olanlar meydandaydı. Onlar bana içlerini açmışlar ve biraz da ferahlamışlardı. Ondan sonrasını ben düşünecektim.

Bir tek kurşun, bir tek kurşun hallederdi her şeyi. Ben adamı alnının çatından vururum. Cansız düşer yere ve anaml Demeye fırsat bulamaz. Lâkin elin oğlu enayi mi hedef olsun bize? Daha biz gelmeden o köyden kaybetmiş nışanını.»

Selim kaygılar içinde dinledi arkadaşını ve anladı ki Emin'i titretecek kadar ağır bir mesele vardı ortada. Ve çetindi bu mesele. Deyme kafanın çözeceği bir iş değildi bu. İki lâf ederek çıkılamazdı bu işin içinden. Gene de Selim meydanı boş bırakma taraflısı değildi.

«Allah bilir ya Emin» dedi. «Sen lâfı uzatınca içimden, ne kadar da evhamlı olmuş şu Emin ben görmeyeli, dediydim. Lâkin sana hak verdim şimdi. Hak verdim ya ehtiyatı da elden bırakmayacan bak. Ve daha bir ağır olacaksın okka gibi. Ondan ötesini bırak bana. Bizim izimize basmak neyimiş, o zaman anlar o orospu eniği.

Hani ağaçlar yaprağını bolardır ya bahardal Hani ormanlarda insan ağaç seçilmez olur! Hani gürcülerin tak tak adam vurduğu mevsim. İşte sen bu mevsimi bekle. Bu mevsim gelecek Emin. O, orospu eniği de gelecek köye. İşte o zaman ben onu bir düzen kurup ormana salacam. Ondan ötesini o düşünsün!

Bir kurşun dövlettir be bilirse onun içinl Ben ataşa salıcam onun harama bulaşan ellerini. Selâvat getirecek be o karanlık ormanlarda. Töbenin faydası yok ülen orospu eniği, diyecem ona ben. Kurşun sıkmak dersen en son işimdir. Ahrette hesap verecek hal koymam onda ben, sen merak etme.»

Sustu Selim. Emin de lâfa davranmadı. İkisi de dinlediler bir süre ceviz ağacının altındaki serinliği, sessizliği. Emin yaşaran gözlerini sildi belli etmeden. Selim'in candan ilgisi duygulandırmıştı onu. Köklerin İbram, yüzüne kara çalınca düşmüştü Emin'in süngüsü. Kimselere sırrını diyememişti. içine de atınca kahroldu gün gün. İşte Selim'e sırrını verince bir ferahlık olmuştu içinde. Destek görünce de kuvvetlendi... Oturmuşlar. Uzun uzun konuşmuşlar ve o namus düşmanı zorba aleyhine gıyabında ölüm kararı çıkarmışlardı. Vicdanları rahattı. Artık orman kanunu çözecekti meseleyi. Kavilleşip ayrıldılar.

Konuştuklarının hepsi güzeldi Selim'in ve çok yü reklendirmişti Emin'i. Lâkin en önemli nokta açıkta kalmıştı. Burasını düşünmemişlerdi işte! Ya aranılan adam gelmezse ne olacaktı? Herif işini iyi düşünmüş, daha Emin ayağını köye basmadan o izini kaybetmişti. O da çok iyi bilirdi ki, Emin'le yüz yüze geldiklerinde, birinin yok olması gerekecekti. Adam daha evvel davranmış ve buna meydan vermemişti işte...

Emin bekleyecekti öyleyse! Başka yapacak bir şey yoktu. İyi ama beklemek zamana bağlıydı. Zaman ise Emin'in aleyhineydi. Emin beklerse aylar geçecekti. Aylar geçerse karısı doğuracaktı. Al bir belâ işte, nasıl çıkaracaklardı o çocuğu el içine! Soranlara ne diyeceklerdi? Emin sübyan kaatili mi olacaktı bu sefer? Bu olmaz! Emin hırslı da olsa bir sabiye el sürmez.

Doğurduktan sonra karısını öldürse sübyan kaatili olmaktan kurtulurdu. Ama bu sefer de «âciz» demezler miydi ona? Ne kadar köylük yerde büyümüş de olsa, Emin'in de kendine göre bir adalet ölçüsü vardı. Namussuz bir zorbanın ettiği borcu niçin âciz bir kadın ödesin, hem de canıyla? Yok yok, bu yerinde bir hareket olamazdı. Bir başka yollar bulmak lâzımdı..

Ellerin ağzında sakız olmasın diye, içindeki adalet duygusunu hoyratça çiğnememek için Emin bekledi. «Erkek erkeğe cesaret edip te hesap göremedi, gitti zavallı bir kadına sardı!» demesinler diye Emin bekledi. Yorgunu yokuşa vurmak olmaz. Canavarın ettiğini kuzudan sormak olmaz! Emin bekledi. Saatlar geçecek, günler geçecek, elbette bir fırsat çıkacaktı. Emin bekledi. Dolan bardağı bir damla taşırır. Yalnız mazlumlar değil, zalimler de şaşırır, Emin bekledi.

Çıkacaktı elbet gizlendiği yerden. Haber gelecekti biyerden, Emin bekledi. Karanlığı seçtiği olur, yanılıp buralardan geçtiği olur. Yatışmasına bakıyor belki de ortalığın, Emin bekledi. Bu adam bir iş tutmayacak mı? İnsan içine çıkmayacak mı? Belki de bir gören olur uzaklarda, Emin bekledi. Ağızlar arattı el altından. Komşu köylere haberler saldı. Hangi cehennemlere gitmişti acap şu deyyusun oğlu? Emin bekledi.

«Yağış oldu iyi oldu. Yarıklar da kapandı» der mi acap şu adam? «Tohum atıldı toprak döllendi. Zamanlar geçti saçlar küllendi» der mi acap şu adam? «Can almak isteyen, ister istemez kendi canını da kor orta yere, çıkar vuruşuruz o zaman!» der mi acap şu adam? «Onun iki eli varsa? Bizim de iki elimiz var. O saldırınca, elbet biz de armut devşirmeyiz!» der mi acap şu adam? Emin bekledi.

Karanlığa silâh sıktı kaç kere. Köy kenarında sinsi adımlar izledi. Usul usul yanaştı avlulara. Bir adam sesi aradı perdelerde. Camlarda saatlarca adam gözledi. Köy içinde sır vermeyen samanlıklar, dere kenarlarında ayak izleri. Merak kesilirdi yanında bir ağız açan olsa, açılan ağızlardan Emin haber bekledi...

Emin askerdi, zavallı anası ve bahtsız karısı köydeydiler. Emin askerdi, uslu, muhtar, jandarma köydeydiler. Emin askerdi, hudutta nöbet tutuyordu. Hızlı bir hovardaydı köyde Köklerin İbram, havalar kararınca Emin'in penceresine taş atıyordu. Emin askerdi hudutta, silâhı omuzunda vatan bekledi. Jandarma da askerdi, ama Emin'in namusunu beklemedi. Emin askerdi, köyün namusunu bekledi.

Hangi ırzı kırıklar kol bucak açtılar acap o namussuza? Şüpheli görülen her yeri aramalı. Üç kuruşa

suç bağışlar allah adına, evvelâ köy imamının evini aramalı. O gündüzleri kanun adamı, geceleri namussuzlarla birliktir, muhtarın evini aramalı. İstediği olur, istemediği olmaz, toplu tabanca belinde, köyün düzeni elinde ağanın evini aramalı. Yol veren dereler vardır. Gizleyen karalar vardır. İnleri aramalı. Sığınmıştır belki de en yakın ormanlara, ağaç kovuklarını, dağ kulübelerini aramalı.

Elleri havada, gözleri yollarda kaldı Emin'in, günlerdir beklenen kanlı misafir gelmedi. Görünmeyen bir yerlerden gözlüyordu belki de Emin'in perişanlığını, beklenen kanlı misafir gelmedi. Kim bilir nerelerde, hangi mel'unlarla anlaşma içinde, beklenen kanlı misafir gelmedi. Karşı bir ağ kurmadığı nereden belli Emin'i ortalıktan kaldırmak için, beklenen kanlı misafir gelmedi.

Günlerce didindi, koştu Emin, terledi yoruldu. Gene de elleri boştu. Yorgun düştü yokuşlarda. Ellerile ümitsizce sildi terini. Bıktı artık hain bir gölgeyi hırsla izlemekten. Hain bu adam belli. Ve de aylak yaşayan elleri kanlı. Ölüm kırk defa farz oldu böylesine, ama ne yazık ki mekânı belli değil. Elinden bir tutanı var, karanlıkta yol göstereni var. Havada olamaz bu mutlaka yerde. Ama ne yazık ki mekânı belli değil Kimbilir nerelerde kanlı pazarlıkta, kimlerle kanlı dayanışma içinde o? Bir türlü iz göstermedi. Kahroldu Emin beklerken, neylesin mekânı belli değil. Ölmüş olamaz o! Ölse Emin'in yüreği bu kadar maya gibi kinle kabarmazdı. Hangi cehennemlerde gizlendi öyleyse! Mekânı belli değil.

Köyün alt başında bir akşam vakti, bodur bacalardan dumanlar tüttü... Köyün alt aşında bir akşam

vakti, harap yapılarda baykuşlar öttü. Yürüdü geldi Emin ötelerden köyün alt başında durdu. Gene boş dönmüştü gittiği yerden. Ter siliyor elleri yorgun. Hırsını alamamış gene besbelli, hırsından soluyordu. Kaldırdı başını dumanı doğru çıkan bacalara baktı. Bir baykuş uçtu duvardan duvara. Bir baykuş üç kere çığlık çığlık, kara haberler üzere öttü.

O kuş ki çığlık çığlık kara haberini yaydı. Şimşek çaktı Emin'in gözlerinde. Kafadan üç sayı saydı. Sonra düşündü biraz ve konuştu «Biri ölecek!» dedi Emin «Biri ölecek! Köyün üstündeki şu kahreden duman dağılsın deyi, biri ölecek! Cayır cayır yanan yüreğime serin yağmurlar sağılsın deyi, biri ölecek! Dumanlara kaldırdım başımı, buram buram tüttüğünü gördüm iç sıkıntımın. Baykuşlar öttü bak harabelerde çığlık çığlık, biri ölecek!»

Başı önünde yürüdü Emin, belli ki yeni bir karardaydı. Yüzünün hatlarında acıma yok artık. Hızla açıp girdi evinin kapısını. Anası telâşla önüne atladı: «Bu ne bu Emin? Sana bir hallar olmuş oğluml» dedi. Karısı yan gözle onlara bakıyordu. Emin onun kolundan tutup yürümeye davrandı. «Bubası evine götüreceğim Emine'yi anal» dedi, «Bizim evde doğum yapamazl.» Kötü şeyler düşündü bir an anası ve hıçkırdı kadın «Bu haktan reva mı şimdi?» Ne zamandır belki de ilk defa güldü Emin. Ama acı acı: «Hak çok gerilerde kaldı ana.» dedi. «Sen farkında değilsin. Biz yanan başımızın derdine düştük şimdi.»

Emin'le karısı ormana yürüdüler. Köyün hemen kıyısından başlayan ormana. Arkalarında ağlayan yaşlı bir kadın bırakmışlardı. Yürüdüler yürüdüler, Emin önde karısı arkadaydı. Bir yere geldiler ki kadın dur-

du. İlk uğradığı şaşkınlıktan kurtulmuş bulunuyordu. Baktı kocasına, gözlerinde korku vardı şimdi. Aylardan beri böyle yakından ilk defa bakışıyorlardı:

«Bu yol babamgilin köyüne çıkmazl» dedi kadın

Ateş gibi soludu Emin ona bakarak:

«Sen yürü hele!» Emin direnişi umursamadı.

Kadın dayatıyordu ama, titriyor, yaralı bir serçe gibi çaresiz:

«Gel etme ağam! Toprak olam tabanında! Karı değil de, hizmatçı gözüynen bak bana. Orospu de. Babama götür. Ama canıma kıyma! İki canlıyım ben!»

Daha da artıyor kızgınlığı karısını dinledikçe. Emin sabırsız:

«Yörü diyom sanal Bana durup da akıl satma şimdi!»

Emine şimdi de onun mantığını kurcalıyor. Düşünmeye çağırıyor:

«Evimizde erkek mi vardı? Ha desene bakalım? Kim gidecekti tarlaya? Kör olsun sebep olanlarl Zornan oldu dedik sana işte.»

Emin'in hırsı karşısında mantık sökmüyordu:

«Ben sordum mu sana, zornan mı oldu, kolaynan mı deyi?»

Durdu. Feleğe bir küfür salladı, karısı üzerinden:

«Yörü dedim ben sanal Canımı sıkma yörül»

Kadın bir şeyler koparmakta kararlı. Direnmeyi bırakmıyor

«Eyi düşün ağam! Ben bir köy kadınıyım. Mal var maşat var. Kapıyı kapadıp da sedirde oturamam. Kim koyacak ambara yeygiyi?»

Emin sabırsızlanır. Acele bir yerlere varmak istediği belli. Onun için kendini hiç bozmuyor. Çizdiği

plân neyse kendi kafasının içinde. Kimsenin gerçek niyetinden haberi yoktur. Kimbilir, belki de bubası evine götürecektir Emine'yi. Ne var ki davranışı güven vermiyor kadına. Şüpheler yaratıyor. Biraz daha sertleşiyor:

«Bizi yumuşak buldun da her hal ayaklarını diredin! Bunu vaktile yapman gerektil»

Emine merhamet kapısından ayrılmıyordu

«Ben sana söyledim olanları. Ağam dedim. Ve de gönül diledim. Sen aradın dolandın. O döyüsü bulamayınca, bu yolda bana sardın.»

Acı acı güldü Emin:

«Çuvalnan lâf bulunur aradıktan sora! Ben sana yörü dedim. Mahkeme mi kurduk şimdi ayak üstül A namussuz, vaktinen düşünseydin ya!»

«Namussuz!» Emine bu kötü lâfı ilk defa duyuyordu kocasının ağzından. Emin koynunda yattığı kadınına gelişigüzel «Namussuz» deyecek erkeklerden değildi.

Bu bakımdan yalnız aşağılayıcı değil, aynı zamanda korkutucu bir lâftı bu. Kara bir haberdi belki de bu. Korkunç bir hesabın içindeydiler demekti Emine kavradı ki birden, susarsa belki çok kötü şeyler olacaktı. Onun için konuşmayı daha uygun buldu kendince:

«Ben namussuz değilim ağam!» dedi «Ben namussuz olsedim, koyup kaçardım köyü. Ben kaçmadım. Suçumu suçsuzken kabul ettim.»

Emin hiç yumuşamıyordu. Bir nokta üzerinde kararlıydı. Acap bir iyice dövecek miydi kadını. Bağırtısı köyden duyulmasın diye uzaklara mı götürmek istiyordu? Yoksa hakikaten babasının evine mi bıraka-

caktı. Niyeti ne olursa olsun, Emin'in oldukları yerde kalmak istemediği belliydi. Ormana yenice girmişlerdi çünkü. Pek içerilere dalamamışlardı. Daha bir sert gösterdi Emin:

«Çuval dolusu lâf istemem ben! Emine yörü diyom sana!»

Emine direnmeyi bırakmıyor:

«Bubamın köyüne çıkmaz bu yol, bir adım atmam!»

Emine ayak diredikçe, çaresiz Emin istediği yerlere ulaşamıyordu. Belki de bu direniş kurduğu plânda değişiklik yapmaya zorlayacaktı onu. Kadın yürümeyince onun da ne yapmak istediği anlaşılmıyordu. Kolundan tutup sürümeyi denedi. Olmadı: «Gitmem!» diye bağırdı Emine. İşte o zaman bir şeyler oldu. Anide değişti beceelleşme havası. Bir canavarlaşma belirdi. Emin'in yüzünde. Emine donmuş. Bu kanlı niyet karşısında düşünemez olmuştu. Beyaz ve kadın ellerini kaldırdı yalnız. Ama Emin'in parpar yanan bıçağını tutmadı. Yüzüne kapadı bir anda ellerini. Başına gelecekleri görmek istememişti. Belki de karanlık bir ormanda dünyayı son görüşüydü bu.

Gebe bir kadının çığlığı yankılandı ormanda. Kimseler yoktu. Gün görmüş ağaçlar Emin'in kanlı ellerini tutamadılar. Bir bıçakta cansız düşmüşken Emine, Emin vurdu da vurdu. Sonra sıra sıra saygı duruşuna geçti ağaçlar. Birden ürperen yaprakları şimdi de sessiz sessiz ağlıyordu. Ayakta kanlı bıçağıyla şaşkın dikilen Emin. Ve yerde bahtsız bir kadın ve kan vardı...

Evvelâ işini bitirmiş ve sonra oturup düşünmüştü. Ama gerçekte biten bir şey yoktu. Aksine oyun de-

vam ediyor, bir başka biçimlere bürünüyordu yalnız. Daha bir kanlı, daha bir dayanılmaz oluyordu. Emin de asırlarca insanlar tarafından denenmiş bir yol tutturmuştu kendine. Bu yol çıkar mıydı? Çıkmaz mıydı? Orasını pek bilmiyordu. O çıkar sanıyordu.

Bir acayip kuruluşu gene bir acayip sunuluşu vardır bu kanlı oyunun. Öbür oyunlara benzemez. Perde açılınca biz daima zavallı Boyabat'lı Emin'i ve bahtsız karısı gengecik Emine'yi görürüz sadece. Görünüşte oyun onlar tarafından başlatılır ve gene onlar tarafından bitirilir. Ama bu kanlı oyunun yalnız dış görünüşüdür. Bunun bir de içyüzü vardır ki, işte bu zavallı iki aktör bizim bu içyüzü görmemizi değil, görmememizi sağlarlar. Bütün o yürekler paralayan çırpınışları, çarpık bir sosyal düzenin namussuzluklarını göz önünden kaçırmak içindir...

Halbuki seyirciler bir an için isyan etseler ve: «Yeter artık bu oyun! Asırlarca sürdü ve kabak tadı verdi,» deseler. Ve hep birlikte sahneye yürüseler, neler göreceklerdir acaba? Çok bir acayip ve aynı zamanda korkunç şeyler göreceklerdir...

Perde açılınca hep kimleri görürüz biz? Boyabatlı Emin ve karısı Emine'yi. Halbuki perdenin arkasında bir perde daha vardır. Ve asıl oyun orada oynanır. Ön perdede ise Emin hırsla kaldırır daima bıçağını ve kadın çığlıklar atar gençliği dilim dilim doğranırken..

Sonra Emin seyircilere döner. İşini bitirmiştir. Kanlı bıçağı sağ elinde. Bir alkış kopar. Dakikalarca devam eder. Yıkar indirir tavanı. Erkek seyircilerin elleri patlar vura vura kadın seyirciler biraz isteksiz...

Hani olmaz ya, Emin bir kere de sırtını seyircilere dönüp: «Nedir bu oyun içindeki oyun?» deyip iç

perdeye saldırsa ve Emine'nin karnını yırttığı bıçakla bu görünmeyen oyunun perdesini parçalasa. İşte o zaman asırlardan beri ilk defa gerçek bir oyun seyredecektir insanlar. Ve dehşetten donup kalacaklardır..

Ne kadar korkunç ve ne kadar çirkin olursa olsun, madem o oyun da dünyamızda oynanıyor seyredilmesinde fayda vardır... İşte köylerden bir köy. Ve işte ağalardan bir ağa. Ağanın misafir odası. İçerisi oldukça kalabalık. Irgatlar, yarıcılar yerde. Muhtar, uslu, imam, ağa sedirde. Jandarma silâhını köşeye dayamış karşı sedirde. Sedirin ucuna ilişmiş öğretmen... Yatsı namazı çoktan kılınmış. Konuşma konusu: Köy ahvali, dünya ahvali. Ağa konuya giriş yapar:

Ağa — Ha... Ne konuşuyorduk? Ne konuşuyorduk? Diyorduk ki: İki işçi bir başçı. Atalarımız da böyle söylemiş, bu ne demektir? Ha muhtar sen söyle ne demektir?

Muhtar — Şöyle bir düşünelim! İki işçi bir başçı? Bu köydeki düzen demektir.

Uslular — Taban düzen demektir. Yani düzenin tabanı.

Irgat — Düzen, bana göre bir okkadır!

İmam — Sana kırk kere söyledik ırgat evlâdım, sen iki dinle bir söyle!

Irgat — Ne zaman konuşmaya davransam imam karşımda.

Ağa — Böyüğe hörmet töremizde var bizim. Sen imam ne derse öyle yap. Onun helbette bir bildiği vardır.

Irgat — Ben daha bir şey demedim ki! İki işçi bir başçı, bu düzendir denildi. Ben de kalktım konuştum. Düzen okkadır dedim.

Öğretmen — Konuş ey aziz Türk köylüsü! Konuşmak senin en doğal hakkındır. Atatürk bugünümüzü sana, yarınımızı gençliğe emanet etti.

Ağa — Sen de bir konuşursun, pir konuşursun öğretmen! Sanki Atatürk'ten evvel bu memlikâtda konuşmak yasak mıydı? Sen bunları git de mektaptaki bebelere anlat. Buna bir şey demem. Hökümatın helbette bir bildiği vardır. Ama bize gelince iş değişir. Benim yaşım altmış efendi oğlum!

Yarıcı — Kinaye konuşmaktan bir şey çıkmaz ağa! Sen de dedin ki hökümatın bir bildiği vardır. Öyliysem öğretmeni de aramızda hoş görmek gerek. Ben vallah onun hiç bir dediğini anlamam. Ama gene de hatırını kırmam. İşte yüzü söylesin!

Ağa — (Güler) Kinayeyi bize yasak ettin. Bu yolda kendin kinaye yaptın. Hay sen çok yaşa yarıcı!

Öğretmen — (Yarıcıya döner) Ne demekmiş o, benim söylediklerimden bir şey anlamamak? Ne işimiz var bizim burada öyleyse? Biz çoluk çocuk mu eğlendirmeye geldik buraya?

İmam — Efendi oğlum, sen de bir türlü işin aslını anlamak istemiyorsun!

Öğretmen — İşin aslı ne imiş?

İmam — İşin aslı şu, sen belki anlamıyorsun! Belki de anlamak istemiyorsun!

Öğretmen — Seni dinleyelim öyleyse hocam! Anlat da anlayalım!

İmam — Tabii biz sana bir şey demeyiz. Hükümet ne derse sen de onu öğretirsin çocuklara. Buna da bir şey demeyiz, hükümet emri çünkü. Ama ama, işin bir de başka tarafı var!

Öğretmen — Onu da söyleyin! Ben, yanlış bildiklerim varsa düzeltirim.

İmam — İdare Osmanlıdan Cumhuriyete devroldu. İyi mi oldu? Kötü mü oldu? Orasını allah bilsin. Tabiî köyleri de bir ataş aldı: Yaşasın Cumhuriyet! Hep böyle bağırttılar.

Ağa — Ya... Hakikat öyle oldu. Hepimiz yaşasın Cumhuriyet diye bağırdık!

Irgat — Ben o zaman askerdim. Köylerde neler olduğunu bilemem.

Öğretmen — Ben de henüz çocuktum ama. İmam efendinin anlatımında bir nokta dikkatimi çekti: Yaşasın Cumhuriyet diye bağırdılar mı? Yoksa bağırttılar mı? Burasını bir tuhaf söyledi.

İmam — Cumhuriyet ilânında çocuktun ya, ama şimdi kalktın bize akıl veriyorsun. Bağırmış, bağırtmış! Bunlar hep teferrüattır evlâdım. Sen daima esaslara bak! Yaşasın Cumhuriyet! Evet ben de yaşasın Cumhuriyet dedim. Ve gene de derim. Neden? Çünkü başımızdaki hükümet böyle münasip görmüş.

Öğretmen — İtirazın neye öyleyse? Cumhuriyeti kabul ediyor, hükümet buyruğunu sayıyorsun!

İmam — Ha... bak onu söyleyeyim? Ben Cumhuriyeti sureta severim, kabul ederim. Ama kalbimden asla!

Öğretmen — Bu mürailik değil mi hocam? Bir din adamına yakışır mı bu?

İmam — Neden yakışmasın? Cumhurluk, hürlük değil mi? Kaç yıldır da demokrasiyiz! Köy idaresini de reylerimizle kendimiz seçeriz. Öyle değil mi muhtar?

Muhtar — Öyledir hocafendi.

Öğretmen — (İmam'a) Siz meseleyi epeyce karıştırdınız! Ben ele tutulabilir bir sonuç çıkaramadım sizin söylediklerinizden!

İmam — Yook, işler neden karışık olsun? Asıl senin kafanın içi karışık. Bir şeyi kaldırdın mı, artık o şeyi insanlar aramasın istiyorsan, yerine bir yenisini koyacaksın. Lâkin olmaz tabii bu dal

Yarıcı — Ben kendisine her zaman derim, oğlum seni severiz! Güzel çocuksun, terbiyeli çocuksun. Lâkin bırak şu şeher konuşmalarını. Kim yolladı seni buralara böyle zibidi gibi? Senin karşında 1300 senelik peygamber ve onun buyruklarını 600 senedir burda yörüten köy imamı var!

Öğretmen — (İmam'a) Hep boş lâf mı bizim konuştuklarımız?

İmam — Boş ya, boş! Bu köy Kanuni Sultan Süleyman hazretleri devrinde nasıl kurulmuşsa hâlâ öyledir. Cumhuriyet bir tek çivi bile çakmamış bu köye! Gel dolaşalım. Sen bana böyle bir çivi bul göster, ben o çiviyi gözlerime sokayım!

Öğretmen — Koca bir ülkenin ilerleme konusu, küçücük bir köy ölçü alınıp ve misal diye ileriye sürülüp konuşulamaz! Şayet konuşulursa bir aldatmaca olur bu ve bizi doğrulara ulaştırmaz! Siz bu köyde Cumhuriyet devrinde bir çivi çakılmadığını misal diye ileriye süremezsiniz!

İmam — Hele şükür bu köye bir çivi çakılmadığını kabul ettiniz. Ama bu ne demektir bilir misiniz? Bu, şu köyde hâlâ Osmanoğullarının saltanatı devam ediyor demektir. Ben kendim şahsen padişahlığa bağlıyım. Çünkü onlar aynı zamanda halife-i ruyu zemindi-

ler. Biz önceleri bu Cumhuriyeti bir paşalar oyunu zannetmiştik. Sonra sonra paşalar dağılır, bu iş de biter demiştik.

Öğretmen — Kırk yıl oldu ama.

İmam — Sen bu kırklara pek bel bağlamal Kırkı çıkmadan çocuğun ne olacağı belli olmaz! Kırk yıl kavimlerin hayatında bir an-ı vahittir.

Öğretmen — Hayalin epeyce geniş hocam. Biz umutlarını kırmış olmayalım! Seni bu kanunsuz çıkışlarından ötürü takip de benim görevim değildir. Burada jandarma var ve mülkî idareden sorumlu muhtar var!

Jandarma — Siz kavga mı ediyorsunuz, yoksa konuşuyor musunuz? Bir zabıta mensubu olarak bizim kan dökülmeden müdahale hakkımız yoktur! Adam uzanıp ölecek, ondan sonra jandarma gelecek! Ne haddimizmiş bizim imamın sözünü kesmek! Din işi başka, asayiş işi başka!

Muhtar — Sen burada haksızsın öğretmen! Şurda yapılan alt ucu bir muhabbet. Jandarmayı çağırmanın ne gereği var? Bu konuşmanı dışardan biri duysa, içerde bir şey var zannedecek!

İmam — Sen tasalanma muhtar! Bu din öyle kolaylıkla kurulmadı! Biz icabında mukaddes bildiğimiz şeyler için tekbir getirerek ölmesini de biliriz. Ve Menemen'de bir çok şehit de vermişiz! Gene de veririz. Yalnız ben bu ara efendi oğlumuza bir şey sormak isterim.

Öğretmen — Sor hocam sor. Biz bir kimseyi ikna edemesek bile, doğruları konuşmaktan geri kalmayız!

İmam — Ah bu doğrular doğrular! Sen bir defa ele aldığın bir şeyi evvelâ tersine çeviriyor, sonra da tetkike koyuluyorsun. Acaba bu senin doğrular dediğin, eğriler olmasın?

Öğretmen — Hayır, katiyyen!

İmam — Dur, dur efendi oğlum! Öyle birden kestirip atma!

Öğretmen — Neden kestirip atayım? Kanaatımı kısaca söyledim.

İmam — Kanaat kanaat, dinle öyleyse! Siz kırk yıl evvel bu köye geldiniz.

Öğretmen — Evet geldik.

İmam — Kırk yılda bir çivi çakmadınız bu köye!

Öğretmen — Çivi hikâyesine başlama şimdi. Onu demin konuştuk. Çok küçük parçalar her zaman bütünü vermez.

İmam — Neyse bunu geçelim. Bir karışık konuşmalardır tutturdunuz.

Öğretmen — Hiç de karışık değildi, aksine çok da duruydu.

İmam — Duru, kuru! Teferruata kaçmayalım. Türkler Orta Asyadan gelmiştir dediniz. Dünyanın yarısı Türk'tür dediniz. Memleketin efendisi köylüdür, biz halkçıyız, altı ok'a sadıkız, ülkemizi medeni miletlerin seviyesine çıkaracağız, dediniz.

Öğretmen — Gene de bu iddiadayız, fikirlerimizden bir an bile caymış değiliz.

İmam — İyi ama sular gene meyil aşağı aktı!

Öğretmen — Meyil yukarı mı akacaktı?

İmam — İşini uyduranlar ağacın gölgesinde. Gene güneş fıkaranın ensesini yaktı! Gene milletimiz in-

giliz gâvuruna çırak! Aşı yapılmış armutlar tatlı, dağdaki ahlatlar buruk!

Fakir köylüler — Çok doğru konuştun hocafendi. Kurban olalım yolunal Hakikat, ensemiz güneşte yanmakta bizim!

İmam — (Memnun) Sağolun var olun aziz müslümanlar! Peygamber efendimizin şefaatı boynunuza olsun! Bir gören var elbet sizin çektiğiniz meşakkatleri. Ahrette bu çekilenlerin mükâfatı azîm olacaktır.

Öğretmen — Gene zehir saçıyorsun hocal

İmam — Senin ruhunu kara bir perde kapatmış oğlum.

Öğretmen — Siz gözlerinizi bir uğuşturun. O perde sizin gözlerinizde olabilir.

İmam — İtiraf ederim ki ben seni delâletten kurtaramam. Allah seni islâh etsin ve günahlarını affetsin. Gurur şeytana yakışır. Bilin ki bir gün taptığınız putlar parçalanacaktır... Ama ben gene küfre kızmam. Bilakis senin bu musibetten kurtulman için hazreti allaha dua ederim.

Ağa — Sen dua et hocam! Daima dua et de padişahın kılıcı keskin olsun! Allah dövlete, millete, Cumhuriyete zarar vermesin! Selden afattan korusun bizi! Tarlalarımıza çekirge, köyümüze kıtlık vermesin!

Irgat — Ne olur ağam kıtlık olursa?

Ağa — Sen sus len! Deli deli konuşup durma. Kuraklık oldu mu mahsul yanar bütün!

Irgat — (güler) olsun bana bunun bir dokanırı yok ki! Benim ne tarlam var, ne de mahsulum!

İmam — Ben seni severim ırgat evlâdım. Sana ve bütün fakirlere acırım. Allah kerimdir. Mükrimdir.

Ikram edicidir. Elbette sizin bu niyazlarınız yüce katına ulaşır bir gün. Ve bu dileklerinize gani cevaplar gelir. Yalnız kıtlık ihtimaline bigâne kalıp günaha girmeyin. Mahsul de bir nimettir ve mahsul de bir servettir. Ve servet ferdin değil cemiyetindir. Yani hepinizindir. Bugün bir takım insanların o servetler üzerinde şahsi tasarruf sahibi gibi görünmeleri ilâhî takdiri değiştirmez. Nimet bütün ümmeti Muhammedindir...

Irgat — Madem öyle de hocam! Neden ağaya bin avuç verir de hazreti mevlâm, biz ırgatlara bir avuç verir?

Ağa — Sus len deli deli konuşup durmal Lâfının nerelere vardığından habarın bile yok. Hep gomünislerin uydurması bu lâflar. Eskiden böyle lâflar yoktu!

Irgat — Ne var bunda kızacak be ağam? Sen gölgedesin, ben güneşteyim. Ve binlerce ırgat da böyle. Biz boyuna çalışmaktayız, siz de oturup yimektesiniz. Ve bir damla ter akmaz alnınızdan ve bir çalışmanız da yoktur. Bin atın sırtına. Kaykılt kıçını. Dolaş köyleri hey babam. Bizim gibi tabanınız da yarılmaz. Tabi bir mana zevk olur size bu yaşama. Bize dersen zulum. Kala kala kaldı bir boş kovan gibi konuşmak! Onu da ağzımızı açtık mı kızıyorsunuz!

Jandarma — (Irgat'a) Ben gominist lik nedir bilmem ama, ağanın anlatmasına bakılırsa tehlikeli. Ve bize kumandandan sıkı emir var. Tehlikeli bir şeylere meydan vermeyin dedi. Sen ırgat arkadaşım, lâfın kantar topuzunu kaçırma! Sora götüne bastırdım mıydı zaptı! Mapuslarda çürürsün!

Ağa — Çok doğru söyledi. Maksat muhabbet

de olsa kanun yolundan sapmamak gerek. Encamı perişanlıktır kanuna karşı gelmenin. Aç gözünü. Böyük sözlerine, öğütlerine daim kulak ver. Ayağını attığın yeri bil, sora seni öğretmen bile kurtaramaz!

Öğretmen — Ağa, bu akşam çok yağlı birşeyler yedin galiba. Lafı dolaştırıp da, ne gereği var beni komünistlerin müdafii gibi göstermenin? Kime ne söylemek istiyorsan, pekâlâ kendisine söyleyebilirsin.

Ağa — (Kurnazca güler) Şaka yaptık be öğretmen, şaka yaptık. Sen de pek alınganmışın. Hiç şakadan anlamaz mısın? Bir laftır bizim konuştuğumuz şöyle ortadan.

Irgat — (Öğretmene bakar) Deminden beri dikkat ettim, burada hücum hep sana oldu, bir de bana! Bunda düşünecek olursak epey bir mana var. Ama gene boş ver sen! Biz bildiğimiz laflardan konuşalım. Komünistlikten momünislikten bir şey anlamam ben. Kendi bildiğimiz gibi konuşalım.

Öğretmen — Konuşalım, konuşalım. En fazla konuşmak siz fakir köylülerin hakkıdır. Bunu daima söylerim.

Irgat — Konuşalım konuşalım ya ben gene pek umutlu değilim. Türklerin medeniyet tarihinde katettiği yol ve bir de çağdaş uygarlık düzeyi der durursun. Kitap lafı bunlar bel Ben ne anlarım bunlardan! Biz dediğin gibi kalabalığız ya bir medarımız yok.

Öğretmen — Kitaplar vereyim size okuyun. Çok şeyler öğreneceksiniz. Görüş ufuklarınız değişecek. Kendinizi bambaşka bir dünyada bulacaksınız.

Irgat — Hep senin anlattıkların yazmıyo mu o kitaplarda? Boş ver o kitaplara sen! Ben senin konuşmalarından bir şey anlamıyom ki kitabından bir şey

anlıyayım! Yalnız bak yüzün için bir şey demem. Sen konuşurken ben hep yüzüne baktım. Sen bizleri kayırıyorsun. Yüzünden belli bu. Lâkin bizim kulaklarımıza yatkın anlatamıyorsun.

Öğretmen — (Memnun) Dilimizi bir düzene koyar, kulağına daha bir yatkın konuşuruz. Bu kadarlık anlaşabilmişiz ya!

Ağa — O kadar uzun boylu değil öğretmen! Senin işin bebelerle uğraşmak. Kırlara götürmek onları. Çiçekleri, ağaçları tanıtmak. Şöyle el ele tutuşturup oyun oynatmak. Böyüyünce nasıl eskârlık edeceklerini kulaklarına sokmak. Türkiye'nin kaç vilâyeti vardır meselâ: 28. Kars, Van, Bitlis, Mamuretülaziz. Sora memlikât sevgisi. Vetan. Falan... Ama bir de böyüklere el attın mı, işler değişir. Irgatıma bir şey demem bak! Çünkü o cahildir. Ve de bana lâzım. O ne derse desin, ben onu aç koymam, açık koymam. Lâkin sana gelince, sen böyle aklına geldiği gibi konuşursan, senin için bir şeyler düşünürüm.

Öğretmen — Ben böyle şeylerden korkmam!

Ağa — Valla orasını bilmem ben! takarım bi kere seni hökümatın çarkına. Sen sora durma bağır, ben gomünist değilim deyi! Biz dinimize kimseyi söğdürmeyiz öğretmen! Biz cumhuriyetimizi kimseyi söğdürmeyiz öğretmen! Sora fena olursun bak, aç gözünü!

İmam — Delâlette olanları, mücazatla korkutmak hiç te iy bir tedbir değildir. Onları ikna ederek, kalplerine çekilen kara perdeyi yırtaraktan doğru ve nurlu yola çekmektir marifet..

Öğretmen — Biriniz en haksız uydurma isnat-

larla hücuma geçtiniz, biriniz de beni güya koruyorsunuz. Ama hocam boşuna bir zahmet bu. Ben delâlette değilim çünkü. Asıl delâlette olan sizlersiniz.

İmam — Ama siz havada konuşuyorsunuz öğretmen! Halbuki ben müdellel konuşmayı severim. Siz öğretmenler kırk yıl evvel büyük gürültülerle dağıldınız bu köylere. Ve o zaman okuyacak çağda olan çocukların yüzde sekseni sizin peşinizdeydi. Ve zamanla bu sizin büyük yalanlarınızdan, çocuklar gene bize döndüler. Bugün okuyacak çağda olan her yüz çocuktan doksanı bizim peşimizdedir. Ne kalmış bu hesaba göre sizin elinizde? Yüzde on.

Öğretmen — Kafadan hesaplarınız da kuvvetli maşallah hoca efendi! Yalnız şunu da bil ki harman yerinde hak ölçeği saymaya benzemez çocuk sayması.

İmam — Dur canım dur! Neden telâş ediyorsun? Kaldı elimizde yüzde on! Bunu da iki üç seneye kadar elinizden aldık mı! Hükümetin sizi tekaüt etmesine lüzum kalmayacak.

Öğretmen — Çocuklar okuyacak ve öğrenecekler. Biz imanla bağlıyız bu konuya. Bir memleket elbette masallarla idare edilmez hoca efendi. Siz de yarınların neler getirdiğini göreceksiniz. Ama boşu boşuna umutlanmayın sakın, bu gelen halife olmayacak!

İmam — Neyse, yarınların ne getireceğini ancak allah bilir! Yalnız bu kafayı güttükçe köylü maaşsız tekaüt edecek sizi, bunu da bilin! Biraz acıdır ama öğretmen, üzülerek söylüyorum, bu köylü sizi istemiyor!

Öğretmen — Doğrusu bravo hoca efendi! Yan-

lışla yalanı aynı torbaya koyup, gerçekmiş gibi piyasaya sürüyorsun! Yalnız şunu anlamak isterdim. Bir kere olsun doğru konuş, beni köylü mü istemiyor? Yoksa ağa mı?

Ağa — Çocuk gibi konuşma be öğretmen! Köylü demek ben demek! Sen bunca yıldır bunu hâlâ anlayamadın mı?

Öğretmen — Ha şöyle, at bakalım maskeni. Gerçek hüviyetinle çık ortaya!

Ağa — Kitaplarını, mitaplarını alırım elinden! Çalarım ağzına şaplağı, seni donsuz çıkarırım bu köyden!

Öğretmen — Bir denemeni isterdim, bakalım o zaman neler olurmuş?

Ağa — Senin o mektap duvarına resmini astığın böyük adamların hlç biri gelip kurtarmaz seni. Hiç umutlanma! Lâkin ben hökümattan utanırım. Koca ağa bir zibidi öğretmeni idare edemedi derler. Bu baldırı çıplağa bel bağlama sen! Onlar benim emrimde. Heç birinin tarlası yok, tapanı yok. Bu gün tekmeyi vursam aç kalır hepsi!

Irgat — Konuşma başlarken ben demedim miydi düzen bir okkadır deyi! İşte gene diyom öğretmen: Düzen bir okkadır ve biz gariban daima okkanın altındayız. Melâke olsak suçlu düşeriz bu durumdal Öğretmen, var mı köy düzeni denen bu okkanın altından kurtulmanın çaresi? Sen bize ondan haber ver! Hele alttan üste çıkalım bir! Ben neler konuşacam o zaman! Sen de diyecen ki bu çocuk hangi mektaplarda öğrenmiş bunu? Ya öğretmen, o günlere bir ulaşalım hele!...

Ve burada biter bu hayali oyun. Boyabat'lı Emin'in bıçağıyla yırttığı perde kapanır...

Düşünmekte bütün seyirciler. Hiç alkış olmaz perde kapanırken. «Bu oyun başka türlü bir oyunmuş!» der kimisi. Orası doğru. Bir kere seyretmekle sırrına varılmaz bu oyunun. Siz şu hale bakın: Güya öğretmen devletin resmi adamı! Onun resmî millî eğitim politikasını yürütmeye çalışır köyde. Yani dağlar gibi dikilmiş bir köy meselesi ve tek başına bu meselelerle boğuşmaya gelen bir zavallı Ferhat'çık. Ferhat ile Şirin masalı değil bu, buz gibi bir gerçek. İşte birinci garabet buradan başlar.

Öğretmen bütün ilerici görünen çırpınışlarına rağmen, kendisi de bir çıkmazın içindedir. Neden? Geldiği köyün ekonomik bünyesini göz önüne almamıştır da ondan. Nasıl bir eğitim yapılacağını, o köyde ekonomik gücü elinde tutanlar tayin ederler. Yani medreseye mi yoksa mektebe mi ağırlık verilecektir? Onu tayin etmek ekonomik güç meselesidir. Burada öğretmenin çırpınmaları bir fanteziden ileri gidemez. Bütün iyi niyetlere rağmen gidemez. O köyde derebey kalıntısı bir ekonomi hüküm sürmekteyse ve öğretmen bu düzeni gene o köyün ezilenleriyle değiştirmeye gelen, onların teşkllâtlı gücünden kuvvet alan bir devrim adamı değilse, bütün yapacakları iyi niyet sahibi başarılı bir aktörünkini geçemez. Köy bir manzara kartı değildir ki eskisini alıp da, yerine bir yenisini koyasın!

İmam her yeniliğe, velevki bir gösteriş dahi olsa, elbette karşı çıkacaktır. Hem o köhne bir sistemin asırlarca avukatlığını yapmış olmanın tecrübesine ve kolaylıklarına da sahiptir. Zannedildiği gibi bir ibadet-

ten ibaret değildir onun işi. O Acem düzmesi kitaplar ve yalan yanlış edindiği fikirlerle köylü kitlesi üzerinde sağladığı manevi baskının devam etmesini ister ve bu noktada katiyyen taviz vermez.

Hiç tereddütsüz söylenebilir ki köy imamı burada kötü bir kişidir. Bu da bütün davranışlarının ağanınkine paralel düşmesile açığa çıkmaktadır. Ağa ise köyde insan sömürmenin yani namussuzluğun baştemsilcisidir. Muhtar güya bağımsız kimliğiyle onu yakından takibeder. İhtiyar heyeti, yani uslular muhtara bağlıdırlar. Jandarmanın durumu da bunlardan hiç farklı davranış göstermez. Çalışmalarında bütün vatandaşların can güvenliğini hiç fark gözetmeden korur gibi gözükmesi, şüphe yok ki en korkunç ve aldatıcı tarafıdır.

Yarıcı toprak sahibi tarafından kendisine yarıya verilen bir kaç dönümün kölesi durumundadır. Irgat boynuna dolanan ve ona katiyyen aman vermeyen kara sömürü yılanının acısıyla kıvranmakta ve önüne kurulan bin bir tuzaktan ancak bir ikisini görebilmektedir...

Toprak kara sabanla işlenir hâlâ, yer yer verdiği mahsul kıttır... Ağanın ve kuyrukçularının. Muhtarın ve uslu'ların. İmam ve taifesinin. Öğretmen ve çocuklarının. Yarıcıların ve tekmil ırgatların. Nihayet jandarmanın geçimleri bu topraktan bu şekilde çıkarılan mahsüle bakmaktadır...

İşte karısını dilim dilim doğrayan Emin bu köydendir. Gençliğini zalim bir bıçak altında, karnındaki yavruyla beraber bir orman sessizliğinde kaybeden bahtsız Emine bu köydendir. Emin'in yaşlı ve çaresiz annesi ve değil bir düğün parası, sırtına doğru dürüst

bir ceket alacak paradan bile mahrum olan Köklerin İbrahim bu köydendir...

Onların geleceklerini daha doğdukları gün karanlık kılan bir takım kötü şartlar vardır bu köyde... Zorla ırza geçen adam bir yerde kendine göre haklıdır. Emin dersek, yıllarca askerde özlemiş tertemiz yuvasını, bıçağını çekerek namusunu temizlemek davranışında kendisini haksız bulmamaktadır. Kim haksız oluyor bu şartlarda öyleyse? İnsan kaderini ta doğuştan biçimlendiren bu köydeki ekonomik ve politik şartlar...

İnsanlar dünyanın çeşitli ülkelerinde, kendilerine yepyeni sosyal düzenler bulup ve bu düzeni en yeni teknikle donatırken ve hayatı cennet yapma yolunda dev adımları atarken, bizim geçimini kara sabanla sağlamaya çalışan köyümüz de karanlığını sürdürmektedir. Bir taraftan açlık ve sefaletle boğuşurken, bir taraftan da kanlı cinayetlere sahne olmaktadır. İşte karısını ormanda, bütün yalvarmalarına aldırmıyarak öldüren Emin bu köyün çocuğudur...

Emin hızla dalar ağanın odasına. Elinde kanlı bıçağı kanla menevişli ve par par yanmaktadır. Odada bir şaşkınlık, herkes heyecanla yerine mıhlıdır. Ağa sedirinde, jandarma sedirinde. Jandarmanın tüfeği kapı arkasında. Aniden dalışın ve par par yanan bıçağın yarattığı şaşkınlık geçince ağa biraz da korkulu bir sesle sorar:

Ağa — Emin oğlum! Bu halin ne senin? Kan revan içinde kalmışsın?

Emin — Karımı öldürdüm ağa! Aha şu bıçakla dilim dilim doğradım!

Ağa — Eyi yapmadın Emin. Ben bunu bugün de söylerim, yarın da söylerim.

Emin — Ben iyi yaptım demedim ki ağa! Karımı öldürdüğümü söyledim sade. Bu iş eyi olacaktı ama esas aradığımı bulamadım! Karıma sataşan ipsiz elime geçseydi, bıçakla doğrayıp köpeklere atmak değil, pis etini çuvala doldurup senin kapına bırakacaktım!

Ağa — Eyi ama Emin benim bunda ne suçum var? Ben yaşlı bir adamım şurada kendi halinde.

Emin — Var ağa var, çok suçun var. Suçların çoğu sende. Şöyle bir düşünürsen kafandan bulursun. Keçi çobanlığından başlattın o herifi, sora ırgat ettin tarlana sürdün!

Ağa — Naapsaydık, iş vermese miydik?

Emin — Kim dedi sana iş verme deyi? İş verdin ya ekmek vermedin. Hakkını vermedin. Adam da uyuz keçi gibi dolandı durdu. Sonunda da böyle canavar oldu işte! Onun bunun karısına sataşmaya başladı.

Jandarma — (Sabırsızlanır) Konuşma uzadı. Ortada da bir cinayet var anlaşılan! Ben daha fazla bekleyemem. Amirim kızar sora. Mesul olurum!

Emin — (Jandarmaya döner) Ne acelen be hemşerim? Vazifene geç mi kaldın? Sen burada ağa sedirinde soğuk ayran içerken, ben ormanda insan doğramaktaydım. Acelen vardı da o zaman nerelerdeydin?

Jandarma — Herkesin tek tek suç yapmasın deyi peşini mi takibedelim biz?

Emin — Tabi edeceksin! Dövlet maaş vermekte

sana! Haram be senin aldığın para! Jandarma silâhını köy ağasının misafir odasında kapı ardına koydu mu, o memlikâtın kökümeti paydos etti, ıstırata çekildi demektir...

Jandarma — Lâfa da bak lâfa! Biz hiç uyumayalım, ayakta nöbet tutalım?

Emin — Tabi ya ne sandıydın! Biz de hudutta uyumadık. Nöbet tuttuk. Köyümüzün dış düşmandan namusunu korumak için. Ama sen bizim namusumuzu korumadan jandarma. Elin ipsizi mısırlıklarda asker karılarının namusuna dolaşır, sen de gelir böyle ağa odalarında ayran içersin! Demin de dedim ya, haram sizin aldığınız para.

Ağa — (Araya girer) Valla ben bu işte ne suçum olduğunu pek anlıyamadım! Elin ipsizi gider mısırlıklarda karılarla dalaşır, boku gelir ta buralarda bize bulaşır.

Emin — Saklama suçunu ağa! Sen yaptıklarını çok eyi bilirsin! O ipsizin bi işi kaydı olsaydı, evi damı olsaydı, gidip te onun bunun kapısına belâ getirmezdi!

Ağa — Ben köyün kâhyasıyım. Onun bunun uçkurunun kâhyası değilim.

Emin — Doğru, ipsizler onun bunun karısını yoldan çıkaracak ki, sana da arada bir pay çıksın. Ama merak etme ağa, bir gün senin kapına da gelecekler. Sen bu düzen böyle gider mi sandın hep? Karını da alacaklar! Malını da alacaklar! Ve köy içinde pontulun paçasından tutup da sürüyecekler seni!

Ağa — Senin için bir defa kararmış oğlum. Ben sana bişey demem. Allah başına gelenleri kimselerin başına vermesin.

Emin — Bırak sen şimdi bize kuru kuru teselli çekmeyi. Demin kapının dışından dinledim: Irgatı dehdit ederken, seni öğretmen bile kurtaramaz! diyordun. Bilmem ama öğretmenin ırgatı kurtarıp kurtarmıyacağını! Seni bu köylünün elinden imam bile kurtaramaz!

Öğretmen — Köyümüzün en sağlam, namuslu, kök gibi adamı zindanlara gidiyor! Yanıyorum! Üzgünüm!

Emin — Sağol öğretmen. Beni şu kara günümde kayırdığın için sağol! Güvercinlerin kaç ayda bir yavru yaptığını bilirsin. Ve kelebeklerin ne kadar ömür sürdüğünü. Tarih anlatırsın çocuklara tatlı tatlı: Türk'ler Anadoluya Orta Asya'dan geldi... Türkler ordan geldi ya öğretmen! Bizim bu iş başımıza nereden geldi? Bunu hiç anlatmazsın ama! Senin kitaplarda yazar mı bu? Yazmaz, nereden bilecen sen del Eğer sen ufacık bir şey çıtlatsaydın kulağıma, eğer beni biraz uyarseydin, o zaman işler bir başka türlü olurdu. Neyse ah yerde kalmaz! Bilinmeyenler bilinir bir gün. Sorulmıyan hesaplar da sorulur bir gün.

Emin jandarmaya döner sonra:

«Hadi hemşeri çıkalım. Benim bu kadar uzun boylu konuşmaya hakkım yoktu ya, bıçağın gölgesinde yaptık heral bu işi. Ya da sen anlayış gösterdin, her neyse. Evvelâ allaha, sora imama, ondan sora ağaya ve de candarmaya emanet ediyom köyü. Herkes malından emin olsun, canından emin olsun, ırzından emin olsun! Hadi hemşerim gidelim!

Emin kapıya yürür. Jandarma ayaklanır. Önce Emin, arkasından da jandarma çıkarlar

Jandarma — Ver artık bıçağını. Bağırdın ettin, höküm bize geçti şimdi!

Emin — Bir kaç saatlığına kanlı bir saltanat sürdüydük. Canım nasıl istediyse her şeyi ona göre yaptım. Kimse de karışamadı. E, işte bir dayılık var şimdi üstümde. Bırak biraz daha sürdürelim şunu. Keyfimizi bozma bizim.

Jandarma — Biraz sora nasıl olsa bize teslim olacak bıçak.

Emin — Olsun. Hele bir karar yörüyelim böyle.

Jandarma — Neden yaptın bu işi? Daha da gençsin bak! Dövlete geçti höküm şimdi. Ahret sorularından sorarlar.

Emin — Sorsunlar, sorsunlar. Biz de dilimizin döndüğü kadar veririz cuvabımızı.

Jandarma — Peki ama neden yaptın bu işi?

Emin — Çok mu dokandı sana bu cinayet? Yoksa eğlencelik mi arıyosun kendine?

Jandarma — Neden eğlencelik olsunmuş? Tabi insanız biz de ve ölene acırız. Öldüreni allah kayırsın.

Emin — Askerden geldiydim. Her şeyin biçimi değişmişti köyde. Yahut ta bana böyle göründü. Yeşil ala dönmüştü. Yanar bildiklerim sönmüştü. Anamdan ürktüm. Karımdan korktum. Hep yalnız kalmak istedim. İnsan yüzüne çıkmak istemedim.

Jandarma — Evham bu! Bir hocaya gitseydin sen. Nefesi derin bir hocaya. E... sora?

Emin — Sora baktım ki bizim karı bi şişmanlamış, bi şişmanlamış. Onu bu halde görünce benim kafam bi bozuldu!

Jandarma — Bu da lâf mı canım? Hiç şişmanladı diyerekten karı öldürülür müymüş? Daha bir zaifini alırdın, olup biterdi. Köylük yerde bunun kıtlığı mı var? Çağır imamı. Ver eline üç beş kuruş, oldu bitti.

Emin — işte biz o kadar incesini düşünemedik.

Jandarma — Bir de ipsiz lâfı dolaştı ama ortada? Ağa odasında hep ipsiz dedin!

Emin — Demişimdir. İpsiz çok bizim köyümüzde. Canım darlandı da söyledim öyle. Yoksa ipsizlerle ne işim olur benim?

Jandarma — Köyde düzeni korumak için ipsizlerle uğraşmak işimizdir bizim. Bilsem hani kimler olduğunu bir eyilik düşünürdüm onlara!

Emin — Ben şimdi başımın derdine düştüm. Sana bulup da isim veremem. Sen gene onu ağaya soracaksın!

Jandarma — Üzme, dolaştırma bizi bak! Şimdi zaptın yazılacak. Neden öldürdün sen karını?

Emin — Ters tarafıma geldi, öldürdüm. Ve kendi ayağımla da geldim hesabını vermiye. Ondan ötesini sorma işte.

Jandarma — iyi ama biz zapta böyle yazamayız. Ters tarafıma geldi de öldürdüm diyemeyiz. Mutlaka bir esbap koşmak lâzım. Bunun sebebini sorarlar bizden. Minareye bile bir kılıf bulmuşlar!

Emin — Sebebi sebebi? Bir de eve geldim ki karı evde yok! Nasıl iş bu? Saldırdım sağa sola. Şurayı burayı dolaştım. Bir de ormana baktım ki karı orada. Nedir bu dedik? Cevap yok. Ne arar o saatta kadın ormanda? E... Biz de evliya değiliz, çektik bıça-

ğı. İşte mesele bu.

Jandarma — Hiç aklım yatmadı ya, neyse. Kumandan kabul etmez bu cevabı.

Emin — Ne yapmalı? Ben de kadını diriltemem...

Jandarma sormadı artık. Emin de konuşmaya istekli değildi. Sustular...

Gün geçti üzerinden, döktüğü kanlar kurudu Kayboldu göz çeken kırmızısı, güpgüzel yüzünü Eminenin kara sinekler bürüdü... Kendi çizdiği kanlı yoldan, kendi adımlarile Emin yürüdü. Kinle kabaran yüreğin kabına sığmaması, ve bir bıçağın yürüttüğü hüküm işte o kadardı. Taktılar eline demirden kelepçeyi önde Emin, arkada ise sakız çiğneyen iki jandarma vardı.

İndiler köy yolundan düzlere. Türkü söyler jandarmalar, sıla hasreti içleri yangın. Yürüdükçe sancı vurur dizlere. Emin tasalı, şimdiden düştü can hesabına gözleri yorgun...

Emine ormanda kaldı ölüler yürüyemez. Yürüdükçe sancı vurur dizlere. Emin ve jandarmalar yolda. Evlilikte kan da varmış selâm olsun kızlara. Emin tasalı, bir başka havada olan jandarmalar şen: Adalardan bir yar gelir bizlere... Yürür Emin, yanar içi, su ister canı. Yollar uzun bitmek bilmez, deli eder insanı. Sırt çevirmiş merhamete, şimdi merhamet beklemek yersiz. Bir kuş geçer havalardan, derdinden habersiz.

Sevenler ağladı, sevmeyenler güldüler. Gitti boyun bükerekten köy defterinden sildiler. Mühürler vuruldu ağzına, demirler takıldı kola. Kendi ayağıyla gitti ateşlere attı kendini. Bir daha gerilere gelirmola?

Tabanlar basar gene yere, o gittikten sonra da, ne yazık ki izler onun değildir! Ateşler yanar gene ocaklarda, ama közler onun değildir...

Kıyım kıyım kıydılar mı seni vah yavrum? Çırpındın mı kara ormanlarda vah yavrum? Yayardın sesini yemyeşil ovalara! Emine, güvercin kanadına taktığın yanık bir türkün vardı! «Akşam arada kaldı fitil yarıda kaldı O benim sevdüceğim Acap nerede kaldı?» Seni görünce çırpınırdı bebeler! Emine kanlar içindesin şimdi. Emine ne oldu böyle sana? Kaldırıp koyamadın. Gençliğine doyamadın!

Bakraçları susuz koyan! Evleri ıssız koyan yavrum! Kan içinde koyup giden gençliğini, ormanlarda çığlıklar atan talihsiz yavrum! Kararan ormanlarda yollarına durulan. Senin suçun muydu o senden sorulan...

Gider bayır aşağı insan oğlu, bir kerre eline kan değmişse. Yollar gerilip te ona dur diyemez. Bir yudum su içer belki jandarmanın keyfi yatkın düşmüşse! Ama oturup da katiyen iki lokma yiyemez. Önde Emin arkada jandarmalar bu tezelden bir yerlere varıştı. Koydular sonra Emin'i demir kapılar ardına, Emin mahpuslara karıştı.

Şimdi şimdi anlıyordu ki o, dünya güzeldir. Yumruk gibi bir şeylerin gelip boğazını tıkaması bundan. Gözler kapanıp can soğuyan tenden çekilmedikçe, ölü insan ak kefenler içinde kara topraklara atılmadıkça umutta sönmüyordu. İşte Emin'in gün gün kahrolması bundan.

Eller işlerse gönül de avunurmuş, bir derece doğ-

ru. Yeter ki ellerin yapacağı iş olsun. Emin kararan gönlünü avutamayınca, çaresiz ellerine iş buldu. O sinop mahpushane-i kübrasında yalnız Boyabat uşağının işi olan tabakacılığa merak sardırmıştı. Eli ağaç işlerine yatkın. Ne de olsa köy çocuğu, tez zamanda tabakacılığı öğrendi. Hızla sarıldı bu işe ve durmadan tabaka yapıyordu.

Bu ceviz ağacı yaman bir şeydi: Onbeş milimetreye kesilmiş tahtayı tezgâha yatırıyorsun. Sonra gözden geçiriyorsun rendenin tığını. Zehir gibi keskin olması şarttır. Yoksa ceviz ferman dinlemez. Dökmez o zaman titreşen suya benzeyen haresini. Kara üzüm gibi buğulu haresini dökmez. Kavlan gibi karışık gider suları ya, çınar gibi karışık değildir...

Tabaka meydana gelip menteşesi sustası takılınca, yanlara bombe verirler ince dişli törpüyle. Sistra yapılır. Zımpara çekilir. Bir de zeytinyağı sürüldü mü, işte o zaman cevize bak. Esmer bir kız yüzüdür sanki dikdörtgen bir aynada. Ceviz parladıkça bu yüz manadan manaya girer. Döker siyah zülüflerini perişan. Bir de umutlar uyandırarak, güpgüzel, gönüllerde taht kurarak güler fettan...

Emin şaşırarak bakar kendi eliyle yarattığı dünyaya: Bir başka âlem vardır baktığı her aynada. Yaman bir şeymiş bu ceviz ağacı hasılı. Mevsimden mevsime resimler çekermiş ovalarda dağlarda. Kim der ki bu ağaçta kızaran guruplar saklı? Kim der ki, yaymış sürüsünü yemyeşil ovalara? Bir çoban düşünür değneğine dayanmış bu ağaçta? Emin balayı sürdükçe kara aynadaki kara üzüm buğusu dağılır. Artık elle tutulur gibi, ayan beyan resimler var aynalarda. Emin tabakanın birini alır eline, çalışır, sonra bırakır

onu öbürüne geçer.

Böylece kaybettiği hayat yeniden oluşur önünde. Her şey parça parça ve resim resimdir ama. Sessizce söyler halini, yalnız gözlere söyler ve biraz da mana arayan gönüllere söyler. İşte bir kadın, çöküvermiş bir yere ve olanca acılığı ile resmetmiş insan sefaletini. Bu geçer acı bir şarkı gibi ve bakar kalır peşinden insan...

Sonra bir ağa çıkar resimde. Taşlaşmış yüzünde olanca zalimliği. Ağanın sağında imam, solunda kuyrukçuları. Dua ederler hep bir ağızdan: «Ağaya uzun ömürler versin hazreti allah! Bizim ömrümüzden ona ömür versin! O olmasa nice olur halimiz?»

Emin çalışır tabakalar üzerinde. Ve çalıştıkça çalışmak ister canı. Yaman olur vesselâm şu ceviz ağacının harelisi! Parladıkça bir başka resim çıkar, ve uzar gider sinema şeridi gibi. Uzar gider kutu kutu. Emin eline aldığı her tabakada bir başka âlem seyreder. Ama resimler içinde bir resim var ki! Odur en fazla gözlerine takılan: Ağaçları uğuldayan bir orman ve ormanda iki kişi. Biri erkek bu canlıların biri de dişi...

Giderler giderler evvelâ ve de hiç konuşmazlar. Sonra kadın durur. Ama yorgunluktan değil korkudan ve bakar erkeğine büyüyen gözlerle. Kesik kesik, soluya soluya, bir şeyler söyler. Erkek kısadan kısadan konuşur. Kadının yüzünde yalvarma, erkeğinkinde kin. Sonra bir bıçak çıkar ortaya, par par yanar ve korku salar havaya. Yalvaran gözler dişide. Kin saçan gözler erkekte.

Kin kabarınca yalvarmak para etmez. Kalkar aniden erkeğin kolu. Bıçak havada zalim bir ışık çizer.

Önce bir ah duyulur. Kısılır sonra kadının yalvaran sesi. Erkek doğrulur, bitirmiştir artık işini. Bıçağında kan. Genç kadın güpgüzel uzanır yerde. Yüzünde, ellerinde kan...

İşte Emin'in dakikalarca bakıp da bir türlü manasını çözemediği kanlı manzara buydu.

Birinci tabakayı alıyor eline cilâsını vuruyor. Sonra ikinci tabakayı alıyor, üçüncü tabakaya geldi mi bir an duralıyor ve gene seyre dalıyor o kanlı manzarayı. Hep böyle geçiyor saatları o farkında olmadan. Akşam yaklaşıyor, paydos düdükleri çalmaya başlıyor atölyeler bahçesinde. Emin hâlâ bir şeyin farkında değildir. Ölesiye vermiştir kendini işe. Gardiyanlar: «Haydi Emin elini biraz çabuk tut, atölyeler kapanacak» demek zorunda kalıyorlar.

Şöyle bir düşünülecek olursa, ağaç işinin daha bir kolay tarafları vardı toprak işlerine bakarak. Ağaç işinde emek daha bir çabuk paraya dönüşüyordu. Toprak işi gibi mevsim mevsim beklemeye lüzum yoktu. Veriyordun tabakayı, alıyordun parayı. Emin: Keşke vaktiyle böyle bir iş tutabilseydim, diye hayıflandı içinden. Öyle bir işi olsaydı belki şehirlere gelirdi ve başı da dertte kalmazdı.

Müsrif bir adam değildi emin. Çalıştı, didindi, epey de parası var. Seviliyor para ne de olsa. Göze güzel bir görünüşü, her zorluğu aşan bir tılsım var. Emin biraz da bu tılsıma kaptırdı kendini. Paranın yarattığı hoş yalancı havalarda avundu. Lâkin vakit gece yarılarını buldu mu? Dağılıp gidiyordu paranın yarattığı yalancı hava. Pır edip kayboluyordu kuş gibi elden.

Ve sonra ne getireceği belli olmayan belirsiz ya-

rınların korkusu başlıyordu. İçi meçhul, dışı meçhul yarınlar. Vakit gece yarılarına vardı mı o da her idamlık gibi uyanıyordu. İstemezdi hiç bu saatlarda uykusunun kaçmasını. Gözlerini zorla kapatmak ve yeniden uykuya dalmak isterdi. Uykuda yaşamak en güzel hayattır idamlık için. Kaptırır gider kendini kara deryalarda bir kayık olur. Bir de rüyalar olur, kötü rüyalar, güzel rüyalar...

İdamlık hep güzel rüyalar dileğiyle kapatır gözlerini. Güzeldir hep rüyalar treni. Hiç takırtı yapmadan aşar mesafeleri. Binene bilet sorulmaz. Hasretlik yaratmaz rüya treni. Gamları savuşturur, hasreti kavuşturur. Rüyada atlar yorulmaz. Haine ihaneti, suçluya suçu sorulmaz. Daha bir güzeldir hasılı yaşamak rüyalarda. Bir rüya gördü Emin, renkli bir resim gibi gözlerinden gitmedi. İşte hep böyle rüyalar görmek isterdi:

Askerliğini bitirmiş te gelmiş, köyündeymiş sanki. Cennet bilinmezlerde değilmiş te onun evindeymiş sanki. Anası bir köşede rahattır. Kuş sesleri vardır akşam olurken havalarda. Yataklar çiçek kokulu, rahattır odalarda. Gönül saatlar duruversin, zaman gitmesin ister. Bu güzel dakikalar ebedî bitmesin ister. Mıstabey armudu gibi tatlıdır herşey rüyalarda. Dağ ahlatları gibi buruk buruk değildir. Ve gene karısıyla yataktadırlar. Başka bir sıcaklık vardır bu saatlarda. Bir karanfil kokusu baş döndürür. Uzanır kadının bembeyaz eli, ışık söndürür. Ve sonra en içten seslerle konuşurken. Sözü Emin kapar önce ve derki:

«Bak görüyorsun Emine, dağı bayırı dolandım. Seni tezden görmek için sarı terlere bulandım!»

«Bana da bir hal olduydu bu son günlerde! Ye-

meden içmeden kesildiydim. Hayırdır diyordum içimden. Demek senin gelmene işaretmişl»

«Yörüdüm yörüdüm de Emine tam eve kavuşurken nefesim kesileyazdı. Karanlık da bastırdı bi taraftan.»

«Hiç bi habarımız yoktu kil Olsedi yollara dökülürdük.»

«Yıl yıla bindirince, umudu söndürünce, hasretlik afat gibi yakar gurbette adamıl»

«Ben rahat mıydım sanki burda ya Emin? Tut ki bir kolunu kesip götürmüşlerl Akşam olunca herkeslerin erkeği gelir. Çekip kaparlardı kapılarını. Biz de burda garip garip bükerdik boynumuzu.»

«Askerlik de bir vazife işte. O yollardan herkesler gibi geçmek gerek. Vatan borcunu vermeyen göğsünü gerip te gezemez ortalıkta. Hep örüne bakar suçlu gibi.»

«O da bitti yal Rabbim artık ayrılık göstermesin.»

«Ayrılık araya bir soğukluk kor mu der hep düşünürdüm askerde!»

«Gözden ırak olan gönülden de ırak olmaz ağaml Aksine daha bi yakın olur. Kadın kısmısı ayrılığa heç dayanamaz. Eski çekâdını alır, da koklar erinin.»

«Öyle derim ya gene bakma sen. Bi taraftan da köyümde yoluma bakıldığını bilirdim.»

«Yalnız bi sevgi mi kara Emin'im? Ya geçim kaygısı? O da gelip insanın ayağına dolanır. Tarla var temsili sürülecekl Hayvan var bakılacak.»

«Evet ben de bunları düşündüm ya çoğusul Eminenin başı darda kaldı dedim ve üzüldüm.»

«Zorluk bi çalışmadan gelse ne eyi ağam. Zorluk

bi çalışmadan gemlez ki. Köy kadınıyız biz. Hayvan da bakarız icabında, çift te süreriz.»

«Tabi ya kadın Eminem, bacayı söndürmemek, bacayı tüttürmek gerek. Ben de kalkıp da keyf için gitmedim ya gurbetlere!»

«Ben çalışmadan yana bir yüksünlük getirmedim ağaml Evimizin işidir, yaptım. Hizmatçı tutacak değildim ya şeher karıları gibi!»

«Düzeni dağıtmadın yal Gözlerimi arkalarda koymadın ya! Sağol. Benim de istediğim buydu işte. Senden beklediğim buydu!»

«Demin de dedim ya ağam, eskâr karısının düşmanı çok oluyor. Benim derdim çalışmadan değil.»

«Bilirim kadın Eminem bilirim. O dediğin acıları hep bilirim. Türküsünü bile söylerdi o acıların arkadaşlar.»

«Nasıl bir türküymüş o? Biliyosan söyle! Ben de duymak, dinlemek isterim. Acılı bişeyse söyle!»

«Eğil dağlar eğil bir top gül alam. Eskâr karısıyım ya ben kimlerde kalam?»

«Durdun ya hemen, hepsi bu kadarcık mıydı?»

«Bu kadar değil ya, ben aklımda tutamam kil Sıvaslı Saadettin söylerdi bunu kulakları çınlayasıca. Çok yanık, yüreklere ataş atan bir sesi vardı.»

«Elde neler varl Allah eyileri eyi yapsın, kötülerin de gözlerini kör etsin!»

«Bakarsan bu türkülerde de bir çok mânalar varl Meselâ bi yerde de şöyle dediydi Sadettin: Hey allahtan korkmaz, sana bana ölüm varl Ölüm yok da şu dünyada zulum varl»

«Zulum var ya ne bi güzel bilmiş bunu söyliyenl Ama sonunda ölüm de varl»

«Sus be! Böyle konuşma be Allah gecinden versin daha şu dünyada ne gördük ki?»

«Yaşamak bir zulumdur bana kalırsa Emin! Elimden gelmez, yoksa hemen kıyardım canıma!»

«Ya ben napardım sora? Bunu da düşündün mü hiç?»

«Düşündüm ya, sen de rahat olurdun ve sırtına taş gibi sarılan bir yükten kurtulurdun.»

«Bırak Emine şu kahırlı kahırlı konuşmaları. Geleceği zehir etme!»

«Seni pek bilmem ya ağam? Ben zehiri içmişim bi kere. Ben gayrı iflâh etmem. Alnıma siyah lekeyi, yağlı karayı çaldı bi kere o döyüsün oğlu!»

«Zornan oldu dedin, biz de kabul ettik işte!»

«Ettin sağol da, nolacak bu karnımızdaki? Türlü ilâçlar ettim ben buna, bi türlü düşmedi dürzünün eniği!»

«Demek çilesi var bu dünyada! Ve de o çileyi çekecek.»

«Yarın bu çocuk dünyaya geldi miydi diken olur batar senin gözüne amal Naparsın o zaman?»

«Görmezden gelirim ben de.»

«Sen görmezsen, gösterenler bulunur.»

«Düzeni mi dağıtayım, ellerin lâfına kanıp da şimdi?»

«Ama takaza olur benim başıma bu işl Bundan kurtulmanın çaresi yokturl Gençliğimi zındandan etti elin dürzüsü! Bundan sonra ne yapıp ne edeceğimi hiç bilemem!»

«Ben buldum onun çaresini Emine. Sen hiç tasa çekme. Satarız malı maşatı. Çekip gideriz burdan. Allahın toprağı mı tükendi? Başka yerlerde kendimize

yeni bir düzen kurarız. Eğri bakışlar da olmaz oralarda. Yeni bir işler kurarız.»

Emine yeni bir soru açmadı artık. Sustu. Kocasının elini aradı yorgan altında. Bulup ağzına götürdü ve defalarca öptü. Sonra göysüne bastırdı bir kararda. İçin için ağlamaya başlamıştı. Düzensizlik içinde yaşayan bir köyün pisliklerinden bir tanesi de gelmiş Eminenin eteğine bulaşmıştı. Bir türlü bu belânın manevi ezgisinden kurtulamıyordu kadın.

İşte bak, hoş karşılamıştı Emin onun başına gelenleri. Ve dakikalarca bu konuyu açık bir yürekle konuşmuşlardı. Emin onun üstüne gitmemişti. Ve karısını bu ağır yükün altından kurtaracaktı. Düşünmüş taşınmış bu karara gelmişti. Kanı kanla yıkamazlar! dememiş miydi atalarımız. Allah bile nice ağır kusurları affediyordu. Emin altucu bir kul değil miydi? Onu da karısını affetmesi icabetmez miydi?

Evet o da böyle yapacaktı ve akıllı davranacaktı. Hiç bir dolduruşa gelmiyecekti. Yapılacak dedikodulara aldırmayacaktı. Ama ama? Ne yazık ki keskin bir jandarma düdüğü rüyasını insafsızca bölmüştü. Postal postal döğmüştü nöbetçi jandarma gecenin sessizliğini. Kara bir taş yığını gibi, gene kaskatı gerçeklerle yüz yüzeydi Emin...

Yalnız kendisi değil, kesintisiz bir uyku istediği geceleri bile bir jandarmanın emrindeydi. Halbuki nasıl da unutmuştu içinin iflâh olmaz ağrısını. Bak rüyada ne kadar halden anlar bir kişiydi! Peki karısına rüyada davrandığı gibi davransa olmaz mıydı? Keyfi mi yapmıştı bu kadın bu sakat işi? Vicdanı karalamak gerek böyle bir iddiada bulunmak için!

Sonra insan, bir başka insanın canına kıymama-

lıydı. Allah alsın verdiği canı. Elleri katiyyen kana bulaştırmamalı. Bir de zor vardı işin içinde bunu da inceden inceye düşünmeliydi. Emin karısına sataşan adamın nasıl bir adam olduğunu biliyordu. Kuduz köpek gibiydi bu adam! Hiç hiç imkânı yok, gözüne kestirdiği bir kadına tenhalarda rastlamasın. Ona, bağırta bağırta istediğini yapardı. Bundan kurtuluş yoktu. Emine neyiyle karşı duracaktı ona? İşte bu kadının, buralarda bir hakkı vardı ve bu sebeple suçu bağışlanabilirdi. Lâkin herifin akıl edip te Emin askerden dönmeden köyden kayboluvermesi işleri karıştırmış ve bir zavallı kadını kendi adına hesap verme durumunda bırakmıştı.

Demek hiç şüphe edilemezdi ki bıçak gibi keskindi bu noktada mesele. Köyde kendine kötü bir ün yapmış namussuz bir adamın başının altından çıkıyordu bu iş. Emin artık burdaki inceliği görüyordu işte! Jandarma keskin düdükler çekerek uykularını bölünce daha iyi görüyordu. Yenemediği bir hırs yüzünden zavallı karısının canını almış, ama hakkını almak istemiyordu. Daha bir âdil oluyordu böyle tatlı rüyalar görünce. Ama çirkin bir işti başına gelen. Ve olanları kimseye olduğu gibi söylememişti. Resmi makamlar önünde de durumu böyleydi. Ar etmiş, işin gerçeğini söylememiş ve böylece belki de esbabı muhaffefe yollarını da kapatmıştı...

«Ölüm benim hakkım!» diyordu. «Götürüp kale yazısı'na asarlarsa şaşmam!» diyordu. İşte belirsiz yarınlar bu saatlarda koyardı. Emin sıgara üstüne sıgara yakar. Sıradan gamsız uzanan arkadaşlarına bakar. Duvarda asılı erzak dolabı. Mis gibi yağdan tutun da her şeyler var içinde. Kim pişirecek ama? Kim yiye-

cek ama? Erzak dolabında, yiyeceklere sahip olmak yetmiyor ki! Bir de iç ferahlığına sahip olmak gerek. İç ferahlığı olmayınca, yemek de kopası gırtlaktan geçmiyor ki.

O karısıyla birlikte demek ki kendi nasibini de kesmişti. Sigara üstüne sigara yakar, yüzü duman içinde kalırdı. Paket boşalır, sigara tablası dolar. Nedir sanki bir kaç gıram tütünün verdiği teselli? Üflersin uçar gider. El sallarsın kaçar gider. İşte böyle tatlı rüyaları jandarma düdüğü ile bölününce Emin'e her şey, her şey manasız görünürdü. Karalar basıyordu düşüncelerini. Ümitsiz kalınca kendi kendine konuşuyordu. «Allah düşmanıma bile vermesin! Böyle ayağı bağlı sığır gibi beklemesi fena!» diyordu.

Hasmını bulamamışsa elini kana mı bulaması lâzımdı. Çeker gidersin efendi! Barınacak bir yer mi yok koskoca dünyada? Yeni yeni insanlar tanırsın. Bir iş tutarsın kendine göre, işte bitti. Ne gereği var kaatil olmanın? Ama Emine de söylemişti ona: «İlet beni bubamal Suçumnan haşır neşir olayım. Karalar içinde geçsin ömrüm nolur ağam canıma kıymal» demişti. Ama Emin'in gözleri kararmıştı bir kere. Kendi kendine oynadığı kanlı oyunu görememişti.

Ne olmuştu bu şimdi? Doğru muydu bu Emin'in yaptığı? Şöyle bir insafla düşünülürse o, canavarın yaraladığı kuzuyu öldürmüştü. Kendi de elleri zincirlerle bağlanıp mahpuslara gelmişti. Şimdi ne yapacaktı o ırız düşmanı köyde? Artık serbestti o. Kendine yeni avlar arayacaktı..

İnsan bütün ümitleri yıkılıp sehpada can verme-

yi kabul etmiş de olsa, her ciddi iş gibi ölüme gitmenin de bir adabı erkânı vardı. Canını kurtarmak bahasına da olsa bu erkânı yıkmak isteyen binde birdir. Mahkemeler. Kanunlar. Sayfalar dolusu zabıt, jandarma nezaretleri hep bu kolaylığı sağlıyordu işte. Kişinin cezaya itirazsız boyun eğmesini sağlıyordu:

«Ben Ahmet'im. Mehmet'i öldürdüm. Bu benimle Mehmet arasında kanlı bir alış veriştir. Fırsat bulsaydı o da beni öldürecekti. Demek ben atik davranmış canımı kurtarmışım. Dervişlik edip biraz ağırdan alsam, şimdi dünya yüzünden silinmiş olacaktım! Bu böyle bu. Peki ne oluyor şimdi? Olan şu: Canımı orta yere koyuyorum demek ve bir cana korkusuzca kıyaraktan canıma emanlık sağlıyorum! Peki, bu ağır ceza mahkemesi de ne oluyor? Neden gelip giriyor araya? Neden yaptıklarımı ölçüp biçip bana ceza kesiyor? Neden yağlı iplerle beni asıyor?..» demek, sızlanmak ve hatta böyle şeyler düşünmeye imkân var mıydı?

Emin böyle bir şeyleri düşünmedi. Hiç aklından bile geçirmedi mahkeme yetkilerini tartışmayı. Zaten cinayetini yaptıktan sonra gidip kendi ayağıyla jandarmaya teslim olması peşinen mahkemenin O'nu mahkeme yetkisini tanıması demekti. Bu bahiste en küçük şüphe ve itirazı olamazdı. Yeter ki adap erkân bozulmasın, yol yordam çiğnenmesin...

O bu badirede canını kurtarmayı ummadı değil. Karısı öldükten sonra kendi canına da kıyması lâzımdı. Bunu düşündü belki! Ama düşünmek kadar kolay değildi bir işi yapmak ve canı üzerinde kararlar vermek kolay değildi. Bir kere böyle bir şey yapsa, yapabilse karısını öldürmek için verdiği karar manasını kaybediyordu. O birisini yok edecek ve onsuz çok kı-

sa da olsa yaşamanın lezzetini tadacaktı. Kendi canına kıyınca, zaferini kutlayacak kimse kalmıyordu. O öldükten sonra, arkasından «Üle aferim şu çocuğa!» övgüsü de manasını ortaya koyamazdı.

Yani, karısının canına kıydığı gibi gaddarca kendi canına da kıyamamıştı, burası açık. Bir taraftan da su kaldırır hiç bir taraf yoktu cürmünde. Bütün sıkıştırmalara rağmen karısını neden öldürdüğünü bile söylememişti. Ar etmişti insanlardan ve bu çirkin işin kendi üzerinde bir daha, bir daha tartışılmasını önlemişti. Ne oluyordu o zaman? Emin canavarca hislerle plânlar kuraraktan canice iki cana birden kıymış sayılıyordu.

Eh, işte böyle olunca onun bütün kurtuluş yolları kapanmış oluyordu. Hem de kendi eliyle. Demek ki bu yollardan bir çıkış yoktu. Kalıyordu bir zelzele ve de harp! Böyle bir şeyler de olabilirdi ya, Eminin güzel hatırı için olmazdı. Allah Emin kulum ölümden kurtulsun diye dünyayı mı sallayacak! Veya koskoca düveller harba mı duracaklar sırf onun için! Ufacık bir çocuk ta bilebilir ki böyle bir şeyler olamaz. Burası böyle bunun.

«Bunu yide geber, son nafakan olur işallah!» diye ilenen ve çocuğunu paylayan hırslı kadınlar vardır. Bu sofralarda arsızlık eden ve zamansız ekmek isteyen çocuklara yapılan acı uyarmadır. Bir de etrafına hiç aldırmadan sofraya yumulan ihtiyarlar vardır. Kimseye bir lokma kaptırmak istemezler. Çiğnemeden yutarlar. Gülerek seyreder onları şayet sofrada bir arif kişi varsa! Ve: «Bu adam son nafakasını topluyor,» derler. Buraya bir mim koyalım:

Her idam hükmü yiyen gibi Emin de ölümün ka-

ranlık ufkuna yanaşıyordu adım adım. Artık biraz dolambaçlı da olsa, acı da olsa, çıldırtan bir korkuya da salsa adamı gideceği yol bu. Yani her yol ölüme çıkardı onun için... Peki madem ki dünyadaki günleri sayılı ve bu gidişin dönüşü yoktur, öyleyse neden yemeye saldırmaz Emin? Kulluk sınırını aşarak karısını kestiği zaman, acaba kendi nasibini de beraber mi kesiyordu?

Emin hakikaten umutsuz hastalar gibi yemekten kesilmiş, gün günden eriyordu. Hırslı da bir çalışması vardı. Çalıştıkça para çoğalıyor, yemedikçe de kilosu azalıyordu. Paraya olan iştahı yemeğe olan iştahından çok fazlaydı. Bu neden böyleydi? O da pek sebebini bilmiyordu.

O gün mahpushane bakkalına çıkmıştı. İştahı yoktu gene. Kopası gırtlağı tıkalıydı! Nedense içi yanıyor, boyuna hararetleniyordu. Ekşi yoğurt aldı bir tas. Çarpıp ayran yapacaktı ve kana kana içecekti. Belki de böyle söndürebilirdi içinin ateşini! Kalabalığı yardı tas elinde. Kapı altı parmaklığına yöneldi. Şakacı bir arkadaşı takıldı O'na bu arada: «Ne o Emin ağa?» dedi. «Gene mi yoğurt?» Emin gülümsedi. Adam devam etti: «Sen beni dinle ağa, ahrette geçmez o paralar. Fırsatken yimene bak şen!»

Emin duraklar bir an. Ama babayani yapılıdır, alıngan davranmaz hiç bir zaman: «Ne edelim yeğen?» der. «İştah olmadıktan sonra ne işe yarar para? Kâat parçalarını ağzıma tıkacak değilim ya! Bir tas yoğurt alalım da nefsimizi körleyelim dedik.» Kapı altı kalabalıktı hergünkü gibi. Sıyrılıp çıkamadı Emin mahpushane bahçesine. Ama bu hergünkü normal kalabalık değildi biraz dikkat edilince!

Kalabalıkla bir insan duvarı yapıp Emin'e yol vermiyorlardı. Garip bir işti bul Emin bir, iki zorladı ama çıkamadı aradan. Serserinin biri geçti sonra önüne. Kalabalık sımsıkıydı etrafında. Hepsi de karanlık bir maksatla susuyor, yalnız tam önüne gerilen serseri konuşuyordu:

«Ne o Emin ağa? Bakıyorum acele ediyorsun! Hiç acele etme mapusanede gün uzundur. Sen kelleye posta çıkmışsın çakarsın böyle dalgalardan!»

Emin daralmış, soğukkanlılığını kaybediyordu nerdeyse:

«Çekil oğlum yolumdan! Nasıl işmiş bu böyle? Oturup iki lâf ettiğim bir adam mısın sen? Çekil canımı sıkma! Fena yaparım seni sora!»

Adam kolay yutulur lokmalardan değildi:

«Biraz nefes al da kendine gel be Emin ağa!» dedi. «Burası orman değil ve zavallı bir kadın da yok senin karşında!»

Emin yan tarafa sıçradı birden ve elindeki yoğurt tasını tayın anbarının üstüne koydu. Demir parmaklıklı kapıyı açmakla vazifeli gardiyan ortalıkta görünmüyordu. Emin döndü, yolunu kesen serserinin yakasına daldı.

«Bi daha konuş bakalım orospu eniği!» dedi. «imüğünü koparırım senin vallah! Benim seninle bir işim var mı? Şu belâya bakın hele!»

Emin'in etrafındaki halka gittikçe daralıyordu. Pek bir iştahlı ayıran da yoktu bu kavgayı. Kavga kızışıyordu. Yalnız anlaşılmaz bir taraf vardı bu işte. Bu kavga neden? Görünüşe bakılırsa hiç bir sebep yoktu bu dalaşmaya! Ve önüne çıkan serseriyle Emin'in hiç bir alıp vereceği yoktu. Öyle ama adam gel-

miş hiç yoktan: «Ben belâ arıyoruml» diyordu. Ve yolunu kesiyordu. Emin yakasından çekti elini ve sonra geri itti önüne çıkan serseriyi:

«Çekil ülen dedik sanal it gibi sırnaşıklık yapma. Ben senin gibi sokak serserisi değilim. Çekil, fena olursun sora!»

Adam kurtarmak istedi yakasını ve sesini daha da yükseltti:

«Sen de adamdan mı sayıyorsun be kendinil Kuzu kesene kasap derler! Kabadayı demezler. Kabadayılık mı satıyorsun burada bize!»

Emin bir daha hırsla yüklendi. Karşısındaki sendeledi. Kavgayı ayıran yoktu. Yalnız Emin'in etrafındaki kalabalığın üstünde ve anide ipleri kopmuş kuklalar gibi çemberi sıkı tutuyorlardı. İşte o anda keskin bir ses indi kalabalığın dalgalanması durdu. Serseri bu fırsatta yakasını Emin'in elinden kurtarmıştı... Sol yandaki kapıya çıkmış boylu boyunca baş gardiyan, kemikli kuru yüzü keskin, onlara bakıyordu:

«Ne itişiyorsunuz orada be?» diye haykırdı. «Hayvan pazarı mı burası? Hangi dangalak gardiyan bakıyor bu kapı altına? Nerede bu herif?»

Emin'in yolunu kesen toparlandı hemen. Emin'i göstererek yüzlü yüzlü:

«Kavgayı çıkaran budur başefendil» dedi. «Ben idama mahkûm oldum ve öldüm demektir ağzından afi kesiyor bize!»

Emin şaşırdı bu pervasız suçlama karşısında! Kimdi yol kesen? Kimdi sırnaşan? Herif şimdi işleri tersine çevirmiş ve onu suçluyordu. Bu bakımdan sarsıldı Emin ve kekeledi. Karşı bir suçlama yapamadı ve kendini müdafaa edemedi. Başgardiyan kan-

lı bir şiş gibi uzattı onun üstüne şahadet parmağını ve sertçe:

«Sen buraya gel!» dedi.

Emin boynunu büktü. Evet, garip bir şeyler oluyordu. Başgardiyanın peşinden başgardiyanlık odasına yürüdü. İçeriye girince tuhaf bir hava sezdi. Gerçi her şey sessiz ve sakin görünüyordu ilk bakışta. Fakat uzaktan uzağa bir felâket haberi azgın azgın uluyordu. Başgardiyanın masası ve üstündeki kâatlar, örselenmiş döşeme tahtaları, her şey her şey namussuzdu bu odada. İçi izmaritle dolu sıgara tablası ve «su ki allahın bulutlardan damla damla indirdiği nimetidir.» O besler yarattığı bereketle tekmil insanları, yarısı içilmiş sürahi ve yanındaki bardak bile namussuzdu...

Emin masanın başında durmuştu. Susarak bekliyordu. Neler olup neler olabileceğini anlamak istiyordu. Sonra arkasından ayak sesleri duydu. Ondan başka da girenler vardı içeriye. Girenler Emin'in sol tarafında hiç ses çıkarmıyarak gölge gibi sıralandılar. Bir, iki, Üç. Dört. Beş kişi. Bunlar gardiyanlardı. İnsan döğen elleri şimdi sakin ve iki yanlarında sarkmakta. Zalim midirler, yoksa merhametli mi? Yüzlerinden her türlü mâna silinmiş ve gerçeği sezmeye imkân yoktur. Omuz omuza saf tutmuşlardı duvarda, evet bunlar gardiyanlardı.

Sonra bir başka ayak sesi döşemedel Daha bir ağır, daha bir hükümlü. Amir ve temkinli adımlar. Mahpushane müdürü gelir. Kara bir selvi gibi korkunçtur o anda görünüşü. Veyahut Emin'e öyle gözükür. Başgardiyan yerini verir O'na. Kendisi kalkar

dikilir. Müdür sağ tarafında dikilen başgardiyana döner:

«Ne o, neler oluyor burada başefendi?»

Başgardiyan izahat vermeye toparlandı:

«Ne olacak müdür bey?» dedi. «Kuzu bildiklerimiz kurt oldular, ortalığı haraca kesiyorlar şimdi.»

Şu tersten giriş te gösteriyor ki başgardiyan olayları ters bir açıdan verecekti. Öyleyken cevaba davranmadı Emin. Sadece sustu ve bekledi. Başgardiyan böylece rahat devam etti O'nu suçlamasına:

«Biz kendisine atölyelerde iş verdik müdür bey ve ekmeğini kazansın, oyalansın dedik. O idam mahkûmudur, isteseydim adım bile attırmazdım atölyelere. Belki paraya ihtiyacı yoktur. Ama hiç olmazsa böyle böyle günlerinin nasıl geçtiğini anlamaz, allah da bir kurtuluş kapısı açar dedik!»

Müdürün perde perde değişir yüzü başgardiyanı dinlerken. Bir de uzun uzun Emin'i süzer arada. Sonra başgardiyana döner:

«Ben size kaç keredir söyledim ama başefendi!» der. «Merhameti silin şu defterden. Merhameti silin! Merhamet merhamet! İşte görüyorsunuz, hergün yeni bir maraz doğuyor bu merhametten!»

Başgardiyan alınır gibi:

«Kaç defadır söylüyoruz müdür bey! Burası dışarıya benzemez diyoruz. Burada bir nizam vardır, her aklınıza geleni yapmayın diyoruz, dinleyen kim?»

Başgardiyan'ın suçladığı adam önündeydi. İki söyleyip bir de ona sorması lâzım gelmez miydi?

«Nedir bu yaptığın» diye. Hayır böyle bir soru sormuyor başgardiyan, buna karşılık Emin de susuyordu: «Peki bir de bana sorun bakalım olanları? Be-

nim yolum kesilmiş. Bana sebepsiz sataşılmış» demiyordu.

Kuru gürültünün gözden kaçıramıyacağı bir şey vardı ortada. O neydi acaba. Onun ne olduğunu Emin başgardiyandan iyi bilmiyor, ama hiç umulmayacak şekilde ve bütün çıplağıyla hissediyordu. Hasmını en son aradığı günün akşamı baykuşlar uçmuştu harabelerde. Ve Emin o akşam almıştı o dehşetli kararını. Karısı yalvarmış ve ormanda ağaçlar bile ürpermişti. Ve Emin ilk baykuş sesini duyduğunda, başını derin bir vicdan azabıyla havaya kaldırmış, her harfin üzerine tek tek basarak, iki kelimede, korkunç iki keiimede «Biri ölecek! Biri ölecek!» demişti. Şimdi gene aynı havanın içindeydi. Ama roller değişik, o zaman Emin'in söylediğini şimdi başgardiyan söyiüyordu: «Biri ölecek! Biri ölecek!» diyordu.

Müdür sabırsız göründü başgardiyanı dinlerken:

«Ne demekmiş,» dedi. «İdarenin ahengini bozmak? Ne demekmiş kanuna nizama boş vermek? Biz adama başka türlü davranmasını da bilirizl»

Durdu müdür. Sonra Emin'i gösterdi sert bir hareketle:

«Götürün atın şunu münferidel Bunlar başka türlü muameleden anlamazlar!»

Müdür ağzından baklayı çıkardı. Aniden beş gardiyan halkalandı Emin'in etrafında. Ve birden, demirden bir çember oldular. Biri bir kolundan tuttu, öbürü öteki kolundan, bileklerine kelepçeyi taktılar. Emin şüphelerinde haklı çıkıyordu: Münferide atılanların ayaklarına zincir vurulabilir ama ellerine kelepçe vurulmazdı. Kapı altını önüne bakarak geçti. Başını merak içinde demir parmaklıklara yığılmış arkadaşla-

rına çevirmedi. Hep önüne baktı: «Kopsun da kurtulayım!» dedi içinden, başı artık O'na ağır geliyordu. Hücrenin ağır gün görmüş kapısı açıldı gıcırtıyla. Emin'i içeriye, kasabın beğendiği kesilecek hayvan gibi saldılar...

Artık ışık höcre kapısının dört köşe deliğinden sızacaktı içeriye bölük bölük. Emin bir daha hatırladı baykuşların öttüğü kanlı akşamı ve adımlayarak taş odayı konuştu kendi kendine: «Biri ölecek!»

O gece Emin hücresinde adım adım durmadan dolaştı. Elleri arkadan bağlı, bir yerlerde oturamıyor ve adım adım yaklaştığı felâket saatını bir türlü unutamıyordu. Yürüdükçe topuklarının yaptığı ses sanki beynini oyuyordu. Kargaşalığa gelmiş, ekşi yoğurdu tayın anbarının üstünde kalmıştı. Demek en adisinden bir düzendi bu başgardiyanın ona yaptığı. İşe başka türlü bir akım vermeye çalışmış olsalar bile bu böyleydi. Yoksa neden Emin'in yolu kesilsin ve neden ona saldıran serserinin yerine o hücrelere atılsın? Allahtan reva mı bu?

İlk darbenin verdiği şaşkınlık geçince mahkûm arasında bir kaynaşmadır başlar. Herkes bir şey söyler bu mesele hakkında ve Emin'in ellerinin bağlanmasını insanlığa aykırı bulurlar. Her kafadan bir ses ve her ağızdan iki söz: «Bu zulumdur!» Arkası bir türlü kesilmeyen bir gürültü kaplar her yanı. Ve zaman geçtikçe bu gürültü bir yangın uğultusuna dönüşür. Sonra her pencerede bir feryatçı belirir. Kavrar bir mengene gibi elleri demirleri ve başlarını havaya dikerekten açarlar ateş kusan ağızlarını, sert sert, taş gibi lâflar ederler! Keskin kanlı bir bıçak gibi par par yanar gözleri havada:

«Bir adamı asacaksan asarsın efendi! Bura cehennem mi ulan puşt müdür!»

Bir başka ses bu ilk çıkışı daha bir ağırdan takibeder:

«Kolu bağlı höcreye atamazsın! Atamazsın ulan atamazsın! Biz sana bunu yaptırmayız!»

Kalın ve erkek bir ses toparlar söylenenleri:

«İnsanlığa yakışmaz bu! Bin defa söyleriz ki yakışmaz. Bu düpedüz zulumdur!»

Başka bir yönden ele alınır sonra mesele:

«Biz dövlet idaresi altında mıyız? Yok yoğusam aşiretlik mi burası, ha söylesinler bakalım?»

Sonra merhamet dilemeye başlarlar ölümünü bekleyen arkadaşları için:

«Sen sabırlık ver koca allahım! Şu günahkâr kuluna, sen sabırlık ver!»

«O şaşmış bi kere! Şaşmışsa günahını canıynan ödeyecek! Canıynan ödeyecek!»

«Şaşmışsa zulmetmek haktan reva mı? Olur mu bu?»

«Bir yudum su da yok mu yanında vay bel Gâvuristan mı burası?»

«Su olsa nasıl edip de içsin? Kolları bağlı fakirin! Ey müdür kahrol! Allah sana da ataştan ölümler nasibetsin! Bir gün olur elimize düşersin!»

«Bir sokum ekmek bile verilememiş vay bel Yonan gavuru yapmadı bunu puşt müdür! İpne müdür!»

Bağırdılar bağırdılar ta... gece yarılarına kadar. Kin kustular pencerelerden. Küfürle karışık istekleri dalga dalga yayıldı. Bu baya bir isyan havasıydı mahkûmlarda. Bir telâştır başladı gardiyanlar arasında. Gidip gelmeler oldu. Mahpushanelerde kopan gürültü-

lere boşvermeye gelmez. Bunu tecrübelerile bilir gardiyanlar. Mahkûm ne zaman koyundur? Ne zaman canavardır, pek belli olmaz. Değil böyle ayyuka çıkan gürültüler, bazan en küçük bir kıvılcım bile en büyük yangınların sebebi olabilir.

Önce: «Ekmek!» diye tutturur mahkûmlar... Sonra: «Su!» derler... Ekmek verilir... İstek devam eder ama! Ne istemişlerdi bir de? Su. O da verilir. Onlar gene durmazlar. Bir yerde dur demek zorundadır onlara idare. Yoksa isteklerinin arkası gelmez. Hürriyet avazeleri yükselir suyun ardından. İş bir kere buralara kadar yürüdü mü! Yetkili bir heyet gelir adalet tarafından. Onları mantıklı, merhametli sözlerle yatıştırmaya bakarlar. Ve derler ki:

«Siz şöyle bir akıllıca düşünün hele! Yakıp yıkmakla, kırıp geçirmekle hiç bir şey olmaz! Devlet gücü bugün sizin karşınızdaki! Sizin öldürdüklerinizin henüz kanları kurumadı. Mezarda kefenleri çürümedi.» Bu bıçak gibi keskin, sedef gibi parlak sözler mahkûmu bir an için yatıştırır. Çünkü hepsi de az çok bilirler ki, onları camiden tutup da getirmediler buraya! Her biri ağır bir cürmün failidirler. Ve manen bir yükün atlında hissederler daima kendilerini...

Zaten nasihata gelen heyet bir ricacı durumu da göstermez aslında. Onlar konuşurken jandarmalar çoktan fişekleri sürmüş ve tenkil vaziyeti almıştır. Yani mahkûmun keyfine terkedilmiş değildir her şey...

Ama onlar bir kere kazan kaldırdılar mı kolaylıkla yatışmazlar. Gayet iyi bilirler ki mahkûmluktan öte bir köy vardır: O da ölümdür. Madem onlara hürriyetleri verilmedi! Madem öldürdüklerinin henüz kanları kurumamış! Öyleyse onlara başka bir şey versinler ba-

ri! Tutar müdürün kellesini isterler: «Bu müdür zalımdır! Bu müdür gattardır! Yok mu bu hökümatın daha merhametli, daha namuslu bir adamı? O gelsin başımıza! Biz bu müdürü istemeyiz! İçeri koyman bu günden sora bu adamı. Yoksa elimizden bir kaza çıkar!» diye bar bar bağırırlar.

Meselenin aslı nedir halbuki? Müdür idamlık Emin'in ellerine kelepçe taktırmış. Hem de arkadan kanırtaraktan. İşte kıvılcım buradan sıçrar ve tekmil mahkûmun içini cayır cayır yakar. Nereden nereye, hiç akla gelebilir miydi bu? Müdür düşünüyor derin derin...

Ve idamlık Emin'e karşı davranışının ters yönde değerlendirildiği sonucuna varıyor. Onun hakikaten kötü bir maksadı, mahkûm düşmanlığı falan yoktur. Bu işi canavarca hislere kapılarak da yapmış değildir. O sadece infazın emniyet içinde geçmesini ister, hepsi o kadar. Kendi başına gelmemiş olsa bile, daha önce bir çok idamlığın idam saatında infaz heyetine bıçakla karşı geldiğini duymuştur...

Ayrıca bir panik havası da sezmektedir kendi içinde. O müdür olmayı düşünmüş ve olmuş. Ama hiç bir zaman, bir gün gelip te kendisine adam astırabileceklerini düşünmemişti. İlk geldiği zamanlar mahkûmlara ne güzel hukuki öğütler vermiş. Zeybek oynatmayı denemiş ve sancak merasimine çıkarak istiklâl marşı bile söyletmeyi düşünmüştü. Ama bu manen yüceltmeyi düşündüğü insanlardan birini bir gün asmaya götüreceğini düşünmemişti. Ve onun bu çapraşık ruh halini, durumunu mahkûma anlatmak çok güçtü karışık da bir işti de...

Onun için içerden akıllı uslu bir mahkûm istedi.

Bu suretle içerdeki durumu öğrenecekti. Bakalım bu galeyanın gerçek sebebi neydi! Biraz sonra yatkın mahkûmlardan Bayraklı'lı Feti bey geldi ve upuzun karşısına dikildi. Müdür yer gösterdi ona. Feti bey akıllı ve fakat uslu değildi. Bir kıral gibi hükmü vardı mahkûmun üstünde. Müdür sigara tuttu O'na, beraberce yaktılar ve hemen meseleye girdiler. Müdür sordu:

«Seni buraya kadar yorduk Feti bey» dedi. «Sağol her derdimize koşarsın. Neymiş bu mahkûmun galeyanı? Yoksa bizim gardiyanlar mı işi velveleye veriyor?»

Feti bey düşündü. içini çekti:

«Valla müdür bey» dedi. «Benim sizlere sonsuz hörmetim vardır. Lâkin bir yolsuz iş gördüm mü de açıkça söylerim.»

Müdür bozulur gibi oldu:

«Bizim kasten yapılmış bir yanlış işimiz olamaz. Ama insanız nihayeti. Hata da yapabiliriz. Böyle bir şeyin farkına vardık mı hemen düzeltiriz.»

Feti bey giriş güzel oturtmuştu. Memnun:

«Şimdi burda bir çok hesaplı oynanması lâzım gelen iş var. Bu işlerin hesaplı oynanması sizin de işinize gelir.»

Müdür meraklanır:

«Neymiş bu oyun?» Güler. «Daha neler öğreneceğiz?»

Feti bey daha da bir iştahlı görünür gittikçe:

«Oyun şu: Müdür infaz hazırlığını yapar: «Vazife» der. Jandarma idamlığı önüne katar: «Vazife» der. Hülasa imam okur: Vazife. Gardiyanlar fellik fellik

dolaşır infazın selâmeti için: Vazife. Hükkâmın yaptığı vazife. Müddeiumumininki: Vazife. Ama yağlı ipi kara bir yılan gibi mahkûmun boynuna dolayan çingene var yal işte o adamın böyle bir özrü yoktur. Neden? Doğrudan doğruya ellerile mahkûmun canını alır da ondan. İşte ona cellât der mahkûm, benim cellâdım der.»

Müdür Feti beyin sözünü keser:

«Ama bir de devlet var ortada Feti beyl O devlet asmazsa, kesmezse, hesap sormazsa nasıl idare eder bu memelketi? Hesap sormazsa cemaat birbirine düşer. Herkes kendi hakkını kendi alma dâvasında olur. Ve kurt kuzu birbirine karışır.»

Feti bey gülümsedi. Meramını lâyıkıyla anlatamamıştı:

«Orası öyle müdür bey» dedi. «Tabii devlet asacak kesecek. Ona bizim bir şey dediğimiz yok. Yalnız gözden kaçırdığınız bir nokta var! İşte benim size göstermek istediğim incelik burada: Siz müdür bey çingenenin işine karışıyorsunuz. Bırakın beş on liraya o cellâtlığı alsın omuzuna. Siz neden karışıyorsunuz onun işine? Bilmiyormusunuz ki bu sizi mahkûm önünde küçük düşürür!»

Müdür gene yeteri kadar anlayamaz Feti bey'in demek istediklerini:

«Tabiî dediğiniz gibi olacak. Ve bir çingene gelip Emin'i asacak. Bunun aksini iddia eden yok kil Bir çingene gelecek o işleri yapacak.»

Feti bey gene istediği noktaya çekememişti müdürü:

«Ama müdür bey siz benim demek istediğimi anlayamadınız. Benim demek istediğim şu: Siz mah-

kûma, yani idam mahkûmuna cellât gibi davranıyorsunuz. Emin'in ellerini arkadan kanırıp kelepçeyi vurunca mahkûm size olanca sevgisini kaybetti ve sizi bir cellât gibi görmeye başladı. On iki sene yattım. Bir sürü mahpushane dolaştım. Böyle bir şey görmedim.»

Makinalı gibi hiç sektirmeden söyledi Feti bey ve müdürü oldukça şaşırttı. Bu işteki tutumunu açıklamak zorunda kaldı müdür:

«Bir yanlış anlama var bu işte. Benim düşündüğüm sadece bir tedbirdi. Yoksa asılacak adama hakikaten acırım. Kendi halinde namuslu ve terbiyeli bir insandır.»

Konuşulması istenen noktaya gelmişlerdi. Feti bey acı acı güldü:

«İyi ama müdür bey! Sizin bu namuslu dediğiniz adam şu anda aç biilâç, kolları arkadan bağlanmış, taş odada dolaşmaktadır. Yirmi saattır değil bir lokma, bir yudum su bile geçmemiş gırtlağından.»

Müdür şaşırdı:

«Yisin efendim yisin! Ona kim mâni olabilir? Yemeğini yisin tabii.»

Müdür şaşırmakta haklıydı. Emrinin nasıl uygulandığını bilmiyordu. Feti bey dedi ki:

«Peki nasıl yiyecek müdür bey? Gardiyanlar ağzına mı verecekler? Kollarını arkadan kanırtıp taktırmışsınız kelepçeyi!»

Müdür kızdı:

«Çözsünler ellerini. Yemeğini yisin. Tekrar bağlarlar sonra.»

Tam buldun der gibi elini salladı Feti bey:

«Gardiyanlar bir şey var ki müdür bey, bu adamı

böyle sıkıca bağlattı. Biz canımızdan korkarız, ellerini çözemeyiz, diyorlar.»

Tepesi attı müdürün. Koltuğundan fırlayacaktı nerdeyse:

«Yahu ne ahmak adamlar bunlar be!» diye isyan etti. «Kafa denilen şey yok şu heriflerde. Kendilerine ne iş buyrulsa bir kaytarmanın çaresini buluyorlar. O adamın zaten kanun vermiş cezasını. Dosyası bekleniyor Ankara'dan. Yani nerdeyse herifi infaz gününe kadar açlıktan öldüreceklerl Ne kepazeliktir bul Ne hakkımız var böyle davranmaya?»

Feti bey ortadan yürüdü bu sefer:

«Peki ben bir şey teklif edeyim müdür bey ve bu işi güzellikle bitirelim.»

Müdür biraz yatıştı ve umutlandı:

«Buyurun, edin sizi dinliyorum.»

Feti bey gözlerini süzdü, teklifini kafasında toparladı:

«Şimdi bu iş oldukça sarpa sarmış durumdadır müdür bey. Yani hava gergin. Mahkûm diş gıcırdatmakta. Gardiyanlar da yirmi saat kolunu bağlayıp aç bıraktıkları bir idam mahkûmuna kolaylıkla yanaşamamaktalar. Kolu açılınca belki de gırtlaklarına sarılır a dam! Bir gardiyan öldürse şu ölümünü beklediği günlerde, herhalde onu iki kere asmazlar. Ben açayım onun ellerini müsaade ederseniz ve yemek te vereyim.»

Müdür cankurtaran görmüş gibi sarıldı Feti bey'e:

«Hemen yapın bu işi Feti bey,» dedi. Size minnettar oluruz. Bizi vicdan azabından kurtarmış olursunuz.»

Feti bey kalktı. Bir an bakıştılar müdürle:

«Yalnız bir şartım var müdür bey. Ben Emin'in ellerini çözeceğim. Ama bir daha kelepçe takmayacaksınız o adama. Ta sehpaya gideceği saata kadar.»

Müdür bir an düşündü ve hemen verdi kararını:

«Peki öyle olsun Feti bey» dedi. «Biz insani vazifemizi yapalım. Bir mesuliyet de gelmesin. Mesele yok.»

Feti bey başarı sağlamış bir insan rahatlığıyla dönmüştü müdüriyetten. Kapı altına yığılan mahkûmlar merakta. Müdür, Feti bey konuşmasının neticesini bekliyorlardı. Feti bey göründü. Bir dalgalandı kalabalık: «Hayır haber Feti bey!» diye bağırdılar. Feti bey güldü. Eliyle yatıştırma işareti yaptı: «Tamam!» dedi.

Yay gibi yürüdü sonra, taş ocaklar koridoruna girdi. İki de gardiyan vardı peşinde. Burada sıradan sekiz münferit oda vardı. Kapılarında küçük, dört köşe delikler. Dışardan içeriye bakılırsa, hayal meyal seçilir içerdeki kişi. Büzülüp bir köşeye oturmuşsa görmek zordur.

Şayet voltada ise, yaklaşıp uzaklaşan ayak seslerinin yardımıyla görmek biraz kolaylaşır. Eğer mahpushane içinde işlediği bir suçtan düşmüşse burada yatan, inzibat meclisinin verdiği cezayı yatar ve koğuşuna gider. Yok eğer idamlık ise, bu dünyadaki son konağıdır. Bu böylece biline.

Belki yüz yıl pranga sesi dinlemiş, aysız, yıldızsız, namussuz bir karanlığı vardır bu taş odaların. Topuk sesleri döğer tok tok korkunç geceyi. Susar mahkûm yorulup oturunca. Derdiyle baş başa. Düdük sesleri gelir jandarmaların aralık aralık. Sonra nöbet de-

ğiştirenlerin silâh şakırtıları. Sonra geceye baykuş gibi tırmanan garip bir sessizlik.

En uzak olan şey burada ümit. En yakın olan da duvar. Bu duvarlara bakan gönüller darda. İnsanda bir acayip hayal etme gücü var da, baykuşlar susunca, geçmiş gecelerin mahkûmları canlanır şu duvarda.

İşte Gazhaneli Mahmut'u kalbinden vuran yüzbirlik Hasan. Güler ve bir mânalı geçer bu mahpusahaneler tilkisi: «Keyf için vurdum abi!» der. «Lâfım erkekçe.»

Ve sonra avını dilim dilim doğrayan Dursun Atmaca ki, bir başka hasmını da bir bıçakta çiviledi duvara. «Ah!» demişti adam. Tek hecede son sözü bu. Koç boynuzu bıyıklarını burdu Dursun: «Benim işim bu dünyada namussuzları temizlemektir!» dedi.

İşte İstanbullu Kuşgöz Niyazi. Anadan aşık. Kayalardan Karadeniz'e attı kendini sevgilisi onun uğruna Tarih düştü duvara kömür karasıyla Kuşgöz Niyazi: «Vah ömrüm!»

Sonra Abaza Şahadettin: Yeşil gözleri gölsuyu gibi, kahpece saldıran bir manga jandarmaya: «Gâvur tohumu sizsiniz ulan! Alçak heriflerl» dedi. Sonra ağladı için için geceye. Sopadan harap olan ayaklarına değil, «Kahpece saldıran mangaya bir şey yapamadım!» diye ağladı.

İşte Kastamonu'lunun kör Mütevelli veya kısaca Mütevelli'nin Memet bey. Vurduklarının çırpınması durmadan oturup başlarında nargile içen adam. Bıçağı sıyırınca üç kişiyi birden vurmuş, yani sıradan: «Ama ne yazıktır ki birini de unutmuş» tu. İşte yatışmayan üzüntüsü buydu. Onu da adamları vurdular vakit geçirmeden.

Haberi alınca taş odada kör mütevelli, bir sevindi ki görmeyin. Yüzünün kanları kurumamış. Yanaştı hücre kapısının dört köşe deliğine. Uydurdu ağzını ve olanca sesile haykırdı: «Bana derler Kastamonu'lunun kör Mütevelli! Ahtımı yerde koymam! Bütün hasımlarım duysun bunu! İşte şimdi kör gözlerim Ilgaz dağlarını gördü!» dedi.

Ve sonra, son günlerini yaşayan idamlık Emin! Hiç bir ilâç kâretmez derdine, yüreği darda. Gezindi durdu. Geçici bir teselli aradı arada durup baktığı duvarda. Gördükleri az çok kendine benzeyen insanlardı hep. Elleri yüzleri kan içindeydi. Küçücük küçücük şeylerin kavgasını yapmışlardı. Fakat ter değil, kandı döktükleri. Belki de onların bu küçük kavgaları birikince büyük insanlık kavgasının çekirdeği olacaktı.

Feti bey soktu paslanmış kilide anahtarı, arkasındaki gardiyanlar geriye çekildiler. Feti bey asıldı. Gıcırdayarak açıldı kapı. Dikdörtgen karanlık bir perdede idamlık Emin. Kapıda henüz eşikten adımını atmamış Feti bey. Durdular. Ancak iki metrelik bir mesafe vardı aralarında. Emin kararsız baktı. Kamaşan gözlerile seçmeye çalıştı. Ve düşündü: Taş odanın kapısını açarsa gardiyanlar açar! Nedir ve nedendir acap bu Feti bey'in gelişi? Hem tek de değil, arkasında gardiyanlar da var! Kötü bir şey de olamaz bu bir bakıma! Neden, Feti bey kabadayı adamdır. Kötü bir şeylerde maşalık yapmaz idareye! Evet, bu ölüme davet olamaz!

Emin'in parlayan gözlerinde şüpheler. Feti bey'in buğulanan gözlerinde acıma. Emin durmuş ve gelenlerden kötü şeyler beklemişti. Onun için sormadı. Ko-

nuşmadı. Sadece durdu. Sormak ve konuşmak Feti bey'in hakkıydı. Neye geldiğini o biliyordu. İnsan tuhaf bir kimliğe bürünüyordu eğer asılacaksa. Veya Feti bey böyle bir duyguya kapılmıştı. Sanki her yanı ateşti asılacak adamın. Ceryan saçıyordu sanki ve dokunanı çarpacaktı.

Sağlam bir yürek vardır Feti bey'de. O çok bir felâketli şeyler görmüştür mahpusta. Korku değil de onu saran hava, belki bir acınmaydı. Bir adam var ki şimdi karşısında, boyun bükmüş ve ölümü bekler. Böyle bir adamla yüzyüze gelmek en dayanılmazıdır acıların. Çünkü bu derdin çaresi yoktur. Bir ilâcı yoktur ki verilsin. Hasta hiç olmazsa yalancı bir rahata kavuşsun. Yok ki böyle bir imkân: «Öleceksin!» demişlerdi ona ceza hukuku doktorları...

İşte Feti bey gibi cesur ve konuşkan, ataklar yapan bir adamı bile bir an durgunlaştıran bu şifasız hastalıktı. Çaresizlik içinde boyun eğip ölümü beklemekti Emin'in yapacağı. Evet, bu ölüm bekleyen bakışlarda korkunç bir yalvarış vardı azap verirdi her canlıya. Ve:

«Benim canıma kıymayın, ben de yaşamak isterim dünyanın bir köşesinde» demek istiyordu asılacak adam. Ve derdini dinleyecek bir canlı bulsa şöyle sürdürecekti belki de yakarışını:

O kıymatlı dakikalarınıza kıyın bir an merhamet sahipleri! Siz ey benden sonra da yaşayacak olan umutlarla dolu insanlarl Ben namustan yana boynum eğik olmasın diye yaptım yapacaklarımı. Ve toprak işleyen ellerimi gittim kanlara buladım! Ben ama, yalnız kendim için mi yaptım bu kanlı işleri ve ellerimi kanlara buladım? Neden oldu bütün bunlar? Siz hiç dü-

şündünüz mü? İyi bir haber yok gözlerinizde. Belki ben asıldıktan sonra düşüneceksiniz! Ne işe yarar? Ben sizin neler düşündüğünüzü öğrenemeden basar karanlık ve ben baykuş sesleri arasında kaybolurum. Hatıram yarasalar gibi yalnız karanlık basınca belki hatırlanır. Ve gene derinlemesine değil, üstünden üstünden.

Ben ölümün kara ellerile kapımı açacağı ve beni sehpaya davet edeceği şu anlarda sizlerden dâvacıyım. Ciltler dolusu şikâyetim var sizlerden! Hep siz sebepsiniz benim felâketime! Beni bu azap yollarına sizler ittiniz. Hep sizi düşündüm inanın tatlı canlara kıyarken. Sizlerin yanınızda eksikli olmak istemiyordum. Bana hep sizler öğrettiniz bunları. Dik tutacaktım başımı. Ama ne yazıktır ki kaybettim hırsla çıktığım bu oyunu. Büyük bir hesap yanlışı yaptım. Yanlışımın nereden geldiğini hâlâ lâyıkıyla anlamış değilim! Pişmanım yalnız şu kanlı batakta. Ve yaralı ak bir güvercin gibi pişmanım. Büyük ve içinden çıkılmaz bir hesapta yenildiğimi kabul ediyorum. Bir canavar gibi değil ama, sürmeli ak bir kuzu gibi boynumu eğiyorum!

Ama siz de biraz merhametli olun! Ne olur anlayın beni! Sevmeyin ama, üstüme insan gibi düşünün. İyi bildiğim şeyi kötüye çıkarmışlardı. Temiz bildiğime tükürmüşlerdi. Ben bunu anlamazdan, ben bunu görmezden gelemezdim. Birden tersine dönmüştü umutlarım. Ateş olmuştur ciğerime aldığım hava. Ve ben bu hali görünce, kaçıp ta sığınacak bir yer bulamadım ki dünyada!

Para kaybetmeye benzemez bu insanın karısını kaybetmesi. Çalışır, didinir parayı yeniden kazanır-

sın. Kazanamazsan oturur bir kuru lokma yersin ama için rahattır. İnsan içine çıkmak kolay mıymış karının adı çıkınca? Bilmez bu acıyı başına gelmeyenler! İşte aşına zehir karıştı gitti. Tut temizle bakalım bu işi, neresinden temizlersin?

Göysüme koca bir taş atmışlardı sanki önce bir sarsıldım. Sonra oturup uzun uzun düşündüm bu çirkin işi. Sonra bir akşam garipliği ve harabelerde öten baykuşlar. Tüylerim ürperdi işte o anda. Dolaşmadığım yer kalmamıştı, yorgundum. Aradığımı bulamamıştım. Ümitsizlik içinde, «biri ölecek!» dedim. Ve ondan sonra gelişen manzara karşısında, ki baş aktörü benim, ben bile şaşırdım. Öğrendiklerinin, çok kere yanlış öğrendiklerinin zebunudur insan bir mânada da, yapmayın. Bildiğim öğrendiğim buydu. Benden evvel de hep böyle yapmış insanlar.

Benim kulağım da benden evvel gelip geçmiş insanların yaptıklarıle doluydu. «Kanın yıkadığı şey başka, suyun yıkadığı şey başka» diyorlardı. Ben de inanırdım buna. «Su mendil temizler, kan da namus». Bana öğretilenler buydu. Ben böyle biliyordum...

Hep can almak üstüne benim bu söylediklerim. Bir var ki can vermeye gelince işler değişti. Can almak kolay, ama can vermek kolay değil. İşte ben de bunu şimdi anladım. Hırsım karartmıştı gözlerimi. Daha önce böyle bir şey düşünemedim. Kitap değil ki benim aklım her şeyleri bileyim! Daha önce askerlik filân yaptım ama iki senede ne öğrenebilir insan? Bildiğim bu. Bileceğim bu. Alt tarafı bir köy çocuğuyum işte..

Candarma beni önüne katıp mahpuslara getirdiği günden beri çok şeyler öğrendim. Ama biraz da geç kaldım bakarsan! Hem de çok geç. Artık iş de işten

geçti mi yoksa? Biraz da öyle gibi! Hani bana aferin çekenler? «Ülen hakikat erkekmişl» diyenler! Hiç biri yok, görünmüyor ortalıkta. Ben ölümle karşı karşıyayım. Ölüm kara bir kurt gibi gözlerinden ışık saçaraktan her dakika üstüme doğru gelmektedir.

O geriye dönebilir. Beni yok etmekten vazgeçebilir. Ama ben kaçıp da kurtulamam. Elim kolum bağlı. Taş odalardayım işte! Ölümü böyle gözlerinden ateşler saçaraktan üstüme doğru gelir görünce korktum. Hem de çok korktum. Yaptıklarıma pişman oldum. Kızdığım zaman gözlerim hiç bir şey görmemişti. Şimdi öyle değilim. Canımın kaygısına düştüm şimdi...

Karanlık bir kuyunun dibine indirseler beni, yani kör bir kuyuya atsalar. Ve başımı ellerimin arasına alıp iki büklüm otursam. Düşünsem şöyle kara bir silindir gibi başımdan geçenleri. Ben nasıl olup ta, nerelerden buralara gelmişim? Hayat ne imiş? İnsanlık ne imiş? Bunları bir bir göz önüne getirirsem. Askerlikten başka ben hiç bir şeyde hiç bir düzen görmedim ki!

Çocukluğum çobanlıkla geçti. Bir sokum ekmek koyardı torbama anam, katardım sığırları önüme. Bir ben, bir de inekler olurdu kırlarda. Gün yakar. Rüzgâr kavurur. Ben hayvanların peşinden koşardım. Neler düşünürdüm neler, balon gibi hepsi uçtu şimdi kafamdan. Bir faydası olmazdı ki düşündüklerimin bana. Onun için de bak hepsini unutmuşum bir garip çocuktum yani yer ile gök arasında. Hayvanları sıraya koyup sayarlardı. Ama benim gibi çok çocuk vardı köy yerinde. Bizi sıraya dizip sayan olmazdı.

İşte böyle büyüyüp yettik. Boyumuz büyüyünce

adam sırasına geçtik. Derdimiz de boyumuzla beraber büyüdü. Korku öğretti bize köy imamı. Din korkusu, allah korkusu. Bir yandan da çevremizde olanlara bakıyorduk. Çok çalışan az yiyor, kötü giyiyordu. Az çalışan çok konuşan gölgeliklerde, İmam, bu işler allahtandır, diyordu. Haklının değil bu dünya, hükmünü yürütenin bir de baktık ki. Her şey bir tersti. Ama ben köyü sevdim gene.

Nasıl sevmem ben be köyü? Köyde yalnız insanlar değil hayvanlar da var. Bızaların boynuna sarılmışım ben. Altın sarısı, siyah beyaz alacası bızalar. Sürmeli kuzuları gözlerinden öpmüşüm. Kar beyazı, kalpak gibi kıvır kıvır kara kuzular. Oğlaklar şeytandır ya bakar bakar gülersin, Zıplar koşarlar, ne var ki insanı çarpmazlar.

Köy sevilmez mi? Bal döker incirleri. Kara dut mayhoş olur, beyaz dutlar bal döker. Ayvalar sararır dallarda. Köy sevilmez mi? Tut boynuzundan üç beş deyyusu, tut da köyden atıver, bak sonra sen düzene. Kim dinler imamın dolaplarını. Ağa ortadan çekilince imamın hükmü mü olurmuş? Köy insanını insan etmek için ona toprak vereceksin. Ve hep birlik çalıştıracaksın onları. Ve de aralarında dayanışma olacak. İşi kaydı olanın kötü bir işleri olmaz. İşi olan onun bunun ırzına dolanmaz.

Bu ne oluyor şimdi bu? Bizim halimiz ne oluyor. Kalkıyor çividen çıkma, ipten kazıktan kurtulma bir namussuz onun bunun ırzına saldırıyor. Neden yapmasın canım? Görenekte var bu! O onun karısına dolanır, bu bunun karısına dolanır. Ağa para kuvvetine yapar bunu. Gözünün kestiğini kendine karı eder. İmam kitaba uydurur olanları. Ama bir de ipsizler varl

Onların canı karı çekmez mi peki? Çeker. Karıya fistan gerek. Neyle tüter bir evin bacası? İpsizin cebinde çarık parası yok.

Ben askerden umutlarla dolu olarak döndüm köye. Sevinçliydim ve kuşlar gibi hafiftim. Ben yokken neler olmuş demek ki. Her şeyi bir acayip gördüm. Her şeyi birden kararıverdi. Değil karıyı, azılı düşman gibi gördüm kendi anamı bile. Sonra kaatil oldum. Kızıl kanlara buladım ellerimi.

Karanlık bir kuyunun dibine atsalar beni ve başımı ellerime alıp otursam. Haftada bir, bir kuru ekmek atsalar yukardan. Ben öyle yaşar giderim. Bir yudum su, bir salkım üzüm istemem. Yeter ki boynuma ip takmasınlar. Benim bu isteğimi kimse kaleme alır mı acep? Yoksa kulak arkası mı yaparlar. Umut ya bunları bana söyleten! Bir yandan da iş işten geçti derim. Umut adım adım uzaklaşır. Ölüm korkusu adım adım yaklaşır.

Ben acız bir kişiyim, devlet karşımda. Candarma karşımda. Kanlı cürmümün hesabını sorar benden. Sormakta haklıdır. Bir karış toprak vermemek için ordular besler devlet! Bana döner de bir nufusunu bağışlar mı? Tabi bağışlamaz. Karı benim, nufus devletin. Benim buna karşı söyleyecek bir sözüm yok.

Ama benim boynuma ip takmasalar olmaz mı? Madem her hüküm devletin elinde! Olsun. Hiç mi bir iyi işimiz olmadı bizim bu memlekette? Hep mi kötüydük böyle anamızdan doğduğumuzdan beri? Taş ocaklarına sürsünler beni. Sırtıma taş bağlasınlar. Çekerim ıh demeden hayvanlar gibi. Bıkkınlık getirmem. Yorgunluk göstermem. Artık yeter bel Demem. Der-

sem kırbaçla vursunlar yüzüme. Kırbaç hayvana yakışır, insana değil! demem.

Kırlarda yatayım geceleri. Uçurum kenarlarında dolanayım. Beni hiç insan içine sokmasınlar. Baykuş sesleri ürpertsin içimi gecenin yalnızlığında. Canavarlar düşsün peşime gafletimi kollayaraktan. Kendimi korumak için, tüfek değil, değnek bile olmasın elimde. Korkuyla ürperip kimseden imdat istemem. «Gelin, koşun, beni kurtarın!» demem.

Öyle bir mevsim olsun ki, ağaçları kökünden söksün fırtınalar. Sel kopsun dağlardan oluk oluk. Ben de bir kuru dal gibi kapılayım sellere. Gideyim gideyim taşlara çarpsın başım. Kar yağsın kara karanlıklara. Her bir dalın altında bin kurt ulusun. Bir ağaç kovuğu bulurum ben de elbet içine sığınacak. Hayvanların terkettiği bir in bulurum. Bulamazsam, kundaksız çıplak bir bebek gibi ölür giderim. Çaresiz bir bebek gibi. Ama: «Dondum! Korkuyorum! Aranıza alın beni ey insanlar!» demem...

Demem. İnlemem Ağlamam kırlarda kaybolan çocuklar gibi. «Nedir bu başıma gelenler? Beni bu kahırlı günler için mi doğurdun ey çileli anam!» demem. Köylere sığınmam. Çobanlardan ekmek dilenmem! Şehirlere gelmem. Varsın rahat olsun insanlar. Rahat olsun, ırz düşmanı yoktur onların içinde. Onların içinde kaatil yoktur. Varsın rahat olsun insanlar...

Ama benim şu aman dileyen feryatlarımı suratıma çarpmasınlar. Pulsuz istida gibi sepete atmasınlar. Umut kapılarını yüzüme kapatmasınlar. Canıma bir amânlık dilemek için geldim kapılarına. Pişmanlık diledim. Canavarlar bile dile gelir böyle bir yalvarmaya! Benim yaptığım bir cahillik. Benim yaptığım bir kanlı

bataktan çıkıştır. Ama, sizin yapacağınız zulumdurl Benimki bilmeden, sizinki bile bilel

Bunları vaktile düşünseydim yal Düşünemedim. Kolay değil çünkü düşünmesi. Kısır bir mevsimde düşen ilk damla gibi, çok nazlı gelir insan kafasına fikirler. Ekili şeylerin yanacak kavrulacak sanki, öyle beklersin. Umutlarımı yerlerde koyma rabbiciğm dersin. Ben de böyle umutlar içinde bekledim işte. Kafama iyi fikirler gelmedi. Attığım adımın nerelere varacağını düşünemedim. Aylarca durup da ölümü beklemek ne demek? Hem de sehpada gelecek bir ölümü! Ben kurbanımı bu kadar bekletmedim...

Nesini sorup soruşturdular aylarca bu işin bilmem ki? Bir ölen, bir de öldüren vardı ortada. O benim karımdı ve kesilecek bir kuzu gibi melil melil bakmıştı gözlerime. Ben onu öldürdüm kurtardım. Ama beni kurtaran olmadıl Ben aylarca bekledim. Her gece bir şey alıp götürdü içimden ığıl ığıl. Hani şahdamardan akan kan gibi. Tabi gün günden zayıf düştüm. Ölseydim. Bir çabuk asıverselerdil Ben de kurtulurdum. Beklemezdim böyle aylarca ayağı bağlı sığırlar gibi. Çıkası bir can için amanlık dilemezdim..»

İşte Feti bey kapısına geldiğinde böyle şeyler kurmadaydı Emin. Aklı umutla umutsuzluk arası bir salıncaktaydı yani. Feti bey kapıyı açtı ve gerçeği getirdi ona. Şu bıçak gibi keskin, yağlı ip gibi yılanlaşmış, kara taş gibi katı gerçeği.

Feti bey dolandı ebedî bir karanlıkta dikilen Emin'in arkasına ve ellerini çözdü. Bir an rahata erdi Emin. Kolları cansız sallanıverdi iki yanında. Ve yarı aydınlıkta yüzü kederliydi. İçi doluydu hep acı şeyler-

le. Teşekkür bile edemedi birden akıl edip te. Ne oluyordu? Hiç anlamıyordu. Nerelere gidiyordu? Kollarını arkasından kanırıp ona sehpada çekeceği acının bin mislini çektirmişlerdi şimdiden. Bütün bunların sebebi neydi?

Bir kurtuluş yolu muydu bu görünen. İki gardiyan bekliyordu kapının dışında, ne de çirkin ve yüzüne bakılamaz oluyor bu insanlar. «Adam asarak yaşıyacaksam, yaşamam daha iyi,» diyor Emin içinden. Korktuğundan değil de tiksindiğinden bakmak istemiyor gardiyanların yüzüne. Ama Feti bey: «Mahkûmun bir başka kokusu var. O bizden ne kadar olsa, canına kurban olayım!» Onun için de böyle düşünüyor.

Feti bey kelepçeyi çözmüş ve ön tarafa geçip karşısına durmuştu Emin'in. Elini sigara paketine atmıştı önce ve Emin'e uzatıp teselliye girişmişti. Bunca acının üstüne bir kaç tatlı söz söylemek gerekti. Feti bey erkek ve acılarda pişmiş sesile yapmaya başladı bu işi:

«Geçmiş olsun Emin. Hepimiz çok üzüldük bu olanlara. Sen dünkü mahkûm değilsin! Mahpushanelerde olur böyle şeyler.»

«Sağol Feti bey!» dedi. «Mapusanelerde böyle şeyler olmasına olur da, bizimkisi çok gatterce oldu. Koskoca bir müdüre yakıştıramadım bunu!»

Feti bey durdu. İnsanın sığırı kesmesile, insanın insanı asması arasında bir fark olmalıydı. Feti bey utandı müdür adına:

«O da yaptığına pişman oldu, bırak Emin. Mahpushanelerde olur böyle şeyler dedik ya!»

Emin için için kaynıyordu. Taş kesilen kollarını da alıştırmaya çalışıyordu bir taraftan:

«Kalkmış bir de türlü düzen kurmaya! Yok mapusanede asayiş bozuluyormuş da, daha bilmem neler oluyormuş! Tutuyor bir serseriye benim yolumu kestiriyor!»

Yatıştırmaya kararlıydı Feti bey ve kırılan gururunu pekiştirmeliydi.

«Daha yeni sayılır bu işlerde bu adam, biliyorsun Emin. Daha bu dalgalarda pişmemiş.»

Emin kollarını göysünde kavuşturmayı denedi. Boynunu büktü:

«Valla çocuk yapmaz bunların yaptığını. Ben şaşırdım birden. Bu nedir, bu nedir başıma gelen allahım, dedim! Şu kollarımın haline bak! Sızladı. Uyuştu. Kuru ağaç dalına döndü.»

Gardiyanlar, başları önlerinde, öylece dinlemekteydiler konuşulanları. Feti bey:

«Bunun için ayağa kalktı ya bütün arkadaşların. Sana söyleyecek bir şey koymadılar.Zulümdür bu müdürün yaptığı, dedilerl Saatlarca seslerile mahpushane avlusu çalkandı. Zor yatıştırdılar. Sonra beni çağırdı müdür.»

Bir minnet ışıması oldu yüzünde. Arkadaşlarının desteğini duyunca gözleri yaşardı:

«Güzel bir şey bu be Feti Bey! dedi. «Güzel bir şey bu! Arkadaşlarımın beni arkalaması güzel bir şey. Ben bir uğultu duydum ama! Arkadaşlarımın bana destek ettiklerini düşünemedim. Eyi bir şey düşünemiyor burada insan.»

Feti bey sigara uzattı:

«Elimizden gelen bu Emin. Biz de bunu yaptık işte! Başka bir isteğin varsa söyle?»

Önüne baktı ve bir süre düşündü Emin:

«Ne isteğim olurmuş sizden. Sağolun. Bin kere sağolun Adamı böyle bir zamanında arayana adam derim ben. Allah bana gösterdiği acıları birinize göstermesin. Bunu niyaz ederim allahtan.»

Gardiyanlar da birer sigara yaktılar. Burada hava ağırdı. Feti bey:

«Biraz yiyecek bir şeyler getirelim Emin. Karnın acıkmıştır. Kaç saattır kapını açan olmadı.»

Emin isteksiz

«Bir lokma desen geçmez gırtlağımdan Feti bey. Herhal nasibimiz kesilmiş bu dünyadan. Ama içimin yangını geçmedi bir türlü, bir ekşi ayran getirirsen **sağol** derim.»

Feti bey güldü. Bunun belki yeri değildi ama Emin'e umut vermek istiyordu:

«Sen başka bir şeyler iste bizden. Bir ayranın lâfı mı olurmuş! Şimdi gider gönderirim. Sen başka bir şeyler iste bizden.»

Emin sade ayran istemekte direndi:

«Sanki bir avuç kor atmışlar içimel Öyle bir yanıyor ki sorma Feti bey? Bir ayran olursa, bir ekşi ayran, çok makpula geçer.»

Bir tas ayranla olmaz demek istiyor Feti bey:

«Ben yiyecek bir şeyler de göndereceğim Emin. Onları da yiyeceksin. Hiç yimemek olmaz. Zebun düşersin sonra! Adım atacak mecalin kalmaz. Adam gözlerini kapayacağı ana kadar kimsenin önünde zebun düşmemeli.»

Emin'in gittikçe kafası yatıyordu:

«Benim de gayretim o ya Feti bey. Kendime güldürmeden bitirmek isterim bu işi.»

Feti bey memnun oldu:

«Sen bir iki lokma bir şey yimezsen, ben arkadaşlarımın elinden zor kurtarırım yakamı. Evet bir şeyler yimelisinl»

Yüzü minnetle ışıdı:

«Benim arkadaşlarım sağ olsunlar Feti bey. Onların güzel hatırı için bir kaç lokma yimeye gayret ederim. Onlar yeter ki sağ olsunlar ve bana haklarını helâl etsinler!»

Feti bey bir an durdu. O biliyordu ki şu karşısında duran esmer adam yemek değil çok kötü bir haber bekliyordu:

«Sende ne hakkımız olacakmış bizim? Kötü söz söylemedin, kimselerin hatırını kırmadın. İçine bir ferahlık olsun diye söylüyorum. Hakkımız helâl olsun. Cümle arkadaşların selâmı var sana. Senden de selâm götürürüm. Hoşça kal. Son saniyeye kadar allahtan umut kesilmezl»

İkisi de sustular. Feti bey el sıkmaya davranmadı. Ona çok acı bir şeyi hatırlatabilirdi bu. Son defa baktı Emin'in yüzüne ve sonra kapıya yöneldi. Gidecek. Emin'e yiyecek bir şeyler gönderecekti.

O gidince mahpushanenin en yaşlı gardiyanı yanaştı kapıya suçlu suçlu. Onun da konuşmak istediği bir şeyler vardı anlaşılan. Ve içini dökmek istiyordu. Böyle ölümün kara kanatlarını vuraraktan mahpushane üstünde döndüğü anlarda en katı kişilerin bile içinde bir şeylerin kıpırdaması normaldi. Yaşlı gardiyan dedi ki ona:

«Emin oğlum allahın takdiri bu. Herkes alnına yazılanı görecek. Takdiri ilâhî demişler buna.»

Çırpınmanın bir fayda sağlamıyacağını Emin de biliyordu:

«Öyle dayı, bizim de bir şey dediğimiz yok. Desek te kim dinler? Mukaderata boyun eğdik bekliyoruz.»

Gardiyan devam ediyor:

«Allah metanet versin ne diyelim? İşte dünyanın hali bul Yarın ne olacağı bilinmez. Bizim elimizde senet mi var yarına çıkmaya!

Sustular. Sonra gene gardiyan konuştu. Emin'i avutmak istiyor, içten bir şeyler söylemek istiyordu:

«Sana bir kur'an getirsem oğlum!» dedi bu sefer. «Şöyle bir köşeye çekilir hazin hazin okurdun. Ben su da getirirdim sana istersen? Abdest de alırdın?»

Emin mânalıca güldü:

«Nereden geldi bu şimdi aklına?»

Gardiyan sözündeydi gene. Ona şimdiden şefaatçı olmak istiyordu:

«Kur'an'dan iki satır okusan, gene de çok faydası var! Otuz senedir ben buradayım oğlum. Kitabın kavlince gidersek bu böyledir.»

Pek kafasına yatmamıştı Emin'in bu ilgi, sordu:

«Peki be çavuş dayı! Peki be babacığım! Dünyadan mekân değiştireceğimiz şu anlarda hadi günaha girmeyelim. Kitabın kavlince gidecektik de madem, sen şimdiye nerdeydin?»

Gardiyan safça:

«Burdaydım oğlum, burdaydım»

Emin kısa bir hesaplaşma yapmakta isteksiz. Gene de konuşuyor:

«Sen de çok tuhaf bir adamsın be dayıl Şeytandan taraf mısın yoksa rahmandan taraf mı? İşte burasını öğrenemedik gitti!»

Gardiyan elini kaldırdı. itiraz etti:

«Herkesin kalbini allah bilsin! Beni herkes tanır burda. Aptesimi namazımı bırakmam. İbadetimden kalmam kendime göre. Tabi rahmandan taraflıyım.»

Emin başını salladı:

«Ama adamın bi ettiği öbür ettiğini tutmasın mı? Sen elime kelepçeyi takıyorsun, hem de arkadan kanırıp da. Sonra da diyorsun ki kur'an oku. Peki ağzımla mı tutacağım ben kur'an'ı? İçecek bir suyu bile akıl edip getirmiyorsun. Sora da diyorsun ki abdest alır mısın?»

Gardiyan biraz geriler gibi oldu. Ama sözündeydi gene:

«Biz emir kuluyuz oğlum. Senin bunu bilmen lâzım. Bizim için **aç aç, kapat kapat.** Böyle yapmasak bir gün bile burada tutmazlar bizi. Biz emirden hariç bir iş yapamayızl»

Emin daha bir yükseltti sesini:

«Sen emir kulu, O emir kulu! Peki bu allahın kulu kim? Kollarım çürük ağaca dönmüş şuna bak! Müslümanlık ayrı, gardiyanlık ayrı mı? Benim de bir türlü kafama girmeyen bu işte. Sen bana bir yudum su verseydin be dayı! Müdür kalkıp da senin işine son mu verirdi? Olur mu böyle şey?»

Feti bey bir tepsi yemek donatıp göndermişti. Böylece konuşma da kesilivermişti gardiyanla Emin arasında. Zaten tutunacak bir dalı da kalmamıştı gardiyanın. En küçük insanca davranışı esirgemişlerdi

Eminden. O da bunun farkına varacak kadar uyanık bir adamdı...

Ve işte tepsinin başına geçti Emin. İnsan oğullarının yaptığı en tatsız yemek buydu muhakkak. Yani böyle bir anda gelen yemekti. Yemek insanı yaşatırdı. Burda tersine onu ölüme götürmek için garip bir rolü vardı yemeğin. Son nafakaydı bu. Yiyeceksin ve öleceksin. Emin bunu bildiği halde Feti bey'e verdiği sözde durdu. Ayran tasına attı önce elini. Dura dura ve kana kana içti. Sonra yemeklerden de aldı biraz. Çiğnemesi kolay da yutması zordu lokmaları...

Şükretti doğrularak. Şöyle belli belirsiz bir şeyler almıştı tabaklardan. «Şükür allahıma!» dedi. «Allah ne muradın varsa versin Feti bey. Adam adam olmalı şu dünyada, benim bildiğim bu. Cümle arkadaşlara da uzun ömürler versin allah!» Dudaklarını sildi elinin tersiyle.

Vaktın geldiğini anlatıyordu gardiyan duruşuyla. Ve evet kapı kapanmalıydı. Ölüme doğru gidiliyor olsa bile nizam nizamdı. İki kişi karşılıklı durdular. Biri gardiyan, biri idamlık Emin. Mahkûm taş odanın loş karanlığında allahtan uzak, gardiyan koridor aydınlığında allaha yakındı. Kapı kapanacak ayrılacaklardı. Bir daha yüz yüze gelirler miydi kim bilir? Gardiyan infazda vazifeliyse evet. Ama Emin gene de kırgın ayrılmak istemedi. Bir kaç sözle gönlünü almayı denedi gardiyanın:

«Sen kitabın kavlince gidelim diyorsun ya Çavuş dayı! Gözüne kurban olayım darılma sözlerime. Hangi gözle bakacağız o kitaba. Hangi dillerle okuyacağız bunu, düşündün mü hiç? Çavuş dayı inan bana! İçim kararmış bir kere beniml Bastığım yer sanki ateş be-

nimI Beynimde bin kurt birden ulumada. Ne yapıp, ne edeceğimi şaşırdım. Allahım kimselerin başına vermesin, zor zor bir mesele bul

Durdu. Çok acı bir tabloda keskin hatlarla çiziyordu perişan halini. Gardiyan lâf katmadı lâfına. Gene o anlatıyordu:

«Kollarım tutulmuş çavuş dayıl» dedi. «Gezip sallıyayım. Biraz açılır belki. Bir yerlerde duramıyorum. Verip sırtımı duvarlara oturamıyorum...»

Acıyarak, gerçekten acıyarak baktı ona gardiyan:

«Allah de oğluml» dedi. «Allah de, o da yeter. İçinde bir ferahlık duyacaksın bakl Allah ki bu dayanılmaz acıları vermiş, sabrını da helbet verecek Sen kalbinden allahı çıkarma oğlum. Cemi mahlûkatın derdinden bilen odurl»

Daha fazla konuşmadı gardiyan. Ve ne söylense boştu. Belli ki burada kesmek istiyordu. Konuşmak ne fayda verirdi? Şifa bulmaz derdi azdırmaktan gayrı. Beyni uğulduyor, içi alevler içinde adamın. Bu koca yangına bir damla serpmişti gardiyan. O da uçup gitmişti, hepsi o kadar. Uzattı elini, başını önüne eğerek kapadı kapıyı. Kilidi bastı üstüne. Açılmasın diyerekten asılarak yokladı. İdamlık Emin içerde karanlıklarda. Gardiyan gene dışarda aydınlıklardaydı...

Sonra zalim saniyeler kara karıncalar gibi sessizce yürüdüler zamanda. Hiç durmadan yürüdüler. Saniyeler dakika, dakikalar saat oldular. Emin kulağını kalbine dayamış kaatil çecede, güp güp vuran zamanı sayıyordu. Tam uçurumun kenarındaydı işte, ayağının altından son bastığı toprak kayıyordu. Öküzler yorulunca araba durur. Ama zaman durmazdı. Bir felâ-

ket haberi yaklaşıyordu belki de. Yoksa Emin'in kalbi böyle vurmazdı.

Gecenin saat ikisi deyince taş odalar koridorunda ayak sesleri duyuldu. Köy harabelerinde öten baykuşlar geldi hemen Emin'in hatırına. Gene içinden söylendi ağır ağır: «Biri ölecek!» dedi. Ayak sesleri geliyorsa ve bunlar çabuksa aceleciyse, bir takım insanlar bir işin peşinde demektir. Ve bu iş iyi bir iş olamaz. Vakit gece yarısını çoktan geçti. İdam emri artık pusudan çıktı.

Saat ikiyi beş geçe hücre kilidinde anahtar şıkırdadı. Sesin geldiği yana döndü Emin ve bekledi. Durdu, sonra eyvah! dedi. Taş odada son sözü bu. Vakit gece yarısını çoktan geçmiş. Zaman kanlı bir sabaha inmekte. Elinde ayran kâsesiyle Feti bey olamaz bu gelenler. Bu gelenler belli ki can alıcı...

Pek çok insan can verdi şimdiye kadar sehpalarda. Bunlardan biri bile Azrail'i görmedi. Ama Emin, taş odanın kocaman kalın kapısı açılınca karşısında dikilen genç jandarma teğmenini ve başgardiyanı gördü. Bunlar Azrail aleyhisselâm olamazlardı şüphesiz. Ondan bin kere korkunçtular.

Genç ve işine meraklı jandarma teğmeni, başgardiyanla birlikte Emin'i taş odadan aldı. Kapı altının küçük arama odasına getirdiler. Bir kapı geçmişler henüz, daha üç kapıdan çıkacaklardı. Yağlı ip ve beyaz gömlek hazırlanırken onlar da bir kaç dakika duracaklardı. Jandarma teğmeninin heyecanı yatışmıştı biraz. Bir kaç söz söylemek istedi bu sakin oturan adama karşı: «Ne yapalım kardeşim?» dedi. «Kanun sana ölmeyi, bana da seni...»

Cümlesini bitiremedi teğmen. Bir yere gelip takıl-

mıştı. Cümle kurmaktaki acemiliğinden değildi bu. Belki bir saat sonra ipte sallanacak bir insan önünde daha bir ölçülü konuşmanın gereğini anlamasındandı. Takıldığı yerde ustalıkla kullanabileceği daha uygun bir kelime buldu teğmen. Kafasında yeniden düzene koydu başladığı cümleyi ve:

«Ne yapalım kardeşim?» dedi. «Kanun sana ölmeyi, bana da seni götürmeyi emrediyor!»

Ve sonra Emin'e bir sigara uzattı teğmen. Emin aldı. Saygı dolu bir hava içinde yaktı. Şayet akıl edip bir yudum su vermezlerse bu dünyadan son nasibi bir sigaralık dumandı.

Emin köylüydü. Ona göre ölüme gittiği anda bile olsa bir jandarma subayıyla diz dize oturmak ve teğmenin ikramı büyük ve baha biçilmez bir şeydi. Sigarasını içtikçe duygulandı. içlendi ve karışık düzenle bir kaç söz de o söyledi:

«Hayır beyim, dedi. Ben genç yaşımda sehpalarda sallanarak can vereceğime yanmıyorum. Yaptım. Cezama katlanırım. Bunun için bir sözüm yok. Ama başka bir şey var ki işte o takıldı kaldı kafamda. Benim evrağım da herkesinki gibi temize kalktı. Bakın şu kara kaderime ki herkese iyi kötü bir cevap geldi de evrağından, bana bir haber gelmedi. Benim evrağım kayıp beyim. İşte bu takılmıştır kafama. İşte buna üzülüyorum.»

Böyle konuşmuş ve için için ağlamaya başlamıştı.

Halbuki onun durumunda, ısrarla verdiği ifadeye göre hafifletici bir sebeb yoktu. Cinayetindeki ana sebebi müthiş bir inatla saklamıştı. Canavarca bir hisse kapılarak gebe karısını öldürmek durumundaydı. Ama

bu noktadaki hatasını bir türlü anlamıyor, hakikaten kayıp evrağına yanarak ağlıyordu.

Bir kaç çarıklı mahpusane avukatı ona hep: «Senin evrakların kayıp, bunda mutlaka bir iş vardırl» demişlerdi. İşte Emin'in kafasına takılan buydu. Aklından bir türlü çıkmayan uydurma öğüttü.

Tabaka takımlarını sevdiği bir arkadaşı almış. Bir mendili varmış ama o da koğuşunda kalmış. Gözlerini esmer tombul ellerile sildi idamlık Emin. Bu yüz, Emin'in gözyaşlarile ıslanan yüzü, öldürürken canavarlar gibi haşin miydi? Şimdi ölüm anında bebek, bebekler gibi masum görünüyordu...

Onlar teğmenle konuşurlarken epeyce bir zaman geçmiş aradan ve zalim saat çalmıştı ölüm çanını, vakit de gelip kapılara dayanmıştı. Gardiyan Ali dayı beyaz gömlekle kapıya yanaştı. Ve titreyen bir sesle, idam mahkûmu Boyabat'lı Emin'in ne zamandır beklediği daveti yaptı:

«Allah taksiratını affetsin! Hadi oğluml»

Emin kalktı yerinden. Beyaz gömleğini giydi...

BOYABAT'LI tabakacı Emin asılmaya gitti, derdi gasaveti Ayancık'lı Ömer'e kaldı. Onun idam hükümlü evrakı da temyizde. Ya tasdik geliverirse. Belki de öyle olur. Böyle kötü bir sonuç da beklenebilir. Daha doğrusu yalnız kötü sonuç beklenebilir. Zira Emin'in asılmasıyla denge temyizin tasdik kararını mümkün görmeyenler aleyhine bozulmuştur.

Peki Emin'in asılmasile meydana gelen durum hangi maddi delil ve ölçülere göre kıymetlendiriliyordu? Hiç. Sadece akla gelenlerin lâfla ortaya konulması ve hislerin heyecanlı ifadesile. Kara haberciler daha bir kuvvetliydiler artık: «Emin asıldı. Ömeri de mutlaka asarlar!» diyorlardı.

«Nereden çıkarıyorsunuz bunu? Ankara'da amcanız mı var yoksa?» dediniz mi şöyle bir göğüslerini geriyorlar ve içlerini çekerek bilgiç bilgiç: «İşte Emin meydanda! O da: Şöyle mi olur? Böyle mi olur? dedi ama, sonunda da kelleyi çingeneye teslim etti!» diyorlardı.

Bu çarıklı mahpushane avukatlarının söyledikleri bertaraf, hakikaten Emin'in asılmaya gidişi pek hazin oldu. Bir kere bir sebep yokken tuzak kurdular adama. Buna ne lüzum vardı peki? Hiç lüzum yoktu. Ve müdür ödlekliğinden yaptı bunu. Sonra sen kanır efendim adamın kollarını arkadan, bas kelepçeyi ve

saatlarca kesilecek sığır gibi beklet! İşte bu, olmaz bu! Ya Feti bey ağırlığını koymasaydı? Ortaya atılmasaydı? Mahkûm galeyana gelip ortalığı bağıra bağıra birbirine katmasaydı ne olacaktı? Herifi daha ipe gitmeden taş odada öldüreceklerdi.

Emin taş odada elleri, arkasına bağlı, asılacağı saatı beklerken ona yapılan zulmu haykırarak protesto edenler arasında Ayancık'lı Ömer de vardı. Hem en çok bağıran da oydu. Ama bir başka çeşitti onun Emin'e ilgisi! Herkes gibi bir an evvel asılıp kurtulması dileğinde değildi Ömer! O bir mucize bekliyordu. Emin'i ipten alan, canını bağışlatan bir mucize. Ve bu dileğinde Emin'in anası kadar içtendi.

Bunda şaşılacak bir taraf da yoktu. Çünkü: Boyabat'lı Emin asılınca belli ki sıra Ayancık'lı Ömer'e geliyordu. Ömer bu sıraya girmemek niyetindeydi işte. Şu halde Ömer, herkesinkinden ayrı olarak Emin'e kurtulma dileğiyle acırken, dolayısile biraz da kendisini kayırmış oluyordu. Ve tarifsiz acılar içinde müthiş bir can kaygusu duyuyordu.

Artık rahat döşeklerde değil de Ömer, korları nar gibi kızarmış mangalarda yatıyordu sanki! Bir şeylere hazırlıklı olması gerekliydi, felâketli bir şeylere. Öğüt vermesi kolay. Çok kuvvetli bir yürek gerekti buna dal

Ölüme gitmeye hazırlanmak, komşuya gitmeye benzemiyordu. Daha doğrusu ölüm kendisi gelmeliydi muhakkak ölünecekse. Hani eceliyle derler ya, işte öyle: «Urganda mı ölüm, yok yoksa yorganda mı ölüm» deyince, insanlar bu dehşet çatalında daima: «Yorganda ölüm!» beğenişini yapmışlardır. Yorganda ölüm şerlerin ehvenidir.

Ölüme gitmeye hazırlanmak, komşuya gitmeye benzemyiordu. Askere gitmeye benzemiyordu. Hatta başından geçmedi ya, cepheye gitmeye bile benzemiyordu. Can kurban böyle bir ölüme, yani cephedeki ölüme. Ölüyorsun ama öldürmek de elinde hiç olmazsa. Gam çekmeye gelmez orada. «Beni öldürecek olanlar, ölüme de hazır olsunlar!» dersin, olur biter. Dayarsın dipçiği omuz çukuruna, atar öldürürsün veya seni öldürürler.

Yani o hırslı kapışma havasında her şey oldukça kolaydır. Ama ipte can vermeye gelince işler değişiyor.Ölüm sana doğru ortalığa dehşet salaraktan buzdan yüzüyle geliyor. Korkuya kapılıyorsun. Bırak kendini korumayı, ellerini yüzüne kapayıp bir an için onu görmemek hakkından bile yoksunsun. Çünkü ellerin arkada zincirle bağlanmış. Bir de beyaz gömlek olur üstünde. Bu ne çirkin ve korkunç bir beyazdır. Fadimenin örtmesindeki beyaza benzemez. Bu ayrı bir beyazdır. Buz gibi soğuk yani görünüşü, kefen beyazı.

Boyabatlı Emin'in asılmasının yarattığı şok bu mesele üzerine açılan tartışmaları kapatmalıydı. Onun götürüldüğü gece ölümün korkunç ve soğuk nefesini her mahkûm ensesinde az çok hissetmişti. Bu sebeple idam dâvalarından konuşmanın kesilmesi yerinde bir hareket olurdu ve hiç olmazsa herkes zaten ağır olan mahpushane havasını daha da ağırlaştırmazdı. Ama ne gezer, herkes bunun aksi bir davranışın içindeydi. Emin'i bırakmışlar, bu sefer de Ömer'i almışlardı ele. Evet acaba o çocuğun hali ne olacaktı?

Bir bilmece vardı bu işte. Yıllardan beri çözülemeyen bir bilmece. Acaba bu bilmece nasıl çözülecekti? Ömer'in kendisini çıldırma derecesinde korku-

ya salan ve herkesleri derin derin düşündüren taraf buydu işte. Ortaya çeşitli fikirler atılıyor, ama kimse de meydana çıkıp: «Şu iş şu yollardan geçer ve sonunda şöyle bir sonuca bağlanır,» diyemiyordu.

Diyemiyordu çünkü: Zaman denilen o hiç bir şeye aman vermeyen değirmen, en tutarlı görünen kocaman fikirleri taşları arasına alıyor, öğütüp un ufak ediyordu.

Hakikaten Ayancık'lı idamlık Ömer'in hakkında temyiz mahkemesinden gelecek kararın nasıl olabileceği bir çoklarını meraktan çatlatacaktı. Bu karar, nasıl bir karar olabilirdi? İş Boyabat'lı Emin'inki gibi olsa hüküm yürütmek kolaydı. Verilecek cezanın derecesi ne olursa olsun Emin'in kabulü idi aşağı yukarı. Ama Ömer için durum böyle değildi. Ömer: «Bu suçu ben yapmadım ki, alacağım cezanın derecesi hakkında konuşayım. Bu uydurma suçtan bana bir gün bile verseler yazık olur» diyordu.

Bu kısa yoldan kesip atışına bakıp ta onu: «inkâr yiğidin kalesidir,» diye suçlamaya ve hafife almaya imkân da yoktu. Yoktu çünkü: Temyiz mahkemesi bile yedi senedir bu işin içinden sıyrılıp çıkamamıştı. Eh temyiz mahkemesi gibi hukuk ilmine emekler harcamış, büyük cezacıların yer aldığı bir kuruluş bu işi kestirip atamazken, bu işte hiç emeği olmayan kimselerin ahkâm kesmesi ciddiye alınır bir hareket değildi. Eli kulağa atan bildiği kadar gazel okuyabilir ve bazen kendisine kimse bir şey de söyleyemez. Ama iş böyle bir meseleye geldimi biraz düşünmek gerektir.

Bir olay kendi kendine oluşunu açıklayamaz ve delil olarak ele geçen şeyler de maznunun dayatması

karşısında öksüz kalabilirler. Ömer'in işi için de böyle bu. Ömer konuşacak ki, bu işle ilgili resmi veya gayrı resmi kişiler fikir sahibi olabilsinler. Ama, Ömer dayatınca koca adalet arabası bile bir noktada çakılıp kalıyordu.

Meselâ Eyup usta! O da temyiz mahkemesini aylarca oyalamıştı. Temyiz ol görüp bir karara varamıyordu. Çünkü Eyup ustanın ikrarı yoktu. Hakkındaki delil ve şahadetler de dişe dokunur şeyler değildi. Onun bu karışık durumu kendisini belki de resen tahliyeye kadar götürebilir ve Eyup usta beraat dahi edebilirdi. Ama aklı evvel arkadaşları durmadılar. Onun beynine girdiler ve: «Senin yekten inkârın müdafaa hakkını kaybettirir sana. Bu işi yapmakta belki de haklı olduğun noktalar vardır. Bunları bir istida ile temyize bildir. İyi olur,» dediler.

Eyup ustanın içine bir fitil salmışlardı. Günlerce düşündü adam. Nasıl yapsaydı acaba? Sonunda arkadaşlarının uyarmasını yerinde buldu. Uzun uzun bir istida yazdırıp gönderdi temyiz mahkemesine. Cürmü kabul etmişti. Tabi kendi görüşüne göre bir müdafaa şekli de tutturmuştu.

Ve demişti ki: «Ben daha evvelki mahkûmiyetimi bitirip köye vardığımda, halen öldürmekten maznun bulunduğum şahsın daha evvel karımla münasebette bulunduğunu duydum ve bu sebeple kendisini gizlice öldürdüm!» Temyiz bu açık ikrarın da göz önüne alınmasile Eyup ustanın dosyasını bir daha tetkik eder ve cezasını tastik yoluna gider. Ve Eyup ustayı asarlar sonra...

Ömer, Eyup usta gibi konuşmuyordu amal Kimse de ona böyle bir konuşmayı öğütleyemezdi. Bu onu,

kendi kendisine iftiraya zorlamak gibi bir şey olurdu. Çünkü Ömer bir şeyi yapıp sonra da onu inatla saklama durumunda bir adam değildi. O: «Ben bir yanlışlığa kurban gidiyorum! Bu işi yapan ben değilim!» diyordu. «Peki kim yaptı bu işi öyleyse?» sorusu da sorulunca: «Onu gidin dövlete sorun! Adam öldürenleri kovuşturmak benim işim değil! Şunlara bakın be! Candarmanın el ulağı mıyım ben?» diyordu.

Biraz kafayı çalıştırıp elimizi hafifçe vicdanımıza koyduğumuzda meydana şu çıkar ki: Ömer yerden göğe kadar haklıdır bu konuşmalarda. Bir cinayetin suçlusu bulunamamışsa aranır, hatta ebedî aranır. Bir de bakılır ki bütün emekler boşa gitmiş ve çıkış noktasına gelinmiş. Ter akmış ciğer yorulmuş. Karakollar arasında takip evrakları gezmiş ama aranan adam yok. Yer yarılmış yere girmiş, kuş olmuş uçmuş havalara. Ya da iz kaybetmiş güneş görmeyen ormanlarda. Defterlerde adı var kendi meydanlarda yok!

Peki... ne yapmak gerek o zaman? Suçluya benzer birini bulup: «işte budur aranan adam!» deyip ortaya sürmek mi gerek? Nedir zaten bir suçlunun peşine düşmekten maksat? Onun yeni suçlar işlemesine engel olmak, bir de amme adına yaptıklarının hesabını sormak. Aranan Ahmet değildir, çünkü yüz binlerle Ahmet vardır! Aranan suçlu Ahmettir. Demek her adı Ahmet olan görmez bu işi! Hayvan yerine insanın sabana koşulması belki akla yatar bir derece. Fakat en mahir ellerle zabıtlar düzülse suçsuzdan suçlu olmaz. Olursa bir cinayet dâvasına bakan yetkililerin, işi bir masumun sırtına sararak yeni ve peşine düşülenden daha ağır bir cinayet işlemeleri gibi bir durum çıkar meydana.

Eh, (aranan bulunamadı) diye bir cinayet dâvasının yükünü bir masumun sırtına sarmak, vicdanı olan adamların işi değildir. Tutulan beygir harmanı döğer hesabı, küçücük bir şüphe üzerine yakalanan bir kişiyi asmak fetvasını kim veriyorsa kafadan kararlar veren bu adamı bularak sahte fetvasını kendi boynuna asmalı. Ve: «Bir kaatil aranıyordu! İşte o kaatil sensin!» demeli. O zaman ne der bakalım bu kanun kalkanı ardına gizlenen insan kasabı?

İşte böyle, hakikaten bu idamlık Ömer'in işi bütün mahkûmu meraktan çatlatacaktı. Yedi sene bu dile kolay! Ömer yedi senedir idam altında yatıyordu. Temyiz, hakkında verilen kararı usulden defalarca bozmuştu. Fakat dâvanın esası hakkında kesin bir karar verilemiyordu. Yani kanun Ömer'i öldürmüyor, bu da bir kazançtır şöyle bakılırsa. Lâkin umdurmuyordu da. Ölüm korkusu küflü bir kılıç gibi her an tepesinde kalıyordu.

İdamlık olarak, Emin bir çeşit dayanaktı da Ömer'in önünde. İlk kurşunu yiyecek boy hedefi oydu. O gitmeden sıra Ömer'e gelemezdi. Şimdi böyle bir avunması da kalmıyordu Ömer'in. En küçük korunma imkânından yoksun, apaçık meydandaydı. Mahpushanenin tek idamlığıydı artık. Bir ölüm kurşunu ondan başka hedef aramıyacaktı kendine. Doğrudan doğruya onu bulacaktı. Kaçacak, sığınacak bir yer de yoktu.

Böyle bir durumda ister istemez gözler gene Ömer'e kayıyordu. Düğümü çözecek, işe açıklık verecek oydu. İşin aslını bilen oydu. Şöyle bir toparlanıp, şöyle bir cesaretlenip herkesi meraktan kurtarmalıydı. Gene o mahkeme karşısında istediği şekilde dayatsındı. Ama pekâlâ şöyle bir gayretlenip arkadaşlarını me-

raktanda kurtarabilirdi. Ne olacaktı sanki onu alıp götürüp mahkeme önüne: «Hakikaten bu işi bu yapmıştır» mı diyeceklerdi?

Hiç öyle bir şey olabilir mi? Kimin kıçı sıkarmış Ömer'i gidipte haber vermeye! Onlar diyeceklerdi ki: «Böyle böyle, demek bu işi sen yaptın? Köyün de evliyası değildi ki öldürdüğün adam! Her halde bir muzurluğu vardı. Ve sen onun bu hallarına dayanamayıp işi bu yola döktün. Ağzını tutseydi deyyus! Yerinde usluca adam gibi oturseydi! Eh ağzını tutmazsa, ve fesatlıkta devam ederse, sonu böyle olur işte!»

Sonra döneceklerdi Ömer'e: «Aman sen ağzına sahabol hemşerim! İleri geri konuşma! Ve kimselere sır verme! Elin oğlu beş paraya satar adamı bakarsın yerine göre! Bak bu işi ne güzel buralara getirdin! Biraz daha dayan. Temiz mahkemesi bu işten bişey anlamadı ki bu güne kadar sürükledi durdu seni! Umutlandırdı kimi zaman, kimi zaman da korkuttu. Şimdiyse nedir senin yapacağın? Kulağının üstüne yatmak ve beklemek... Yok yok, yedi sene işin içinden çıkamadıktan sora, kalkıp da idam hükmüne tastık vuramaz bu adamlar!» diyeceklerdi...

İyi iyi ama, Ömer onlara bir türlü açılmıyordu ki! Ne zaman bu mesele açılsa; bu eskiler giymiş, esmer incedalan delikanlı, elini satır gibi sallayarak, olanca içtenliği yüzünde:

«Vallaha da, billâha da ben bigayri hakkına yatıyorum. Ve de suçsuzum! Yalan söylersem siz beni ipten mi alıvereceksiniz? Kelle mi bağışlıyacaksınız bana? Hadi diyelim candarmada merhamet yok! Yalandan zabıtlar düzdü. Bizi suçlu defterine yazdı. Siz bari biraz merhametli olun! Hepiniz kahır çeken insan-

larsınız!» diyordu.

Bir an duruyor sonra. İyice toparlıyor kafasında meseleyi ve daha bir ateşli devam ediyordu:

«Allah kimsenin başına vermesin böyle bir işi. Biz burda canımızın kaygısına düşmüş inim inim inlerken, belli bazı arkadaşlara da güzel bir seyir çıkıyor. Ama ben gene derim ki, allah kimsenin başına böyle bir dert vermesin. Fotfol topuyla oynamaya benzemez bu kelleyle oynaması. Adamın canavar pençesi gibi iflâhını söker alimallah.»

Ömer böyle kaskatı koyuverince meseleyi, akan sular duruyordu. İşin içinde eğlencelik arayanlarda bir utanma. Başlarını önlerine eğiyorlardı. Sonra biri çıkıyordu aradan ve Ömerden özür diliyordu:

«Ömer be, böyle konuşma hemşerim be. Tabi bizim de içimiz sızlar senin için. Senelerdir şurada kardaş gibiyiz. Kimimiş o seni kendine eylence eden orospu eniği? O, bil ki aygırlardan arta kalan bir kahpenin dölüdür. Her şeyle oyun eylence olur da canla olmaz. Sana acıyoruz biz Ömer be. Emin asıldı ve hemen kesildi acısı. Ve başka bir şey bilmedi. Gövde sallanır ya ipte korkuluk gibi. Sallanır ya şöyle bir soğuk soğuk. Sen ona bakma Ömer be!»

«Bakma Ömer acı duymaz o artık. Bu böyledir bu. Kadim böyledir. Tavuğun başını kopar at yere, çırpınır yerde ve katiyen acı bilmez. Ama biz öyle miyiz? Ömer be! Biz insanız be hemşerim. Ve de mahkûmuz. Emin asıldı gitti. Ve o dakke unuttu acısını! Biz öyle miyiz? O öldü acıyı bizler çektik. Aynı çatının altında yatıyorduk çünkü! Anası çekmemiştir bizim çektiğimizi. Mahkûm yüreği bu Ömer be. Sen inan, cayır cayır yanar adamın içi. Aslan hemşerim be.»

Ömer yatışıyordu biraz bu sıcak ve içten konuşmaları duyunca. Ve umutla bir an gülümsüyordu. Sonra gözlerini bir noktaya bağlayarak ağır ağır meselesini yeniden anlatıyordu:

«Yeri gelmiş lâfın, kaç kere söylemişimdir. Ama bir türlü bırakmadı adalet yakamızı. Yani mesele kapanmadı. Öyleyse bir daha konuşalım: Köyümüzde bir adam vurulunca candarma benim yakamdan tuttu hemen. Neden? Ölen adam benim adımı vermiş çünkü. Ne yapsın candarma? Ölü upuzun önünde, adı verilen suçlu da o köyde! İşler ayna gibi meydanda demek ki! Onlar da düşerler benim peşime.»

Ömer duraklar biraz. Yeniden düzen verir konuşmasına ve felâketinin hiç bir noktasını unutmamak ister:

«Mesele nedir arkadaşlar? Mesele şu: Adam yimiş kurşunu kimden yimişsel içi cayır cayır yanmakta. Her şeyden aciz, can kaygısına düşmüş bir taraftan da. Yaşar mı yaşamaz mı onun davasına düşmüş. Nedir bu? Tarifsiz acılar içinde kanlı bir şaşkınlık. Gülecek bir şey değil. Can pazarı bu. Kim olsa korkuya kapılır.

Sen git şimdi bu adamın başına: Seni kim vurdu de? Can vermekte yaralı ve yüreği kıyım kıyım. Ne deyecek? Tabi birinin adını verecek can acısına. Bu işi bi yerlere bağlamak lâzım. O da benim adımı vermiş işte.

Adımı vermiş ama, beni de görmemiş bu silahlı saldırıyı yaparken. Bu olur mu bu? Akıla ölçüye sığar mı bu? Sığarmış ve de olurmuş ben gözünüzün önündeyim işte! Bize yapılan kuru bir iftira ya! Kurşunu yiyen böyle konuşmakta pek haksız değil. Burada çok

ince bir mesele var!»

Duruyor Ömer, şöyle bir bakıyor tek tek arkadaşlarına ve içini çekerek devam ediyor:

«Ben derim ki bir deyusun kanlı parmağı var bu işte. Bir ırız düşmanının parmağı var. E... kim tutacak şimdi o deyyusu? Onun kirli yakasına kim yapışacak? Onun kurnazca düzdüğü bu pilânı kim bozacak? Beni yakalamış bi kere candarma. Ve hakkımda eyi kötü bir ifade de var. Şimdi gitsin de candarma yeni bir suçlu mu arasın? Adalet dersen benim yakama bir kere el atmış nasılsa. Benim kim olduğumu ve suçtaki durumumu meydana koyamamış ki gitsin de yeni bir suçlu arasın!

Onlar diyorlar ki: Bir ölen var orta yerdel Bir de öldüren olmak gerek! Doğru. Hani ama öldüren? İşte o da benim. Neden? Adam ölürken böyle söylemiş. muhtarın yeminli, ifadesi bu. İnanırım. Muhtar namuslu adamdır. Ama doğru mu söylemiş bakalım o ölen adam? İşte meselenin can alacak noktası bu. Bunu kim araştıracak? Kim araştıracak? Kim çıkaracak meydana. Sora bu zahmet olmaz mı. Ben varım ya suçlu olarak meydanda.

Fakır Ömer var ya! Nasıl olsa ölen adam benim ismimi vermiş ya! Ne lüzum var başka suçlu aramaya? Ama öyle insanın yakasına el atmakla iş bitmiyor ki! Bitiyorsa ben böyle yedi senedir neden sürünüyorum? Beni şimdi asmaya götürsünler ben bunu müddeyüm beyin yüzüne söylerim: «Kolayınıza geldi beni asması değil mi?» derim. Doğrusu da bu. Bu suçu yapan cayır cayır karı gezdirsin koynundal Yatsın kalksın safalar sürsün. Biz de onun yerine burada can verelim! İlâhi sen çok yaşa, kalıbından da utanmıyorsun müddeyüm bey!»

Ömer böylece sayılarını çoktan unuttuğu acılı konuşmalarından birini daha yapmış oluyordu...

Mahpushanede Ömer'i dinlemeyen ve macerasını harfi harfine ezberlemeyen bir tek kişi kalmamıştı. Yedi sene içinde onu herkes, hiç olmazsa yedi sefer dinlemişti. Ve bu bahiste anlatabileceği her şey önceden biliniyordu. Öyleyken gönül koymasın diye tekrar tekrar, uzun uzun anlatmasına ses çıkarmazlardı... Ve Ömer'in anlatmasına göre mesele şöyleydi:

O cıvarın halkından birisi, Ömer'lerin köyünden Kara Musa'nın karısına göz koymuş. Bu adam biraz emek ettikten sonra karıyı elde etmiş.

Namuslu bir dişi hemen **he** der mi böyle bir işe? Demez. Bu demiş ama, nasıl oluyor? Karıdan karıya çok fark var. Kara Musa'nın karı fingirdek bir şeymiş anlaşılan. Neden? Ya kocanın gevşekliği! Ya da karının gelişatında bir bozukluk! Türkçesi, köylük yerlerde oluyordu böyle şeyler...

Bu çirkin ve bulaşık işlerin de bir bulaşık tarafı vardır. Bir kere başlayan ha deyince yakayı kurtaramaz. Üstüne üstüne sürer daima. Ve ne kadar gizli düzenli yapılırsa yapılsın, böyle bir işlerin gözleyeni izleyeni çoktur. Yani ki tatlı olduğu kadar da, büyük tehlikeler vardır bu işlerde. Haramdan bir yanak alayım derken can da vermek vardır bu hesapda. Kimlerin bu işi ne için kolladığı pek belli olmaz ve harama uçkur çözenin beynine kurşun uzaktan gelmez.

Kara Musa'nın karısı havalı ve eteğinin ucunu savurdu mu adamın aklını başından uçurur. Ve biraz da cömerttir bu eşsiz güzelliği yanında. Lâkin bir de şu vardır ki: Kara Musa dişli bir adamdır. Tehlikeli bir adamdır. Karısına söz geçiremediği yerde silâhına söz

geçirir. Ve adamın beynine dayadı mıydı namluyu, dudak lezzeti arayan ağzını kanla doldurur.

Karı içinin ateşine dayanamaz ya, beri taraftan da kocasının okkasını bilir. Başına geleceği bilir. Hele ki bir dile düşmesin. Basılıp yırtık donuyla ele geçmese bile işi bitmiştir. Evvelâ kurşunu ağzına doldurur Kara Musa. Bu işi bitirdikten sonra kişinin ölüsünden hesap sorar. Yani evvelâ öldürür, sonra sorguya çeker.

Kara Musa Ayancık'a iner bir gün. «Akşama dönüp dönmeyeceğim pek belli olmaz,» der karısına. Kadın için bayramdır o gün. Kocası koca gün köyde olmayacak ve o da dostuyla buluşacaktır. Köy dışında fundalıklar sır vermez. Açılır ardına bakmadan kadın fundalıklarda. Toplar eteklerini önünde ve ateşli bir merak içinde oturur. Çok bekletmez onu hovardası. Buluşurlar. Biraz ürkek çimenlerde oturmaktadır kadın. Erkek etrafı bir daha kollar ve sonra o da oturur kadının yanına.

Oturup öylece susarlar birsüre Yeni tanımaktadırlar birbirlerini. Erkeğin ateşi gözlerinde. Kadının daha evvel tattığı şey ağzında... Ama yeni sevdalılar gibi sevişmenin kendilerini kandırmayacağını çok iyi bilirler. Olacaksa her şey en güzelinden olmalı ve katiyyen ürküntü olmamalı bu işte. Daha iyi bir yarınlar için girişirler ilkin söze, başlangıcı kadın yapar:

«Gel dedin, geldim işte!»

Erkek sevinçli heyecanlı:

«Koca köyü bana verseler bu kadar sevinmezdim.»

Kadın önüne bakar gene. Düşünür:

«Ama çok da büyük bir tehlike var bu işte, onu da düşünmemiz gerek.»

Erkek kararlı ve cesur:

«Bugün seni gördüm. Bu yetti bana. Başka birşeyler düşünemem.»

Kadın gösterilen ilgiyle gururlanır:

«Ben de öyleyim ya! Sevdiğinin yanında olmak çok güzel bir şey. Çok güzel de korktuğum bişey var gene! Bunu bizim yanımıza komazlar!»

Erkek güven vermek ister ona. Yatıştırmak ister:

«Sen he de bi kere! Senin olurum, de. Ben başka bişey istemem, benim istediğim bu! Ondan ötesi kolaydır.»

Kadın yatkın. Ama gene de doğacak tehlikeleri göz önüne almadan edemez:

«He demesem gelmezdim. He demesem buralarda olmazdım. Ama bi taraftan da korkarım bak!»

Erkek onda uyanan sevgiyi pekiştirmek ister. Şüphelerini dağıtmak ister:

«Sen içinden rahat ol bi kere. Tehlike mi varmış? Helbet onun da bir çaresi bulunur. Adam yüreği var bizde de; davşan yüreği değil!

Kadın korunma uyarmalarına devam eder:

«Benim kocam yavız adamdır bak! Bunu bil! Şakaya oynamaz katiyen!»

Erkek kendinden emin:

«Ben de ona öyle bir tuzak kurarım ki, şeytan olsa vallah kendini kurtaramaz. Kapana kısılır gider!»

Kadın kendini vermiş ona. Gönlünü vermiş. İçi cayır cayır yanmakta. Dostunun başarısını ister:

«Ne edersen et. Ne yollara gidersen git. Dileğim şu ki senden, tezelden kurtar beni!»

Erkek kuvvet bulur. İçi muhkemleşir canlanır:

«Seni katiyyen rezil etmem yavrım söz bul Adını gezdirmem kimselerin ağzında.»

Kadın içindeki şüpheyi atamaz bir türlü:

«Ama gene bi duyan olur. Ağırdan alma gene sen! Ne edersen et. Ayağına çabık oll Dediğim bul»

Erkek acele davranmak taraflısı değil:

«Bu günden, yarından umutlanma amal Bir tavını kollamak gerek.»

Kadın sarsılır biraz. İstediğine tezelden kavuşamamak içinde yangınlar yaratır:

«Ben anama dedim ya. Beni bu adama vermen dedim! Ne suçu var zavallı kadının. Başımızda buba olacak deyüse lâf anladamadık. Ah bubam be ataşlara yaktın başımı!»

Adam daha da bir sokulur ona. Ve yatıştırmak ister:

«Vah yavrım! Çok mu bi darda koyuyor seni? O güzel yüreciğini üzüyor mu?»

Kadın patlar. Döker kinlerini:

«Üzmek de bişey miymiş? İçin her gün kıyım kıyım kıyılıyor demek. Ama hiç meraklanmal Gün olur, bunlar hep unutulur!»

Kadın işin başka tarafına geçer gene. Onları kovalayan tehlike üzerine bir daha parmak basar:

«Demin de söyledim ya. Hiç kulak arkası etmemek gerek. Sevgiyi yüreğimizde kor elin oğlu ve ortalığı kana bular!»

Adam hangi ağır havada yaşadıklarını kabul eder:

«Biraz davranmak lâzım ya, sen de pek büyük ettin tehlikeyi!»

Kadına göre tehlike uzaklarda değildir:

«Bi var ki korku sevgiyi bozar. Tezelden bi şeyler düşünmek şart genel»

Adam bir daha güven sınırlarına çeker onu. Metanetli olmasını ister:

«Ben ölürüm! Öldürürüm! Ama sana bişey yapacak mecalı kalmaz kimsenin. Bunu böylece bil!»

Konuştukça daha sıkı şartlara kayar meseleler. Kadın kollamayı bırakmaz elinden. Gelecekte kendi sırtına ağır yükler almak istemez:

«Sevgimizi her şeyden üstün tutarım ya. Gene de istemem. Ölüm kan olmasın!»

Adam için işin nerelere varacağı pek önemli değil. Onun için sınır çizmez atacağı adıma:

«Bi kere sınayacağız şansımızı gayrı. Adımı atmışız bi kerel Nerelere varacağımız pek belli olmazl»

Kadın hesaplı davranmakta ayak direr. Hesaplı bir gidişi öğütler hep:

«Kan istemem dedim. Gene de sözümdeyim. Bu çizgiyi kafamıza iyicene çizmeliyiz. Katiyyen kan istemem benl»

Adam yokuş aşağı başlayacak böyle bir yarışın nerelerde duracağını tayin edemeyecekleri kanaatındadır:

«Kim ister ki kanı? Ben de istemem. Ama adamın kurulu düzenine çarptık mı helbette bişey diyecek bu adam. İş bi kere de buralara geldi mi, ondan öte ne olacağını bize sormazlar artık. Ne olursa olurl»

İstedikleri yere tehlikesizce varamayacaklarına kadının da aklı yatar:

«Allah kahretsin ne deyim? Gittiği yerlerden geri dönmesinl»

Adamın çizdiği yol kesindir:

«Biri ortadan kalkacak bizim selâmetliğimiz için, Bunun başka bir yolu yokturl»

Kadın buna da razıdır ama. Acaba söker mi bu yol? Daha iyi bir yaşama ararken eldekinden de olmaz mı?

«Güzel güzel ya sevgülü adamımı Yük olur sora kanlı kalıbı Kara Musanın! Hökümet sorar bizden. Tehlike olur!»

Adama göre, ciddi adımlar atarak çıkılır bu işin içinden. Oturup yarın ne olacağını beklemekle olmazl

«Tehlike ya, ona bakarsan herşey tehlike! Şimdi biz burada otururken biri at sürüp gelse ne yaparız?»

Kadın olanca hızıyla kor orta yere doğacak tehlikeyi:

«Kurşun yağmuruna tutarlar bizi alimallahl Hiç acımazlar bak! Burasını açıkça deriml»

Adam daha da bir kararlıdır artık:

«Öyleysem biri kalkacak orta yerdenl Tek çıkar yolumuz bu!»

Peki ondan sonra ne olacak? Kadın merakta:

«Kalıbı kalır yerde ama. İşte benim korkum da bu! Ölüyü sorar bize hökümet?»

Adam düşünceli:

«Ezrail elehisselâm canı kabzeder yal Ölüyü de yerde koyup gider. Yanı ölüyü almaz.»

Kadının yüzünde endişe belirtileri:

«Ya biz ne ederiz ölüyü? Ne ederiz?»

Adam kararını vermiş:

«Yerde bırakmayız helbet. Cuvabı çetin olur.»

Kadının merakı büsbütün artar:

«Ya ne ederiz?»

Erkek çoktan vermiş kararını. Kestirme gider:

«Birisinin sırtına sararızl»

Kadın gözlerini uzaklarda gezdirdi:

«Olur mu?»

Adam içini çekti. Ağır bir işin ilk adımındaydı. Ama kararlıydı:

«Orasına artık karışma senl Biraz da gözün açık olacak tabi! Renk de vermemeye çalışacaksın. Adamın ölüsünü yerde gördün mü basarsın feryadı. Ortalığı yıkarsın: Gocamcığım! Gocamcığım! Ah ben ne yaparım şimdi gocamcığım? dersin. Herkesler de duyar bunu. Ve senin perişan halini görürler. Oldu bitti!»

Sustular sonra. O perde kapandı. Kimbilir ilerki günlerde neler olacaktı? Şimdi başka şeyler düşündüler. Yarın için bugün feda edilemezdi. Başka bir şey vardı anlarda sürdüren hükmünü. O şey mangal dolusu kıpkırmızı bir ateşti içlerinde. Ve onlara kan dökmeyi bile göze aldırıyordu.

Erkek daha bir sokuldu. Kadına yakın oldu. Delirten dişi kokusunu aldı onun. Dolgun göysünde bir şeyler aradı. Kadın istekli ve gözleri baygındı. Sonra bembeyaz bir kuş geçti yücelerden. Gagasından cıyık diye bir ses düşürdü. Gökyüzü tertemiz bir mavilikte. Tek bir bulut parçası bile yok. Pürüzsüz bir mavilik gözün alabildiği. Kadın doğrulup oturdu. Erkek yana çekilmişti. Her şey, her şeyler onların olmuştu şu dünyada. Kadın buruşan eteklerini düzeltti. Dikenler ayıkladı susarak. Saçlarına düzen verdi. Konuşmadan kalktılar ve hepsi o kadar...

Ve sonra yeni yeni bazı gelişmeler olmuştu idamlık Ömer'in köyünde. Kara yılanın kara kayalardan

süzülüp gün yüzüne çıkışı gibi bazı meseleler çıkmıştı su yüzüne. Bunlardan biri de Kara Musa'nın karısıyla arayı uyduran adamın şimdi de kendisile dost oluşudur. Adam daha evvel çok usta plâna uygun olarak temaslar aramış ve hiç bir şey sezdirmeden dostluk kurmayı becermiştir. Kara Musa böyle bir dosta sahip olmayı kendine bir kazanç saymış, kurnaz hovarda işleri belli bir çizgide yürütmesini bilmiştir.

Adam gerçekten kurnaz davranmış, en küçük bir şüpheye meydan vermemiş ve Kara Musa'yı at merakından yakalamıştır. Tez zamanda ahbap olmuşlar. Beraber kasabaya inmişler ve kahve sohbetleri yapmışlardır. Büyük düğünlerde beraberce boy göstermişler, gene beraberce at koşuları seyretmişlerdir.

Dostluk gittikçe koyulaşır, lâkin kurnaz hovarda tetbiri de elden bırakmaz. Bir ara Kara Musa'nın evine yapılan bir daveti binbir dereden su getirerek atlatır. Kara Musa da: «Ne saygılı adam!» der içinden. Hülâsa adam açık vermemek için şeytanın bile aklına gelemiyecek incelikler düşünür. Ve sonunda kardeş olurlar adeta. Birbirlerine bir çok konularda akıl öğretmeye kadar giderler.

Bir ara, uygun bir anını kollayıp Kara Musa'ya der ki hovarda: «Sen bu Salmaz'ların Ömer'den kork arkadeş! Bu adamı hiç gözüm tutmadı beniml» Kara Musa önce ne söylendiğini bile anlayamaz. Böyle damdan düşer gibi yapılan bu uyarmadan bir şey anlayamaz. «Ömer kendi halinde. Fakır. İşiyle gücüyle uğraşan bir adam. Neden kollasın Kara Musa kendini ondan?» Bu şüphesini hiç çekinmeden yeni dostuna da söyler: «Bu işe benim hiç aklım yatmadı arkadeş» der. «Ömer'le benim sürtüşecek bir işim yoktur ki! Bir

de o benim üstüme gelebilecek adamlardan da değildir!»

Öteki hiç bozmaz kendini. Oturaklı duruşunu bozmaz. Yalnız Kara Musa ile Ömer arasında geçmiş eski bir sınır nizasını hatırlatır ve: «Nene gerek senin, Ömer'in sana ne sebepten ekleşeceği,» der. «Biz bir habar verdik sana ve kulağını büktük. Dost değil miyiz? Sakla bunu aklında. Gün olur, lâzım olur. Sen tuzu kuru bir adamsın. Bu köyde çekemeyen gözler hep üstündedir... Kimseyi de kendine dost bilme benden başka. Ben ise harıç köyden bir adamım ve evine gelip de senin bir lokmanı bile yemiş değilim. Ama bir kardaş gibi de bilirim seni ve gelecek her tehlikeye karşı korumak isterim.»

Kara Musa başını önüne eğer, düşünür, der ki içinden: «Bu arkadeş bize neler söyledi? Tehlikeyi haber veren bir şeyler söyledi. Bu arkadeşin de dediklerini yabana atmamak gerek. Ne dedi bize? **Ömer'den kendini koru,** dedi. Olur ya belki bir duyması, eşitmesi vardır. Belki kulağına bir yerden bir habar çalındı. Ne bilirsin elin oğlunun içini?»

Düşünüyor düşünüyordu: «Bu Ömer adam vurabilir mi? Evvelâ bu düğümü çözmek gerek. Vurur ya neden vurmasın? Adam vurmak zor bir şey miymiş sanki? Bir zamanların şu ayağı çarıklı Ömer'i de adam vurabilir. Öyle hökümsüz küflü silâh gibi durur şimdi yal Bir gün de bakarsın patlayıverir ve bir cana kıymış olur! İnsandır bu, yarın ne yapabileceği katiyyen bugünden bilinmez!»

Kara Musa bu çizgiye uygun şeyler düşünür artık: Nedir insanlara bu kanlı işleri yaptıran? Ne olacak, kinl Kin rüzgâr serpintisi, canavar inine düşen

bir damla gibidir önce. Aydınlıklarda seçilmez pek ne olduğu. Aydınlıklarda onun ne olduğunu anlayamazsınız. Ama bir de akşam olup, kara karanlıklar bastırdı mı? Canavarlar ininde sesi derinlerden gelen bir kıpırtı başlar. Yürekler ürperten bir sestir bu duymamak gerek. Zira oraya rüzgâr serpintisi düşen bir küçücük damla, bir acayip devrelerden geçerek, büyüyüp kocaman bir canavar olmaktadır.

Sonra karanlıkların gelmesini bekler bu canavar. Korkunç rüzgârlar uğuldarken ormanda o ayaklanır. Yürür homurdanarak ininin kapısına. Ateş saçan gözlerile ölçer mesafeleri. Bir de başını kaldırarak koklar havayı. Bir bilinmez doğrultuya gitmeye kararlıdır, terkeder inini. İşte bir felâket yürüyüşü başlamıştır bir yerlere doğru. Sisli bir sabahın olmasını bekler. İnsanların sokaklara dökülmesini bekler. Tılsımlı bir deriyle kaplıdır görünmez. Fil kadar büyük ve bir kara karınca kadar küçüktür bu kin denen canavar. Girer insanın beynine, bir yerlerde kaybolur.

Biraz da aklın yerini alır insan vicdanında. Doymaz kin denen bu canavar, her gün bir kurban ister. Gafillerden seçer hep avını ve bir de ne zaman saldıracağı katiyyen bilinmez. Kuduz gibi yayılır damarlara ve insanları boğmak, parçalamak ister. Acap Ömerin de kalbine böyle bir şey yerleşmiş mi ola? Eyvah öyleyse, bu illetin ilâcı yoktur. Bir sınır nizasından ötürü ve yıllarca evvel yediği tokadın acısını unutmayaraktan, Ömer'in kini her geçen gün affetmeyen bir canavarın kumandasında bilenmekte, hücuma hazırlanmakta. Ama öyle midir? Gerçekten öyle midir acaba?

Uykular taa gece yarıları savulup da, kötü dü-

şüncelerin insan başına üşüştüğü saatlarda düşündü Kara Musa bunları. «Tarlalarım çoğaldı benim,» dedi. «Ve de aldığım mahsul çoğaldı. Arabalar doldurup çektin mi bunları pazara, al bakalım sana kucaklar dolusu para. Para iyi bir şey. Cüzdana istif edip yerleştirdin miydi cekedin iç cebine sanki bir değil, bin kalp birden atar göysünde. Ama... parayla birlikte, düşmanların da çoğalır. Bu da ters bir şey işte. Acap bu düşmanlardan biri de Ömer olabilir mi?» Kara Musa uzun uzun düşünür bunu gecenin karanlığında ve kendi kendine: «Olur,» der.

Kara Musa böyle düşünür ve bir gün Ömer tarafından vurulabileceğini saklar aklının bir köşesinde: «İnsanın kaderinde bu da varmış demek! Bir gün nereden geleceği belli olmayan bir darbeye de hazır olmak ve onu defetme çarelerini de bulmak gerek. Atalar boşa konuşmamışlar hiç bir lâfı? **Su uyur düşman uyumaz,** demişler.»

Ve sonra aradan günler geçer. Esrarlı bir şeyler dönmeye başlar ortalıkta. Akşam olup ortalık kararırken veya sabahın alaca karanlığında bir takım adamlar belirir köy cıvarında. Öyle bir zaman seçmişlerdir ki, kim oldukları ve bu köye neden geldikleri pek belli olmaz. Kimsenin bir şeyden kuşkusu olmadığından, bir mâna vermeye kalkmazlar bu duruma. Yalnız bir köpek ulur ışığını kaybeden yıldızlara bakarak. «Belâ dolaşıyor!» der yaşlının biri. Ulumasına devam eder köpek. İhtiyar söylenir kendi kendine: «Bu köyün başında bir belâ dolaşıyor!»

O gün güneş üç mızrak boyu yükselmiş, karşı

dağların dumanını dağıtıyordu. Yeni bir gün için köy dimdik ayakta. Kara Musa tarlalarını dolaşmaya çıkmıştı. Biraz gitti. Köy kenarında fundalığa vurdu. Oralarda kestirmeden götüren bir yol vardı. Kendi havasında yürüyordu Kara Musa düşünerekten. Birden fundalıklardan kopan bir kurşunla çakıldı kaldı yola. Ve anında yuvarlandı. Sonra üç kurşun daha sıkıldı havaya. Bir cani cürmünü ilân ediyordu. İlk kurşunla sonradan atılan üç kurşun arasında epeyce bir zaman geçmişti. Bir adam koşmuştu sonra. Acele köyün üst başına ulaşmıştı. Ömer'in evi oralardadır işte. Adam Ömer'in samanlığına girmişti ve herkesin silâh sesine koştuğu bir karğaşalıkta savuşup gitmişti.

Şaşkınlık uzun sürmez. Köy silkinir silâh seslerinin yaptığı şoktan. Ve sağda solda bir şeyler aramaya çıkarlar. Çok geçmeden Kara Musa bulunur al kan içinde. Yer yakındır, acele yetişir köy heyeti. Kara Musa son soluklarını solumakta, canını verdi verecek. Düğüm yaralının ağzındadır. Bu karışık kanlı işleri çözerse o çözecektir. Muhtar nefes nefese sorar:

«Dayı seni kim vurdu? Ne bu halin senin? Bir gayret ver kendine! Şunu bilelim?»

Yaralı son bir gayret gösterdi. Acıyla yüzünü buruşturdu:

«Ömer vurdu muhtar! Salmaz'ların Ömer vurdu!»

Muhtar yeniledi sorusunu:

«Neden vurdu ama dayı? Kendini görebildin mi?»

Bir daha gayretlendi yaralı. Ama ancak iki keli-

me söyleyebildi:

«Bilmiyorum! Göremedim!»

Ve bu sözleri süyleyerek ruhunu teslim etti Kara Musa. Haber dalga dalga, ışık hızıyla yayıldı köye. Karı kız, genç koca seyre geldiler ürpererekten, Kara Musa'nın karısı kalabalığın önündeydi. Cinayetin yapıldığı yere geldiler nefes nefese. Büyük tiyatro aktrislerini imrendirecek bir ustalıkla atıldı. Kara Musanın karısı ölünün üstüne. Sonra doğrulup yaralı dişi bir kurt gibi uludu:

«Kimselerin başına verme rabbim! İşte ocağım söndü!» dedi. «Komşular bana bişeyler söyleyin! Bişeyler söyleyin ey müslümanlar! Ben tavanı kararan odalara giremem! Ocağı sönen yerlerde duramam!» diyerek bar bar bağırıyordu.

Konuşmayı kesti sonra. Sesli sesli ağladı durdu. Yeniden bağırmaya başladı:

«Kurşunlara gelsin bunu yapanlar! İplerde asılsınlar! Komşular bir şeyler diyiverin banal Ben hangi taşlara vureyim dertli başımı! Canımdan kopan canıma can isterim ben! Kanıma kan isterim ben!»

Çektiler kadını bir tarafa, teselli ettiler:

«Helbet çıkar bunu yapan meydana! Sen hiç merak etme. Ve de hökümet hiç bir zaman yapanın yanında koymaz!» dediler.

Jandarmaya haber salındı sonra. Müddeiumumi keşfe geldi. Baktılar. Ettiler. Muhtarı çektiler bir kenara, uzun uzun konuştular. Muhtar bildiği kadar anlattı. Bu işin faili bu köyde olmak lâzımdı. Bir ipucu vardı elde. Bu da Kara Musa'nın ölmeden evvel muhtara söylediği bir iki sözdü. O can çekişirken: «Beni vuran Ömer» demişti ama, kurşun yarasıyla içi

cayır cayır yanmasına rağmen, kaatilini göremediğini de belirtmişti. Hakkında görgü şahidi olmasa bile, belli ki bu işte ilk ifadesine baş vurulacak kişi Ömer olacaktı. Nitekim öyle de oldu.

Jandarmalar acele yayıldılar köye. Ve kısa zamanda Ömer'i bulup getirdiler. O soluk soluğa, biraz da endişeli dikildi müddeiumuminin karşısında. Yerdeki cesedi ve karşısındakileri süzdü. Kendisine bir şey sorulmamış henüz, olanlardan da habersizdi.

Müddeiumumi acele etmiyor, ilk şüpheleri üstünde toplayan bu genç fakir köylüyü gözden geçiriyordu. Onun Kara Musa'yı ölü olarak ilk görüşündeki davranışları enteresan olacaktı. Bu öyle kanlı bir tablodur ki, göz önüne serildiğinde, değil Ömer gibi bir acemiyi, talimli kaatilleri bile bir an sarsabilir. İşte müddeiumuminin dikkatle aradığı kolladığı böyle bir bocalama anı idi.

Ömer sebebini bilmediği bu davet karşısında her ne kadar ufak şaşkınlık belirtileri göstermişse de, aşırı bir panik havasına da girmemişti. Bu bakımdan müddeiumuminin kısa yoldan giriştiği, suçluyu kendi hareketlerile yakalamak ve sonradan yapabileceği kaçamaklara önceden set çekmek fikri pek de başarılı görünmüyordu.

Jandarmalar meraklı köylüleri uzaklaştırmışlar. Köy muhtarı, müddeiumumi, jandarmalar ve Ömer kalmışlardı ölünün yanında. Müddeiumumi kısa yoldan yürümek için kafa hazırlığını yapmıştı besbelli! Hemen soruşturmaya başladı. Ömer'i baskı altına almak istiyor keskin bakışlarıyla. Ve soruyordu:

«Adın ne senin?»

Ömer kuru fakat kendinden emin bir sesle ce-

vap verdi:

«Ömer!»

Müddeiumumi Kara Musa'nın ölüsünü gösterdi:

«Tanıyor musun bu yerde yatanı?»

Ömer bir daha baktı yerde yatan köylüsüne:

«Tanırım helbet beyim, köyümüzün adamı!»

Müddeiumumi bir daha yokladı Ömer'in yüzünü:

«Ama öldürmüşler zavalıyı!»

Ömer üzüldü. Yüzünden belliydi bu:

«Evet beyim! Benim de yüreğim paralandı görünce.»

Müddeiumumi cesedin etrafında dolandı:

«Merhametli bir adamsın sen öyleyse Ömer?»

Ömer safça cevapladı:

«Merhametliyimdir beyim. İçim yufkadır.»

Müddeiumumi esasa giriyordu:

«Kim öldürmüş olabilir bu adamı?»

Ömer garip bir şüpheyle süzdü karşısındakileri:

«Bilemem ki beyim.»

Müddeiumumi asıl sorusuna geçiyordu:

«Ama bak senin adını vermiş muhtara can çekişirken!»

Ömer şimdi iyice anlıyordu buraya neden getirildiğini:

«Olamaz beyim. Nasıl söyler böyle olmayan bir şeyi?»

Müddeiumumi kayıtsız göründü, Ömer'in cevabına pek aldırmadı:

«Valla muhtar burda, ölü orda!»

Konuşma sırası muhtardaydı. Hep ona döndü-

ler. Adam sıkıntılı:

«Ömer yeğenim!» dedi. «Ben allahımı karalamam! Ve allah şahittir ki, Kara Musa senin adını verdi bize can çekişirken.»

Ömer sarsıntı geçirdi muhtarı dinlerken:

«Deme be muhtar? Nasıl bir iş bu? Biz tarlamızda kazmamızı kazarken!»

Muhtar boynunu büktü:

«Duyduğumu söyledim Ömer! Kara Musa'nın can çekişirken bana söylediğini söyledim. Artık bu iş öyle midir? Böyle midir? Kaybını allah bilsin! Ondan öte bir şey diyememl»

Muhtar yüzüne karşı: «Kara Musa senin adını verdi!» diyordu Ömer'e. Bu yenilir yutulur bir şey değildi. Ömer bir an duraladı bu noktada. Düşündü. Ama gerilemedi:

«Madem ki bir hak aranıyor burada muhtar,» dedi. «Benim de hakkım aransın öyleyse, Kara Musa ölürken benim adımı verdi diye, hemen benim mi yapmam gerek bu işi? Belli ki şaşırtmış adam can acısına.»

Muhtar kendi vicdanıyla da kavgadaydı. İçinden içinden işin hesabını yapmaktaydı. Kimin marifeti olabilirdi bu iş? Evet Ömer'le Kara Musa arasında bir sınır nizası olmuştu geçmişti. Ve muhtar da bunu hatırlamış, cinayetin verdiği heyecanla müddeiumumiye söylemişti. Ama bu yetmiyordu ki Ömer'i karalamak için: «Sensin!» diyemezdi Ömer'e, bunu demek biraz zordu. Askıda kalıyordu bu iş öyleyse! Muhtarın kafası karma karışıktı:

«Hakkın var ya Ömer!» dedi düşünerek. «Senin de bir hakkın var. Kara Musa öldü diyerekten hakkın

hepsini ona vermeyelim. Ölünün hakkı varsa, dirinin de bir hakkı var. Sen gözel söyledin bu lâfı. Lâkin yalnız hak değil, bir de ölü var orta yerde. Tavuk ölüsü değil insan ölüsü! Hökümet sorar bunu bizden.»

Ömer muhtarla konuşurken müddeiumumi kenardan izledi, bir şeyler çıkarmak istiyordu bu konuşmalardan. Ama öyle anlaşılıyordu ki pek bir dişe dokunur şey de çıkmamıştı ortaya. Sözü kendi aldı bu sefer:

«Peki bu silâh sesleri köyü çalkarken sen neredeydin Ömer?»

Ömer hiç şaşırmadı:

«Köyün alt başında tarlamda çalışmaktaydım beyim.»

Müddeiumumi daha bir derinleşti:

«Silâh sesleri ortalığı birbirine katıyor ama Ömer. Sen hiç merak etmedin mi? Bu iş nedir diye?»

Soru gerçekten yamandı:

«Ben silâh seslerini duydum duymasına ya beyim, köyün böyle ayağa kalktığını pek göremedim. İşime dalmışım besbelli. Sora köylü kısmının kulağı silâh sesine alışıktır. Bundan olacak demek ki, pek heyecana kapılmadım.»

Ömer her sorulana bir cevap bulup verebiliyordu. Bir de şu vardı ama, müddeiumumi'nin kafası hep oraya takılıyordu. Cinayetin olduğu yerle Ömer'in çalıştığı tarlanın arası ne kadar? İki kilometre. Önce buraya bir mim koymak gerek: Demek Ömer Musa'yı vurdu. Sonra cinayet yerinden alelacele uzaklaşarak tarlasına gitti. Orada oyalanmaya başladı. Belli ki kendini çalışır göstermek istiyordu. İşin burası böyle yapılmış olabilir. Bu yakıştırma kendisine anlatılınca, Ö-

mer'in cevabı vallahiyle başlayıp billâhiyle bitiyordu:

Böyle bir çıkmazda zorlamayı ve o noktada dayatmayı pek uygun görmedi müddeiumumi. Ömer'in söylediği gibi, sadece ölenin değil dirilerin de bir hakkı vardı. Ve inkârda olan bir adamı da boşu boşuna zorlamaktan bir şey çıkmazdı. Biraz da maddi delâil aramak yoluna gitmek lâzımdı. Böyle düşündü müddeiumumi.

Ömer'in babadan kalma evine sessiz girildi. Jandarmalar müddeiumumi yanlarında olduğundan hoyrat davranmadılar. Köşe, bucak, tavan bir bir gözden geçirildi. Bu davetsiz gelen ve her tarafı didik didik eden misafirleri merak etti Ömer'in yaşlı annesi. Bir de oğlunun sararmış yüzüne baktı. Neler döndüğünü ve bu aramanın neden yapıldığını bilmiyordu. Ama evine bir felâket havasının çöktüğünü anlıyordu. O savaş sıkıntıları çekmiş, kıtlık yıllarına göğüs germiş kahraman bir köy kadınıydı. Ortalığı velveleye veren heyecan sahneleri yaratmadı.

Sessiz sessiz içinden ağlamıştı belki de. İki damlacık gözyaşı dökülmedi yalnız ışığını kaybeden gözlerinden. Sadece sessiz sessiz bakmıştı. Gaipten gelen ve harap evine doluveren felâket havasına gösterdiği tek tepki buydu. Onlar ana oğul tenhaca ömür sürürlerdi bu evde. Ve başka kimseleri de yoktu. Jandarma postalları harap döşemeleri döğerken kötü şeyler düşünmekteydi. Ömer'in anası: «Oğlumu alıp götürürler mi acep?» diyordu içinden. Oğlunu kaybetmekten, ahır ömründe yalnız kalmaktan korkuyordu.

Oldukça dikkatli yapılan arama ortaya Ömer'i suçlayacak bir delil koyamadı. Cinayeti yapan tüfek biyer-

lerde saklanıyordu. Ama acaba nerelerdeydi? Harap döşemeler, soğan sarımsak dizileri, bir köşeye yığılmış patatesler, kırık bir boyunduruk, boş çuvallar dayanmış, ses çıkarmamış, sır vermemişlerdi. Ömer'i belki de can acısından suçlayan Kara Musa'nın ifadesinden gayrı bir şey yoktu görünürlerde.

Ve iş böyle olunca, Ömer'in içine de bir ferahlık gelir gibi olmuştu. Öyle ya, madem Kara Musa silâhla vurulmuştu, silâhın biyerlerden çıkması gerekti. Uçamaz ya koskocaman şey? Eh madem silâh burada değildi, suçlu da burada olamazdı. Onu başka yerlerde aramak daha uygun bir hareket olurdu. Ama, samanlığa geçilince iş değişti, cürmü yapan tüfek orada, hemen kapının arkasındaydı. Hiç gizlemeye bile lüzum görmemişti onu buraya koyan.

Cinayetin yarattığı heyecanla bir ince nokta gözden kaçıyordu yalnız! Samanlık haraptı ve kapısı her isteyen tarafından kolaylıkla açılabilirdi! Yani silâhı buraya bırakanın mutlak Ömer olması gerekmezdi. Öyle olduğu halde, tüfek bulununca müddeiumumi Ömer'in yüzüne mânalı mânalı bakmıştı. Bu işin mektebinde okuduğu halde belki de atlıyordu. Cinayeti yapan her kimse, bu pekâlâ Ömer'den başkası da olabilir, tüfeği rahatlıkla samanlığa koyabilirdi.

Kısa yoldan suç failini ele geçirmek isteyen müddeiumumi, Kara Musa'nın ölürken muhtara söylediği bir iki söz ve samanlıkta bulunan tüfekle bu işi bağlamak istedi. Halbuki o, bu işin mektebinden gelme bir adam olarak biraz da şüphe etmek durumundaydı. Bir cinayetin yapanını yakalayayım derken insan pekâlâ yeni bir cinayetin temelini atmış olabilirdi!

Ömer de aklını başına toplayıp böyle bir ihtimali hatırlatamaz, ve o yönde itirazda bulunamazdı. Bunun için bilgisi yeterli olmadığı gibi, içine düştüğü hava da bir taraftan dilini kösteklemişti. Ve ne yazıktır ki. Ömer'le anesinden gayrı herkes en kısa yoldan Kara Musa'nın kaatilini bulmaya çalışmaktadır ve onlara göre bu kaatil Ömer olabilir.

Bir ihtimal olarak cinayette kullanılan tüfeğin Ömer'den gayrı biri tarafından getirilip alelacele kapı arkasına konulduğu göz önüne alınabilirdi ve ceza hukuku ilmine de aykırı düşmezdi bu. Ama bu cinayete el koyan resmi kişinin tutumu aksi yöndeydi. Tüfeğin bulunmasile cinayet Ömer'in aleyhine müdellel bir şekilde gelişiyordu ona göre.

Durum şöyleydi müddeiumumi beye göre: «Ömer Kara Musa'nın yoiunu bekledi. Çalıların arasına gizlenerek vurdu onu. Belki? Ve mutlaka öyledir, annesinden bile sakladığı bu işi bitirince tüfeğini samanlığın kapı arkasına bırakıverdi. Böylece cürüm aleti yok ediliyor ve Ömer de oralardan savuşup alelacele tarlasına gidiyor ve çalışmaya başlıyordu.»

Müddeiumumi hemen hemen kesin bir karara gelir gibi oluyordu bu noktada. Bir de eski bir sınır nizası vardı. Ömer'le Kara Musa arasında. Gerçi bu hikâye epeyce eskidir. Ve üzeri de bir hayli küllenmiştir ama, şimdi ortaya bir cinayet meselesi çıkınca bu eski nizaya bambaşka bir gözle bakmak gerekmektedir.

Zaten insanlar aralarında çıkan herhangi bir meseleden birbirlerine kırıldılar mı, uzun zaman sürdürüyorlar bu dargınlıklarını. Sonra böyle bir dargınlığın her insan üzerindeki tesiri birbirinin aynı olmuyor. Kimi zamanla unutuyor kırgınlığını ve bir iç rahata kavu-

şuyor. Kimi de kuruyor kuruyor kafasında geçmiş bir meseleyi, sonra da kendi içinde büyüttüğü bir canavarın, yani kin'in zebunu oluyor. Kimbilir, belki Ömer de bu tiplerden birisiydi?

Kara Musa ile aralarında geçen niza bir zaman için unutulur gibi olmuştu ama, mesele hiç de böyle değilmiş meğer. Onlar içten içten birbirlerine kinlenmişler ve işi kanlı bir cinayete kadar götürmüşlerdi.

Bu şekliyle iş tamam müddeiumumi beye göre. Tamam tamam ya, bir nokta açıkta kalıyordu. Acaba Ömer gerçekten kaatil miydi? Buna katiyyetle evet diyebilmek için kendisinin ikrarını almak da şart değil miydi? Kendisini yaman bir pusuda gizleyerek Kara Musa'yı vuran o muydu bakalım? Şüphede kalmamak için onun ikrarını da almak gerekti. Jandarma merkezine getirdiklerinde bu gediği kapatmak için onu zorladılar. Günlerce döğdüler. Parça parça ettiler ayaklarını. Ama onların istedikleri gibi konuşmadı:

«Ben yoğum bu işte bel» dedi. «Eğer islâmlık varısa yoğum! Eğer insanlık varısa yoğum! Canıma boşuna kastetmeyin candarmalar! Ben kimselere iftira edemem! Elimi kana bulamadan kendime kaatil deyemem! Zulumdur bu yaptığınız! Gelin vazgeçin bundan! Gelin vazgeçin bendenl Katil kimse onu arayınl Dövlet at vermiş altınızal Utanın bel»

O böyle dayattıkça daha da kuduruyordu jandarmalar:

«Üle ellerimiz kabardı sopa sallamaktanl Bi kere de he deyiver a orospunun eniği! He de bir kere de, gene git mahkemede cayl» diyorlardı. «Ölün kalır sora elimizde bak eyi düşün! Emir almışız bi kere, biz emir almışız, emir alınca seni elimizden kimse kurta-

ramazl He de bi kere be deyusun oğlul He de de git gene mahkemede cayl Ne bok yirsen yi a deyusun eniği!» diyorlardı.

Ömer bütün kanlı işkencelere rağmen bir şey söylemedi. Peki, bu şartlarda müddeiumumilik bu köy cinayetini bir sonuca bağlamış oluyor muydu? Hayır, katiyyen olmuyordu. Dişe dokunur ve bir cinayet dâvasına temel olabilecek neler vardı öyleyse ortada? Ele avuca gelebilecek neler vardı öyleyse ve göz doldurabilecek neler vardı? Uzun boylu düşünüp, kafa yormaya lüzum duymadan hemen sıraya dizilebilirdi:

1. Ölenin ifadesi... 2. Samanlık kapı arkasında bulunan tüfek. 3. Ömer'le Kara Musa arasında geçen eski bir sınır nizası.

İyi, iyi ama bu üç unsur bizi bir bakıma meseleyi tamamen çözdüğümüz inancına yaklaştırırken, bir bakıma da, Ömer'in ikrarı olmaması ve görgü şahidi bulunmaması yüzünden içimizde tereddütler uyandırıyor ve kaatili bulduğumuz inancından bizleri uzaklaştırıyordu.

Ne oluyordu o zaman? Şöyle bir şeyler oluyordu. Dönüp dolaşıp Ömer'in üstünde toplanan şüpheler, kâbuslu rüyaların hayal kuşları gibi bir nokta etrafında dönüp dönüp kayboluyordu. Ortalık ışıyıp da mantık güneşi doğarken, bu yalancı kuşlar da dağılıyor, belirsiz bir doğrultuda kanat çırpıp uzaklaşıyorlardı.

Peki ama bu neden böyle oluyordu? Bu işleri arap saçına döndüren biri mi vardı? Ömer'in önüne delil olarak sürülen şeyler ufak bir mantık yoklayışı karşısında tuzla buz olunca, gözleri başka noktalara çevirmek ve oralarda birşeyler aramak zorunluğu doğuyordu. Demek işleri karıştıran, kimilerinin gafletine, ki-

milerinin de çektiği acılara gülen biri vardı. Koskoca adalet mekanizmasile saklanbaç oynayacak kadar kurnaz bir adam dolaşıyordu ortalıkta. Belki de bu adamın yaptığı işlerdir ki, insanları ürpertiyor, tiksindiriyor, korkutuyor, ama o katiyyen gerçek çehresile meydanda görünmüyordu.

Bu kötü işleri dakik bir saat gibi kuran ve belirli bir zaman içinde, istediği doğrultuda yürüten görünmez adam kimdi? Belki de bütün ipler onun becerikli ellerindeydi? Muhtarı yanıltan, jandarmayı Ömer'in üstüne saldırtan, müddeiumumiyi çıkmaza sokan, sorgu hakimini kafese koyan oydu. Kara Musa'nın karısına gizliden gizliye sevinç kahkahaları attıran, Ömer'i derin derin düşündüren ve ihtiyar anasını için için ağlatan oydu. O çarıklı kurmaydıl

Adalet çok kısa bir zamanda müddeiumumisini jandarmasını cinayet yerine ulaştırdı ama ne yazık ki, ve belki de gerçek kaatilin yakasından tutamadı. Böylece, bir cinayetin hesabı görülmeden Ömer'i korkunç anaforlara itiyor, yeni bir cinayetin temelini atıyordu. Öyle bir düzendi ki bu fakirin, hele kaatil zanlısı bir fakirin katiyyen sahibi yoktu. Bir adlî müzaharet masalı vardı ama, o da hiç bir zaman kurnası ıslanmayan süslü bir ceşmeydi.

Haksız bir suçlamaya paçasını kaptırmış olanın veya olanların yapacakları nelerdir? İlk elden dişli bir avukatın kapısı çalınacak. Ne yapacak avukat? Dosyaları inceleyecek. Ağzı lâf yapar şahitlerin peşine düşecek. Sosyal münasebetler bakımından köyün yakın geçmişini analize tabi tutacak ve bu şartlar içinde vekâletini aldığı kimsenin hakkını meydana çıkarmaya çalışacak, masumiyetini ispat yoluna gidecekti.

Nasıl olacaktı ama bu iş? Nasıl olacaktı? Evvelâ Ömer'in kafasında bu işleri kısmen olsun çözebilecek bir bilgi olacaktı. Avukatı bile işlerinin peşine koşturmak için bilgi gerekti. Yoksa avukatın merhametine terkederdi kendini insan. Eğer böyle yapacaksa gider kendini adaletin merhametine terkederdi. Ne lüzum vardı avukata? Ömer'in bu işleri çevirecek, avukattan iş isteyecek bilgisi de yoktu.

Yalnız bir bilgiyle de olmuyordu iş! Bir de para gerekti. Yani koca kapıları açacak altın anahtar. Ömer kazma sapı, kürek sapı, saban sapı ve deynek tutmuş ama, altın anahtar tutmamıştı. Hep ağaç, demir, toprakla olmuş işi, altına deymemişti. Yani Ömer'in hiç bir zaman parası olmamıştı. Ömer elini attığı zaman pantalon cebinden iki buçuk kâğıttan fazla para gelmiyordu eline.

İki buçuk kâğıtla ne alınır? Bir çift çarık alınır. Kaçaktan iki avuç tütün! Gerisi: «Göynek yırtık, baş açık» bu kara sabanlı düzen, köy düzeni böyleydi işte. Daha doğrusu Ömer ve benzerleri için böyleydi. Öteki insanlara gelince ahha: Zengin arabayı dağdan aşırıyordu. Ömer için de bu düzen böyleydi işte: Kız beğen, başlık ister, bayram olur harçlık ister. Yani hepsinin başı para. Adaletin kapısını da bilgi veya para açıyordu.

Bu altın anahtarlarla açılan kocaman kapıların önünde şaşırıp kaldı Ömer. Yücelerden yüce dağlar gibi somurtup aykırı düşüyordu yoluna adalet. Adalet başı bulutlara değen bir ulu dağ ve Ömer de onun eteklerinde küçücük öksüz bir çoban oluyordu. Ömer küçücüktü dağın, adalet denilen dağın eteklerinde. Çaresizliğini bilerekten kara kara düşünüyor, kimselere

göstermeden gözyaşlarını, için için ağlıyordu.

Adalet bir dağdır. Ömer'de bir garip tavşan. Tavşan dağa küserse ne olur? Dağın bundan haberi bile olmaz. Zaten adalet işlerini belli bir sistem içinde yürütmeye mecburdur. Bunun için de elinde bazen şaşan bir takım ölçüler vardır. Yani müddeiumumi kantara bindiriyor suçluyu ve hükkâm da kantar topunu ayarlıyordu. Adalet hükmünü herkeslere kabul ettiren belirsiz bir kişiydi: Hükmî şahsiyet. Ama emirlerini yürütenler gerçek kişilerdi: Zabıt kâtipleri. Müddeiumumiler. Hakimler. Bunlar yüklüyorlardı insanlara cezaları. Bu kişilerin Ömer'e bir kini olamazdı. Ama katiyyen olamazdı.

Adalet duygusu kökünü asırlarda yaşamış bir manevi kültür, göğüsleri gururla kabartan güzel bir şeydi. Ne yazık ki ama, kullandığı kantar, o küflü kantar insan yapısıydı. Ve ne acıdır ki bazen şaşıyordu. Kurunun yanında yaşın da yanması bundan. Kanun dilinde adlî hatâ diyorlardı buna. Yani adaletin şaşması, şaşı bakması. İşte böyle bir göz kaymasının veya şaşı bakışın kurbanıydı belki de Ayancıklı Ömer. Kara Musa'dan sonra ikinci kurban da o olacaktı.

Kara Musa'nın dramı neydi? Olayların perde arkasına göz atınca çabucak anlaşılabilirdi ki bu oyunun içinde bir oyun vardı. Bunu anlamak için değil gözleri açmak, gözleri kapamak bile yeterdi. Şu veya bu şekilde kendisiyle bir çıkar çatışmasına düşmeyen ve onunla başka da bir işi olmayan Ömer, Kara Musa'nın kaatili olamazdı. Hakkında dayanaksız söylenen, «Beni Ömer vurdu,» cümlesi, samanlığa bırakılan tü-

fek ve bir eski sınır nizası yeterli bir delil değildi. Ömer'i şöyle gözle görülür, elle tutulur bir çatışma noktasında Kara Musa'nın karşısına koymak gerekti.

Ömer onun karısına mı göz dikmişti? Malına mı tamah etmişti yoksa? Kendisiyle her fırsatta çatışma fırsatları mı arıyordu? Hiç böyle bir şeyler yoktu. Nitekim karısının hovardası kendisine Ömer hakkında bir takım uyarmalarda bulununca Kara Musa önce şaşmıştı bu uyarmalara. Çünkü böyle bir şeyi haklı gösterecek en küçük bir ip ucu, belirti yoktu. Bunlar ufacık ufacık meseleler. Adalet koca gövdesile bu ufacık meselelerin peşinden gidemiyor, köylerde ne dümenler döndüğünü bilemiyordu.

Kara Musa hiç şüphe yok ki kör bir kurşunun kurbanı değildi. Öyle olsa niçin üç el daha atacaktı adam? Neden tüfeği Ömer'in samanlığına saklamak ihtiyacını duyacaktı? Belli ki bu iş önceden çizilmiş bir plâna göre yürütülmüştü.

Aslına bakılırsa Kara Musa'nın gıyabında bir mahkeme kurulmuştu. Ve o mahkemenin üyeleri her kaç kişi iseler, konuşup bir karara varmışlardı. Gizlice alınan ve gene gizlice uygulanan bu karara göre Kara Musa'nın cezası ölümdü. En aziz varlığından, canından oluyordu Kara Musa böylece. Peki suçu neydi? Suçu meydanda: Güzel alımlı bir kadına sahip olmak!

Ne tuhaf, ne şaşılacak bir şeydi bu. İnsan gören gözlerine, düşünen kafasına inanmak istemiyordu. Demek oluyordu ki bir kadın kapılandığı eve sağ ayağıyla saadet, sol ayağıyla da felâket getiriyordu. Kısraklar gibi salına salına dolaşıyordu evlerde. Gönüller dolduruyordu kahkahası. Kocasının kucağında oluyordu yerine göre yavru yavru. Besili bir kedi gibi sokulu-

yordu yumuşak. Yani her şeyiyle burada. Ama ama: Gönlü de biyerlere kayıp gidiveriyordu işte. Orospuluğundan veya kahpeliğinden değildi bu.

O ak bir güvercin gibi süzülüp geliyordu maviliklerden. Sonra ceylân bakışlı bir kız oluyordu toprağa inince. Cayır cayır yakıyordu hangi erkeğe bakarsa. Ve yürüyordu pervasız, ah çekenleri ardına takaraktan. Gelin oluyordu sonra beyaz tüller içinde sülün gibi süzülerek. Erkeğini arıyordu bir aşk şarkısı mırıldanarak aysız gecelerde. Kumru gibi içine yatırabileceği kendi erkeğini. Bu herhangi bir erkek olamazdı. Onu kolayca yol üstünde bulamazdı. Bir de buldu mu ama? Sevinç gözyaşlarile ıslatıyordu kar beyazı patiska yastıklarını ve yumuşak bir kedi gibi oluyordu, rahat oluyordu döşeklerde.

Nikâh koca veriyordu kadınlara. Gel gör ki erkek vermiyordu. Kadın bunun bir eyyamda farkına varıyordu. Dilediği erkeği bulamamışsa dişi bir kurt olup doğruluyordu ininde. Sonra terkediyor inini ve karanlık gecelere uluyordu. O ulurken ağaçlar ürperiyordu ormanda. Durmuyor, ateşten gözlerile karanlığı delerek yürüyordu. Bir adımını sevaba, bir adımını da günaha atıyordu yürürken. Helâl ve haram karışık gidiyordu her anında. Akasya kokan geceler yeni bir mâna kazanıyordu ama yeni bir erkek bulunca.

İşler çok bir güzel gidiyordu bu haram sevişmede. Kimselerin şüphesine takılmayınca, işler güzel gidiyor önceleri. Ama sonra? Tehlikeler beliriyor dağ gibi. Hovarda bol bol nasibini alırken şevişmeden, koca da: «Ben helâlımı vermem!» der oluyor her haliyle. Çekilmez oluyor böyle yasak sevişmeler engelli bir havada. Akasya kokuları dağılıp kayboluyordu. Ve hara-

ma uçkur çözen kadın, durup durup kuduruyordu dalgasına taş atılınca. Gözlere gelmeden ve engelsiz sahip olabilmek için her istediğine, kocasını hiç gözünün yaşına bakmadan öldürüyordu. Asırlardan beri böyleydi bu.

Acaba Kara Musa gizli kurulmuş bir Mahkemenin karanlıkta verdiği amansız bir kararın kurbanı mı idi? Eğer hakikatten böyle bir mahkeme varsa? Onun azaları arasında muhakkak bir de kadın olmalıydı.

Ömer yılların yılı gene böyle bir mahkemenin kararıyla mı bekliyordu ipe çekileceği geceyi? Öyleyse bu gizli mahkeme hiç bir yanıyla bildiğimiz normal mahkemelere benzemiyordu. Onun suvari jandarması, müddeiumumisi, hakimi yoktu. Daktilosu, zaptı, dosyası ve mahpushanesi yoktu. Bu gizli mahkemenin suçlu gördüğü insanlara uyguladığı bir tek kanun maddesi vardı: **Ölüm!** Kararlarını daima gıyapta ve görünmeyen bir yerde gizlice veriyor ve fakat suçluya tebliğ ve duyurmaya lûzum duymadan, onu uygun bulduğu anda öldürüyordu.

İşte asıl mesele, bu normal mahkemelere meydan okuyan, aldığı gizli kararlarla adaleti yolundan saptıran karanlıklar mahkemesini bulmaktı. Bu bulunmazsa Kara Musa görünmez bir kurşunla ölür. Zavallı yaşlı bir kadın ağlar karanlık gecelerde. Ömer de yıllarca mahpushane köşelerinde nizami bir ölüm beklerdi.

Ömer'in üstüne yedi senede hiç olmazsa yedi kişi asılmaya gitti. Ömer o günlerde az çok sarsılmadı

değil. Ama Boyabatlı Emin'in idama götürülüşü hiç de öbürlerinkine benzemiyordu. Emin, Ömer'in yüreğinden bir parça gibi kopmuştu adeta. İdam öncesi Emin'e yapılan sıkılama. Ellerine arkadan kelepçe takılarak eziyet edilmesi Ömer'i çılgına çevirmişti. Hükümet dememiş, adalet dememiş, yapmadığı küfür bırakmamıştı. Ömer karşıdan hücum gelmeden bir şeylere çatmak ve çarpmak istiyordu. Yoksa kabaran yüreğini başka türlü yatıştırmaya imkân yoktur.

Öteki asılanları da aşağı yukarı aynı hava içinde götürmüşlerdi. Ama Emin'in götürülüşü apayrı bir tesir yapmıştı Ömer üzerinde. Bambaşka bir tesir yapmıştı. Bu neden böyleydi acaba? Belki de Ömer vücutça zayıf düşmüş, artık eski metanetini gösteremiyordu. Ve belki de felâketi önceden hissedebilen yaman bir önsezisi vardı.

Gündüzleri çeşitli sesler ve şakalarla kendisini biraz olsun avutuyordu. Gece oldu mu ama, korku basıyor, aşağıdan kırk kişilik koğuşta kendisini yapayalnız hissediyordu. Kendisinden gayrı kimsenin yarınından bir korkusu olamazdı onun yattığı koğuşta. Onun için durum böyle değildi. Ölüm korkusu her an hatırındaydı. Bunun sonu nereye varabilirdi? Bir de her gün bu soruyla savaşmak zorunda kalıyordu. Evet bu sonbahar temizliğine o da dahil miydi acaba?

Evrakları yedi senedir temyize gitti ve bir yerinden bozulup geri geldi. Bu sefer tasdik edileceği nereden belli? Ömer'in de bir duyması, görmesi yok. Dosyasının yeni şekli hakkında nereden bilgi alabilir? Hiç bir yerden alamaz. Dişli avukatlar gerek böyle bilgiler edinmek için. Yalnız nedense artık asılacağını düşünüyor Ömer. Kapı altına gelmez, yanaşmaz oldu.

Hep daire bahçesinde kalıyor, dışarı katiyen adım atmıyordu. Sebebini soranlara da: «Emin kaz gibi kendini kollamadan bakkala çıktı da hemen tutuverdiler. Ben enayi değiliml Kendi ayağımla kapana düşmem» diyordu.

Ömer daire bahçesinde gardiyan veya resmi sıfatlı başka bir kişi gördü mü, yoz bir at gibi başını kaldırıyor. Gelene uzun uzun dikkatle bakıyor. Sonra işi olmasa bile koğuşuna yollanıyor ve bir müddet içerde kalıyordu. Gardiyanlardan huylandığını da saklamıyor: «Bir cıgaraya bunlar adam asarlar arkadaşl» diyordu. «Ben Emin gibi yaş tahtaya basmam. Beş paralık gardiyanlara rezil ettirmem kendimil»

Boyabatlı Emin'in asılmaya götürülüşünün beşinci gecesi. Ömer olmadı allah uyuyamadı. Göysüne diz çökmüşlerdi sanki, nefesi daralıyordu. Neydi böyle bu sıkıntı acaba? Azap içinde mi ölecekti yoksa? Evet içinde yaşama güveni gittikçe azalıyor, çevresinde ister istemez bir şeyler değişiyordu. Onun değildi belki de artık bu mahpuslar dünyası. Şimdi kafası karmakarışıktı. Çoktan unutmuştu buraya nasıl getirildiğini. Haklı mıydı, haksız mıydı? Bu dahi bir önem taşımıyordu gözünde artık. Göre göre canından olacaktı. İşte asıl mesele buydu.

Teselli de ne demekti canım? Onu her gün yapanlar vardı. Öğüt dinleye dinleye kafası kazana dönmüştü. Can vermesi, hem bile bile can vermesi o kadar kolay mıydı? «Boşverl İçini ferah tut Ömerl Kendini üzmel Evhama kaptırmaya gelmez!» diyorlardı. Nasıl boş verecekti ama? Elindeki sarı tespihi değil, canını istiyorlardı. Kolay mıydı bu kadar bu iş? Herkes merhamet doluydu ona karşı. Bu bile sıkıyordu ada-

mı. Etrafını bedavadan teselli dağıtan bir sürü evliya sarmıştı. Onların can sıkan davranışlarını düşündü şu saatta.

Sonra ağır ağır doğruldu yatağından. Tekmil koğuş arkadaşları en derin uykulardaydı. Ondaki bozgun halini görmediler. Koğuş kapısına yanaştı ağır ağır. Geniş koridor sessizdi. Tek adım sesi yoktu. Bütün koğuşlar gündüzün, yorgunluklarını dinlendirmekte idiler. Tek bir mahkûm vardı belki ayakta ve uyanık olan. O da Ömer'di. İnsafsız avcı silâhını doğrulttu muydu, Ömer'den başka bir hedef yoktu. Ömer bunu biliyordu.

Daire gardiyanına seslendi hiç lüzumu yokken. Gardiyan biraz sonra geldi. Ömer'i delikte görünce hiç şaşırmadı. Yüzünü dört köşe kapı deliğine uydurmuş, öylece duruyordu Ömer. Bu işi yapan başkası olsa çıkışırdı gardiyan, ama ona seslenmedi.

O da biliyordu ki Ömer yürekten yaralıydı. Şurda kaç gün olmuştu Emin'i alıp götürdükleri? E... bu Ömer'i sarsacaktı. Bunu bilmeyecek ne vardı? Demek ki ona sert davranmak olmazdı. Merak da etti gardiyan. Bu saatta çağrılışının sebebi ne olabilirdi acaba? Kibrit istedi ondan Ömer. Gardiyan uzattı kutuyu, ikisi de yaktılar ve birer nefes çektiler sigaralarından. Ama iş bununla bitmiyordu ki. Ömer sigarasını yakmış, yüzünü delikten ayırmamıştı. Susuyor, bir şey de söylemiyordu. Gardiyan merak etti. İçini yatıştırmak istedi. Sordu:

«Ne o? Bir derdin mi var Ömer?»

Ömer boynunu büktü. Karşısında asılmadan önce Emin'e kur'an okumasını öğütleyen Halil çavuş vardı. Yalvaran gözlerle baktı ona Ömer. Ve içten bir sesle

yalvarır gibi:

«Aç dayı şu kapıyı» dedi. «Senden rica ederim!»

Halil çavuş tuhaf buldu bu isteği. Şaşırmadı ama:

«Ömer sen çocuk mu oldun?» dedi. «Sen dünkü mahkûm musun? Yatkın adamsın sen. Bu saatta kapı açarsak ne derler bize? Hem ne lüzumu var bunun?»

Ömer durdu. İsteği yerini bulmamıştı. Ama vazgeçmedi:

«Orası öyle ya, ne lüzumu var bunun? Ama sen benim içimi bilmezsin ki? İçim yanar cayır cayır, bunu bilmezsin ki?»

Her şeyler meydandaydı! Ne vardı sanki bunu bilyemeyecek. Emin asılmaya gitmiş. Ömer'de panik başlamıştı. Halil çavuş anlayış gösterdi gene:

«Otuz seneye vardı nerdeyse benim burdaki hizmatım Ömer, ben her şeyleri bilirim.»

Ömer'in isteği yapılsa ne olurdu sanki? O gene gözlerile yalvarıyordu:

«Şurada biraz dolaşsaydım dayı! İçerleri durulası değil. Bir daraldı ki içim sorma. Tutup da boğuverecekler sanki beni?»

Halil çavuş ona **olur** deyemezdi. Hatırını da kıramazdı. Zaten bütün mahkûma karşı davranışı böyleydi. Metanete çağırdı onu:

«Ne faydası olur oğlum sen koridora çıkarsan? Ne olur sanki üç beş adım atmakla? Bir faydası olmaz ki? Sen içindeki evhamı atmaya bak.»

Taş mıdır şu adamların yürekleri? Bir türlü Ömer'i anlamak istemiyorlar. Koğuş cehennem oldu iştel Yatamıyor artık Ömer:

«Kolay mıymış dayı içinden evhamı atması? Kolay değil dayı bul Taş olsa parçalanır insanı»

Halil çavuş onu yatıştırmakta kararlıydı:

«Yanlış yoldasın sen Ömer. Hep düşündüklerin yanlış. Sen Emin'i takmışsın kafana. Ama senin durumun o değil!»

Ömer bir an ümide kapılıyor çavuşun son sözü üstüne. Acaba kulağına bir lâf mı çalındı bir taraftan? Bir hükümet adamı tarafından. Acaba. «Bu adam masum» mu dediler? Ama gene de aksinden yokluyor işi:

«Sen güzel konuştun dayı sağ ol ya! Bunlar namussuz adamlar be dayı! Bunlara güven olmaz. Adalet edeceğim derken harcarlar adamı bok yoluna.»

Gardiyan onu durgun sulara çekmekte kararlı:

«Helbette böyle konuşacaksın sen Ömer. İçini ataş sarmış bir kere. Bana sorarsan evhama kapılacak bir şey yok. Bu iş iyiye gidiyor derim ben. Her zaman da bu kanaattayım!»

Acı bir gülümseyiş geçiyor Ömer'in yüzünden:

«Bana sorarsan da canavar üstümüze gelmekte. İnanışım bu! Başka türlü düşünürsem dayı çok kötü yanılırım sora!»

Geceler yalnız kötü şeylere değil, iyi şeylere de gebedir. Halil çavuş umut kapılarını açık tutar:

«Adaletten umut kesilmez oğlum. Hökümet ekmeğiyle yetişmiş bu adamlar. Sana ne kasitleri olabilir ki?»

Hiç bir kandırıcı, inandırıcı tarafı yoktur şu son söylenenlerin. Ömer umutsuz:

«Asıl benim korktuğum da o ya. Haram be bu

adamların yidiği ekmekl Haram yimeseler. Zulum yapmazlar.»

Halil çavuşun mantığı sarsıntı geçirir. Ama umut kapılarından ayrılmaz:

«Madem öyleydi de Ömer yedi sene neyi inceledi bu adamlar? Demek gene de bir adalet ve hak arama var işin içinde?»

Ömer bu taraflara pek yanaşmaz:

«Koca memleket bu be dayı! Bize sıra gelmemiştir. Süt banyosu yaparlarmış hem onlar Angara'dal Bize sıra gelmemiştir!»

Belki de Ömer haklıydı? Renk vermedi gene çavuş:

«İçin yangın Ömer değilm ya. Hep bu yılgın konuşmalar ondan. Lâkin eyil bil ki kuruntu bu!»

Ömer gülümsedi:

«Sen hep eyi şeyler söylersin Halil çavuş. Bak bu yanın güzel iştel Kötü habara dilin varmaz.»

Çavuş beğendi yüzüne karşı yapılan bu değerlendirmeyi:

«Kötü habar taşıyanların dili kurusunl Ne çıkar kötü habardan?»

Biraz da iğnelemeye girişti Ömer:

«Parası olmayana dayı adalet çeşmesi su vermez. Biz de piştik artık bu işlerde.»

Çavuş anlamazdan geldi:

«Bakkal kapısı mı bu? Yoksa hökümet kapısı mı? Nolacakmış para?»

Ne lâf anlamaz adamdı şu Halil çavuş.

«Avukat tutardım be dayı! Bişeyler ederdiml»

Halil çavuşa göre bu da lüzumsuz:

«Avukatlık ne işin olurmuş senin? Ben değilim diyorsun işte.»

Ömer mahkemelere kendisini gereği gibi anlatamamıştır, dertli:

«Dediğimiz hep o yal Avukat gelse başka şey mi konuşuverecekti? Biz konuştuk bildiğimiz kadar. Ama dinleyen kim?»

Biraz daha sabretmesi gerekir. Çavuş gene bu yolu öğütler:

«Ömer oğlum, sabırdır her işin başı. Sen de sabredeceksin. Yüzdün yüzdün burnuna getirdin. Sabreden derviş muradına ermiş.»

İyi ama koğuşlar gece yarılarında sıkmaya başlamıştı Ömer'i:

«İyisin dayı ya şu kapıyı açmadın. Dışarda biraz gezerdik. İçimiz darlandı dedik sana.»

Koridorda ne işi var gece yarısı idam mahkûmunun? Halil çavuş oralara yanaşmaz:

«Ömer çocuk olma dedik içini farah tutacaksın! Buranın da bir nizamı var kendine göre. Ben seni bilirim, bundan bir şey çıkmaz ama Müdür bey de hoşgeldin demez adama!»

Ömer vazgeçmiyordu isteğinden:

«Şöyle bir iki gezinirdim çavuş dayı bel Bir iki adım atar açılırdım!»

Halil çavuş kızı vermez, dünürü de darıltmaz:

«Hey allahım hiç bir habar anlatamadım. Olmaz bu. Sora mesül oluruz. İçini muhkem tut sen! Allah de. Daim allah del»

Ömer umutsuz başını sallar:

«Dedik be dayı. Daim allah dedik. Lâkin bir faydası yok.»

Halil çavuş yüzünü kararttı:

«Günah işledin şimdi bak! Allah afetsin!»

Ömer umursamadı. Güldü acı acı:

«Kara Musa öldü. Karısını da hovardası aldı. Allah onları afetsin.»

Halil çavuş teselli eder gene:

«Sen onların bu işi sürer gider mi diyorsun? Allah adildir oğlum. Elbette ayaklarına dolaşır bir gün!»

Ömer hiç umutlu değildi:

«Yedi sene oldu dayı, bu masalı hep söyledik. Ama gene döndük kendimiz dinledik. Deyecek bir şeyde kalmadı artık. Ne deyelim? Yaşasın adalet!»

Ömer'i düzen kurup içeri attıranların sürdüğü safa ebedî olamazdı:

«Bu işlerin bir de denk tutmıyacağı olur Ömer. Adam kendi açtığı çukura kendi düşer. Sen o zaman seyret neler olacağını.»

Ömer düşündü, önüne baktı. Kötü düşünceler ağır basıyordu besbelli kafasında. İçini çekti derin derin:

«Dayı sen hep böyle güzel şeyler söylersin, sağol. Söylersin ya, hep te aksi olur nedense. Bana gelince ben hiç umutlu değilim. Değilim sebebi şu: Namussuzun bu dünya be dayı. Bize bir köşesinde barınma hakkı vermezler.»

İkisi de sustular. Ömer çaresiz dertlere düşmüştü. Ne olabilirdi gardiyanın ona verebileceği? Hiç, kocaman bir hiç. Veya kupkuru bir teselli. Bunu o da biliyordu. Ve daha fazla konuşmak istemedi. Açılıp gitti sessizce.

Çok sakin göstermesine rağmen kurt bir gardiyandı da Halil çavuş. Bir kuru teselli hatırına bir idam

mahkûmunun yatışmayacağını bilirdi. Ne var ki Ömer'e acırdı da bir taraftan. Şurası da bir gerçekti ki, o herşeye mahpushanenin güvenliği açısından bakardı. İdareye bir zarar gelmemeliydi. Kâinat düzeni buydu çavuşun kafasında. Emin'ler asılır, Ömer'ler kesilir. Ama mahpushane yerinde kalırdı. Kalmalıydı. Mahpushane onun nimet tarlası, ekmek ağacıydı... Şunu da iyi bilirdi ki idamını bekleyen bir kişiyi azdırmakta hiç bir idarî fayda yoktu. Onun için kapıyı açıp Ömer'i koridora çıkarmadı ama, kestirip atarak hatırını da kırmadı.

İki kapılı bir handı burası da koca Veysel'in dediği gibi. Kimileri siyahlar giyip geliyor bu hana. Sonra beyazlar giyip boyunlarında iple çıkıp gidiyorlardı. İdamlık diyorlardı bunlara. Onlar asılınca dosyaları kapanıyor, nüfus kütüğünden kayıtları siliniyordu. Bir hayır sahibi çıkarsa sonra arkadaşlarından: «Yazık oldu şu çocuğa!» diyordu. Hepsi o kadar.

Ömer'de yıllardır bu iki kapılı handaydı: Ve gidiyordu gündüz gece. Bilmiyordu ne haldaydı? Gidiyordu gündüz gece. Değişik duygular içindeydi hep yarınını düşünürken. Bir var ona göre: «Bu namussuz ve pis iş bitmeliydi. O fakir köy hayatına yeniden başlamalıydı. Elin namussuzu güzel bir karıyla ömür sürecek diye o zından köşelerinde sürünmemeliydi. O namussuzlar gelmeliydi buraya. Ona bu oyunu oynayanlar gelmeliydi. Kanun onların boynuna asmalıydı ölüm ilmiğini.»

Ama bir de aksi vardı bunun. Ömer derdini anlatamazsa ne olacaktı? Gelip boynuna ipi asacaklardı. Onu götürüp sehpaya takacaklardı. Bu olur mu bu? Olur mu böyle haksız bir iş? Olur. Neden olmasın. Adalet onu yedi sene bedavadan yatırdığı gibi, bedavadan

asabilir de. Ve kimse de çıkıp: «Ne yapıyorsunuz? Bir tevatir üzerine bir adam asılır mıymış?» demez. Ve o beyazlar giyinip çıkardı karalar giyerek geldiği handan...

Şöyle bir efkârı dağıtsın diye Ömer, Halil çavuş kapıyı açmamıştı. Madem kapalı koğuştaydı Ömer, sabahı orada etmesi gerekti. Hiç duyulmuş muydu idamlık bir adamın gece yarısı koridora çıkıp dolaşması? Dünkü toy gardiyan mıydı Çavuş dayı? O adımını nereye attığını iyi bilirdi.

Ama bir taraftan da Ömer'e acırdı. Ve hakikaten onun masum olduğuna da inanırdı. Peki nasıl oluyordu bu? Onun kapısında ekmek yediği adalet neden yapıyordu bu işi? Bu nasıl olup ta onun şanına uygun düşüyordu? Halil çavuş okuma yazma bilmezdi ama, pratik halk zekâsının en güzel örneklerinden biriydi. Ömer'in uğradığı haksızlığı ve onun yarattığı azabı bu yaman ölçüsüne vurdu işte. Ne acı bir gerçektir ki: Gene de adli hatâ doğrultusunda yürümekte olan adaleti değil Ömer'i suçlu buluyordu. Ona göre Ömer: Daha evvel bir suç işlemiş ve bu suçunu maharetle gizlemiş, ceza görmemişti. İşte haktaalâ hazretleri onun bu suçunu biliyor ve onu tamamen masumu olduğu bir suçla cezalandırıyordu.

Bir insanın asılmasile son bulacak çok ağır bir meselede Halil çavuşun vicdani kanaatı buydu. Ama işin bu tarafını çok gizli tutmuş, Ömer'e katiyyen hissettirmemişti...

Yalvarmak kâretmeyecekti anlaşılanl Eğdi başını Ömer, döndü kapıdan. Evet o da anlıyordu ki çocukça bir istekte bulunmuştu gardiyandan. Gardiyan ona «olur» diyemezdi. Çok hesapsız bir istekte bulunmuş-

tu Ömer. Bir kere kimdi şu insan gibi karşısına alıp konuştuğu adam? Gardiyan değil miydi? Elbette o mahkûmun karşısında olacaktı. Var mı bunun başka bir yolu? Yarın adalet arabası Ömer'i çiğnemeye gelince «Durl» mu diyecekti Halil çavuş? Hayır, o da o arabaya koşulacaktı. Müddeiumumi dizginleri kasıp kırbacı şaklatarak Ömer'i adalet arabasına çıtır çıtır ezdirecekti.

Bunları çok iyi biliyordu Ömer. Onun için kapının önünden boyun bükerek çekilmişti. Ve gitmiş yatağına oturmuştu. Yatmayı düşünmüştü bir süre. Uzanıp denedi. Olmuyordu. Yürek tedirgin olmuş ve havalanmıştı bir kere. Pamuk değil de sanki tersine çevrilmiş bir dövendi yatağı. Çakmak taşları sivri keskin sırtını acıtıyordu. Ve her biri bir ateşti sanki bu çakmak taşlarının, Ömer üstüne yorganı çekince yanıyordu.

Kimbilir kaçıncı sigarayı yaktı. İçine oluk oluk çekti tütün dumanını. Ne yapsa fayda bulamıyor, avunamıyordu. Çıldıracaktı sağır bir gecede başka değil. Nedir ki bir insanın yüreği? İrice yarılmış bir nar gibi al avucuna. Ateş gibi yakmaz insanın elini. Ne var ki yürek de bu kadar yangına dayanamaz. Dertleri biriyle paylaşmak gerek. Ömer de anladı bunu ve yatak arkadaşı İnebolu'lu Süleyman'ı uyandırdı.

Süleyman doğruldu oturdu yatağında. Bir süre kendine gelmeye çalıştı. Ama gene de şaşmadı bu vakıtsız uyarılışına. Onlar yıllarca yanyana yatmışlardı. birbirlerini çok güzel anlıyorlardı. Ömer'in ağrısı biraz da ona geçmişti. Süleyman günlerdir arkadaşının nasıl kıvrandığını görüyor, ama bir türlü dili varıp ta: «Nedir senin bu halin?» diyemiyordu. Dese alacağı cevabı biliyordu. Böyle bir cevabı da duymaktansa, duyma-

ması hayırlıydı.

Ömer dertli bir tavırla girdi konuşmasına. Önce vakıtsız uyandırdığı arkadaşından özür diliyordu:

«Bak şu garip başımıza gelenlere, seni de vakıtsız uyandırdık Süleymanl»

Süleyman günlerce uyumamaya razıydı. Yeter ki bir dertlere derman olabilsin:

«Nolacak canım?» dedi Süleyman. Gözlerini oğuşturdu.

Ömer ona şu saatta yük olduğu kanaatındaydı:

«Nolacağı şul İnsan kendi derdini kendisi taşımalı. Başkalarını da acılara salmak iş değil.»

İnsan insanın dert ortağıdır Süleyman'a göre:

«Biz şurda kardaş gibiyiz Ömer. Ne demekmiş derdinin bize yük olması? Olur mu böyle şey?»

Derdine böyle bir saatta ortak aramak üzmektedir Ömer'i:

«Dert üleşmek, portakal üleşmeye benzemez ama Süleyman. Bizim içimiz yanar, oldu bir kere de yolu yordamı şaşırdık.»

Süleyman sıgara aradı yastığının altında. Buldu uzattı Ömer'e. Onun dertlerini dinlemek kararındaydı:

«Asıl marifet dert üleşmektir Ömer, portakalı kim olsa üleşir.»

Dalar bir süre Ömer:

«Yok yok Süleyman, içinin acısını herkeslere açılmak iyi değil.»

Arkadaşı bu fikre katılmaz:

«Kendi kendine kuruntu yapsan daha mı eyi? Mecbursun be arkadeş birine açılacaksın. Sen bir yeri, evhama kapılır uçurum olarak görürsün. Ben de derim ki orası deredir.»

Ömer'in yüzü ışıdı biraz:

«Ben de onun için uyardım seni. Tavanlar çöker oldu başıma.»

Süleyman gururlandı. Bir işe yaramak hoşuna gitmişti:

«Çok iyi ettin uyardın beni. İki lâf ta gece konuşuruz. Yarın İşe kalkacak değiliz ya?»

Ne faydası olacaktı bu konuşmaların. Ama Ömer konuşmadan yapamıyordu:

«Yeğen çok darda içim. Bildiğin gibi değil. Dayanılmaz buna.»

Dikkatle baktı Süleyman. Ömer çok değişik bir adam olmuştu. Ondaki paniği durdurmak lâzımdı:

«Yüreği farah tutacağız Ömer. Kollarımız bağlanmış bir kere. Olur olmaz şeyleri düşünmek eyi değil.»

Söylemesi güzel ama pek te öyle değildir işler:

«Kolay mı bu Süleyman? Ben de isterim farah olmasını. Akıl takılmasın bir yere. Kafa saat gibi kurulmadan çalışıp gider.»

Pek önemli bir şey değil kafanın çalışması. Süleyman yol gösterir:

«İyi ya Ömer kafanın çalışması. Ya kafa çalışmazsa ne yaparız? Yeter ki kafayı iyi bir şeylere çalıştıralım. Evhama kapılmıyalım.»

Ömer'in de istediği budur ama:

«Bu elde değil be Süleyman! İnan ki elde değil! Neden de? Hep ölüm üstüne düşündüklerim.»

Belki bir çaresi vardır durgun bir havaya çekmenin:

«İşte bak bu fena Ömer. Sen direneceksin ki bir kurtuluş yolu açılsın. Sen çökersen dâva da çöker.»

Ömer bir şeyler arayan gözlerini dikti Süleyman'a:

«Beni sonunda asacaklarına kafam yattı ama. İçimin ateşi bu. Uzaktan uzaktan bir haber ulumaya başladı. Bundan başka bir şey düşündüğüm yok kil»

Süleyman olmaz der gibi elini kaldırdı:

«Orası pek belli değil. Yedi senedir ne edeydiler asacaklardı da?»

Ömer inanmaz iyi haberlere:

«Bize sıra gelmemiştir. Yalnız biz miyiz ölüm bekleyen?»

Bunun aksi de pekalâ düşünülebilir:

«Yok, bir haksız nokta buldular ki bunca yıl incelediler senin dosyayı.»

Ömer anlamaya, inanmaya çalıştı. Temyiz mahkemesi yoksa onu temize mi çıkarmak istiyordu? Bu da olabilir.

«Bu kadar da sürer miymiş bu iş be Süleyman? Yedi sene oldu, yedi senede düveller döğüşüp barışır.»

Zaman ölçüsü üstünde durmamak lâzım Süleyman'a kalırsa:

«Sonu hayır olsun da, uzasın. Bundan bir şey çıkmaz. Bu büyük bir oyun bu. Kelle oyunu. Sabırlı olmak, işin üstesinden gelmek tek çıkar yoldur!»

Bu da bir fikir Süleyman'ın söylediği ve kolayca yabana atılamaz. Ama Ömer ümitsizliğe kayar gene:

«Sonu hayır olsun diye bekleyelim ya Süleyman, hükümet bunca yıl benim işimle mi uğraşacak?»

Süleyman gülümser:

«Tabi be Ömer! Mahkemelerin işi bul»

Ömer sağ omuzuna eğer başını:

«Kaç paralık adamım ben sanki? Götürün ipe takın şu pezevengi diyeceklerl»

Süleyman'ın sesi katı ve inandırıcı:

«Evham kaplamış senin içini Ömer! Sen değiştir bu kafayı! Böyle ceza yatılmaz! Zından içinde ayrı bir zından olur bu!»

Ömer her şeyi simsiyah görüyordu artık:

«Zaten mitteyim bey hep beni kötüledi konuşurken. Sanki bubasını öldürdüm kârhanacının!»

Bunu mesele yapmaya değmez:

«Mitteyimler hep öyledir. Onlar öyle konuşurlar. Sen hâkimlere bak.»

Ömer susar. Yanağından sızan iki damla gözyaşını siler ellerile. Süleyman, derin bir keder içinde konuşur:

«Beni dinle sen kardaşım be! Yağız arkadaşım. Ömer be! Sana ölüm yok bu işte! Evrak kırk kere daha Ankara'ya varsa gelse olacağı bul

Ömer için için ağlamaya devam eder. Haksızlığa meydan okur İnebolu'lu Süleyman'ın sesi:

«Ağlama yağız Ömer'im ağlama. Ağlama bir gören olur! İdam mahkûmunun göysü kayadan da sert olacak. Yoksa nasıl dayanır bu fırtınalara, ölüm rüzgârlarına? Sen Karadeniz çocuğusun, bilirsin. Bilirsin Ömer bu kanlı bir Ayandon'dur.»

Ömer gözyaşlarını sildi ve coşan içini yatıştırmaya çalıştı. Durdu, derin bir göğüs geçirdi. Süleyman konuşuyordu:

«Sen bu sefer doğrudan beraatsın! Neyi etmişsin ki cezasını çektirsinler sana? Sen beraatsın Ömer ağam be! Sıkma canını!»

Son sözlerini coşkun bir hava içinde konuşmuştu Süleyman ve Ömer günlerden beri ilk defa ümide kapıldı. Işıdı yüzü ve içinde yenilmez bir kuvvet bul-

du, tane tane konuşmaya başladı:

«Eğer,» dedi. «Beraat edersem, o köpek hovardaya yapacağımı ben bilirim! Şuna bak bel Herif aleni Kara Musa'nın karısını aldı da, ben gene mahkemede sesimi duyuramadım!»

Süleyman onu ağır ağır yatıştırdığı inancındaydı:

«Bu söylediklerin zapta geçtiyse, temizin gözünden kaçmaz Ömer. Sen merak etme!»

Ömer bir bir hatırladı mahkemede olanları:

«Mahkemede dedik ki: Kara Musa'nın karısını falanca aldı. Ve dedik ki bu mesele üzerinde durulsun. Belki de dedik, daha evvel bir anlaşmaları, konuşmaları vardır bunların. İşte bunu bir türlü anlatamadık Süleyman bel Reis dedi ki: Kara Musa'nın öldürülmesi ayrı iş, sonradan onun dul karısının evlenmesi ayrı iş. Bir mânada haklı adam. Düzene girmiş bir işi neden karıştırsınlar? Fakır Ömer meydandayken neden başka kaatil arasınlar?»

Ömer içinin ateşini saçtı, biraz ferahladı. Süleyman ümidini kamçıladı. Fırsatı kaçırmadı:

«Bunlar iplik iplik çıkar meydana, sen sabırlı ol Ömer».

Ömer ümit merdivenine tırmanmaya başlar:

«Ama bir de çıkarsam Süleyman. Sen düşünebilir misin yapacaklarımı? Acaba ben o köpek hovardaya kaşınacak tırnak mı korum!»

Süleyman daha ilerilere iter onu:

«Ne etsen hakkındır Ömer! Şurda az çekmedin. Her gün bin defa öldün. Haktan reva mı bu?»

Ömer'in intikam duyguları kabartır içini:

«Ben adama çift mi sürdürür, öküz mü koştururum?»

Süleyman umut ışıklarını karartmamaya çalışır:

«Irız düşmanlarına aman vermemek gerek! Herkeslere örnek olsun bul Her namus düşmanı bilsin ki, elin ayağına attığı ip kara bir yılan olur, gelir onun boynuna dolanır sora!»

Ömer daha bir güçlenir. Ateş saçar adeta ağzından:

«Hele bir çıkayım ben! Ben bir çıkayım Süleyman! Şu demir kapılar bir açılsın hele. Kolumdan şu kelepçeler çözülsün. Ben şu güneşi candarma düdüğünün ötmediği yerde bir göreyim hele!... O dürzünün bir avuç kuru ot koyacağı samanlığı mı olur? Ben adamın fesat kurulan evini başına yıkmam mı? Acaba o dürzü kıra davar mı çıkarabilir?»

Ömer daha çok şeyler söyledi, kin üzerine, intikam üzerine. Yedi yıl çekilen ve yüreğini dilim dilim eden acıların hesabını soracaktı. Süleyman başını eğmiş önüne onu sükûnetle dinliyordu. Böyle güzel günler de vardı demek bu karanlığın sonunda. Süleyman umutlandırmıştı onu. Kaynayan yüreğine serin sular serpmişti. Çekildi sonra yatağına Ömer. Gene düşünerek yatağına uzandı. Ve sabaha karşı biraz uyudu.

Boyabat'lı İdamlık Emin'in asılmaya götürülüşünün yedinci günü. Ne çabuk da geçivermişti günler. Emin beklediği dehşet anını yaşamış, canıyla vermiş istenen hesabı, yüreklerde acı bir hatıra koyup gitmişti. O şimdi hiçbir şey bilmiyordu günahkâr eti parça parça çürürken. Ama arkadaşları idam denen beyaz

belânın ne olduğunu bîliyorlardı.

Hava güzeldi o gün. Mahpushanenin orta daire bahçesi kalabalık. Geziliyor. Volta alınıyor. Tespih çekiliyordu. Bahçe kapısından girilince sol tarafta çamaşırhaneler. Kapılarından buram buram duman çıkıyor. Mahkûmun kiri burda temizlenir. Çamaşırhanenin yanında mahpushane çeşmesi. Yapan onu türküye göre yapmış, yandan akıyor.

Bahçede bir ağaç var. O da genç bir kavak. Ses yapıyor yaprakları rüzgârda. Sallanıyor, sallanıyor, gene kökünün üstünde duruyor mahkûmun hayatı gibi. Bir serçe sürüsü geldi havalardan, kondular dallara pıtrak gibi sardılar ağacı. Kavak salanmakta gene. Rüzgâr diri oluyor doruklarda. Sararan yapraklar gibi döküldü sanki kuşlar ve çarşaf gibi yayılarak havaya çekip gittiler.

Kuşsuz ağaç neylenir? Her istenildiğinde kuş gelmez ama ağaca. Kavak orta dairenin biricik ağacı. Doruğunda ümit yaprakları uçuşur yeşil yeşil. Diker mahkûmlar gözlerini onun doruğundan bazan maviliklere ve içlerine tarifsiz bir ferahlık dolar. Yaprakları bollaşıyor kavağın mevsim mevsim. Gözlere görünmeden uzuyor gecelerde. İnsan başka ağaç başka. Ağır cezalı mahkûmlar da gün günden kocuyorlardı...

Ve vaki oldu ki saat güneşli bir günün ortasını gösteriyordu. Gün ikiye bölünmüştü yani bir hesaptan. Orta dairenin bahçe kapısı açıldı. Yanında iki gardiyanla başgardiyan göründü. Gardiyanlar sık sık, başgardiyan seyrek gelir. Hep başlar o tarafa çevrildi. Bir durdu, bahçeyi şöyle gözden geçirdi başgardiyan. Sonra iç kapıya doğru yürüdü. İki yanında gardiyanları yakından takip ediyorlar onu. O da geniş omuz-

larını ileri geri sallayarak ilerliyordu. Yol açıyorlardı mahkûmlar kendisine ve hörmetle şapka çıkarıyorlardı.

Bahçeyi ortasından boydan boya yürüyüp iç daire kapısında kayboldu gelenler. Bahçe duvarı dibinde çömelmiş bir ağaç parçasını yontan Ömer gelenleri görmemişti. Oluyordu bazen, böyle dalıyordu. Çok geçmeden baş gardiyan koğuşlarda ne yapmışsa yapmış, inmiş iç daire kapısında görünmüştü. Giderken kollarını sallaya sallaya gitmiş, dönüşte gariptir elinde bir urgan tutuyordu. Küçük bir çember gibi yusyuvarlak sarılmıştı urgan. Yürüdü, bahçenin ortasına geldi başgardiyan. Sonra durdu, Ömer'in oturduğu tarafa baktı.

Sanki şimşek ışığı deymişti. Ömer hissetti nedense bu bakışları. Ve bir mâna veremedi önce bu bakışa. Ama iyi de bir bakış değildi bu, Ömer içinden söylendi: «Allahım şu duruşa bakın! Ezrail! Tıpkı Ezrail!» dedi.

Namussuz bir şüphe düşmüştü havaya. Herkesi bir meraktır aldı. Bu zamansız ziyaretin sebebi ne idi? Ne oluyordu böyle? Başgardiyan kollarını sallaya sallaya geliyor, sonra da koğuşlardan elinde bir urganla çıkıyordu. Bir de girerken hiç eylenmemiş, yürümüş koğuşlara gitmişti. Dönüşte ise gelip bahçenin ortasında durmuştu.

Bu gelişin Ömerle bir ilgisi var ama ne? Merakta kalanlar daha fazla beklemediler. Başgardiyan Ömer'e seslendi:

«Ömer, Ömer, buraya gel oğlum!»

Ömer doğruldu yerinden. Bir iki adım attı. Sonra durdu. işkilli işkilli baktı başgardiyana:

«Ne var başefendi? Neden çağırdın beni? Bir şey söyleyeceksen söyle. Ben burdan da duyarım.»

Sözü dinlenmemiş, başgardiyan kızmıştı:

«Başgardiyan çağırınca gelirler Ömer. Çocuk oyuncağı mı bu? Bir sebebi var ki seni çağırdıkl İtaat da öldü artık. Mapusanenin rezilliğini çıkardınız!»

Bu hızlı çıkışın Ömer üstünde hiç bir tesiri olmadı. Ömer işkillenmiş ve başını kaldırmıştı bir kere. Ömer gelmemiş, onu tutup getirmeye giden de olmamıştı. Belli ki onu ayaklarına bekliyorlardı. Belki bu bile gizli hedefleri olan korkunç bir plândı. Ve Ömer karşıdan karşıya bir şeyler sezdi. Ve anide harekete gelip iç daire kapısına doğru kaçmaya başladı. Onun için iyi bir haber olamazdı başgardiyanda. Mektubu gelmez, sorup arayanı olmaz. E... ne isterdi öyleyse ondan başgardiyan? Evet, Ömer koşar adım kaçmış, başgardiyan da peşinden gülüp bakmıştı. Bu haliyle Ömer yoz bir at, başgardiyan da elinde kemendiyle acemi bir beygir çobanıydı sanki.

O elinde kemendiyle kala kalıyor, Ömer de kaçıp istihkâma saklanıyordu böylece. Artık onun üstüne varılamazdı. İdam mahkûmuydu o. Üzerine varılırsa kudurur, ortalığı bir birine katar, akla gelmedik korkunç şeyler olurdu. Kendini öldürmeye kalkar veyahut üstüne gelenlere hiç hatır gönül tanımadan saldırır ve türlü acılara yol açardı. Uçurum sayılır zaten onun için ötesi, kendine kıymaya karar verdi mi bir kaç kişiyi de canından edebilirdi.

Kanuna saygı kalkar bu sınırda. Burası ölüm sınırı. Ölümü kararlaşmış bir adamdan itaat beklemek biraz da canavarla oturup kahve içmeye benzer. O saldırır. En feci çatışmaya gözünü kırpmadan atılabilir. Daha

doğrusu bir şeyi iyi bilir, o da, onu iki defa öldüremeyecekleridir. Ömer de bunlardan biri olabilirdi pekalâ. Son sınırda kanlı bir hamle yapabilirdi. Başgardiyanın bu sınırdaki davranışı yerindeydi. Sadece arkasından bakıp gülmüş Ömer'e ama peşinden gitmeyi uygun bulmamıştı.

Başgardiyan gitti. Ama mahkûmun içine kurdu saldı da gitti. Ömer görünürlerde yok. Gitti kimbilir içeriye ve soktu bıçağını beline: Üstüne varan olursa: «Gelin üle imansızlar!» deyip çekecekti bıçağını. Hayır bir haber değil, herhalde başgardiyanın getirdiği. Ama nedir? Mahkûm kurt görmüş koyun sürüsü gibi karıştı bir. Voltalar daha bir hızlı vurulmaya başladı. Sekiz koğuşun tekmil adamı bahçedeydi.

Evet bir ateş atmıştı başgardiyan orta yere ve herkesi dehşetle titretmişti. O neden çağırmıştı acap Ömer'i? Ömer'in onlarla ne işi olabilirdi? Geleni yok. Gideni yok. Bu işin altında kötü bir şey vardı. Ağıza alınmayacak kadar kötü bir şey. Ömer de bunu anladı besbelli ve bastı gitti koğuşa. O hep demiyor muydu: «Ben Emin gibi, kendi ayağımla gidip kendimi boğazlatmamI» diye. Şimdi herkesin ağzında kara bir soru vardı ve herkes birbirinden bir şeyler öğrenmek istiyordu:

«Ne bu be arkadeş? Ne bu? Başgardiyan adam avına çıkmış gibi.»

«Her şeyi hemen kötüye yormamalı. Belkim de bir soracakları vardı Ömer'den?»

«Üle sen de bazı şeyler konuşursun ki, deve değil eşşek bilem güler konuştuklarına. Gözlerini koğuşta mı unuttun sen? Yorgan değil, urgandı adamın elindekil»

«Yanı hemen eline ip almeynen Ömer'i asmıya mı çıkmış oldu başgardiyan?»

«Piliç kışelemeye gelmedi ya, helbette öyledir.»

«Sen de bi kere kızdın mı ölçü arşın kalmıyo. Ömer'i mapusane bahçesine mi asacak başgardiyan?»

«Orasını ne bilirim ben? Git de kendisine sor.»

«Helbet bir iş var bunda ama, senin dediğin gibi değil!»

«Koğuşlara ipsiz girdi, sora da elinde iple döndü adam.»

«Kimbilir, biyerlerden geçmiştir eline. Mapusanede ip bırakmazlar. Bıçaktan daha da tehlikelidir ip.»

«Dönerken Ömer'i çağırdı durdu da, burada hiç başka adam yok muydu?»

«Hökümet işine karışılmaz. Ahmed'i de çağırır. Mehmed'i de. Bunları düşünmek onların işi.»

«Giderse bu çocuk bok yoluna gider, yanarım!»

«Onu kanına girenler düşünsün.»

«Üle sende de hiç insan kanı yok mu? Köpek ölüsü değil bu be insan ölüsü!»

«Elden bişey gelmez. Deli deli konuşup durma! Allaha kalmış artık onun işi.»

«Sizin ciğeriniz küllenmiş be arkadeş! Şurada dört yüz kişi var. Bu dört yüz kişi ağız birliği yapar da: «Biz bu adamı vermeyoz!» dese ne yaparmış sanki baş gardiyan?»

«Çocuk lâfı bunlar. Bir başgardiyan deyip geçme, koskoca hökümet var ardında! Topumuzu kurşuna dizer icabında. Gene de çeker alır onu burdan!»

«Haklı olursa evet. Ben buna bişey demem. Ama haksız oldu mu «Olmaz!» deyip dikilmeli önüne. Dört yüz kişinin olmaz demesi, bir kişininkine benzemez!»

«Sen nerden bildin onun haksız asılacanı? Hakkında bu kadar evrak yazılmış?»

«Dedim ya, senin ciğerin küllenmiş dedim demin. Her yazılanı doğru mu bilirsin sen? Yalan konuşan ağızlar gibi, yalan yazan kalemler de vardır. Ben haksıza haksız derim. İsterse beni de beraber assınlar!»

Hava bir kere oynamıştı yerinden baş gardiyanın gelişile ve bahçenin tadı tuzu kalmamıştı. Arı kovanına dönmüştü ortalık. Evet, öyle anlaşılıyordu ki idare bir takım önemli kararlar arefesindeydi. Bu ne olabilirdi ama? Bunun Ömer'le ilgisi neydi. Başgardiyanın elinde tuttuğu urgan neydi? Onu nereden bulmuştu? Hakikaten koğuşlarda ne arıyordu urganla? Kim getirmişti bunu içeriye? Herkes bu soruların cevabını çözmeye çalışıyordu işte. Nereden getirilip, nereye götürülse sorular Ömer'in başında düğümleniyordu. Bir köşede de Selbey'li Hasan ve İnebolu'lu Süleyman konuşuyorlardı:

«Benim içime kurt düştü Süleyman, bu çocuğu bir dahaki yıla bırakmıyacaklar anlaşılan».

«Benim de kanetim bu Selbey'li, bir namussuz işler dönmiye başladı».

«Emin'le birlikte almayınca biz umutlanmıştık ya. Bu umudumuz boşa çıkacak galibal Teker teker avlaması daha kolay olur demişler herhal. Ben böyle düşündüm bunu.»

«Evet öyle olduğu anlaşılıyor Selbey'li.»

«Hani şu kıtlıkta günde üç kişi birden öldüydü de, mütteyim teker teker çıkarttıydı ölüleri. Üç ölüyü birden geçirtmediydi caddelerden. Biri toprağa girerken ikisi de mapusane hamamının arkasında bekliyor-

du ölü'nün. Bu da onun gibi bir şey işte.»

«Bana kalırsa da bir şeyler var Selbey'li? Çok somurtkandı başgardiyanın yüzü. Mahkûm üstüne bir plânı oldu mu hep böyle çirkin olur yüzü.»

«Ya, Süleyman zor bir iş bu be? Zor. Ben de iki sene yattım idam altında. Sora esbap kabul etti mahkeme, hapse çevirdiler cezamı. Demem şu ki zor bir iştir bu. Asılması değil de beklemesi zordur. Adam der ki bekleye bekleye yılar da: Ah bu gece uyurken kafama bir kurşun sıksalar, ansızlayın kurtulsam bu azaptan, der.»

«Zor Selbey'li, kolu bağlı gideceksin kesilecek sığır gibi!»

«Ömer'in içine ataş düştü desene Süleyman?»

«Hem de nasıl, bildiğin gibi değil Selbey'li. Dün gece yarısı beni uyardı. Yedi sene yapmadığı bir iş bu.»

«Cıgara falan mı istedi?»

«Yok be Selbey'li. Ne cıgarası? Ataş düşmüş adamın içine. Ölüm korkusu sarmış. Ve haksız bir ölümün korkusul Yanı bok yoluna gitmek şu dünyadan.»

«Vah analar kuzusu bel Keşke şu adam kötü bir adam olsaydıl Keşke onun bunun hatırını kırsaydıl Yok be böyle bir şey. Hatır kırmak yok. Gönül üzmek yok. Mazlım bir çocuk bu be, ben buna yanarım!»

«Sora, şuna da kaneet getirdim ki Selbey'li: Bu adam suçsuz. O konuştu geceleyin sessiz sessiz. Ben de yüzüne baktım arada dinlerken. En küçük bir şüphe edinemedim. Suçlu adam böyle konuşmaz. İşte Emin gözümüzün önündeydi. Hiç bir şey konuştu mu böyle adam. Halbuki o karının karnındaki çocuk Emin'in değildi. Ama o, bunu ortaya atmadı onur edip te.

Ölürüm temiz temiz, orospu kocası olarak yaşamam, dedi. Ama bununki öyle değil ki be arkadeş.»

«Evet evet benim de kaneetim bir düzene, bir desiseye kurban gitmekte bu adam!»

«O orada canını vermek için bekler Selbeyli.»

«Biz de burada kurudan kurudan konuşuruz Süleyman. Bir kuvvet olacak ki elinde, haksıza **dur** deyip hak yolunda direneceksin!»

«Bir gün o da olacak be Selbeyli. Sığır sürüsü değil bu gördüklerimiz. İnsandan umut kesilmez! Helbet bunlar da düşünür bir gün!»

Tembel dakikalar çekilmiş süklüm püklüm bir kenara, mânidar bir hareketlenme belirivermişti zamanda. Herkes konuşuyor, konuşuyor ama bir taraftan da kulağını kirişte tutuyordu. Başgardiyan Ömer'i yanına çağırmış, Ömer emri dinlememiş koğuşa kaçmış, Başgardiyan da onun arkasından bakıp gülmüştü. Gülmüştü ama, bu işin şakaya gelir bir tarafı olamazdı. İdam mahkûmu idi kaçan ve onu çağıran da koca bir mahpushanenin başgardiyanı idi.

Netekim aradan bir saat geçince bu işin şakaya alınır bir tarafı olmadığı anlaşıldı. Orta daire bahçe kapısı açıldı gene. Peşinde beş jandarma ile mahpushane karakol kumandanı Sıtkı çavuş geldi. Ve şimdi anlaşılıyordu ki bir şeyler vardı. Korkulu bir merak onu gözleyen bakışlarda. Tok adımlarla yürüdü Sıtkı çavuş. Yanında jandarmaları. Ömer'i ölüme götürecek manga bu muydu? Dehşet saçtılar ortalığa geçerken. Ve yürüyüp Ömer'in koğuşuna gittiler...

Tekmil mahkûm meraktaydı, ne oluyordu içerde? Bağıran çağıran yoktu. Ne işler çeviriyordu Ömer'le Sıtkı çavuş. Bu kötü bir haberciydi muhakkak. Jandar-

ma iyi haberle gelmezdi içeriye. Hep böyleydi bu.

Gardiyanın hükmünün yürümediği yerde jandarma dalıyordu içeriye. Jandarmanın hükmü kesindi. Ölü diri alır götürürdü adamı. Ve arayan soran olmazdı.

Çok kalmadı içerde Sıtkı çavuş. Jandarma hükmünü yürütmüş, idamlık Ömer'i de önüne katmıştı. Beraberce ağır ağır yürüyorlardı. Ömer belli etmek istemiyordu ama, yürürken elinde olmayarak sallanıyordu. Bir şeyler anlatıyordu eliyle işaretler yaparak ona Sıtkı Çavuş. Hiç kesmiyordu lâfın peşini. Bir de kimsenin duymaması için konuşurken dikkatliydi. Buna rağmen söylediklerinden bazıları duyuluyordu. Diyordu ki Ömer'e Sıtkı çavuş:

«Ömer Ömer, kulak ver lâfımal Sıtkı çavuş derler banal Orospu kasığından düşmedim benl Vallaha yokl Gözüm kör olsun öyle değil yahu! Şimdi gidince anlayacaksın Ömerl Öğreneceksinl Ne var sanki kendini evhama kaptıracak? Sana şerefim üzerine yemin ederim ki öyle değil yahul»

Sözlerile onu yatıştırmaya, şüpheden kurtarmaya çalışıyordu. Ömer de kulak vermiş onun konuşmalarına, başı önünde ve kendisini belirsiz bir havaya kaptırmış gidiyordu. Bir bakıma neler olup bittiğini seçecek durumda da değildi. Gidiyordu bakalım, hürriyetine değil de **cehennem** dediği koğuşuna bir daha geri gelecek miydi? Aniden üzerine dönüveren mahpushane idaresi onu şaşkına çevirmişti. Ve artık direnmedi. Boynunu eğdi. Sıtkı çavuşun yanında sessizce yürüdü. Beş de jandarma vardı peşinde. Saltanatlı bir gidişti bul

Evet gidecek. Direnmeden gidecek. Rezil olma-

dan, kan revan içinde kalmadan gidecek ve ondan ne istiyorlar öğrenecekti. Bu, şüphe içinde yaşamaktan daha bir iyi olacaktı. Madem ölüm de yoktu ucunda, madem Sıtkı çavuş gibi koca karakol kumandanı yemin ediyordu. Allahına dinine yemin ediyordu. O halde gidecekti...

Çok sürmedi bu gamlı yolculuk. Ömer, başgardiyan odasına getirilmişti. Başgardiyan tepeden tırnağa bir baktı ona. Sonra talimli hareketlerle bir sigara yaktı. Bir iki çekti derin derin, sonra kül tablasına bıraktı. Belli ki önemli bir işin halliyle meşguldü kafası. Sigarasından bir nefes daha çekti ve bekledi. Sonra karşısında duran ve ondan haberler bekleyen Ömer'e baktı. Ne varsa gene bu adamın dilinin altında vardı. Başgardiyan sitemli bir sesle sordu:

«Ne o? Affıumumi mi ilân oldu yoksa Ömer?» Ömer çıkıştaki mânayı pek kavrayamadı:

«Benim bir şeylerden haberim yok başefendi!» Başgardiyan manalı manalı süzdü:

«Ne bileyim? Bahçede çağırdık, gelmedin.» Ömer durumunu açıklamak gayretinde:

«Bir kastım yoktu başefendi. Bu günler fenayım biraz.»

Anlamazdan geldi başgardiyan:

«Ne var? Ne oluyor? Sen kendi halinde, efendi bir çocuktun.»

Ömer duygulandı. Çok bir babacan davranmıştı başgardiyan:

«Uykum kaçar oldu geceleri. Biyerlerde yatamaz oldum.»

Başgardiyan anlayışlı olmaya çalıştı:

«Ne yapalım Ömer? Sen kuruntu eder oldun kendine her şeyi?»

Ömer çaresizlik içinde olduğunu anlatmak istedi:

«Kolay değil başefendi! Ben canımla pazarlıktayım.»

Başgardiyan sigarasına asıldı ve düşündü:

«Emin'le beraber seni de asmaktan aciz miydi hükümet?»

Başgardiyan havayı biraz sertleştirdi:

«Peki böyle sağa sola saldırırsan eline ne geçecek?»

Ömer şaşırır gibi oldu:

«Ben sağa sola saldırmadım ki başefendi.»

Başgardiyan kurnazca güldü:

«Gece yarısından sonra kapıyı açtırmak istiyorsun?»

Hayretlerde kaldı Ömer'in yüzü. Demekki Halil çavuş:

«Onu ben bi kötülük için söylemedim. Hafakan bastı bi ara.»

Başgardiyan sesini yükseltti:

«Burası mahpushane ama Ömer. Köy kahvesi değil istediğin zaman çık gez. Nerede olduğunu bilmen lâzım.»

Ömer başını iki yana salladı. Acı acı güldü:

«Şöyle bir ferahlamak istediydim. Yazıklar olsun Halil çavuşl»

Başgardiyan önüne eğdi başını, düşündü biraz. Sonra masanın üstünde duran urganı gösterdi:

«Ona da peki. Peki ama, bu masanın üstünde duran nedir?»

Ömer masanın üstünde duran ipe baktı. Bir üşüme geçti sırtından:

«İp başefendi? Baya kalın bir ip.»

Başgardiyan tersleşti:

«Kimlere getirttin bunu? Ne yapmak istiyorsun?»

Ağır bir yükün altına giriyordu Ömer. Yüzü renk değiştirdi:

«Benim iple ne işim olur ki başefendi? Ne yapacak mışım ipi ben?»

Başgardiyan birden değişti, sert bir anlatım verdi yüzüne:

«Ya... Dışarıya haberi salarsın! İpi getirtip türlü düzenler kurup içeriye sokarsın! Çağırınca kaçarsın! Gece yarısından sonra koğuşun kapısını zorlarsın! Bütün bu yaptıkların yetmez. Sonra sual açarsın bize: Benim iple ne işim olur başefendi?»

«.....»

Ömer susmuştu. Hırsla titreyerek sordu başgardiyan:

«Sana soruyorum Ömer! Burası devletin mahpushanesi mi? Yoksa harman, veresiye kâat oynadığın **köy kahvesi mi?»**

«.....»

Ömer gene cevap vermedi. Başgardiyan köpürerek dışarıya seslendi:

«Çağırın bana şu Nedim'i!»

Ömer'in içyüzünü pek anlayamadığı işler oluyordu. Merak içinde bekledi. O ara bir gölge sessizliğinde sızmıştı biri içeriye. Ömer sol tarafına çevirmişti başını gölgeyi tanımak için, Nedim gelmişti. Terbiyelice masaya yanaştı adam. Şirkatten mahkûm, İstanbulluydu kendisi. Ellerini önünde saygıyla bağlamıştı.

Masanın üstünde duran ipe, bir de Ömer'e baktı Nedim. Sonra başgardiyana döndü. Soru sual sorulmadan, kıraat okur gibi düzenli bir anlatımla:

«Evet bu ipti başefendim!» dedi. «Ömer getirtti dışardan bunu. Birlikte kaçacaktık. Ben buraların yabancısıyım. O beni Ayancık ormanlarında saklayacaktı.»

Ömer yüzüne karşı yapılan bu pervasız suçlamaya cevap verme fırsatını bile bulamadan, Başgardiyan yerinden hışımla fırladı:

«Atın şunları münferidel» dedi. «Ben onlara mahpushane idaresiyle oynamanın ne olduğunu gösteririm! Kaçacaklarmış da, bok yiyeceklermiş!»

Dolu gibi birden bastırmıştı suçlamalar. Ömer ne olup bittiğini anlayamadan kendisini taş odalarda bulmuştu. Nedim'i onun önünden götürüp ayrı bir odaya kapatmışlardı. Sonra sıra ona gelmiş, ağır hücre kapısı üstüne gıcırtıyla kapanmıştı. «Yapmayın böyle boktan işler be!» demişti kilidi üstüne vuran gardiyan. Ömer karanlık taş odada yalnız kalınca, kafasına tahta bir tokmak yimiş gibi durdu. Kâbuslu bir gecenin sabahından beri olanları bir bir çözmeye çalıştı.

İlk defa aklına gelen şu oldu? O da acaba, Boyabat'lı tabakacı Emin gibi, ölüme götüren yolda sondan ilk adımı atmış mıydı? İşte en yalın mesele bul Bu ama, Ömer buna **evet** diyemezdi. Derse hayatı burada bitiyordu. Bir taraftan da halâ yaşıyordu ama! Yedi yıl bedavadan yatmış da olsa, onda bir alışkanlık doğmuştu. Bir türlü ceza yatma alışkanlığı idi bu. Haksızlık henüz canına el atmamıştı. Hürriyetinden etmişti onu sadece. Ömer de idam tehdidi altında, ipte sallanıp can verme korkusuyla cezaya alışmıştı.

Yani ne oluyordu böyle? Şöyle bir şeyler oluyor-

du: Ya adalet Ömer'in yakasını bırakmalıydı, o da geçip gitmeliydi köyüne. Ya da yanlış bir karara varıp onu asacaklarsa bu mahkeme uzamalıydı.

Peki ama, taş odalara da gelip kısıldığı bir gerçekti. Artık koğuşunda, arkadaşlarının yanında değildi. Tek başınaydı, kalın kapılar kapalıydı üstünde. Şimdi geldiği, kapandığı yer kokuyor. Dayanılmaz bir azaptır bu, evet burası ölüm kokuyordu. Şimdiki durumu nasıl yorumlamalı? Ortada bir ip meselesi vardı, ta dışardan getirilmiş. Kaçma meselesi vardı, ta Ayancık dağlarına uzatılmışl İpi götürüp günlerce koğuşlarda saklamışlar. Peki bu ne bu? Bunun üstünde hiç durmamalı mı?

Demek ki bu Nedim kârata belki de hakikaten kaçmak istedi! Ve bunun için de kale duvarlarından sarkmak üzere bir ip uydurdu. Aşıp gidecekti duvarları becerebilirse, besbelli. Sonra bir aksilik oldu anlaşılan İpini yakaladılar. E... Böyle bir şey karşısında da hoş geldin demezler ki adama. Yiyebildiğin kadar sopa vardır bu işte. Nedim de demek kestirdi bunu ve Ömer'in üstüne atma yaptı. Ömer idamlık olduğundan kaçması akla uygun düşer ve böylece de Nedim sopadan kurtulurdu.

Ömer buraya getirip bağladı meseleyi. Birden başdöndürücü bir hareket kazanan durumun en uygun çözüm şekli buydu. Başka bir şekil olamazdı. Nedim onu idamlık olduğu için kendini korumak gayesiyle böyle bir şeyde kullanmak istemişti.

Ne var ki Ömer, son karar kıldığı bu şekil üzerinde saplanıp kalamazdı. Aksi bir şık da ölüm tehlikesi olsa dahi saplanıp kalmazdı. Çünkü ona ilham veren tablo an be an değişiyordu. Bir saat bile yaşata-

madı kafasında bulduğu son çözüm şeklini, zira aradan bir o kadar zaman geçince taş odalar koridoruna gizlice sızan bir gardiyan Nedim'in kapısını gizlice açmış ve onu usulca atıp götürmüştü. Ömer kapısının dört köşe deliğinden Nedim'in yılan gibi süzülüp geçtiğini görünce, Boyabat'lı Emin gibi kendisine de bir tuzak kurulduğunu anlamıştı.

Nedim aradan tereyağından kıl çekilir gibi çıkarılınca mesele apaçık meydana çıkıyordu. Hayale kaptırmaya, türlü yollar düşünmeye, düğümler çözmeye artık lüzum yoktu. Ölüm arabasının geleceği kanlı yol görünmüştü.

Yürüdü Ömer. Sert adımlarla gidip gelmeye başladı taş odada. Onun kendini kaz gibi öldürtmemek üzerine bir sözü vardı. Bu sözü hem kendine, hem de arkadaşlarına vermişti. Yazık ki başgardiyanın kurduğu tuzak onun bu sözünü istediği gibi ve istediği yerde gerçekleştirmesine engel olmuştu. O dairede veya koğuşunda yapmak istiyordu bu işi. Ama karşı tarafın ölüm kararına gelmiş olduğunu gerçekten bilmesi lâzımdı.

Halbuki böyle onun tahmin ettiği gibi yürümemişti işler. Ömer, kendisi de sıranın Emin'den sonra kendisine geldiğine inanmamıştı. Daha doğrusu bu mevsim için inanmamıştı. Gardiyan çavuş dayı ile konuşması, İnebolu'lu Süleyman'la sabaha kadar dertleşmesi ister istemez onun üstünde bu yıl da idamı atlattığı inancını uyandırmıştı. O bu fikir temelsiz olsa bile cazip bulmuştu. İşte koğuşta ve daire bahçesinde mukavemete geçememesi bu yüzdendi. Yok yere idareyle kötü kişi olmak istemiyordu. Çünkü o yıllarca sakin yaşamıştı bu mahpushanede.

Amma... gene de iş işten geçmiş sayılmazdı. Bir koyun gibi boynunu ipe uzatmak, bir de kurt gibi savaşmak vardı. Bunlardan birini seçmek için henüz vakti vardı. Emin için koparttıkları gürültüden şimdi kendisi de faydalanıyordu. Onu taş odaya eline kelepçe takmadan atmışlardı. Bu iyiydi işte. Acaba o hangi yolu seçecekti kendine? Koyun gibi teslim olmak veya kurt gibi dalaşmak? Kurt gibi dalaşmakta kararlı olduğu belliydi. Yürüdü. Durdu. Karanlığa bakıp: «Namussuzlar!» dedi. Sanki ölüm mangası karşısındaydı. Sonra kelimeleri çakmak taşları gibi birbirine çakarak, kudurmuş bir sesle konuşmaya başladı:

«Namussuzlar! Düzenbazlar! Deyyuslar!»

Yürüdü üç adım sonra Ömer, gene durdu. Mağdur bir insan gibi değil de artık, yırtıcı hayvanlar gibi konuşuyordu:

«Elleri kanlı adamlar! Rüşfetçiler! Fıkara düşmanları! Siz de insansınız ha? Hay allah kahretsin topunuzu!» Tükürdü sonra Ömer. Orada bir takım gölgeler vardı.

Susuyordu karanlıktaki adamlar o konuşurken, Başlarını önlerine eğmişler susuyorlardı:

«Siz de insansınız ha!» diyerek kinle sürdürdü Ömer konuşmasını. «Ne duruyorsunuz öyleyse karşımda kârane kazığı gibi? Konuşsanıza! Ulan yemin ettim işte! Ben kendimi kaz gibi boğazlattırmam adamal Sizin de birinizi sakat etmeden kendimi öldürttürmem. Koyun eşşek kafalarınıza bunu! Gidin köylerde kendinize yeni kurbanlar arayın! Adalet bu mudur be? Böyle mi öğrettiler mektaplarda size?»

«Siz de insansınız ha! Susmayın öyle kara domuzlar gibi. Somurtup durmayın öyle. Ben soruma ce-

vap isterim. Burada işiniz bitti artık! Ben üç gün sora sehpadayım. Siz artık yeni işler bulun kendinize! Dirliği düzeni bozulan köylere gidin, orağı kalkan ağalar vardır köylerde. Gidin kuzuyu ağzına verip, kurtla kuzuyu sulf edin! Kanı akacak Kara Musa'lar vardır. Karısı dul kalırsa ölenlerin, dişli ve paralı adamlardan onlara kocalar buluverirsiniz! Becerebilenler için pezevenklik de bulunmaz bir zanaattır!»

«Siz de insansınız hal Böyle mi öğrettiler sizi? Bunun için mi verdi millet size kucaklar dolusu parayı? Ha söyleyin bakayım? Rüşfeti karakollarda bok gibi yiyip, uzanıp leş gibi yatacağınıza, kötü bir işlerin peşine düşseydiniz! Fıkarayı döğdünüz! Zengine destek oldunuz köylerde. Ağalar onun bunun karısına dolanırsa siz mi koruyuvereceksiniz bu fıkaranın namusunu? Issız derelerde fıkara karılarının uçkuruna dalan siz değil misiniz? Ha... söyleyin bakalım?»

Başları önlerinde öylece duruyorlardı karanlıktaki adamlar. Ömer suç işliyordu artık attığı her adımda. Jandarmayı suçluyor, idareyi suçluyor ve tekmil adlî mekanizmayı suçluyordu. Şu biraz evvel söylediklerinin hepsi suçtu. Ve hepsinin de kanunda made madde tartılmış cezaları vardı. Ömer bu suçlarından ötürü yeniden mahkemeye çekilebilir ve bütün bu söylediklerinden ötürü yeniden cezalar giyebilirdi.

Ne çare ki artık vakit çoktan geçmiş, Ömer'in cezası sepedi doldurmuştu. Bir adam iki defa asılamaz ve infaz gününü bekleyen adama yeniden ceza kesilemezdi. Onun için Ömer geniş geniş ve hiç perva etmeden konuşuyordu...

Biri bir adım ileriye geldi karanlıktaki adamlardan. Şöyle boyuna bosuna bakılırsa müddeiumumiye

benziyordu bu adam. Gürlemiyordu yalnız duruşmalardaki gibi. Baba nasihatı edenler gibi sesi kırıktı:

«Ömer oğlum!» dedi.

Ömer sarsıldı birden. Yıllardır şefkat ve merhamet bekliyordu. Oğlum! çağırışında sıcak bir mâna vardı! Ama kanun adamının ağzında korkunç bir tuzak olabilirdi şu söz. Ömer toparlandı:

«Adımın Ömer olduğu doğru! Ama 'Oğlum' sözünü geriye al. Ben senin oğlun değilim! Nerde görülmüş oğlunu eliyle asan baba?»

«Adet ve örf böyledir. Yaşlılar gençlere hep böyle seslenir.»

«Neyim kaldı? Daha ne istiyorsunuz benden?»

«Bize gönül koymamanı bu işte.»

«Kümesteki tavuğumu değil, canımı istiyorsunuz. Bunu da düşündünüz mü hiç?»

«Biz istemiyoruz. Dikkat et kanun istiyor senin canını!»

«Biz biz diye konuştun hep, siz kimsiniz öyleyse?»

«Kanun adamları.»

«Ne oldu bu şimdi, pek anlamadım?»

«Yani muhatabın kanun, bizler bir vesileyiz arada.»

«Gene mahkeme lâfları etmeye başladın! Çekil konuşmam!»

«Bir ölü var ama Ömer orta yerdel Uzanmış kan içinde yatıyor.»

«Ben iki ölü mü dedim?»

«Biz kanun adamı olarak ona sahip çıkmaya mecburuz.»

«Beni öldürünce o dirilecek mi?»

«Kanunun amir hükmü yerine gelecek.»

«Kanun kanun, hiç dilinizden düşmüyor bu. Nedir kanun dediğiniz?»

«Bak bunu sana anlatalım.»

«Canavar ini mi bu? Sıkışınca hep oraya sığınıyorsunuz?»

«İnsan cemiyeti de tıpkı bir saat gibidir Ömer.»

«Kanun da onun zenbereği mi yoksa?»

«Eh biraz öyle.»

«Neden bir türlü ayar tutmaz bu saat.»

«Tutar tutar ve zamanı gösterir.»

«Zamanı değil, zulmu gösterir. Ben ölüyorum. Artık kesin bu yalanı.»

«Senin için yanmakta şimdi. Biz bir şey diyemeyiz.»

«Asılacak adam benim. Ama kaatil değilim. Ne der kanun buna?»

«Biz sana acırız insan olarak. Ama bu dediğini münakaşa edemeyiz.»

«Hakkında verilen idam kararı katiyet kesbetti.»

«Ya... Müttöyüm beyl Demek böyle bu işler?»

«Anlamadım?»

«Ne var bunda anlamıyacak? Sen evinde rakını yudumlarken...»

«Evet...»

«Beni de candarma sopayla kendime iftiraya zorluyordu!»

«Anlamadım?»

«Demek ki böyle çalışıyor bu saat?»

«Rapor alsaydın. Şikâyete gelseydin?»

«Gardiyan viziteye çıkarmaz. Candarmanın döğdüğüne rapor verilmez.»

«Ona birşey diyemem. Ben bana yapılan şikâyete bakarım.»

«Git sor candarmalarına, hangi köyde güzel kadın var biliyorlar.»

«Bilirler, insandırlar, gözlerini bağlayamam.»

«Bir de tavuk etinin yahnisi güzel olur.»

«Döven süren öküzün ağzı bağlanmaz, demiş hasreti İsa.»

«Kaatil kime derler müttöyüm bey, bunu da hiç düşündün mü?»

«Bir insanı katledene kaatil derler.»

«Neden hep fıkaradan çıkar kaatiller, zenginler hiç öldürmez mi?»

«Daha bir bilgili görgülü olurlar, ekseriya öldürmezler.»

«Ne demek ekseriya? Zenginler hiç öldürmezler!»

«Benim de müşahedem bu.»

«Ama zenginler bir çok cinayetin yol göstericisidir.»

«Burasını bilmem.»

«Kara Musa'nın karısını alan da böyle işte!»

«Burasını bilmem.»

«Herif plânı kurdu, kendisi de bastı gitti uzaklara!»

«Burasını bilmem.»

«Mekân şahidi gösterdi. Paçayı kurtardı. Atı var, parası var.»

«Burasını bilmem.»

«İki çıplak bulmuştur bu işi yaptırmak için?»

«Tevatir delilden sayılmaz.»

«Kara Musa mezarda.»

«Allah rahmet eylesin.»

«Biz de buradayız ama!»

«E... kanun seni suçlu bulmuş!»

«Nasıl müttöyüm bey, siz beğeniyor musunuz bu yaptığınız işi?»

«Kanun adamı olarak evet.»

«Nasıl çekiyor bak, güçlü olan adaletin gözüne perdeyi?»

«Biz, bize arzedilen ve kanunca muteber olan delillere bakarız!»

«Öldürüyor, veya öldürtüyor, kendisi katiyyen meydanda yok.»

«Mahkemeler rivayetlerle uğraşmaz.»

«Alet ettiği her kimse onu da vermiyor ele.»

«Gaibin peşine düşmek bizim işimiz değil.»

«Çünkü o arada yakalanan bir mesele kendisini de ele verebilir!»

«Sen örümcek ağı gibi yeniden kuruyorsun meseleyi!»

«Beni sürüyor kurnazca bir plan düzüp ileriye!»

«Evhamın belli bir hududu yoktur.»

«Kara Musa'nın güzel karısını alıp yan geliyor!»

«Evet maktüllerin karıları da evlenebilir. Bir mani yok.»

«Biz de burada asılacağımız saatı bekleyelim!»

«Dört yüz ellinci maddenin...»

«Sus! Mahkeme lâfları konuşma burdal İçim yanıyor zaten!»

«Burasını zapta geçmem. Evet ölüme yaklaşıyorsun.»

«Ters ters konuşmal Boyunca kitap okumuşun. Ölüm bana yaklaşıyor.»

«Kanun insana acır, ne var ki cürmü affetmez

ekseriyal»

«Öyleyse yaşasın adaletl»

«Bunu adil kararımıza yerinde bir aksülamel olarak kaydediyorum.»

«Şunu da söylerim bak, yaşıyorum. Ölüm var mı bize bu işte?

«Kanun böyle söylüyor!»

«Ama pek kolay olmaz derim ben bu işlerl»

«Son saniyene kadar kanuna itaatı tavsiye ederim!»

«Sizi yorarım ben müttöyüm beyl»

«Sakin ol. Kanun hükmünü icra etsinl»

«Zulum makinasının tekerine taş korum benl»

«Burasını zapta geçmem. Adalet icrasında zulum ne demek?»

«Siz düşünün sonra bunun ne demek olduğunu?»

«Biz neler düşüneceğimizi kendimiz takdir ederiz.»

«Ben gelecekte de benim gibi fakir Ömer'leri bedavadan ölüme...»

«Evet?»

«Götürmeyesiniz diye size bir iyilikler düşünüyorum.»

«Kanuna karşı gelmeni tavsiye etmeml»

«Yok yok müttöyüm beyl Ahrete hasap koymam benl Sora unutulur.»

Cevap vermedi artık karanlıkta Ömer'e karşı konuşan adam. Konuştukça belli, onun acısı artacak. Kini eksilmeyecekti. Sustu. Ömer de sustu karşısından cevap gelmeyince. Karanlıktaki adamlar bakımından da bu konuşmaların hiç bir faydası olmamıştı. Onlar içlerindeki karanlık noktaların aydınlatılması için gel-

mişlerdi buraya. Ama isteklerine kavuşamamışlardı. Ömer ölüme bir adım kala bile katiyen kaatil olduğunu kabul etmiyor ve bir adlî hataya kurban gittiğini söylüyordu dilinin döndüğü kadar...

Sonra uzun bir sessizlik oldu taş odalar koridorunda. Ömer'in tabakadan biraz büyük kapı deliğinden duyulan sesi kesilmişti. Çekildi gitti koridorun bir köşesine sinip Ömer'i dinleyen gardiyan da. Anlayamadığı bir şey olmuştu adamın yalnız. Tuhaftır, Ömer iki sesi birden konuşmuştu. Biri dinlese durumu bilmeyen, içerde iki kişi var zannedecekti.

Bu neden böyle oluyordu acaba? Son saatlarında mı çözülüyordu insanın dili yoksa? Ne kadar da güzel konuşmuştu Ömer! Belki mahkemede böyle konuşabilseydi, dâvayı bile kazanır, kelleyi ipten kurtarabilirdi. Son anında çözülüyordu insanın dili besbelli ve o da bir işe yaramıyordu.

Bir süre hiç ses gelmedi taş odadan. Ömer kıvrılıp bir köşeye yattı mıydı acaba? Yoksa oturup düşünüyor muydu karanlıkta kara kara? Yoksa sessiz sessiz ağlıyor muydu ar edip? Başını ellerinin arasına mı almıştı? Yoksa oturup taş duvara mı vermişti sırtını? Düşünürdü belki de derin derin. Yeni yeni şeyler gelirdi böylece aklına. Ama düşünüp de ne olacaktı? Neye yarardı oturup fikirler kurması? Kimse onun fikirlerini beş paraya almazdı.

Topuk sesleri geldi taş odadan aralık aralık. Ömer ayaktaydı, Ömer yürüyordu demek! Tek tek duyuluyordu taban sesleri. «Ölüm ölümü» diye yankılanıyordu kirli karanlıkta. Ömer yürüyordu demek! Epeyce sürdü bu gidip gelmeler. Sonra durdu bu ölüm yürüyüşü. Yeniden sessizlik hakim oldu bir felâket ha-

beri bekleyen zalim havaya...

Taş odaya kapandığının üçüncü gecesi. Ömer kulağı kirişte geziyor. Sonra da durup dinliyordu. Her şey onun kestirdiği gibi, fakat istemediği şekilde oluyordu. Sırası sırasına, ama istemediği şekilde. Dakikalar tembellikten sıyrılıp koşar adıma geçmişti. Saatlar başdöndürücü bir hız almıştı karanlıkta. Ölüm davetini yapacak ağız dehşet talimleri yapmakta idi.

İşte ayak sesleri! Kanlı bir haber getiren ayak sesleri! Önce az. Sonra biraz fazla. Daha sonra iyice çoğalıyorlar. Gidip gelmeler oluyor şöyle bir çabuk tarafından. Bir şeyler var muhakkak, bu dehşet saçan kıpırtılar artık duramaz...

Bir el kurcalıyor kilidi! Kilitten bir ses çıkıyor. Hiç bir ses canavarların uluması da dahil, bu kadar korkunç olamaz. Sonra ağır ağır, gıcırdayarak açılıyor gün görmüş hücre kapısı. Sonra elinde fenerile mahpushane jandarma karakol kumandanı Sıtkı çavuş ve arkasında jandarmaları öylece duruyorlar. Evet Sıtkı çavuşun elinde fener, kurban arıyor zalim ışığı. Titreyen ışıkta jandarma yüzleri manasız ve durgun, görünüp kayboluyorlar

İçerde Ömer bir yay gibi gerili. Fenerle kamaşan gözleri par par yanmakta ve infaz haberini getiren düşmanlarını tanımaya çalışmaktadır. Dışarda bir rüzgâr var ki keskin ağulu. Taştan taş koparmakta, iç ürperten uğultusu taş odalar koridoruna dolmaktadır.

Sıtkı çavuş Ömer'e belli etmediği bir telâşın içindeydi. Çabuk bitirmek istiyor her neyse işini. Ortalığı telâşa vermek istemediği her halinden anlaşılıyor. Ağırdan, babacan bir girişle sesleniyor Ömer'e ve hatır sorarak başlamayı uygun buluyor:

«Ömer! Nasılsın aslanım?»

«Sağol! Deyyuslara duacıyım Sıtkı çavuşl»

«Yazık! Yazıklar olsun bel Biz senin iyiliğin için uğraşalım. Sen sonra kalk söv bize?»

«Mektep çocuğu mu sandın yoksam bizi? Ne gelişi bu gece yarısı. Can almaya gelen hatır sormazl»

«Güzellikle çık Ömerl»

«Beş kişisiniz, gelin götürün.»

«Çık Ömer, kaçacağın yerde keşif yapacağız.»

«Candarmayı şeytan çarpmaz ya, ikinci yalan dadsız olurl»

«Ömer zorluğa koşma bizi, fena olur sonunl»

«Hadülen tavuk hırsızı, beni bırak kendini düşün!»

Jandarmaların biraz korkuyla seyrettikleri kara perdede Ömer canlandı. Anide bir şey savurdu Sıtkı çavuşa. Bu iri bir taş parçasıydı. Şangırtıyla kırıldı alaca bir aydınlık yapan fener. Sıtkı çavuş şaşırdı. Ne olduğunu anlayamadan bir darbe de göysüne geldi. Öyle anlaşılıyordu ki Ömer, bu işi acele tarafından bitirivermek isteyenlerle aynı fikirde değildi. Ve bu hareketiyle belki de adlî hata'ya karşı direnişin en güzel örneğini veriyordu. Karanlıkta bir şeyler oluyordu. Ömer'in bu beklenmedik çıkışı deli bir şaşkınlık içinde koymuştu jandarmaları. Birinci darbede Ömer, Sıtkı çavuşun av arayan fenerini parçalamış, ikinci darbede ise göysünü davul gibi gümbürdetmişti.

Hiç beklemedikleri anda ve birdenbire Ömer'in hücuma geçmesi jandarmaları hakikaten şaşkına döndürmüştü. Sıtkı çavuş darbeyi yiyince birden kendini toparlayamadı. «Namussuzl» diyebildi yalnız. Ve kapıdan çekildiler.

Öyle anlaşılıyordu ki iş bu kadarla bitmeyecekti ve bitemezdi. Daha başka çatışmalara da gebeydi bu kanlı oyun. Taraflar da sürdürülecek tempoda anlamış değillerdi. Onlar en kısa yoldan işlerini bitirmek gayretindeydiler. Ömer: «Olmaz!» diyordu. İnfazın biraz gecikmesi belki de görmezden gelinebilirdi. Ama, adaletin cakasına gölge düşmüş olmaz mıydı böyle davranılırsa?

Evet bir de bu vardı: Adaletin azameti ve bu azamete saygısızlık. Bir tarafın düşüncesi bu. Ve o taraf böyle düşünmekte haklıydı da kendi bakımından. Böyle düşünmeye mecburdu. Böyle düşündüğü için devletten para alıyordu. Kara Musa ölmemiş miydi? Ölmüştü. Gaipten mi geldi bu adamı öldüren kurşun? Hayır. Demek onu bir öldüren vardı. Ama bu öldüren her kimse biraz karanlıkta kalıyordu. Şöyle bir göz gezdirilince bu işi kim yapabilir diye, gözler ister istemez Ömer'e takılıyordu.

Ömer gerçekten kaatil miydi? Yoksa Ömer masumdu da, Ömer'in arkasında bir saklanan mı vardı. Ömer'in sehpaya davet edildiği anda bile sürdürmeye çalıştığı kavga buydu. Ve bu kavga devam etmeliydi. Çünkü bu kavga biterse Ömer de bitiyor, yok oluyordu. Ömer bitmeye, yok olmaya razı değildi. Peki, madem haksız sehpaya gittiği kanaatındaydı o halde daha başka bir yol tutamaz mıydı?

Meselâ: «Beni asacaksınız. Bunu anladım. Ama ne olur beş dakikalık bir zaman bağışlayın bana. Ben durumumu bir daha anlatayım. Göreceksiniz ki, siz de bir cinayet işlemek üzeresiniz!» diyemez miydi? «Siz beylik ağacın gölgesine oturmuşsunuz. Yazmakla, çizmekle bütün işleriniz. Köyleri bilmiyor, bizim dert-

lerimizden anlamıyorsunuz!» diyemez miydi? «Siz koskoca adalet makinesini yedi sene çalıştırıp benim doğru dürüst kim olduğumu meydana şüpheye yer vermeden koyamazken, topu topu hayatında iki buçuk sene candarmalık yapan adamlar benim kim olduğumu ve suçlu olup olmadığımı nereden ve nasıl bilsinler?» diyemez miydi?

Ve gene meselâ: «Efendiler bir kere olsun içten ve yürekten konuşun. Siz beni ve benim gibileri insandan saydınız mı? Hakikaten saydınız mı? Benim de zavallı bir anam olabileceğini ve benim için gözyaşları dökebileceğini benim de tuzaklara düşebileceğimi düşündünüz mü? Son dakikamda bile bunu öğrensem dünyalar benim olurdu: Siz hiç efendiler benim de bir an için bile olsa insan olduğumu düşündünüz mü? Ve beni insandan sayıyor musunuz? Yoksa ben sizin geçiminiz için bir yemlik miyim?» diyemez miydi?

Diyemezdi ve böyle bir şeyler diyebilse bile sözlerinin kaleme alınacağı inancında değildi. Hele şu son saatlarını yaşadığı anda. Onun için hiç bir şeyden perva etmeyerek saldırıyordu. Kanun adamına falan değil, düşmana saldırır gibi saldırıyordu. Düşmanın kuvveti ne kadar çok ve ne kadar kahredici olursa olsun, onunla boy ölçüşmek istiyordu bu kanlı geçitte. Dinleyenleri tir tir titreten naralar atıyor, çığlık çığlık haykırıyordu. Çakmak taşı gibi keskindi artık ağzında kelimeler. Kulak verenlerin kulaklarını yırtıyordu:

«Gidi namussuzlar gidil» Diyordu. «Köy çocuğunu buldunuz ya! Atın bakalım yalanları! Kaçacağım yerde keşif yapacakmış Sıtkı çavuş! Ne korkuyorsun ulan? Üstündeki esvaptan utan! Can almaya geldim

ben, desenel işte ben canımı veriyorum! Ama can alacağım canımın yerine! Nasıl işinize geliyor mu? İşte cepanemi yığdım! Ellerim kan içinde, gelin! Yılanlar dolsun yataklarınıza gelin! Yakayım, cehenneme döndüreyim canlarınızı, gelin!» Susuyor biraz ve sonra yeniden başlıyordu: «Namussuzlar! Alçaklar! Karı pezevenkleri! Deyyuslar!» diyordu en yırtıcı sesiyle ve bir perde inerek soruyordu: «Adalet buydu ha?»

Bir alev makinasıyla tarıyordu sanki ortalığı Ömer. Kanundan aldığı yetkilerle donanmış beylik günahkârların ölüm arabası bir yerde durmuştu. Kapı altına birikmişti infaz heyeti. Kuş bakışı yirmi kişi vardılar. Devletin tekmil gücü arkalarındaydı. İdamlık Ömer bir kişiydi onlara karşı. Ama geçici bir zaman için bile olsa onları durdurmuştu.

Yaygın bir şaşkınlık vardı ortalıkta, kimse ne yapacağını bilemiyordu o anda. Ömer kanlı direnişile hesapları alt üst ediyor infazı geciktiriyor, geçici bile olsa onu işlemez hale getiriyordu. Evet, onun ciğerlerini parçalarcasına bağırması, resmi kararlı ölüme boyun eğmemesi, hakimin hükkâmın dışında en basit bilgilerle yüklü insanları bile derin derin düşündürüyordu.

Evet, günü gelince, gene bu taş odalardan ölüme götürülen Boyabat'lı Emin hiç de böyle davranmamıştı. Kapı açılınca bir koyun gibi sakin, daha doğrusu koç gibi yürümüştü. Ama, oyun bozanlık edip: «Beni nereye götürüyorsunuz? Böyle şey olur muymuş?» dememişti.

Ya Ayancık'lı Ömer? İşte ona gelince işler temelinden değişivermişti. Onu değil kolundan tutup taş odadan çıkarmak, daha semtine yanaşırken hiç umul-

mayan bir hücumla karşılaşılmıştı. Ve o anda anlaşılmıştı ki Ömer bambaşka bir adamdı. Daha kapısı açılır açılmaz kurt gibi ulumaya başlamış ve infazla ilgili bir sürü insanı tir tir titretmişti. Bu neden böyle oluyordu acaba? Ve bu iki idam mahkûmu arasında, uçurum kelimesiyle açıklanabilecek bu muazzam fark neydi?

Bunu anlayabilmek için uzun uzun düşünmeye veyahut ceza hukuku alimi olmaya lüzum yoktu. Neden? Çünkü Boyabat'lı Emin'in önüne adalet cürmünü ateşten bir tabak gibi koymuştu. Emin kendisinin de çok iyi bildiği, kendi haksızlığı önünde boynunu eğmişti. İşte o infaz günü göze çarpan teslimiyet ve kanuna itaat buradan geliyordu. Yoksa iki idamlık tipinin yapılarında var olan sertlik ve yumuşaklıktan değil.

Ömer'e gelince tabii ki aynı metot uygulanamazdı. Neden? O bir adlî hata kurbanı olduğunu iddia ediyordu. Onun bu iddiasının aksini söylemek zor bir işti Zordu: Zira Ömer böyle kurcalama karşısında hemen dikleşiyor ve: «Ben kimsenin güzel hatırı için boynumu satıra uzatamam,» diyordu. «Madem ben idam mahkûmu olmaya müstahak bir adamdım da neden bugüne kadar çekip asmadı adalet beni? Neden yedi senedir süründürdü durdu? Beni yedi sene süründürdüyse, demek ki o da işin içinden çıkamadı. Gerçek kaatilin kim olduğunu meydana koyamadı. E... şimdi bu işi kıvıramadı diye beceriksizliğinin acısını bende mi çıkaracak?» diyordu.

Ama ama, şu da vardı ki, adalet sonunda nasılsa bir karara varmış ve Ömer'in hakkındaki idam hükmünü kesinleştirerek bu yılan hikâyesine bir son vermiş-

ti. Bu ara acaba gerçek kaatili de bulmuş muydu? Asılacak adam gerçekten bu işe müstahak mıydı? Pek bilinmiyor, işin burasında kocaman bir soru işareti yatıp kalıyordu. Bir insan hakkında gerile gerile idam hükmünü yapıştıran ve kendisi de bir insan yapısı kuruluş olan adalet de acizdi demek ki bir yerde.

O Boyabat'lı Emin'in önüne, Emin'in içten davranışlarını da, hatta kendi aleyhine içten davranışlarını da kullanarak cürmünü koymuştu ve boynunu eğdirmişti. Ama Ömer'e gelince işler değişmişti. Adalet onun karşısına Ömer'in de kabul ettiği cürmünü değil jandarmasını dikmişti. Yani «ben âdil» im dememiş, «kuvvetliyiml» demek istemişti. İşte infaza gelenleri bile tir tir titreten ve vicdanî hesaplaşmaya sokan bu karışık havaydı.

Korkunç gözlerinden ateşler saçarak kara bir silindir gibi üstüne gelen ölüm arabasını, müthiş bir karşı hücumla durdurmuştu Ömer. Ve dehşet içinde olduğu yere çakılmıştı ölüm mangası. Bu düzenli bir birlik karşısında becerikli bir çete atağıydı. Sıtkı çavuş, sağ eli kanlar içinde, nefes nefese anlatıyordu:

«Şuna bakın hele! Böylesini de hiç görmedim, herif üç gün hiç durmamış köstebek gibi hücrenin olan taşını sökmüş yığmış, bu adam oradan kolaylıkla çıkmaz müddeiumumi bey,» diyordu.

Müdeiumumi kızdı Sıtkı çavuşun böyle ballandıra ballandıra anlatmasına:

«Haydi o cahil, içinde olduğu durumun zaruretini kavrayamıyor. Sana da kanunu biz mi öğretelim çavuş? Bu herif tezelden oradan çıkarılmalı ve infaz geciktirilmemeliI»

Sıtkı çavuş iki cami arasında kalmış ve hangi

peygamberin ümmeti olacağını şaşırmıştı. Şimdiki hal içerdeki adam ağır basıyordu. Sıtkı çavuş boynunu büktü, sordu:

«Nasıl ama müddeiumumi bey? Herif taşları yığmış önüne, en küçük kıpırtıya saldırıyor! Duymadınız mı haykırışını?»

Müddeiumumi «kes!» der gibi elini salladı:

«Nasıl ne demek? Onu jandarma olurken düşünseydin. Vazife icrasında mazeret var mı? Özür beyan etmek olur mu?»

Sıtkı çavuş çaresiz eğdi boynunu. Ve yürüdü. Müddeiumumi ağır basmıştı. O her şeyine lâf söylenmesine razı olur da, jandarmalığına iş dayandı mı işte bunu katiyyen hazmedemezdi. Jandarmalığı sözkonusu olursa yürekten yaralanırdı. Neden? O daima işini severek yapmıştı da ondan.

16 sene olmuştu dile kolay. 16 sene olmuştu bu mesleğe atılalı. Nice köylerde adını besmeleyle ağıza aldırmıştı. Bir zamanlar köy kahvelerinin başlıca konusu oydu. İsmet Paşa'nın adını bir, Sıtkı çavuşunkini bin kere anmıştır köylü. Vallaha en azılı kaatil zanlılarını meşe odunuyla döğmüş: «Allah bir hakkı için!» herifler «Toprak budur!» deyip üç ay yere basamamışlardı. Eh böyle olunca tabii müddeiumumi beyin kendisini horlamasına kızdı. Ve o ateşle taş odalar koridoruna bir daha daldı. Usulca yanaştı Ömer'in kapısına. Bir taşla beyni tuzla buz olabilirdi. Onun için durumu kolluyordu. Gene yumuşak tarafından seslendi Ömer'e:

«Ömer aslanım cahillik etme! Kanundan kaçılmazl Kanun herşeyleri yakar yıkar gene yürütür hükmünü!»

Ömer zaman kazanmış, muzaffer. Düşünmüş. Ama gene de yumuşamamıştı:

«Yüzüne tükürüyorum Sıtkı çavuş. Söğüyorum utanmıyorsun! Yaklaşma dedik sana! Vasiyet mi verdin yoksa çocuklarına? Yaklaşma, yakarım canını!»

Ömer sözünü ıspatlamış, bir taş daha fırlatmıştı. Sıtkı çavuş yan vermişti bu sefer, kafasını kayadan korumuştu. Taş karşı duvara çarptı ve düştü yere. Sıtkı çavuş denemesine devam etti:

«Ömer kötüye varır bunun sonu!» dedi. «Kulak ver sözüme güzellikle çık! Kendini rezil etme!»

Ömer haykırarak verdi cevabını. Gene ürperdi kulak verenler.

«Beni asacaklar Sıtkı çavuşl İnandım buna! Çoktan inandım. Ama benden evvel biri ölecek!»

Bu iş güzellikle bitmeliydi. Sıtkı çavuş:

«Hükümetin adamı bitmez Ömer!» dedi. «Boşuna çabalama!»

Ömer uslanmıyor, yola gelmiyor, ipe yanaşmıyordu:

«Git be Sıtkı çavuş, git be! Parçalanacak beynin dedik sana! Git be Sıtkı çavuş, git be! Sen namussuzun birisin!»

İyi kapılardan bir daha yokladı Sıtkı çavuş:

«Erkek adam söğmez Ömer, bak ben sana aslanım diyorum.»

«Kanıma ekmek doğradın be Sıtkı çavuş. Kurşun yağmuruna açacaktım ben göysümü. Ama ipte sallamayacaktım. Beni sen kandırdın. Buralara sokturdun Sıtkı çavuş? Ben boşuna söğmem adama!»

Sıtkı çavuş sertleşmeye başladı. Kızıyordu belli ki artık:

«Çık ulan namussuzl» diye bağırdı bu sefer. «Senin gibi necelerine ayaklarımı öptürdüm ben! Kafamı kızdırma benim! Kötülük olmasın dedik şu saattal»

Ömer kudurdu. Taşlar konuştu gene. Göysüne çarpan yeni bir darbeyle sarsıldı. Soluğu gene kapı altında aldı Sıtkı çavuş. Ömer haykırıyordu:

«Benim canımı alacak deyyuslardan biri ölecek! Karar verdim işte ben de, biri ölecek! Madem karar verilince bedavadan adamı asmak var? Ben de karar verdim, biri ölecek!»

Cankurtaran oparlörü tüyler ürperterek çalışıyordu Ömer'in. Çın çın ötüyordu taş odalar koridoru. Dışarda ölüm mangası kanunî kurbanı bekliyordu. Arada müddeiumumiye yüzlü görünmek için gardiyanlardan da şansını deneyen oldu. Ömer'in hücre kapısına kadar gidip geri döndüler. Sanki yedi başlı gözleri ateş saçan bir dev vardı içerde. Ömer her ayak sesine bir taş atıyordu: «Ulan yaklaşmayın namussuzlarl Deyyuslara harp ilân ettim işte ben! Gelmeyin beyninizi dağıtırım!» diyordu.

Beri tarafta müddeiumumi ter ter tepiniyor, zaman geçiyor, infaz gecikiyordu. Gürültü bütün mahpushaneyi sarmıştı bir taraftan da. Tekmil mahkûm abanmış pencerelere, kapı altına toplanan can alacak heyeti gözlüyordu. Kıyım kıyımdı yürekleri. Hepsi haksız bir iş yapıldığı inancındalar şimdi. Ama el uzatıp dur diyemezler ölüm arabasına. Bir ses yükseldi aralarından. Bu seste tekmil mahkûmun çırpınan yüreği vardı. Bu ses acılı gözyaşlarıyla yankılandı. Bu ses can teriyle sırılsıklam beyaz bir mendil gibi dalgalandı karanlıklarda. Tekmil mahkûm bir seste birlik olmuştu ve garip dua havası içinde yalvarıyordu:

«Allahım kimselerini başına verme allahım! Allahım zor böyle zalım bir gecede ölüme gitmesil Allahım bu hökümat gatterl Allahım bütün meleklerine habar verl Hızır aleyhisselâmı imdada gönder; Can tenden kopma üzredir, bakl Kurtar allahım sen kurtar fakır Ömer'i. Bize: Ben bi gayri hakkına yidim bu cezayıl dedi Ömer. Biz buna inanıyoruzl Senin birliğine inanıyoruz! Kurtar allahım, kurtar fakır Ömer'i.»

Uzun meslek hayatının en rezil işine çatmıştı müdeiumumi. Devlet otoritesi zebûn görünen bir adamın önünde rezil oluyordu. İnfaz daha fazla gecikemezdi. Bir şeyler yapmak lâzımdı. Gün ışığınca halka boş bir sehpa göstermek hoş bir şey olmazdı. Ayrıca infazın zamanında yapılamaması kanuna olan saygıyı da zedelerdi.

Bir de kendi deneyecekti Ömer'i çıkarmayı. Belki onun çağırısına uyardı Ömer! Yanında bir kaç karartıyla kapıya yanaştı. Işık gerideydi, hedef göstermemek için karartıda gidiyorlardı. Uzun boyundan tanıdı müddeiumumiyi Ömer... Adalet kara kaplı kitaplardan çıkmış. Süzülüp yüce kürsülerden inmiş. Gıcırdayarak açılan kocaman kapılardan geçmiş. Gelmiş dikilmiş kapkara karşısına Ömer'den en aziz şeyini, canını istiyordu. Ömer:

«Müttöyüm bey!» dedi. Sesi daha bir ölçülü ve saygılıydı: «Müttöyüm bey seni üzdüm değil mi gece yarısı? Bağışla fakır Ömer'e bu saygısızlığıl Sen benim çok aleyhime gittin müttöyüm bey! Haksız verdirdin bana bu cezayı! Ama sen böyüksünl Sana karşı gelmek istememl Sana elim kalkmaz bak! Kötü yola koşma benil Git! Gitmezsen beynini dağıtırıml»

Müddeiumumi de eli boş dönünce, ateşli konuş-

malar başladı kapı altında. Bir kaynaşmadır gidiyor, herkes yeni bir fikir beyan ediyordu kendine göre. Ama kimse, canlı, yarasız beresiz Ömer'in nasıl dışarı çıkarılabileceğini söyleyemiyordu. Bu arada genç bir hâkim acı sözler söyledi jandarma kumandanına:

«Kumandan beyl» dedi. «Size olan hörmetimizden şüphe etmeyiniz. Ama şunu da açıkça söylemeye mecburuz: Jandarma asker değil midir? Ne demekmiş adam çıkmıyor demek. Adam taş atıyor demek? Jandarma böyle bir engel görünce geriler mi? Bunlar kumanda verilince düşmanla da böyle mi savaşacaklar? Size bunları hatırlatmak bizim vazifemiz değil ama, burada garip bir vaziyet var?»

Bir an duraladı kumandan genç hakim sözünü bitirince. Sonra şöyle anlattı durumlarını:

«Doğru» dedi. «Biz adamı canlı ve yaralamadan dışarı almak zorundayız. Öldürmek ve yaralamak olsa, mesele yok. Herhalde: «Adaleti icra ediyoruz!» diye külçe haline getirilmiş bir adamı sehpaya asamayız. Zorluk buradan çıkıyor işte, görüyorsunuz?»

Kumandanın sözleri yabana atılamazdı. Görünen durum buydu. Ve bu iş zannedildiği kadar kolay değildi. Çünkü Ömer çok güzel mevzilenebileceği bir yerdeydi. Sağdan, soldan, arkadan ona yanaşılamazdı.

Kalıyordu taş odanın kapısıl Orasını da Ömer elindeki cepaneyle pekâlâ koruyordu. Bunun dışında Ömer'in bir de acı çığlıklar atarak haksız bir ölüme gittiğini ilân etmesi vardı. Bu da yabana atılır bir şey değildi. Kısa bir zaman için bile olsa, ölüm mangası önünde Ömer'e bir üstünlük sağlıyordu.

O sağır ve icraat bekleyen hava içinde kumandan Sıtkı çavuş'a döndü. Bir an bakıştılar. Ve evet, bu

çıkılmazdan buradakileri ancak kumandan kurtarabilirdi. Ama nasıl? Kumandan Sıtkı çavuşa sadece «Haydi marşl» dedi. Sıtkı çavuş hızla harekete geldi. Jandarmalarını alarak taş odalar koridoruna daldı. Ömer'in kapısına varmadan onlarla usul usul bir şeyler konuştu. Hepsi ayaklarından postallarını çıkardılar ve ayak uçlarına basarak yürüdüler. Fener yoktu bu sefer ellerinde. Her şey karanlıkta olacaktı. Dost düşman belli değil karanlıkta. Ama mutlaka böyle olacaktı.

Ayak uçlarına basarak yürüdü ölüm mangası. Işık yoktu, ışık göstermek iyi sonuç vermemişti. Ve güneş doğmadan her şey olup bitmeliydi. Sıtkı çavuş Ömer'in kapısından içeri hiç ses çıkarmadan hızla daldı. Ve karanlıkta aradı avını. Ömer anladı bu hileyi ve elindeki taşı Sıtkı çavuşun kafasına vurdu. Kapıştılar. Sıtkı çavuş hızlı bir dalış yaptı ve Ömer'i belinden kavradı. Artık eğilip taş alamazdı yerden Ömer. Jandarmalar da yardıma koştular çavuşlarına. Ve vahşi bir boğuşma başladı. Dost düşman belli değildi. Dışarda heyecan dorukta, içerden haber bekliyorlardı.

Bir ara Ömer sıyrılır gibi oldu ellerinden, fakat Sıtkı çavuş meydan vermedi. Sonra Sıtkı çavuşun başarıyı müjdeleyen sesi duyuldu: «Tamam mı Ömer?» Ömer nefes nefese cevapladı: «Namussuzsun Sıtkı çavuşl» Ve Ömer'i sürükleyerek koridora çıkardılar. Canavar kuzu olmuş, şimdi avuçlarının içindeydi. Ama, allah var vurmadılar. Bu belki de ona acıdıklarındandı. Nasıl olsa asacaklardı. Ayrı bir eziyete ne lüzum vardı. Bir taraftan da yüzünde yara bere olmadan asılmaya çıkması lâzımdı. Küçük hesaplara girip adaleti gülünç etmeye kimsenin hakkı yoktu.

Yoksa kasığına basarlar tekmeyi ve onu eski bir

çuval gibi yırtarlardı. Ama böyle yapmamışlardı işte. Asılacak adam hakkındaki kanun hükümlerine sadık kalmışlardı. Ömer de bilmeyerek yaptığı bu çıkışta, karşısındakilerin bağlı oldukları kayıtlardan faydalanmıştı. Yani jandarmalar kıyasıya vurmamışlar ve onu yarasız beresiz ele geçirmeye çalışmışlardı.

Sıtkı çavuşun son taktiği tutmuş ve başından aldığı bir yara ile Ömer'i ele geçirmişti. Karanlıkta korkunç bir boğuşma olmuştu yalnız. Ömer el yordamile ele geçmiş ve beş kişinin yüklenmesine uzun zaman dayanamamıştı. Kollarından tutarak yürüttüler koridorda. Kapı altına gelince bir daha silkindi. Demir parmaklığa kapandı. İçerde şimdi hayat ve arkadaşları, dışarda ise ölüm vardı. Sarıldı demirlere ve bağırdı var gücüyle:

«Arkadeşler!» dedi. Sesi yorgundu artık! «Benim kahırlı günler gören arkadeşlerim! İşte beni asıyorlar şimdil Hakkınızı helâl edin! Ben bigayri hakkına gidiyorum arkadeşler! Hakkınızı helâl edinl»

Kaynaştı o anda pencereler. Kederle yüklü kalın bir ses cevap verdi Ömer'e:

«Helâl olsun Ömer! Hakkımız helâl olsun! Sen eyi bir arkadeştin Ömer, biz bunu unutmayız! Sabır versin allah garip anana! Kanına girenler utansın Ömer! Allah onlara onulmaz belâlar versin!»

Çektiler aldılar demirlerden Ömer'i. Kinli bakışlar üzerindeydi. Canı için savaşan bu adamı takdir edenler de vardı. Müddeiumumi halâ kızgındı ama. Belki de vazife icabı. O infazdan sorumlu idi. Bütün davranışlarını bu çerçeve içinde kıymetlendirmek lâzım. Kısadan kesmek istiyordu artık her şeyi:

«Abdest filân aldırmayın artık şu pisel» dedi.

«Takın ellerine kelepçeyi! Beyaz gömleği giydirin!»

Fırıl fırıl döndü gardiyanlar. Adalet arabası bütün ağırlığıyla kendisini göstermiş ve yeniden yürümeye başlamıştı ve her şey, her şey kısa zamanda bitirildi. Sehpanın kurulduğu meydan mahpushaneye yakındı. Oraya kadar sessiz gidildi. İki küçük köpek yavrusu annelerinin peşinden koşuyorlardı. Onlar sütlerini çekecekler memeciklerinden serpilip gelişecekler, ama Ömer biraz sonra iplerde asılıp ölecekti. Belki dünyada en son aklına düşen şey çaresiz ve ihtiyar anacığıydı. Kara haber gider muhakkak. Ne var ki Ömer hiç bir şey bilmeyecekti.

Kaldırımlarda uyanmadan şehir.
Karanlık ağır ağır çekilirken yapraklardan
Bir atlı gelmez dört nala uzaklardan
Çekip de kılıcını savurarak havada, kesmez ipi.
Bu otuz altı kısımlık renkli bir filim değildir...

Elleri arkadan bağlı. Boyun bükerek. Sandalyeye sessiz çıktı Ömer. Onu o halinde gören gözler yaşlı değil ama düşünceliydi. İnceden inceye düşünmemekti en iyisi. Eğer bu işte bir vicdan sorumluluğu varsa herkes bunun kendi dışında birisinden sorulması inancındaydı.

Sordular son dileğini? Bir diyeceği yokmuş. Taktılar ilmiği boynuna, üç kere sallandı döndü Ömer. İlmik iyi otursun diye müddeiumumilik posta gardiyanı Hüseyin efendi ayağından çekti. Sonra doktor nabzına baktı, durmuş. Şu heyeti saatlarca oyalayan adam ipte bembeyaz. Hakkındaki hüküm göysünde asılı. Kendisi sehpada. Şehrin uyanmasını bekliyordu. İnsanlar uyanacaklar. Merak edip idamın yapıldığı meydana gele-

cekler. İpte sallanan Ömer'i görecekler. Yedi satırlık idam hükmü hülâsasından, yedi sene devam eden dâva hakkında neticeler çıkaracaklar. Kimin haklı, kimin haksız olduğunu anlayacaklar. Korkacaklar. Bu ve benzeri suçları yapmayacaklardı...

Ertesi gün Sıtkı çavuşun başındaki sargıyı görenler meraklandılar. Bu neydi acaba? Ama o, uzun bir açıklamayı uygun görmedi nedense? Kısaca: «Köpek ısırdı!» dedi. Gardiyan Ortaköylü Ali'ye gelince daha bir açıklık kazanıyordu mesele. O, yudum yudum anlatıyordu kanlı gece'yi:

«Biz», diyordu, «O gece Ömer'i taş odadan almaya gittik. Hepimizin neşesi yerinde. Müdür, müttöyüm bey, hep büyük adamlar dışarda. Ne olacak? Bize dediler ki, bu gece Ömer asılacak. Eh asılır. Tabi kanun as der, asacaksın! Kes der, keseceksin! Lâkin Ömer'in kapısına varınca işler değişti. Söğmekler, saymaklar, candarmaya taş atmaklar. Neymiş? Haksızlık varmış bu işte!

Şimdi Külâhımızı önümüze koyup düşünelim. Bu iş bir kanun işi. Böyle olduğuna göre, kanunu müttöyüm bey mi iyi bilir, yoksa Ayancık'lı Ömer mi? Tabi müttöyüm bey bilir. Madem öyle? Şimdi sen güzel taş odadan çıksan be adam! Aptesini alsan. İki rekât namazını kılsan. Bize de eziyet etmesen. Bir de utanmadan koca müttöyüme sövdü. Biz hepimiz yerin dibine geçtik. Ne ayıp bir şey bu, neyse, kafanızı daha fazla eskitmeyelim. Şu Ömer çok yolsuz işler yaptı ve herkesi kendinden soğuttu giderayak...»

İşte böyle, Ömer can, gardiyan Ortaköy'lü Ali de din töre kavgasındaydı. Mahkûm Ömer asıldı. Tasası gene mahkûma. Kimsenin ağzını günlerce bıçak aç-

madı. Geceleri Ömer'in beyaz hayaliyle yatıp sabahları korkuyla uyandılar. Ayancık'lılar Ömer'in hemşerileri:

«Biz yediğimiz ekmek gibi biliyoruz. Ömer'in bir suçu yoktu bu işte. O nahak yere gitti. Takıldı hükümatın zalım çarkına. Dayansın kara bahtlı anası. Yazık oldu çocuğa!..» diyorlardı.

RESNE'Lİ YAVER BEY

O ZAMANIN YATKIN mahkûmları içinde Yaver bey'i tanımayan yoktur. Sarı kedisi yanında: Ordu mahpushanesi, Samsun mahpushanesi, Ankara, Kütahya, Afyon, Bursa demiş dolaşmış durmuş.

Ağzı lâf yapar. Eli kalem tutar. Böyle bir mahkûmu hangi mahpushane idaresi kabul eder? Tabiî hiç bir mahpushane idaresi kabul etmez. Onlar köpeksiz köy ararlar çomaksız dolaşmak için. Zamanlı zamansız başlarının ağrıtılmasını istemezler. Mahkûm azgın taylar gibi yarışmamalı. Usluca oturmalı oturduğu yerde. Etliye sütlüye karışmamalı. Başına Ağustos sıcağı vurmuş kara koyunlar gibi soluya soluya yatmalı hep, baş ağrıtan hareketlere girişmemeli... İşte mahkûmun katiyyen zorlamaması icabeden demirden çerçeve budur.

Hangi aklı evvel yapmış bu demirden çerçeveyi? Ve sırtı çeşitli cezalarla yüklü insanları koyunlar gibi yumuşak başlı olmaya kimler zorlamış? Besbelli ki idare adamları, yani mahpushaneleri idare edenler. Neden ama bu kadar sert ve katı şartlar? Neden insanlık dışı dayatışlar? Onların köhnemiş mantıklarına bakarsanız kanun hükümlerinin selâmetle yürütülmesi içindir hep bu zorlamalar. Halbuki zorun hüküm sürdüğü yerde kanundan söz açmanın ne kadar saçma bir şey olduğunu düşünmek bile istemezler.

Elimizi vicdanımıza koyup azıcık insanca düşününce hep bilebiliriz. Zor bir taş gibi gelip kuruldu mu köşeye, kanun ürkek ak bir güvercin gibi uçar gider uzaklara. Zor kanunu, kanun da zor'u sevmez. Ebedî böyledir bu. Ol sebepten ikisi aynı yerde olamazlar, katiyyen olamazlar.

İdare adamlarına sorarsanız, onlar iki kelimeyle kestirme çıkarlar işin içinden: «Huzur, asayiş» yani huzur meselesi, asayiş meselesi. Konuya biraz yaklaşmayanlar belki de bilmezler. Mahkûmun ağzına yedi senede bir kaşık sıcak çorba girmeyecek. Mahkûm ana yüzü, evlât yüzü görmeyecek. Belli bir işi olmayacak, ama asayiş mutlaka olacak. O olmazsa ne olur? Omrünü duvarlar içinde geçiren insanların dengesi bozulur. Kanun çekilir aradan. Zor meydan alır. Bu sebeptendir ki: «Paşa gönlümüz hiç üzülmemeli ve asayiş ne bahasına olursa olsun bozulmamalı!» der hep idare adamları...

Yaver bey mahkûmdur Hem de ağır cezalı bir mahkûm. Bu sebeple olacak kendini idare adamlarının çizdiği çizgiye bağlı saymaz. Onun da bir ölçüsü vardır kendi hayatına uygulayacağı. Ve onu günlük yaşayışının pratiğinden alır. Hangi hareket doğrudur ve hangi hareket eğridir? Tabii ki burada ayırıcı Yaver beyin mantığıdır. Bu mantığın bir yerlerde idare adamlarının koyduğu, çoğu kere keyfi yasaklara çarpması onu hiç ilgilendirmez ve yolundan alıkoymaz.

Bu inanışlardır ki Yaver bey zülfüyare değil ama, hep asayişe dokunur işler yapmış. O böyle davranınca ortalık toz duman. Her şey olmuş arap saçı. İdare adamları Ankara'ya feryadı basmış, meseleyi inceden inceye tetkik eden adliye vekâleti de basmış yazılı

emri ve Yaver bey'i hiç acımadan diyar diyar dolaştırmış.

Kendisiyle tanıştığımızda 52 yaşındaydı ve hemen hemen ömrünün yarısını mahpushanelerde geçirmişti... Sarı seyrek saçlar, boncuk mavisi canlı gözler. Konuşurken çoğusu heyecanlanır, dili teklemeye başlar, atmaca kanadı gibi dikilirdi kaşları... Yaver bey'i kim dinlemiş te ona meftun olmamış. Renkli, çakılda su gibi berraktır anlatışı. Güldürür, kahkaha tufanı içinde kırar geçirir, yerine göre de adamı için için ağlatırdı...

Kahramanı hürriyet Niyazi bey'in hemşerisi, Resne'li Yaver bey derlermiş o'na. Harbiumumi'de ihtiyat zabiti. Harp bitiminde Ordu vilâyetine gelmiş mubadil olarak... Dahiliye vekâleti, sıhhiye vekâleti, İskân, Emlâki milliye diyerekten anlatır dururdu... Hükümet tehcire tabi tutulan Ermenilerin malından bir fındıklık vermiş kendisine Ordu'da. İşte meselenin eni boyu bu.

Yaver bey iç rahatlığına kavuşmuş böylece. Sevinmiş çocuklar gibi. Ne demektir hiç bilmediği bir yerde böyle bir mala sahip olması? Hesabını bilen için bir devlettir. Ve o eline geçecek paralar sayesinde hiç üzülmeden sakin bir su gibi yaşayacaktır hayatını. Ve kimselere avuç açmayacaktır. Yeni bir iş tutmak ve öğrenmek zorluklarına uğramayacaktır... Az şey midir o günün behrinde kocaman bir fındıklığa sahip olmak? Böylelikle anavatan bağrına basmıştır öz evlâtları gibi onu. Kabına sığamaz olmuş Yaver bey sevincinden. Nafakayı yoluna koymak huzur verir insana. Kişi «yarın?» derdinden kurtulur. Hep sevinir insanlar böyle ganimet karşısında. Kim ayıplayabi-

lir?

Ellere, avuçlara sığmayan bir adamdır o. Ama çok iyi bilir ki kuvvetinin yarısı parasından gelmektedir. Bir tutarı olmazsa, geçimini sağlama bağlayamazsa, ağzıyla kuş tutsa perişan olacağını çok iyi bilmektedir Yaver bey. Bir kere tutarı olmadığı anlaşılmasın, her yerde itilip kakılacağını çok ince hesaplara sapmadan kestirebilmektedir...

Hükümet tarafından kendisine verilen epeyce büyük bir yermiş. Fındıklar kemale gelip toplanınca satıştan bol para geçecekmiş eline.

Cebindeki parayı eliyle yoklar gibi, arada fındıklığı dolaşırmış Yaver bey. Anlayanları çağırıp çağırıp gösterirmiş fındıklığını. Alınacak mahsul hakkında tahminlerde bulunurmuş. Böylece fındık toplama zamanına kadar umutlar içinde oyalamış kendisini. Mahsul toplama zamanı da gelip yanaşmaktaymış. Artık anlaşılan oymuş ki, ha fındık kabuğunun içinde, ha da para Yaver beyin cebinde. Hepsi de bir sayılırmış. Yeter ki biraz sabırlı olsunmuş insan.

O ara bir ev yeri de seçmiş Yaver bey. Deniz kıyısında. Bembeyaz bir ev konduracakmış oraya. Deniz ayağının altında. Sanki bir kuş kafesi. «Kafes olsun da, kuşu kendiliğinden gelir!» dermiş içinden. Gözüne kestirdiği de varmış ama, parasını cebine koymadan bunun hangi kız olabileceğini kendi kendine bile açıklamaktan çekinirmiş...

Dili işlek sözü sohbeti çekilir. Kendisine yakın insanlar da edinmiş tez zamanda. Genç yaşında cephe cephe dolaşmış; her biri bir ayrı destan anlattıklarının. Aranır adam olmuş oralarda. Herkes onu bir görünce bir daha görmek istermiş. Ve aklı kesmiş ki Yaver

bey'in, parası olduktan sonra iyi bir hayatı olacaktır bu masmavi şehirde.

Gerçi önceleri çocukluğunu gençliğini geçirdiği yerleri, Resne'yi Pirizren'i, Kosava'yı, Manastır'ı, Üsküp'ü hatırlamış ve oraların insanlarını özlemiş. Ama zaman geçtikçe yeni geldiği yere de alışır olmuş ve yeni yeni insanları sever olmuş. Neymiş Rumeli? Neymiş Anadolu? Hepsi de aynı soyun çocukları. Yeter ki adamın karnı doysun geldiği yerde. Böyle düşünmüş, yeni geldiği yerlere alıştırmış kendisini Yaver bey...

Bu Karadeniz kıyı şehrinin de ayrı bir güzelliği vardı. Alışınca insan yeni bir hayatın içinde bulurdu kendini. Yaprağın yeşili biraz baygın ve ayrı bir çekişi vardı insanı, rüzgârlar ılıktı mevsiminde. İyi yarınlar müjdeliyorlardı. İç açan sabahlar oluyordu. Gurubu kandan akşamlar. Mehtaplar oluyordu ki doyulmaz. Altından ışıklar akıp gidiyordu uçsuz bucaksız denizde. Ve Yaver bey'in gözleri doyuyordu. «Biraz nankörlük sayılmaz mı?» diyordu, «böyle güzel yerler dururken başka yerleri özlemek?» Hülâsa Yaver bey geldiği yerden hoşnuttu.

Ama ama? Bu eşsiz tabiat manzarası ve her birinde yepyeni bir hava bulduğu yepyeni insanlar. Ve yeni yurdunda kurduğu yepyeni hayaller hepsi hepsi güzeldi. İşleri böyle su gibi akıp giderken hiç umulmayan yerden ve hiç ummadığı şekilde engeller çıkmaktadır Yaver bey'e. Şeytanın bile düşünse aklına getiremeyeceği şeylerdir bunlar. Ve Yaver bey'in bir anda ağzının tadını bozar, kafasını allak bullak eder.

Yaver bey fındık mahsulünü kaldırmak için son kararını vermeden, bir daha dolaşmak ister fındıklığı-

nı. Elleri cebinde rahat adımlarla çıkar yola. İşte aylarca sabırla beklediği günler gelip çatmıştır. Mahsulünü toplayınca daha bir cesur olacaktır gelen günlere karşı. Birçok engel karşısında cüzdanını çekecek ve engelleri dümdüz ediverecektir. Tabancanda fişeklerin bitsin, ama cüzdanında paran bitmesin. Çok bir çirkin haberdir bu. Ölü olsan toprak kabul etmez parasız. Diri olsan köpekler yemez allah etmesin. Fındıkları pazara çektiği gün bayram yapacaktır Yaver bey...

Ne var ki fındıklığa gelince gördüğü manzara engin hayallerine gölgeler düşürür ve içini iyiden iyiye bulandırır... Yerine giren bir sürü insan, sanki babalarının malı imiş gibi hiç pervasız harıl harıl fındıklarını toplamaktadır. Nasıl bir iştir bu? Yaver bey bir an rüyada sanır kendini ve olanları anlayamaz. Bunlar basbaya koskocaman adamlar ve ne yaptıklarını da gayet iyi bilmektedirler.

Yaver bey birden toparlar kendini ve işi ağırdan yoklamayı uygun görür. Bu işte bir yanlışlık olmak gerektir. Yoksa bir değil, beş değil yerine giren kişiler. Evet bunda bir yanlışlık olmalı. Burası yenice geldiği bir diyardır. Ağırdan alması daha iyi bir yoldur. Yoksa haracına kimseye tek metelik yedirecek adamlardan değildir o.

Burası yenice geldiği bir yerdir. Birden parlamakla hiç bir şeyi halledemeyeceğini bilir. Onun henüz öğrenemediği sebeplerden çeşitli oyunlar çıkabilir karşısına. Bunun için Yaver bey temkini bırakmaz elden. Ağır ağır yanaşır fındıklığı toplayan işçilerin başına. Adam gayet rahat. Sırtını vermiş bir ağaca işçileri seyretmektedir. Yaver bey yumuşak bir giriş yapar:

«Hemşerim siz ne yapıyorsunuz?» der. «Burası

benimdir! nedir bu yaptığınız?»

Adam hiç umursamaz Yaver bey'i:

«Burasının kimin olduğunu senden öğrenecek değiliz,» diye kayıtsız cevaplar Yaver bey'i. «Biz biliriz gittiğimiz yeri. Senin şüphen varsa tapuya kadar uzanıver.»

Yaver bey pek alevlendirmek istemez işi:

«Sizin bir yanlışlığınız olmasın hemşerim. Gel güzellikle vazgeç bu işten. Ve şunu da bil ki bu yaptığın suçtur. Gasptır!»

Adam inadında:

«Boş konuşanların yeri kahve beyim. Sen git orada konuş. Bizde herhalde buraya keyfimizden gelmedik. Çocuk da değiliz bak görüyorsun. Aklından zoru olanları doktora götürüyorlar.»

Yaver bey kızmaya başlamıştır:

«Sana söylüyorum hemşerim. Gel vazgeç bu işten! Bu yaptığınız düpedüz hırsızlıktır!»

Adam yerinde doğrulur gibi yapar:

«Sen efendiden bir adama benziyorsun ama hiç de anlayışın yok. Biz takım taklavat soyguna mı geldik buraya? Bizi bir gönderen var da geldik buralara. Gönderen adamında kim olduğu belli. O buranın sahibidir. Ama sen kimsin?»

«Buranın sahibi benim. Siz yanlış bir iş yapıyorsunuz!»

Adam şaşırır. Gülüşünden de bellidir bu:

«Öyleyse git beyle konuş! Bizden ne öğreneceksin? Biz işçiyiz. Toplarız fındığı. Alırız yövmiyeyi?»

Yaver bey bir an düşünür. Bu kadar adamla didişmenin hiç bir manası yoktur gerçekten. Daha ileriye gitse kavga da çıkabilir Sorar:

«Kimdir bu bey dediğiniz? Madem siz emir kulusunuz ona gidelim. Yalnız burası benimdir. Fındık filân taşımayın buradan, sonra suçlu düşersiniz!»

Adam güler:

«Bizim işimiz aşikâr be efendi. Neden korkumuz olacakmış? Bizi buraya Ordu belediye reisi Asaf bey gönderdi. Buralar hep onundur. Öyle biliriz biz.»

Yaver bey şaşar:

«Nasıl şeymiş bu? Aklına gelen, aklına geldiği yerde dolaşıyor mu köpeksiz köyde dolaşır gibi? Bu memleketin sahibi yok mu?»

Adam gülümser. Rahat bir havadadır da ayrıca:

«Sahipsiz bir şey olur muymuş beyim? Senin de konuştuğun lâfa bak! Memleketin sahibi allah, fındıklığın sahibi de Asaf bey. Şaşılacak şey siz bunu nasıl da öğrenmemişsiniz? Ordu belediye reisi Asaf bir tane. İki tane değil ki! O yürüdü mü büyükler ayağa kalkar. Ağlayan çocuklar da sesini keser.»

Yaver bey işittiklerine inanmamak ister. Ama ne çare ki gerçektir işittikleri. Herhalde sokaktan toplanıvermiş adamlar değildir fındıklığını toplayanlar. Öyle olsa bu kadar rahat çalışamazlardı. Çaresiz boynunu eğer. Yenik düştüğünü de pek belli etmek istemez. Sakin görünmeye çalışarak:

«Belediye reisi olmak adamı eşkiya damgasından kurtaramaz hemşerim!» der. «Siz tanımazsınız belki beni? Ben kimseyle hesabımı ahrete bırakmam!»

Konuyu bağlayış oldukça serttir ama, aldırmaz görünür Asaf bey'in adamı. Bir sigara tazeler. Yaver bey'e ikram etmez:

Konuşma çok soğuk bir havada kesilir. Yaver bey daha fazla yüz göz olmak istemez işçilerin başıy-

la ve çekilir gider... İşçilerin başı daha bir iştahlanır Yaver bey uzaklaşınca. Sağa sola emirler yağdırmaya başlar yeniden:

«Haydin çocuklar! Biraz gayret edelim! Malı toplamadan müşteriler gelmeye başladı.» Yaver bey'in gittiği doğrultuyu işaret eder, sonra şöyle tamamlar sözlerini: «Asaf bey'in bahşişi boldur, mendilden, çoraptan, cıgaradan!»

Yaver bey hem yürür, hem de düşünür: İşin aslını anlamadan küplere binmenin bir manası yoktur. Belli ki o adamları fındıklığına bir gönderen vardır. Bunun aksi düşünülemez. Yoksa kimin haddine öyle sellemehüsselâm elin yerine girip fındık toplamak? Tam soğukkanlı olmanın zamanıdır. Kendini bilmez üç beş kişiyle tartışmaya girişmek hiç bir fayda sağlamaz! Oradan uzaklaştıkça kendi de beğenir bu gasp hareketi karşısındaki tutumunu. Nihayet lâftan anlar bir adamla görüşmek en iyisidir...

Sağını solunu pek fark etmez yürürken. Kafasında hep bir fikir dolaşmaktadır Yaver bey'in. Haklı da bulur kendisini, haksız da. «Sana Yugoslavyadaki yerine karşı fındıklık veriyoruz!» diye onu kandırmışlar mıydı yoksa? Olur. Böyle de olur. İki satırlık kâat parçası neyi halleder şayet işin içinde bir kaşkariko varsa? Çıkar karşısına böyle sırtı kalın bir adam! Hem de vilâyetin belediye reisi: «O cebindeki kâadı ez de suyunu iç! O fındıklık benimdir!» der adama. O zaman ne yapar Yaver bey? Hep böyle şeyler vardır işte kafasında. Hep böyle şeyler düşünür Asaf beyle konuşmaya giderken...

Çeşitli, içinden çıkılmaz hesaplarla, yüzü karmakarışık girer belediye reisliğine. Hademeye reis bey'i

göreceğini söyler. Hademe içeriye girer. Bir ziyaretçinin geldiğini reise haber verir. Müsaade çıkar. Yaver bey'i reisin huzuruna alırlar. Buradaki havayı pek de hoş bulmaz Yaver bey. Belli ki onu kötü haberler beklemektedir. Reis bey koltuğuna gömülü rahat. Kemikli esmer yüzü ters bir havada ve sert bazı çıkışlar yapmakta kararlı. Yaver bey'e oturması için yer göstermez, bu iyi bir alâmet değildir. Demek ki Yaver bey meselesini daha evvel düşünmüş bu adam ve kendi ölçülerinde. Kendi çıkarına uygun olarak bazı kararlara da gelmiş...

İşte bu havada azametli bir adam belediye reisi Asaf bey. Büyük iş masası muhkem bir siper gibi Yaver bey'le aralarında. Reisin umumi manzarası hiç te efendiden bir adam tipi vermemektedir. Belli ki kirli bir takım işlerin ve didişmelerin sonunda gelmiş bu makamlara. Ve bir ağa sedirinde oturur gibi pervasız bir duruşu vardır. Yani görünen durum odur ki Yaver bey'e şimdiden yollar kapalıdır. Reis belli belirsiz bakar Yaver bey'in yüzüne ve hemen gözlerini kaçırır ondan, devamlı önüne bakmaya başlar. Soluya soluya azgın manda gibi kinli durur. Kapışmaktan zevk alacak bir hali var. Yüzüne bakmadan sorar Yaver bey'e:

«Buyurun beyefendi! Sizi dinliyoruml»

Yaver bey sesine belli bir ölçü vererek, heyecanlanmadan fındıklığındaki hali hikâye eder ve der ki:

«Mahsulümü toplamak için zaman tayini hususunda yerimi dolaşmaya gitmiştim. Size biraz evvel hikâye ettiğim şeylerle karşılaştım orada. Sekiz, on kişi harıl harıl fındıklarımı toplamaktaydı. Şaşırdım önce. Sonra işçilerin başıyla konuştum. Bu yolsuz işi neden yaptıklarını sordum. Zatınızın ismini verdiler.

Kendiliklerinden böyle bir şey yapmadıklarını ve yapamayacaklarını söylediler. Eh koca bir vilâyetin belediye reisi lâlettayin bir kişi değildir. Bu sebeble polise gitmeye lûzum görmedim ve zatınıza geldim.»

Reis sabırsız. Meselenin ayrıntılarına pek de kulak vermeyerek dinler Yaver bey'i ve kaba bir tavırla durumunu anlatmaya girişir:

«Siz boşu boşuna kendinizi telâşa kaptırmışsınız Yaver bey. Fındıklığa kadar zahmet edeceğinize, bana kadar gelmiş olsaydınız şüphesiz daha bir kestirmeden öğrenirdiniz meseleyi.»

Yaver bey sabırsızlanır:

«Resmi bir kayıtla, resmi bir makam tarafından Yugoslavya'daki emlâkime karşılık olarak verilen bir gayrimenkulün münakaşası olur mu reis bey? Ben işin burasını pek anlayamadım?»

Reis söyleceklerinde kararlı:

«Durun telaş etmeyin Yaver bey! O fındıklığın size verilmesi hakkındaki resmi muamelât emri hak değildir. Peygamber buyruğu da sayılmaz. İnsanların yaptığını insanlar bozabilir!»

Yaver bey hakkın kendinden yana olduğu inancında. Dayatır:

«Peki ama reis bey, keyfi bir tasarruf olmaz mı bu? Mantığımızı böyle çalıştırırsak ve kanuni mercilerin tasarrufları böyle indi kalarlarla savsaklanmaya ve hatta ihlâle kalkışılırsa eşkiyaları hangi ölçülerle yaptıklarından men edebileceğiz? Ben sizin dediklerinizden, af buyurun, hiç bir şey anlayamadım reis bey.»

Oldukça ağır yüklenir Yaver bey ama kıl oynamaz reisin yüzünde:

«Siz beni dikkatle dinleyin Yaver bey. Kâatlar res-

mi de olsa bazı hakikatleri değiştirmek gücünde değildirler. Batıl üzerine bina edilen her şey yıkılmaya mahkûmdur. Padişahların da tapuları vardı. Ama nerde şimdi padişahlar?»

Yaver bey gülümser:

«Padişahlar eski yurtlarından koğuldular. Biz ise gâvurun emri altından çıkıp kendi yurdumuza geldik. O misal bize uymaz reis bey!»

Tuttuğu yoldan şaşmaz Asaf bey:

«Yaver bey, siz beni can kulağı ile dinleyin. Akıntıya kürek çekmekle bir şey çıkmaz. O gördüğünüz fındıklık aslında Haralambo'ya aitti. Ona da babasından kalmış. Ben kucak dolusu para dökerek aldım kefereden o yeri. Şimdi devlet kendisini Ermeninin mirasçısı sayarsa bundan bana ne? Ben verdiğim paraya bakarım. Kuru bir formalite oyununa pabuç bırakıp yerimizi ona buna peşkeş mi çekelim yani? Olur mu, hiç olur mu böyle şey? Şimdi olan nedir? Çeşitli kanuni görünen kombinezonlarla karşıma siz çıkıyorsunuz ve beni bunca yıllık mülkümden etmek istiyorsunuz. İşte bu olmaz Yaver bey! Kıyamet kopsa olmaz!»

Yaver bey dolup taşar reis konuşurken:

«Ama beyefendi müsade buyurun! Ben bir gasıp değilim. Nihayet bu fındıklığın bana verilmesi için kanuni bir muamele cereyan etmiştir. Takdir buyurursunuz ki, bir hükümetin yanılma payı, bir ferdinkine nazaran daha bir azdır. Kanuni iktisapları her aklına gelen, aklına geldiği yerden çiğnerse, o memleket de içtimai bir nizamdan bahsedilebilir mi? Bunu siz gayet iyi takdir edebilecek bir mevkidesiniz... Nihayet ben de orasını sadaka olarak almış değilim. Sırbistanda bıraktığım kırk bin liralık emvalimin karşılığıdır!»

Böylece karşılıklı çıkışlarla uzar gider konuşma ve reis en küçük bir yumuşama alâmeti göstermez. Netice şudur ki Yaver bey eli boş döner belediyeden... Belediye riyasetinden pek farklı bir hava bulamıyacağını bildiği halde vilâyetin yolunu tutar. Yalnız bir şeyin farkında değildir Yaver bey, o da, daha evvel çıkış yollarının reis tarafından tutulmuş olmasıdır. Halbuki Asaf bey Yaver beyin göstereceği tepkiyi önceden hesabederek bazı önleyici tedbirler almaktan geri kalmamıştır. Bunlardan birisi de Yaver beyden gelecek bir başvurmaya karşı valiyi hazırlamış olmasıdır.

Yaver bey bunu valiyi görünce ancak anlayabilmiştir. Oradan da eli boş dönmüştür çünkü. İşlerin böyle çapraşık gitmesi ve Yaver bey'in göz göre göre malının gaspedilmesi vilâyette bazı kişileri keyiflendirmiş, bazılarını da güldürmüştür. Bu ara da Yaver bey oldukça sessiz davranmış ve pek bayrak açmamıştır. Belki de bu halini seyredenler diyarı ecnebiden gelen bir enayiye benzetmişlerdir. Ama yazık ki mesele hiç de böyle değildir. Yaver bey'in dış görünüşüne bakanlar ola ki aldanmaktadırlar. İnsanoğlunun bir meselede canı yanınca, önüne çıkarılan engelleri nasıl ve ne şekilde parçalayacağı pek belli olmaz.

Yaver bey kuru gürültüye pabuç bırakan adamlardan değildir. Hasımları hayatı boyunca dış görünüşüne aldanıp ona çok ucuz fiyat biçmişler, ama ne yazık ki sonunda kendileri feci şekilde yanılmışlardır. Yabana atılır ve hafife alınır bir adam değildir o hasılı. Yerine beleşten konmak isteyen nufuzlu bir belediye reisi dahi olsa. Ve onun arkasında kirli işlerine ortak edebileceği bir vali de bulunsa. Böyle ufak oyunlar karşısında hakkını kimselere bırakacak adamlardan değil-

dir Yaver bey...

Ne var ki yalnız, hasmının üstüne hiç renk vermeden sessiz sessiz gider o. Cami yoluna düşmüş mümin gibi sakindir. Katiyyen renk vermez. Hatta gülümser bile gerçek niyetini çaktırmamak için. Karşısındaki mutlaka gafildir bu ince hesap karşısında. Hiç mi hiç acelesi yoktur. Aheste çeker kürekleri mehtap uyanmasın diye. Ama ama bir de tutacak yerini buldu mu, ziyanda yakalanmış hayvan gibi canını burnundan getirir hasmının.

Mesele şöyle bir inceden inceye gözden geçirilirse, ortaya çıkan tablo şudur: Yaver bey'in yerine el koymak isteyen ve bunun için de fiilen harekete geçen belediye reisi. Onun arkasında koca bir vilâyetin valisi... Bu böyle olunca işi şakaya almaya gelmez. Nasıl bir çıkmazın içinde olduğunu kestirmektedir Yaver bey. Bunun dışında canına kasteden bir takım tertipler de olabilir. Bunları da hesaba katmak zorundadır o. Ağzını yokladığı bir kaç kişinin nasıl körü körüne reisi desteklediklerini görmüştür.

Ve meselenin dayandığı netice şudur ki, Ordu vilâyetinde bütün kanuni, gayrı kanuni kapılar kapalıdır ona. Eh böyle ters düşen şartlar içinde ne yapabilir Yaver bey? Düşünür düşünür bir türlü çıkamaz işin içinden. Ve sonunda çaresiz tutar Ankara'nın yolunu. Onu buna mecbur etmişlerdir. Artık hangi taş büyükse başını ona vuracaktır. Böylece suyu ister istemez başından kesecek. Yoksa bir tutarı yok. El memleketinde dumandır hali...

Yollarda planlar kurar kendi kendine. Meselesini nerelerde nasıl ortaya sereceğini inceden inceye düşünür. Bu ara kötü şeyler de gelir aklına. Derdini

anlatamıyacağını, reisin ağır basabileceğini geçirir içinden. İşler umulanın tam tersi akımlara kayar mı bak sen? Ne yapar o zaman Yaver bey? Köpekler güler haline allah korusun. Devlet dün verdiğini bu gün geri alabilir mi? Çocuk oyuncağı mı bu?

Bereket ki Ankara'ya yaklaştıkça ümitleri daha bir çiçeklenir. Daha bir kavileşir içi. Bunda belki de suyun başına gitmenin de tesiri vardır. Ankara'ya iner inmez ilk işi hemşerisi olan bir vekili aramak olur. Sağlam bir tutamak elde etmiştir böylece. Uzun uzun anlatır meselesini. Vekil onu sabırla, sözlerini hiç kesmeden dinler. Ve der ki: «Şimdi sen bu işle ilgili vekâlete git. Burada yaptığın gibi geniş geniş anlat şikâyetlerini. Ben telefonla lâzım geleni söylerim onlara. Es, gürle, ama sakın yağmal Yani daima yakarıcı ol. Katı söz söyleme. Balkan damarların kabarmasın. Sonra her şey kaybolabilir!»

Yaver bey vekil öğüdünden de cesaret alarak işiyle ilgili vekâletlere gider. Hiç bir kimseyi ve hiç bir şeyi umursamadan masalara uzatır ellerini. Sonra umutsuz bir havaya bürünerek dua eder gibi havaya kaldırır kollarını. Mendil çıkartır cebinden hırslı, tere boğulan kızarmış yüzünü siler. Hülâsa aralıksız bir hareket ve talimli bir yaygara içindedir Yaver bey. Yani gürültüyü bol tutmakta, ama katiyyen hakaret havasına girmemektedir..

Öyle bir yaygaraya boğar ki gittiği yerleri, şaşkına döner birden amiri memuru, daktilosu. Nereye girerse orası seyyar sinemaya döner. Makinalı tüfek tarrakası gibi sesini alçaltıp yükselterek, kimselere cevap sırası tanımaksızın Yaver bey habire suçlamaktadır. Sesi bazen meme isteyen bir bebeğin sesi gibi

masum, bazen de zemheri kurdunun sesi gibi yırtıcıdır. Tedirgin bir merak içindedir onu dinleyenler.

«Hey ben nerelerden geliyorum biliyor musunuz beyefendiler?» der. Dur aman vermeyen tantanalı sesiyle devam eder: «Ben Türkiye Cumhuriyetinin Ordu vilâyetinden değil, eşkiyaların kol gezdiği dağ başlarından geliyorum! Halkın ciğeri görünüyor efendiler! Açın gözünüzü bakın şu milletin haline. Halkın ciğeri görünüyor diyorum inanın bana. Ben namuslu bir adamım, sözlerime kulak verin! Hükümet yoktur benim geldiğim yerlerde... Siz kitaplar okumuş, büyük mekteplerden çıkmışsınız. Ama boşuna çekmişsiniz, darılmayın, bu zahmetleri. Olanlardan katiyyen haberiniz yoktur!»

Makinalının cepane şeridini değiştirmek için bir an soluklanır Yaver bey. Mendilini çıkarır terini siler. Çaylar ikram edilir kendisine içi yatışsın diye ve lüks sigaralar verilir...

İlgili vekâlet memurlarından gayrısı da merakla dinlerler bu asî, çın çın çınlayan sesi. Ve «Evet evet?» derler. «Bizim gül gibi idare ettiğimizi sandığımız vatandaşlardan birisi de bu demek? Şekilden şekile giren yüzü ve boncuk boncuk terleyen alnı şahit, bu adamın anlattıkları yalan olabilir mi? Vak'a söylüyor adam! Sayısız delil gösteriyor!»

Böyle düşünüyor o an onu dinleyenler, ama yazık ki işin aslını anlamıyor, anlayamıyorlar. Yaver bey'in onca çırpınmasına rağmen kimse meselenin köküne inebilmiş değildir. Bu da şikâyet konusunun değerlendirilmesiyle çıkar meydana. Onu dinleyen amir ve memurlar suçu Ordu valiliğine yükleyiverirler en kısa yoldan. İşin bir parça olsun derinine inmezler. Ve var-

dıkları sonuç da yanlıştır.

Zira derebeylik sözle reddedilmiş, gerçekte ise bey gibi yaşayıp gitmektedir memlekette. Ordu belediye reisi Asaf bey de bu derebeylerden biri ve belki de onların en masumu. Bu, davranışlarından ötürü birisine kuduz köpek gibi kurşunlatabilir ve cesedini de boş eski bir çuval gibi Karadeniz'e attırabilirdi Yaver beyi. Bunu yapmamışsa şayet kimseden korktuğundan falan değil, işi pek önemsememesindendi...

İşin can alıcı noktası bu olmak gerekti. Mesele bunu anlamaktı Tedbir şüphesiz ki ondan sonra düşünülecek bir şeydi. Bu nokta anlaşılmış mıydı o kişiler tarafından bakalım? Yahut anlamak işlerine gelir miydi? Şüphesiz ki gelmezdi. Meseleyi o yönden ele almak, her şeye bir sil baştan çekmeyi icabettirir ve ülkemizdeki düzen işini kaya gibi çekip getirirdi ortaya. Yani Yaver bey meselesi öyle göründüğü gibi basit bir idaresizlik işi değildi...

Şikâyet sahibi Yaver bey'in bile kendi meselesini temelden kavradığı şüpheliydi. O ne koparsam kârdır havası içinde yapıyordu yaygarasını. Aslında çok çürük bir toprağa bastığının farkında değildi. Aynı coşkunlukla sesini biraz daha yavaşlatarak devam eder konuşmalarına:

«Beyefendi emin olunuz şahsi bir mesele değildir bu benim anlattıklarım. Öyle olsaydı namerdim eğer taa buralara kadar gelip de baş ağrıtırsaml Fakat eşkiyalar dağdan inip, boyunlarına kıravat takaraktan kol gezmektedirler Ordu vilâyetinde! Yoktur tanıyan hükümeti, kanunul İnsaf buyurun sizler dururken ben mi uğraşayım onlarla? Bunun için mi bıraktık biz gâvur memleketini? Utanırız billâh burada böyle lâflar

konuşmaya! Biz görmemişiz gâvur memleketinde böyle bir şeyler! Ve oralarda insanların tabi olduğu kanunlar vardır ki, o kanunları kral bile bozamaz!»

Derin bir sessizlik içinde dinlerler Yaver bey'i. Yeniden sigaralar yakılır. Kahveler içilir. Canu gönülden teselliler verilir:

«Olmaz öyle şey!» derler. «Katiyyen olmaz! Siz sinirlerinizi bozmayın. Kendinizi evhamlara kaptırmayın! Elbette bu memlekette üç beş kendini bilmez soysuzun bozamıyacağı bir nizam vardır. Ve hükümet her yerde her şeye hâkimdir. Değil sizin gibi kıymetli vatandaşlardan, topal bir kuzusundan bile var geçmez bu hükümet! Biz yolsuzluk yapanlara hadlerini tez zamanda bildiririz!»

«Siz şimdi Yaver bey huzuru kalple gidin Ordu vilâyetine ve sukûnet içinde neticeyi bekleyin. Vaziyetin serian düzeltilmesi için Ordu vilâyetine yazılacaktır! Siz mağduriyetin verdiği elem ve teessürle aksini düşünmüş olabilirsiniz. Fakat bizim valilerimiz katiyyen kanun yolundan ayrılmaz ve hiç bir zamanda mütegallibeden yana olmazlar!»

«Fındıklık sizindir Yaver bey! Bu gayet meşru tasarrufunuzu ihlâl hiç kimsenin başarabileceği bir iş değildir. Vaziyetin serian düzeltilmesi için Ordu valiliğine yazıyoruz. Bir suretini de size takdim edelim. Hemen gidip Ordu valisini görün, işleriniz düzeltilecektir!»

Cebinde kale gibi evrak ve ağızdan aldığı teminatlar. Yaver bey içi dolu sevinçle ayrılır Ankara'dan. Koşmuş. Terlemiş. Sayısız üzüntülü günler geçirmis. Ama nihayet hakkını teslim ettirmiştir. Bu da göstermektedir ki suyu daima başından kesmek gerek. El

bu sefer işi tamamdır. Evrakı yazılmış. Teli çekilmiş Ankara'dan. Yanında suret. Ya, iyi ki böyle davrandı işte. Ya başka yollara sapsaydı? Kışkırtmalara kapılsaydı? Hali nice olurdu. Ölüsünü bir sürüyen bile olmazdı belki! Yenice geldiği bir ilde perişan olurdu.

Şimdi o kanun yolundan yürümüş ve durumu muhkemdi mantık çarşısında. Ona kimse **öte git** diyemezdi ve derse kanun önünde eksikli düşerdi. Hesaplı gitmesi ve alttan alması çok iyi olmuştu, ne dersek diyelim. Haklıyken haksız düşmekten kurtulmuştu böylece. Demek ki hesaplı kitaplı olmak her zaman için iyi bir şeydi... Bu sebeple artık dağ gibi göysünü gererek gidebilir Ordu valiliğine. Neden kaygılanacak Yaver bey? İşte gene ateşi maşayla tutmuş ve başını hiç yoktan belâya sokmamıştı..

Ama valiyle yüz yüze gelince dağ gibi kabaran ümitleri birden çöküvermişti. Bu neden böyle oluyordu acaba? Onun bilmediği bir başka şeyler mi vardı bu işin içinde. Devletten daha hükümlü kimseler mi vardı? Şaşılacak şey, bu nasıl oluyordu? Ankara'nın hükmü bu vilâyette işlemiyor muydu yoksa? Ve bu ne menem bir işti. Olmadı allah Yaver bey bu işe bir çerçeve bulamadı. Hırsını kendinden alamadı. İşte Ordu valisinin karşısındaydı. İşte adam ona bir vatandaş değil düşman gözüyle bakıyordu. Gene tepeden tepeden konuşuyordu:

«Siz Yaver bey!» diyordu vali: «Şahsi nüfuz kullanarak bazı işler çevirmek iddiasındasınız. Etvar ve harekâtınızdan anlaşılan budur. Ve bunun için de pervasızca mercii tecavüzde bulunuyorsunuz. Ama şunu da hesap edin ki buraları sizin geldiğiniz yerlere benzemeyebilir. Tuttuğunuzu sandığınız dallar elinizde ku-

ruyabilir. Mütemadiyen kanundan bahsediyorsunuz. Her iş kanunla yürümez ve bizde kanunu sokaktan gelen adamlardan öğrenecek değiliz. Biz kukla değiliz burada, Ankara'dan ipimiz çekilince oynayalımı»

Vali susar asabi. Önüne bakarak bir kalemle oynamaya başlar. Yaver bey fırsatı kaçırmaz:

«Ama beyefendi, benim yanımda yüksek vekâletin emirleri vardır Bunlar sizin nazarınızda hiç bir mâna ifade etmez mi? Gelişigüzel yazılıvermiş şeyler mi bunlar? Ben cidden hayretler içindeyim, af buyurun!»

Vali de hiç bir değişme olmaz Yaver bey tarafına:

«Evet Yaver bey! Ben her şeyleri biliyorum. Hatta sizin bilmediklerinizi de. Bu bakımdan siz fındıklığa yanaşmayacaksınız. Bazı noktaların aydınlatılması için ben Ankara'yla yazışacağım bu meseleyi. Sizin karşınızdaki şahıs ta vilâyetimizin belediye reisi. Ayakkabı boyacısı değil. O da kendisinde, sizin iddialarınızı cerheden bir takım vesaik olduğunu söyler. Vilâyet mahkeme kapısı değildir takdir edersiniz. Bizim vazifemiz böyle durumlarda fevri hareketleri önlemektir. Bu gayretleriniz de bir fayda sağlamazsa gider meseleyi mahkemede halledersiniz...»

Çürük oto lâstiği gibi birden sönüverir Yaver bey'in umutları. Evet görünen odur ki vali onun haklarını alıvermekte hiç de aceleci görünmez. Aksine ağır ve vurdumduymazdır bu hususta. Daha kötüsü, işleri yokuşa sürmek istidadı da sezer valide Yaver bey. Adamın gırtlağına sarılmak da mümkün değildir. Zira koca bir vilâyetin valisi. Böyle olunca Yaver bey'in cebindeki yazılı emir de hükmünü kaybeder. O kâatlarla kaçak tütün sarmaktan başka çare yoktur. Bu-

nunla beraber Yaver bey kapıp koyvermez kendini ve şansını bir daha dener.

«Beyefendi af buyurun!» der valiye. «Meseleyi lâyıkıyla anlatamadım galiba zatınıza. Ben Ankara'dan geliyorum. Elimdeki evrak bir meselenin tekrar tekrar tahriren münakaşasını değil, bir hakkın tespitini amirdir. Siz vekâlete neyi yazacaksınız bu takdirde? Bu benim işimi savsaklamaktan başka bir netice vermez. Böyle olunca da ben ister istemez sizin gasıbı koruduğunuzu düşünürüm!»

«Böyle sadet dışı çıkışlarla, terbiye sınırını aşmış olmaz mısınız?» Vali kızmaya başlar. Yaver bey devam eder:

«Çok rica ederim. Dikkat buyurun. İnsaf edin! Ben mağdur oluyorum. Perişan oluyorum. Siz böyle davranarak vatandaşa mütegallibenin yanındaymış hissini verirseniz, kanun hükümlerini gasıplara karşı kim temsil edecektir?»

Yaver bey kızmış ve bu havadan faydalanarak belki de hayatının en güzel konuşmasını yapıyordu. Bir başarı sağlamasa bile içini dökmüştü dört başı mamur olaraktan. Anlatım oldukça keskin ve fakat mantık sınırlarında gezinmek zorundaydı. Haksız bir uygulamayı mantık örgüsü alıp ona haklı bir doğrultu vermek mümkün değildi şüphesiz. Söz ne kadar olsa zavallıydı gene yumruğun yanında... Yaver bey coşkun bir havada konuşup gidiyordu ama, vali tez kavradı işi keskin bir el hareketiyle kesti konuşmasını:

«Yok yok Yaver bey!» demişti vali. «Ben hiç bir vatandaşla bu kadar uzun boylu konuştuğumu hatırlamam. İkazlarım karşısında sizin yatışacağınızı ve res-

mi muamelenin neticesine sükûnetle intizar edeceğinizi zannetmiştim... Arna, öyle anlaşılıyor ki yanılmışım! Siz şimdi çıkın gidin buradan! Ve bir vilâyet makamının bu kadar lâubalilikle işgal edilemiyeceğini öğrenin. Biz tasarruflarımızda bir hataya düşüyorsak şayet, bunun hesabını da size verecek değiliz!»

Donuverir olduğu gibi vilâyet odasının havası vali sözüne nokta koyunca. Ve Yaver bey kalakalır öylece. Verecek cevap bulamaz. Zaten içinde böyle bir cevaba istek de duymaz. Görünen durum odur ki, kırk saat konuşulsa dağişecek bir şey yoktur burada. Ve Yaver bey'in bunu anlayacak kadar aklı vardır. Tuhaftır, Ankara'da bulduğu sıcak havayı. Ordu valiliğinde bulamaz. Bir an düşünür: Ordu mu Ankara'yı idare ediyor? Yoksa Arıkara mı Ordu'yu?

Yaver bey dizleri titreyerek iner vilâyet merdivenlerinden. O an be an sıkıcı olan hava gerilerde kalır. Valinin davranışı şunu açıkça göstermektedir ki: Kâat üzerine yazılanlar, kâat üzerinde kalır. Hayat başka bir âlemdir gene! Ne kanun tanır ve ne de nizam. Yürür kendi bildiği gibi, kendi bildiği yoldan.

Yaver bey şimdi hangi kapılara ve hangi yollara gidecektir? Bunu kestirmek oldukça zor bir iştir. Çünkü bütün yollar sarp ve baş vuracağı kapılar kapalı görünmektedir. Validen sonra belediye reisini bir daha yoklamak bir fayda sağlar mı? Katiyyen! Reisle yapılan konuşma bütün ayrıntıları ile taptaze önündedir Yaver bey'in. Hele onun Ankara'dan bir yazılı emirle donanarak geldiğini duymuşsa küplere binmiştir adam. Eh bu şartlarda reisle konuşacak bir şey kalmamıştır demek. Gözlerin ayan beyan gördüğü ve mantığın kabul ettiği durum bu

Yaver bey belediye reisinin gaspında direneceğini kati olarak bilmektedir. Ankara'da tatlı nutuklar dinlerken bile bu inanışını muhafaza etmişti. Bütün parlak vaatlar kafasından şüpheyi silip atamamıştı. Neden? Belediye reisi onunla bu meseleyi kendi açısına göre çok kati bir dille konuşmuştu da ondan. Şimdi kalkıp aynı adama gidecek Yaver bey ve onu ikna etmeye çalışacak! Bu olur mu bu? Olmaz, katiyyen olmaz. Yaver bey böyle bir yolu bir daha denerse çok gülünç durumlara düşer, ama neticede de bir şey elde edemez..

Yaver bey'in valiyi ikinci bir sefer görmesinde zaruret vardı. Ankara temaslarını yaptıktan sonra bundan kaçınamazdı. Nihayet hükümet her vilâyete Yaver bey'in beğendiği bir valiyi koyacak değildi. Ayrıca da Yaver bey valiyi ikinci ziyaretinin bu işi en kısa yoldan halledeceği inancındaydı. Fakir bir müşterinin veresiye istediği mahalle bakkalından kovulduğu gibi vilâyet makamından kovulacağını nereden bilsin?

Ne yazık ki vali anlayış göstermemiş, ufacık bir ümit kapısı bile açmamıştı ona. Ne oluyordu o zaman? Vali belki bunun farkında değildi, kendisi aradan çekilince gasıp belediye reisiyle, vatandaş Yaver bey yüzyüze kalıyorlardı. Kanun işlemez bir hale geliyordu bu konuda. Yaver bey'in bütün korkusu gasıpla yüzyüze kalmaktandır. Bütün o gidip gelmeler ve didişmelerle bunu önlemek istemiştir. Ne çare: Felek yar olmamıştır bahtı siyaha.

Güvendiği dağlara kar yağıyordu demek. Karlı geçitler ona yol vermeyecekti. Anlaşılan buydu. Koskoca vali gasıbın koruyucusu gibi konuşmaktadır. Allah'ın da sopası yok ki vursun gebertsin haksızı. Çoğunca

namussuzlar, namuslulardan daha uzun ömürlü olmaktadırlar.

Hiç şüphe edilemez ki haklı Yaver bey bu işte. Ama haklı olmak bir dâvayı çözmeye yetmiyor ki! Al bakalım biri çıkıyor karşısına. Zora kosuyor seni. İcabında yumruk gösteriyor. Gel çık bakalım işin içinden. Nasıl çıkarsın?

İşler Ankara'da su gibi berrak ve ümit vericiydi. Ama tuhaftır Ordu'ya gelince aksilikler birbirini kovalar olmuştu. En geçerli sayılan şeyler kalp olur çıkmıştır burada. Peki nasıl bir tutum takibetmeli şimdi ve neler yapıp kurtulmalı bu çıkmazdan? Yaver bey hep bunları düşünerek yürür yolda. Ve içinde bir şeyler kabarır adımlarını sıklaştırdıkça. Kendi kendine konuşmaya başlar:

«Vali beyl» der. «Sen pamuklar içinde sarılı büyümüş mü sanırsın bizi? Öyle mi gözüktük gözünüze ne dersin? Pazar yerlerinde şalgam satan çocuklara mı benziyoruz yoksa? Sen sakın yanılmış olmayasın vali bey?»

Konuştukça sesini yükseltir Yaver bey ve daha bir kıvraklık gelir adımlarına. Valinin ağzına tıkadığı şeyleri artık serbest serbest bir bir sayar:

«Ben Galiçya'da düşmana namlu uzatmış, Trakya'da pala sürümüş. Selânik kahvelerinde Makidonya'lı komünistlerle siyasî münakaşalar yapmış, taa Atina'ya ayağıma üşenmeyerek güzel karı aramaya gitmiş bir adamım! Sana soruyorum: Sokak çocuğuyla mı oynarsın sen vali bey?»

«Demek sen insaf etmeyeceksin! Benim ekmeğimle oynayacaksın! Beni kölen gibi daireden kovacaksın! Ben de nenem karı gibi oturup bekleyeceğim

vali bey'in keyfi olsun. Olmaz öyle şey! Sen kendi kesenden mi verirsin fındıklığı bana vali bey?»

Böyle şeyler konuşur Yaver bey. An be an değişir zor şartlar içinde. Fikirden fikire geçer. Anlaşmadan, kanun yolundan da ümidini keser bir aralık. İç isyanı her şeyi kara göstermeye başlar ona ve her şeylerden vazgeçer:

«İstemiyorum!» der. «İstemiyorum fındıklık da istemiyorum! Böyle memleket de istemiyorum! İstemiyorum lânet olsun! Lânet olsun hepsine!»

İçi kabarıyor Yaver bey'in, geliyor geliyor taa gırtlağına dayanıyordu. Amansız bir savaşın içindeydi sanki. Sanki hasmıyla göğüs göğüse boğuşuyordu. Kuruyor çöl yolcusu gibi, kuruyordu dudakları. Belki o istemiyor, ama ayakları kendiliğinden belediyeye doğru çekiyordu onu...

Belediyenin merdivenlerini tırmanırken daha bir kararlı, daha bir kuvvetli olmuştu Yaver bey. Biraz evvel sahile inmiş, kabaran dalgaları seyretmişti bir süre. Karadeniz'i köpürürken görmek onu derin derin düşündürmüştü. Bu uğultulu hengâme içinde hayatının belki de en çetin hesabını yapmıştı Yaver bey.

Kayalara çarpan dalgalar ne kadar heybetli de görünseler sudurlar işin sonu. Dökülüp dağılırlar. Kısa bir ölçüde bakarsak böyledir bu. Dalgalar gelirler giderler. Uğultuyla çarparlar çekilirler. Her vuruşta bir şeyler sökülür kayalardan. Küçücük küçücük bir şeyler sökülür. Ne var ki bizler görmeyiz. Göremeyiz. Uzun, çok uzun seneler geçince aradan. Bir de bakar ki insanlar, o kaskatı çelik inadıyla dikilen kayalar un ufak olmuş. Kum haline gelip saçılmıştır kıyılara... ama deniz, büyük bir birikimle büyük bir kavgayı yü-

rütmekle mağrur. Yerinde rahat. Soluya soluya masmavi yatmaktadır.

Belediye reisi Asaf bey'i yerinde bulamayınca, makam odası önünde memurlara biraz sert çıkış yaptı Yaver bey:

«Efendiler!» dedi. «Yarım saattır burada bekliyoruz. Neredediır bu adam? Babasının çiftliği mi burası, basıp gider!»

Memurlar önce pek bir şey anlamazlar bu çıkıştan. Hafife alacak bir durum da olmadığını kestirirler ama. Adamın yüzünde fırtına alâmetleri var. Ters bir cevap verip azdırmaya gelmez. Onun için terbiyelice sorarlar:

«Kimi efendim? Siz kimi aramıştınız?»

Yaver bey başını sallar. Lâhavle çeker:

«Hoppala! Davul mu çalalım durup da burada! Görüyorsunuz ki belediye reisi midir ne karın ağrısıdır! O adamı arıyorum!»

Memurlar bir bozulur. Ama belli etmezler:

«Ha efendim. Biz başka bir şey zannetmiştik! Reis bey ekseriya bahçeli kahveye nargile içmeye giderler. İş sahipleri de bilir bunu. Burası malûmu aliniz küçük bir vilâyettir Herkes de bilir bunu ve bir işi olduğu zaman bahçeli kahveye giderler. Şayet o iş çok acele ise!»

Yaver bey'in hırslı anında güleceği gelir. Hayretle sorar:

«Millet gelsin reisi makamında arasın. Reis de çalgılı kahvede domina oynasın. Biz bostana bekçi değil belediyeye reis arıyoruz! Oldu mu şimdi bu adamın yaptığı?»

Memurlar tuttukları çizgide sebat ederler:

«Olur beyim. Neden olmasın? Siz de pekalâ kahveye gidebilirsiniz. Biz bunda cellâllenecek bir nokta görmedik. Takdir buyurursunuz ki belediye riyaseti bir makamdır ve reis bey buraya memur gibi belli bir saat da gelmeye mecbur değildir...»

Yaver bey'in tepesi atar:

«Ayıptır ayıptır böyle konuşmayın!» der. «Bu millet sizlere avuç dolusu paralar veriyor! Oturup kahvelerde kumar oynayasınız diye verilmiyor bu paralar! Efendiler! İskeleti çıkmış bu milletin, utanın! Ciğeri görünür fakir fıkaranın eski gömleğinden, ayıptır!»

Çakıl taşları gibi içini gürül gürül boşaltmıştı Yaver bey. Memurlar bu sert suçlamalar karşısında çirkef yağmuruna tutulmuşlar gibi şaşırmışlardı. Cevaptan acizdiler artık hepsi de. Onlar, velev ki arkasından da olsa reislerinin böyle pervasızca bombardıman edildiğine ilk defa şahit oluyorlardı... Doğrusu şaşılacak bir şeydi bu... Bereket ki Yaver bey daha fazla kalmadı orada. Lâhavle çeker gibi başını iki yana sallayarak ayrıldı belediyeden ve memurlar da bu çirkef banyosundan kurtuldular...

Bahçeli kahveye gelmesi pek de uzun sürmedi. Yaver bey'in. Yay gibi yürümüş, hızla geçmişti sokakları... O gün hava güzeldi. Kuş sesleri geliyordu dallara asılan kafeslerden. Çoğu şu hatırlı adamların oturduğu bir kahveydi bu. Garsonlar servislerini derin bir saygı havası içinde sessizce yapıyorlardı... İşte bu kahvede nargilesinin marpucunu ağzına götürerek mavi dumanlar savuruyordu havalara Asaf bey. Hortum kara yılan gibi dolanmış olurdu dizinde. Günde dört

nargile tazelettirirdi aşağıdan. Çeker çeker kafası dumanlanır ve tatlı bir sarhoşlukta seyrederdi âlemi...

Asaf bey yudum yudum çeker, tane tane konuşurdu: Anadolu'da sık sık rastlanılan az okumuş, çok bilmiş kasaba ulemasındandı. Gene güzel bir günüydü onun. Tatlı tatlı anlatıyor, etrafındakiler de ister istemez dinliyorlardı. İşte böyle keyifli bir anında, beklenmedik misafir Yaver bey'i karşısında görünce nefretle yüzünü buruşturdu Asaf bey: «Amma da çattık ha!» dedi içinden...

Pişmiş aşa su kattırmamalı ve keyfini bozdurmamalıydı. Onun için Yaver bey'i savacak uygun bir kelime aradı kafasında: «Hiç lâf anlamaz mıydı bu adam? Git! diyorsun. Devamlı üstüne geliyor! O daha iyice öğrenmemiş Asaf bey'in kim olduğunu. Kafası kızdı mı verecek iki serseriye beşer kâattan on kâat ve kırdırıvirecek ağzını burnunu. Sen kalk taa Sırbistan'dan gel buraya, Asaf bey sana fındıklık yedirsin! Bu olur mu bu? Gâvur tohumu mudur nedir? Çakır gözlü pezevenk!»

Reis bey kendini boşu boşuna yoruyor, belki de gereksiz yere kendisini üzüyordu. Çünkü fındıklık meselesi belki de başka yönlere kayıyordu. Yaver bey'i hasım olarak karşısına aldığı zaman hiç de tahmin etmediği yönlere... Çok hükümlü, çok da bilgiç bir adam olmasına rağmen bu çekişmede gözden kaçırdığı bazı şeyler vardı Asaf bey'in... Bir adamın bol paraya sahip olması: «Asaf bey geliyor,» diye her tarafta saygıyla karşılanması, açılmaz kapıların anahtarı sayılamazdı. Göz önünde bulundurulması gereken başka noktalar da vardı... Ve herhalde, nargile marpucunun çizdiği doğrultu, her zaman istediği hedefe

ulaştırmazdı insanı...

Yaver bey yürüdü geldi Asaf bey'e doğru. Yüzünde yorgun bir mâna vardı. Ne kadar inceden gözlenmiş olsa, serin bir masa başında bir yorgunluk kahvesi içeceği kestirilebilirdi ancak. Bunun dışında başka bir tahmin yapılamazdı. Yaver bey'le reis bey arasında yeni bir şeyler olacaktı ama, bunun neler olabileceği önceden kestirilemezdi. Herhalde kötü bir şey geçecek değildi aralarında. Çünkü değil Yaver bey ondan çok daha güçlü kimseler Asaf bey'in kuvveti önünde boyun eğmişlerdi. Yaver bey çok zayıf kalırdı böyle bir güç karşısında. Yeri geldikçe ispatlamıştı Asaf bey nasıl bir adam olduğunu. Kendisine takılanlar anlamışlardı nasıl acı bir kuvvet karşısında olduklarını. Onun Yaver bey'le arasında meydana gelen anlaşmazlık, o ana kadar karşılaştığı meselelerin belki de en hafifiydi. Buna benzer nice vartalar atlatmış Asaf bey ve nice ganimetlere konmuştu. Koca bir vilâyeti altın kesesi gibi avucuna almış. Dediği dedik. Çaldığı düdüktü...

O birine: «Sen kızını şu adama vereceksinl» desin de, haydi bakalım kız babası: «Olmazl» cevabıyla dikilsin karşısınal Olur mu hiç öyle şey? Asaf bey kızı istediği adama mutlaka verdirir. Ne var ki kızın babası da sopayı yer arada. Adamda tarla var da sürecek, ekecek düzen yok meselâ. Şaşırmış. Hızır aleyhisselâm'ı beklemektedir. İşte böyle şaşkınlıkta Asaf bey çıkar meydana adama tarlayı birilerine satmasını öğütler. «Ne olacakmış?» der. «Boş bekletip de.» Son tarlası da elinden çıkar garibin böylece ve Asaf bey'in akrabasından birinin tapusuna kaydolur... İşte böyle bir filmde oynayan korkunç bir aktördür Asaf bey...

Nargilesini keyifle tokurdatırken karşısına dikiliveren Yaver bey hakkında neler düşünmüştü acaba reis bey? İşte işin burası çok önemliydi. «Sen kalk taa Sırbistandan gel! Burada orun bunun ağzını bağla. Düzmece evrakla fındıklık edin. Asaf bey göz yumar mı böyle tatsız numaralara? Gâvur tohumu mudur? Ne boktur? Çakır gözlü pezevenkl Şunun yaptığı işe bakın hele!» İşte böyle şeyler geçirmişti içinden belki de Asaf bey. Yüzündeki hatların gerilmesi böyle gösteriyordu...

Ne gariptir ki Yaver bey onun düşündüklerini yüzüne bakıp şağı yukarı kestirmişti. Bir bakışta hangi havalarda olduğunu anlayıvermişti. O her şeyin üstesinden gelebileceğine inanan hükümlü kimselerin kasılması ve enayiliği içindeydi. Şehadet parmağının gösterdiği doğrultuda ve onun istediği gibi yürüyordu dünyada herşey... Veyahut öyle değil de, Asaf bey'in iç kuruntusu buydu...

Yaver bey yürümüş gelmişti Asaf bey'e doğru ve üç adım kala durmuştu. Kimse farkedememişti bu gergin anı. Kin dolu bakmıştı reis'e Yaver bey. Bu bakıştaki mânayı ondan başkası anlayamazdı. Çekti tabancasını. Kahvede oturanlar mıhlandılar sanki oldukları yere. Değişiverdi birden durgun hava. Her şeylere şok yaratan bir korku hakimdi. Üç el ateş etti Yaver bey. Söz yerini silâha bırakmıştı. Silâh sustu kendi diliyle üç kelâm ettikten sonra. Bu sefer yırtıcı bir sesle Yaver bey konuştu:

«Gördün mü Asaf bey?» dedi. «Sen benim ağzımı Ordu valisine bağlattın ama, ellerim serbest kaldıl Hepsi senin olsunl Topla şimdi o haram fındıkları!...»

Reis kurşunları yiyince tek bir kelâm edemeden

cansız düştü sandalyesinden. Dinine bağlılık derecesi bilinmez. Bir var ki fırsat bulup kelimei şahadet getiremedi. Marpucu ağzına götüremedi, nargilenin hortumu kuyruğu kopmuş kara bir yılan gibi kıvrandı yerde...

Yıldırım gibi havayı çarparak birden inivermişti. Yaver bey'in hamlesi. Kimse de ne olduğunu birden anlayamamıştı. Önce kahvedekiler, sonra da vilâyet halkı şaşkına dönmüşlerdi. Bu nasıl işti ve nasıl olmuştu? Demek Asaf bey gibi hükümlü bir adama da bu vilâyette el kaldıran vardı ha! Böyle düşünüyorlar ve böyle de konuşuyorlardı:

«Yaa Asaf beyl» diyorlardı. «Haşmetinden yanına varılmazdı. Yapıp ettiğinden bir sual sorulmazdı. En güzel esvabı sen giyerdin. Eğilmeyen boyunları eğerdin. Önünden yan bile geçilemezdi. Sana ne oldu böyle? Serçe kuşları gibi **cik** demeden, sen böyle ölümlerle mi ölecektin Asaf bey? Baharlar gelince sürmeli kuzular kimlere kesilecek? Seçime hile kattıydın Hıdırların İsmail seçilmesin diye. Şimdi belediye reisi koltuğunda kimler kasılacak? Hey anam heyl Serçe kuşu gibi **cik** demeden, sen böyle ölümlerle mi ölecektin Asaf bey?»

Yaver bey'in tabanca sesi günlerce dalgalandı oralarda. Derin yankılar yaptı vilâyet gecelerinde. Her evde küçük büyük hep bu cinayeti konuştular... Sonra kara kartallar uçtu köylere doğru. Köy odalarında da bu işi konuştular. «Oh olsunl» diyenler vardı. «Ah olsunl» diyenler vardı. Herkes bir şeyler söylüyordu hasılı. Bilinen şuydu ki giden hiç bir zaman geri gelmezdi. Ah da yerde kalmazdı... Sonra günlerce süren bir yağmur yağdı. Yol yol denize indi sular ve Asaf

bey'in yerdeki kanı yıkandı. Olayın kanlı izi silinmişti böylece...

Ama Yaver bey elbette bu kanlı işin hesabını verecekti. Hem sıkı bir hesap olacaktı bu. Şöyle böyle bir adam değildi öldürdüğü... Bu meseleyle ilgili gürültülü bir mahkeme başlamıştı Ordu ağırceza'sında. Kalabalık kalabalık, insanlar kilit olmuşlardı sanki birbirlerine. Asaf bey'in ölümüyle işler bitmemişti. Aksine daha bir ateşlenmişti. Yaver bey dar bir boğaza gelmiş sıkışmıştı. Can yerine can isteyebilirlerdi ondan. O bunu biliyordu. Hem de çok iyi biliyordu. Kuzu ölüsü değildi bu yerde yatan. Köpek ölüsü değildi. Koskoca vilâyetin bir belediye reisiydi. Hem de öyle çakal çakal bir adam değil, hatırlı hükümlü takımından...

Yaver bey şüphesiz ki ne durumda olduğunu biliyordu. Onun için ağırceza salonunda kartal kanatları gibi açıp kollarını bar bar bağırıyordu. Asaf bey'in yakınlarını işaret ederek:

«Bunlar zorba adamlardır reis beyl» diyordu. «Hadiseyi müteakip karakolu basarak beni orada vurmak istediler! Karakol komiseri buna güç hal mani oldu: Tabancası elindedir, siz bilirsiniz! dedi...»

Çıt çıkmıyordu koca salonda. Yaver bey konuşuyordu:

«Ben kendimi burada emniyet içinde hissetmiyorum reis beyl İçinde bulunduğum ağır havanın yüksek makamınız tarafından da takdir edileceğini umarım. Hakkımda kötü niyetler vardır. Ve bu kötü niyetleri yüksek huzurlarınızda dahi mevki tatbike koyabilirler. Zaman zaman atılan naraları ve homurtuları sizler de

duyuyorsunuz!»

Bir an duruyordu Yaver bey. Sonra gözlerini ağırceza reisine dikiyor ve heyecanla konuşmasına devam ediyordu:

«Reis bey!» diyordu. «Muhterem reis beyl Şahsınıza ve mümtaz heyetinize derin hörmetlerim vardır. Hakkımda vereceğiniz kararın âdil olacağında da zerrece şüphem yoktur. Amaa, sizler de takdir edersiniz ki, yüksek huzurlarınızda kabadayı nârâları devam ederken, adaletin salim bir tecellisini bekleyemeyiz. İyi niyet her zaman iyi neticeler vermiyor!»

Yaver bey'i dikkatle dinledi mahkeme heyeti. Ve izahlarını yerinde buldu. Verecekleri karara haricen yapılacak bir baskıyı ileri sürmesi ve bundan şiddetle ürkmesi Yaver bey'in mahkeme huzurundaki tavrını açıkça ortaya koyuyordu. Maznun ya Asaf bey'in adamları tarafından mahkeme salonunda vurulmak, ya da bir baskı sonucu gayrı adil bir kararla karşılaşmak korkusu içindeydi. Durumun ağırlığını göz önüne alan mahkeme, Yaver bey'in konuşmalarını dolaylı bir reddi hakim isteği olarak kıymetlendirip mahkemeye bakmaktan istinkâf etti. Böylece Yaver bey'in dâvası komşu vilâyetin ağırcezasına nakledildi...

Fakat komşu vilâyetin ağırcezasında da Yaver bey'in meselesinde bir türlü esasa girmek mümkün olmadı. Bu sefer de sinir hastası olduğunu ileri sürüyordu Yaver bey. Ve mahkeme onun bu iddialarını görmezden gelemezdi... Aslında çok ince bir iç hesaba dayanmasına rağmen, dış görünüşte çok garip zikzaklar çiziyordu Yaver bey. Çıkışları tutarsız ve sallapati. Usulü mukahemat'ın dışında. Ama aldığı sonuçlar yararınaydı...

İddiaları göz önüne alınıp tıbbı adli'ye sevki kararlaştırılınca bir can daha kazanmış gibi sevindi... Az şey değildi bu başarısı. Ve yabana atılır işlerden değildi. Böylece Asaf bey taifesinin tezelden ipe taktırıvermek projeleri de suya düşmüş oluyordu. Cıva gibiydi Yaver bey denilen adam. Hangi taşın altına bastırılsa orada kalmıyor, bir iki kımıldanış ve feryat, fırlayıp çıkıyordu...

İstanbul'a getirilişinin beşinci günü tıbbı adli başhekimine uzun uzun hayatını anlattı Yaver bey. Hiç bir noktasını kapalı geçmedi. Her şeyi apaçık serdi ortaya. Bu suretle meselesi etrafında güvenilir bir hava yaratmıştı. O demek istemişti ki: «Benim hayatımın bütünü içinde kıymetlendirin suçumu. Lüzumsuz ayırımlar yapmayın. Yani ben keyif için yapmış değilim bu işi. Fırtınalı geçen hayatım beni bu yola itmiştir.»

Yaver bey gerçekten yabana atılır bir adamlardan değildi. Renkli de bir anlatması vardı ayrıca. Dinleyenleri kendine hayran bırakıyordu. İki tipi aynı zamanda yaşayabilen muazzam bir aktördü o. Bir an çok cümbüş bir komedyen olur kırar geçirir insanları. Aynı anda bu sefer tantanalı bir dram havasına bürünür, için için ağlatırdı seyredenleri.

Yaver bey hayatının hikâyesini şaşılacak bir ustalıkla yapıyordu. Ruh yapısını açığa vurması bakımından tıbbi adli'de hiç de yabana atılır bir şey değildi bu. Onun suçunu hangi kaçınılmaz şartlarda yaptığını meydana koyuyordu. Bu başarıları yüzünden başhekimin sempatisini kazanmış ve iyi bir müşahade havasına girmişti...

Yaver bey kurnayı açmadan testiyi uzatanlardan değildi. İnsan münasebetlerinde tespih imameleri gibi

yakalardı olgun anları. Sonra da tespih taneleri gibi bir bir dizerdi isteklerini. Başhekimle konuşurken de böyle olmuştu işte. Yaver bey rahatça yaslanmıştı tıbbın merhametine. Ve içten sözlerle, mimiklerini başarıyla çalıştırarak, karşısındakinin gözlerine bakarak yaptı bağlantısını:

«Muhterem doktor beyl» diyordu acınacak bir havada ve sesi titriyordu. «Tutun ki ben bir canavarım. İsteyerek doğruyorum kurbanlarımı. Kâbusuyum bütün insanların! Suçsuzları doğruyorum ve bundan canavarca bir zevk alıyorum! Buna siz de inanacak mısınız? İlim adamları böyle saçmaları kabul ederler mi? İnanın doktor bey bana. Çok namusuz adamlar vardır dünyada. Bunlar katiyyen utanmazlarl Bunlar kanundan nizamdan korkmazlar. Süslü hüviyetleri hep gösteriştir. Korkunç hüviyetlerini saklarlar sırıtkan tebessümlerin arkasında...»

«İşte ben bu tipten namussuzların oyununa geldim. Ben isteyerek adam vurmadım doktor beyl Beni anlayınız! Beni zorbalara ezdirmeyinizl Ölümden katiyyen korkmam ben. Ama gasıp hasımlarımın gözleri önünde asılmak ağırıma gider.

Tıbba, ilme, hekime sığınmak hakkımdır benim.. Ben kahramanı hürriyet Kolağası Resne'li Niyazi bey'in hemşerisiyim. Ecdadımın hizmetleri dokunmuştur bu memlekete... Ellerinizden öpeyim öz kardaşım gibi. Beni bu canavarların gözleri önünde boğazlattırmayınl Sizden isteğim budur doktor bey!»

Yaver bey merhamet dileyerek bitirmişti sözlerini. Üzerinde kanla çalışılmış bir tablo koymuştu tıbbı adli başhekiminin önüne. Sonra eğmişti başını uslu uslu. Buruşuk mendiliyle silmişti gözyaşlarını. O bu-

rada, Asaf bey'i üç kurşunda yere seren adam değildi sanki... Doktor belli ki seyrettiği harap adamın ve dinlediği kanlı hikâyenin tesirindeydi. İçini çekerek:

«Sakın Yaver bey» dedi. «Anlattıklarınızdan bir noktayı bile gözden kaçırdığımı sanmayınız. Zaten insanlar boğuşur, maalesef kanları hekimlerin önünden akar geçer. Bu da mesleğimizin değişmez kaderi. Hiç merak etmeyin sizi gayet iyi anlıyorum. Emin olabilirsiniz ki size şefkat göstermeye de çalışacağım. Ama, bu arada müşahade altına alınmanız da şarttır. Biz bu suretle durumunuzu gözden geçirir, ancak ondan sonradır ki tıp ilminin bize emrettiği ve müşahadelerimizle tebellür eden malûmatı ait olduğu mahkemeye yazarız. Artık ondan ötesi mahkemenin işidir.»

Yaver bey eğdi boynunu kaderine rıza gösterip. Tıbbı adlî kurtuluş için çaldığı son kapıdır. Ne olursa burada olacak. Hakkında düzülecek rapor mahkemenin attığı adımı kayıt altına alacaktır, burası belli. Ve o da bu yolla belki kelleyi ipten kurtarabilecektir... Doktorun sözlerinden nasıl bir manâ çıkarmalıydı acaba? Bir kapı göstermişti doktor, ardına kadar açık ve aydınlıktı. Bir kapı daha göstermişti, o da karanlık ve sımsıkı kapalıydı. Acaba Yaver bey hangi kapıya doğru itilecekti? İşte O'nun merak ettiği nokta buydu...

Yaver bey müşahade odasına konulunca düşündü, düşündü. Saatlarca yordu kafasını bu küçücük odada. Gitti geldi. Bir takım hesaplar yaptı. Danışacak kimse yoktu burada. Kendi kendisinin yol göstericisiydi o. Şunu kati olarak biliyordu ki ya kafasını saniye şaşmayan bir saat gibi çalıştıracak ve kurtuluşun, yani ipten kurtuluşun yolunu bulacaktı veyahut o kafayı

koparacaklardı...

İçine düşürüldüğü durumu çok iyi kavrıyordu. Kelle kayıbı korkusu önünde kafası daha bir verimli çalışmaya başlamıştı. Meselenin hiç de şakaya gelir tarafı yoktu. Her anını kıymetli bilecekti. Ve ona göre davranacaktı. Kendini kapıp koyvermesi hiç bir şeyi halletmezdi. Aksine doğru sehpaya götürürdü... Bazen bir yılan gibi süzülüp akacaktı toprakta. Bazen de kudurmuş bir kaplan gibi parlayacak. Ondan bir tilki kurnazlığı isteyen anlar da olacaktı...

O bütün bunları dayanılmaz bir iç sıkıntısı çekmesine rağmen çok iyi biliyordu. Karyolasının kenarına oturup ellerini dizlerine koyarak, başı önünde saatlarca durdu. Hep bir şeyin üstündeydi kafası. Koca deniz kıyılarına sığmayan adam gelmiş bu sandık gibi rutubet kokan küçücük odaya kapanmıştı...

Tehlikede olan kellesine bir çare arıyordu Yaver bey. O kafası saat gibi çalışan bir adam idiyse güpegündüz koca bir şehrin belediye reisini sakağılı bir hayvan gibi çekip tabancasını öldüremezdi. Hakkını alamamışsa hak arayacak merciler vardı. Ankara'ya bir daha giderdi. Hak arayacak kapılar ebedî tatile girmemişlerdi ya!

Madem ki hırsına kapılıp kanun yollarını bir kalemde çiğnemişti, öyleyse kanun onu nasıl koruyabilirdi? Demek ki Yaver bey için tekmil kanun yolları kapalı idi. Ordu valisi: «Ben bu işi bir daha Ankara'ya soracağım.» demişti. Belki de iyi niyetli bir adamdı vali! Belki de onu Asaf bey'le boğuşturmak istemiyordu. Bir de reisi belediyede aramış, cinayetini de ondan sonra işlemişti. Yani onun durumunda taammüt sarahaten mevcuttu. Taammüden adam öldürenlerin

ise akıbeti malûmdu...

Yaver bey bu kanlı çıkmazdan nasıl kurtulacaktı? Buna kısa yoldan bir karar vermeliydi. Ne yapabilirdi? Tıbbı adli'nin onu asılamaz bir adam ilân etmesi için ne yapmalıydı? Düşündü ve kararını verdi Yaver bey: İlk bakışta kendisini bile hayretlerde bırakacak bir kimliğe bürünmeliydi Yaver bey. Evet bir boy aynasının önüne gelip dikilse, kendi bile kendisini tanımamalıydı... Dört duvar bir de o vardı ortada. Ne yapacaksa bu sade dekor içinde yapacaktı...

Can korkusu neler de yaptırıyor insana. Çok uzun sürmedi Yaver beyin düşünmesi. İşler bu noktaya gelip dayanınca kararını verdi ve kısa yoldan bir oyun tutturdu. Dekor kostüm masrafı yoktu bu oyunun. Her şey çok ucuzdan, çarçabuk oluverdi. Bu öyle bir oyun ki bir kişi tarafından oynanacak ve başhemşireden başka seyircisi de olmayacaktı...

Yaver bey soyunup dökünüp anadan üryan oldu. Dört duvar sanki kocaman bir aynaydı artık. Yeni kimliğinden nasıl bir not alacağını henüz bilmiyordu. Badanası yer yer tozlanmış dört duvar kapatıyordu ancak çirkin manzarayı. Üstünde bir külot bile yoktu Yaver bey'in. Gezdi odada yağ arayan pehlivanlar gibi. Kendisinden kendi utandı. Çıkası bir can için yapıyordu işte bunu...

Keşke tabancasında mermi varken bir tane de kendi beynine sıksaydı. Böyle düşündü bir ara da. Ama ne yazık ki aklına gelmemişti. Tabancayla intihar kolay olurdu ve buralara düşüp bu rezilliklere katlanmazdı. Artık iş işten geçmişti çoktan, istese de kıyamazdı artık canına. Bunu hırsın sıcağında ve büyük karar anında yapmalıydı. Böyle düşünmenin bir mânâ-

sı yoktu şimdi.

Çok beklemedi Yaver bey. Nihayet baş hemşire geldi. Suçlunun müşahede odasındaki durumunu tespit edecekti. Bakalım bu adam nasıl bir adamdı? Düşünüşü davranışı nedir? Kapalı bir yerde olmak hemen sıkıyor mu onu? Sabırlı mı? Acul mu? Kısacası normal mi? Anormal mi? Bir temaruz hali mi var yoksa onda? Yaver bey'i görmeye gelirken böyle şeyler düşünüyordu başhemşire. Bu arada zorlu bir dram aktörüyle karşılacağını hiç te aklına getirmemişti.

Yaver bey başhemşireyi görünce ayaklandı. Çırılçıplak gösterdi kendini. Hiç bir çekinme yoktu duruşunda. Yapayalnızdı sanki kubbesiz bir hamamda. Ürkek yoz bir hayvana benziyordu bir taraftan da. Hayatının en başarılı rolündeydi muhakkak... Çeşitli, akla gelmez acayip hareketler yaptı. Bir de gülüverdi cin çarpmışlar gibi. Kişnemeyle hıçkırma arası garip bir gülüştü bu.

Başhemşire göreceklerini fazlasile görmüştü. Hemen gitmiş ve tıbbı adlî başhekimine de gördüklerini aynen aktarmıştı. Başhemşire az şey görmüş, ama çok şaşırmıştı. Yaver bey'in hallerini uzun uzun hikâye etti... Ve neticede şu anlaşılmıştı ki: Yaver bey okumuş ağır başlı bir adam gibi göstermesine rağmen, bazen anide parlamakta, bazen de çocuk gibi oturup saatlerce ağlamaktadır. Bazen de insanda çıldırmaya bir adım kalmış hissini uyandırmaktadır.

Yani doktor diliyle ifade edersek: Yaver bey suçunu peşin bir hükme dayanarak yapmamıştı. Bunun böyle olması da mümkün değildi. O , zaman zaman cinnete varacak bir asabi hâlin zebunu idi. Asaf bey tarafından fındıklığına el konulması ondaki bu aşırı asabi-

yeti büsbütün kamçılamıştı. Bu girişten sonra tıbbi adlî Yaver bey'in lehine yorumlanabilecek uzun bir rapor vermişti... Böylece de Yaver bey boynuna dolanacak ipten kurtulmuş oluyordu.

Nitekim aradan haftalar geçip Yaver bey sevkedildiği ağırceza mahkemesi karşısına yeniden çıkarılınca kendinde bir hafiflik duymuştu. İyi bir haberdi bu. Belli ki içine yuvarlanıp bir daha geri dönemiyeceği uçuruma atılmayacaktı. Yani asılmayacaktı. Evet böyle, onun canına kıymayan bir karar bekliyordu ağırcezadan. Ve böyle bir sonuç alacağına inanıyordu. Neden acaba? Bildiği bir şey mi vardı? Hayır. O bir şeylerin değiştiğini, hem de iyi tarafından değiştiğini hissediyordu. Hepsi bu kadar...

Çok geçmeden iyimser duygulara kapılmasının pek de boş bir bekleyiş olmadığını anlar Yaver bey: Ağırceza mahkemesi, hadisedeki dolaylı tahrik unsurunu göz önüne alarak, tıbbi adlî'den gelen raporu kararına destek yaparaktan, müddeiumumi'nin ısrarlı idam isteğine rağmen, Yaver bey'in 24 sene ağır hapsine hükmeder... Ve bu suretle belediye reisi Asaf bey'in kaatili, Resne'liYaver bey kellesini ipten, kendi tabiriyle: «Sehpayî şerif» ten kurtarır...

Ama, bu «kurtuluş» sözcüğü üzerinde biraz düşünmek gerek. İyice biliniyor ki bu, sadece ipten kurtuluştur. İpte can vermekten kurtuluştur. Tabiî ki bununla her şey bitmiş olmaz. Bir de geride kalan ceza vardır. Asılan bir kere ölür. Ama ceza yatanlar binlerce kere. Maznun niçin can vermek istemez ipte? Besbelli ki bir dehşet silindirinden geçeceğini düşünerek istemez. Yaşamak, hangi şartlarda olursa olsun yaşamak istediği için istemez...

Uzaktan görünüşü kabaca böyledir işin. Bir de uzun yıllarını zından köşelerinde geçirenlere sorun bunu. Korkunç şeyler söyleyecektir o titreyen harap dudaklar sizlere. Onlar katlandıkları uzun cehennemî yıllarda kaç kere canlarına yetip de: «Ah keşke asılsaydıkta böyle günler görmeseydik!» demişlerdir. Sabahı olmayan gecelerde isli tavanlara bakıp gelecek yılları saymışlardır...

Yaver bey hey Yaver bey! Tanıştığımızda cezasının 17 senesini yatmış bulunuyordu. Kulakları çınlasın! Zaman zaman kendisini nefesimiz tıkanır kaygısıyla, mevzu seline kapılarak meraklar içinde dinlemiştik. Söylediklerimiz ve söyleyeceklerimiz onun bize uzun uzun bıkmadan anlattıklarıdır...

Mahkûm denilince, ağaç gölgelerine uzanıp rahat rahat uyuyan köy ağalarının hayatı akla gelmesin sakın! O demirler, o zincirler dünyasının da kendine has meseleleri vardır... İşte Resne'li Yaver bey cezası 24 sene üzerinden tasdik edilince, bu binbir türlü mesele içinde buldu kendini. Yerini katiyyen yadırgayamazdı. Bulanık batak, çıkılmaz bir göle itilivermişti sanki...

Dert dinledi. Derman söyledi. Gönül de eğledi arada ama, bu yaptığı iş pek de kolay bir iş değildi. Zira dertlerin çoğu idareden geliyordu. «idare» de hükümetin mahpushanelerdeki adı. Yaver bey uzun zaman idareyi idare etti. Lûzumsuz didişmelerden bir şey çıkmazdı. Ne var ki bir cumhuriyet bayramında çıkarılan kısmî af, onun mahpusluk hayatını kökünden değiştirdi.

Müddeiumumi bey gelmiş kimlerin kısmi af'dan faydalandığını elindeki listeden okuyordu. Çeşitli suç-

lularla birlikte talebesinin ırzına geçen bir hoca da cezadan kurtuluyordu... Yaver bey'e gelince o 5 sene ceza indirimine lâyık görülmüştü. Sevinenler arasına o da katılacaktı. Evvelâ kellesi bağışlanmış, şimdi de cezasının beş senesi. Halbuki ondaki tepki hiç de umulduğu gibi olmadı. Parladı birden duyunca beş senelik indirimi. Karşısındakinin müddeiumumi olduğunu unutuverdi. Uşağını azarlar gibi yıkılmış bir yüzle bağırmaya başladı:

«Hangi aklı evvel yapmıştır bu kanunu beyefendi?» demişti. «Hindi kadar da akıl yok mudur bu adamlarda? Çünkü o mübarek hayvandır ama düşünür! Demek ki bir hoca hiç sıkılmadan zavallı masum bir talebesinin din öğreteceğim diye ırzına geçsin! Ebedî bir leke sürsün yavrucağın alnına. Kanun da bu alçağı affetsin! Benim cezamdan da sadaka verir gibi beş sene indirsin! Bu olur mu bu? Hangi kitaplara sığar bu?»

Müddeiumumî bu ani çıkış karşısında şaşırır, mıhlanır adeta olduğu yere. Yaver bey bu şaşkınlıkta ayyuka çıkarır sesini

«Zavallı bir yavruyu kirleten bir deyyusu affedin siz! Onlar merhamete lâyıktır çünkü. Böyle pezevenklerin hizmetlerinden bu memleketi mahrum etmeyin!» Bir an durur. Oldukça kederli: «Af istemiyorum! Ben af istemiyorum!» der.

Müddeiumumi, daha bir ölçülü konuşmaya çağırır onu:

«Sakin olun Yaver bey! Bu bir keyfî tasarruf değil, bu bir kanun meselesidir. Kanunlar da bir takım zaruri şartlarla meydana gelir. Ve pek de iyi bilirsiniz ki, kimsenin keyfine göre şekil almazlar. Yani kendi mecralarında seyreden bir takım cemiyet kararlarıdır,

kanunlar.»

Bu sözlerden kimse de pek bir şey anlayamaz ama, adam Yaver bey'in çıkışını oldukça sert karşılar ve hükümet otoritesinin üstüne düşürülmek istenen gölgeyi dağıtır. Yaver bey'in de heyecanı geçer böylece. Birden durgunlaşıverir. Sesi daha bir usludur son sözlerini söylerken:

«Peki beyim peki!» der. Affedilen hocayı işaret ederek: «Ben uyarışınızdaki derin mânayı anladım! Böyle dini bütün hocalardan bu ülkeyi mahrum etmeyiniz! Bu zavallı milletin çocukları cahil kalır sonra! Siz de yok yerden vebal altında ezilirsiniz!»

Müddeiumumi bu içi yangın asi adamla daha fazla konuşmayı uygun görmemişti. Kanun meydanda idi. Onu kendisi çıkarmış değildi. Uygulanması için de kimseden izin almayı düşünmüyordu...

Zaten Yaver bey kendisini tutamamış, ağzına gelenleri, ağzına geldiği gibi söyleyivermişti. Böyle nizam dışı konuştu diye ağzını yırtmadılar. Okumuş yazmış mahkûmların bazen böyle dokunulmazlıkları oluyordu. Ama istenmeyen mahkûm ilân edildi idare tarafından. Onun af bahsindeki çıkışı da lûzumsuz bir şeydi zaten. Onu bu çıkışında dinleyen olmamış, kanun ağır bir silindir gibi yürüyüp hükmünü icra ettirmişti. Ne var ki yersiz çıkışı yüzünden Yaver bey için mahpusaneler arası uzun bir sürgün hayatı başlamıştı. Ağzı lâf yaptığı için olduğu yerde istenmiyordu artık...

Ankara'ya hakkında yazı yazıldı. Aradan çok geçmedi sürgün emri alındı. Ve böylece, kuzeyden güneye jandarma muhafazasında, elleri kelepçeyle bağlı, uzun bir yolculuk yaptı Yaver bey. Elini tutamamış adam

vurmuş, zındanlara düşmüştü. Dilini tutamamış ol sebepten sürgünlere gönderilmişti. Onun haklı bildiği şeyler bir çok yerde bir çok kişiyle çatışıyordu...

Günlerce oyalandı yollarda. Değişik havalara kaptırdı kendisini. Geçmiş günlerde kalan, kaybettiği şeyleri düşündü birer birer. Şu hayat denilen şey bir tuhaftı, anlaşılmazdı vesselâm. Bir kişi hayatından olup mezarı boylamıştı onun elleriyle ve kendisi de zındanlara düşmüştü genç denilecek bir yaşta. Bazen durup düşünüp pişman oluyordu yaptıklarına. Bazan da, yüreğinin en derin bir yerinde Asaf bey'e olan kininin kıpırdadığını hissediyordu.

Yeni getirildiği mahpushane pek içten olmamakla beraber, gene de iyi karşılamış sayılırdı Yaver bey'i. Sürgüne beraber çıktıkları yol arkadaşları: Şeytan Hacı ve Ebazer (Ebûzer) öyle işin incesine bakan takımdan değildiler. Onlar için akşam olup da bir uzanacak yer bulundu mu mesele tamamdı. Ceza çeke çeke kurdu olmuşlardı mahpushanelerin...

Yaver bey yeni geldiği yerde kalemile dikkati çekmişti hemen. Bu adam yazıyor yazıyor, boyuna yazıyordu. Yerli mahkûm tarafından adım adım takip ediliyordu Yaver bey'in hareketleri. Tuhaf bir şeydi bu. Kalem hükümet adamının eline yakışır, sopa da jandarmanın eline. Eli kalem tutan ve daima da yazan mahkûm bir tuhaf görünüyordu her ne kadar efendiden giyinmiş de olsa. Boynuna bir gravat takmış ta olsa, tuhaftı...

Değerlendirmeyi böyle bir açıdan yaptıklarından mıdır nedir, belli bir çekingenlik vardı yerli mahkûmlarda Yaver bey'e karşı. Kime yaklaşsa, adam gizleyemediği bir telâşa ve korkuya kapılıyordu. Yaver bey

belli bir sebebe bağlayamadı bu ürkekliği. Şaşılacak şeyl Çok döğülmüş, yıldırılmış hayvanlara benziyorlardı bu adamlar, Bu yabancıdan kaçışlarının sebebi ne olabilirdi acaba?

Hele ki Yaver bey'den kaçışları için belli bir sebep gösteremezlerdi. Yaver bey'de onlar gibi mahkûmdu alt tarafı. Okur yazardı. Gravatı vardı. Ama gene de mahkûmdu... Ebazer ve Şeytan Hacı için aynı şeyler söylenemezdi. Onlar daha bir uzun yıllar yatmışlar mahpushanelerde ve belki de bu sebepten insana yakın olmanın sırlarına ermişlerdi. Belki de gravatsız oluşları kolaylaştırıyordu onların işini. Nitekim onlara daha bir sıcak davranmıştı yerli mahkûmlar...

Ebazer **emmi**, Şeytan Hacı da **baba** diye çağırırdı Yaver bey'i. Emmi aşağı, baba yukarı... Ebazer iriden, geniş çocuksu yüzlü yatkın mahkûmlardandı. Duruşu ağır. Olur olmaz şeye parlamaz. Ama bir kere de kafası kızdı mı! Otuz kişinin içine aç kurt koyuna saldırır gibi dalıverir. Sonra en işlek ellerde çalışan bir daktilo, saatlarca yazıp bitiremez yaptıklarını. Sarı Ali, Galemoğlu, Feriköylü İbram kadar meşhur değilse de, gene de namını bir çok mahpushanede söyletmiştir...

Şeytan Hacı'ya gelince: O, Ebazer'in aksine ufak, çelimsiz yapıda bir adamdı. Keskin esmer yüzlü yaman bir plâncıydı... Her şeyleri o bilir. Her çeşit işe karışır. Kara zeytin gözleri fıldır fıldır. Büyük kapışmaların plânını hazırlar. Kavgaya girenlerin cezasını, yapacakları işe göre önceden keser. Tuhaftır mahkemeler maznuna, aşağı yukarı Şeytan Hacı'nın kestiği cezayı verirlerdi...

Yaver bey de yazardı. Ovada yürüyen genç dizler yorulur, ama onun kalemi yorulmazdı. Dur aman bil-

mez hep kendi meselelerini yazardı. Başvekil demedi, Halk Partisi mebusu Nâzım Poroy demedi yazdı. Bir ara iadei mahkeme istedi olmadı. Tashihi karar istedi olmadı. Mektuplarını Nâzım Poroy şahsen cevaplıyordu. «Adaletin mutlaka tecelli edeceğini...» yazıyordu. Bununla yetinmeyip T.B.M. Meclisine de getirdi onun meselesini ve kürsüye çıkıp konuştu. Fakat yazık ki bir netice elde edilemedi. Yaver bey kelleyi ipten kurtarmış ve fakat kalıbı mahpuslardan kurtaramamıştı...

Dert yalnız Yaver beyde mi? Çeşit çeşit mahkûm ve bir o kadar da dert vardı mahpushanede. Yaver bey yolunu bulup kalıbı dışarıya atamayınca, ister istemez, hiç farkına varmadan bir sürü dert içinde buldu kendini... Ve bir daha anladı ki: Fikir yapısı bencil de olsa, sofrasına her akşam oldukça güzel şeyler de konsa, çevresindeki dertlere omuz silkip geçemezdi...

Çevre dediğin mahpusta dışardakinden çok farklıdır bir bakıma. Şöyle külâhı kaşlara yatırıp uzun uzun düşünmek ister. Çevre demirden bir çemberdir mahkûm için. Tuhaftır ama: Kurt da bu çemberde, kuzu da. Kurt kuzuyla yan yana yürüyecek kanun icabı. Yalnız ne var ki, dışardakilerden farklıdır burda güdenler. Dışardaki çoban kuzudan, içerdeki çoban ise kurttan yanadır...

Her şey bir nizam üzredir hasılı: Mahpushane nizamnamesi hiç bir zaman ağayı garibe ezdirmez. Kurdu da kuzuya yedirmez. Uzun uzun konuşmanın ne faydası var? Deniz dibinde kuşlar, masmavi gökte balıklar da bilirler bunu. Dağarcıkta lâf tükenir boş boşuna konuşursak. Dilde tüyler biter bilinen şeyleri söylemekten...

Ne kadar çok, ne kadar çok, meğer deryalar dolusu dertleri varmış. O, önceleri çekingen görünen mahkûmlar öyle bir dört taraftan sardılar ki Yaver bey'i, artık başını kaşıyacak zaman bulamıyordu... Bir sürü aç, bir fırın önüne toplanmıştı sanki. Hepsi de kendi derdine öncelik verilmesini istiyordu. Yaver bey hangisini cevaplıyacağını ve nereden kimden başlıyacağını şaşırmıştı. Onlar bağırıyorlardı:

«Yazz emmi bizi de yazzl» diyorlardı. «Beni de yazz Yaver emmi! Sen beni de yaz! Mapus oldum şu fakır halımda. Dirliğim düzenim bozuldu. Yoksula heç mi heç bir sahabetlik eden yok. Para katırdan da kuvvatlıymış. Onu biz nireden bileceğidik? Mapus oldum. İkicik sabim de kimsesiz kaldı. Öksüz kaldı. Bir bakanım yoktur. Adalet vekiline, böyük adamlara yaz bunu! Verelim bi yerlere onları. Mektaplara verelim. Köylük yerde anasız köpek enikleri gibi dolaşmasınlarl»

«Emmi beni de yaz! Fakırlığım esas curmumdur benim! Candırmanın biri döğerken, öbürü de göysüme bastı cızmaynanl Avradıma, anama söğdüler kötü kötü. Benim anam bakraç bakraç ayran verdi yonan gavuruna karşı harbeden eskârımıza! Şimdi sen söyle Yaver bey emmi: Oldu mu bu candırmanın bize yaptığı? Emmi bunu kâatlara yaz allah aşkına! Ve de yüksek makamlara bildir. Helbette hoş geldin demezler o candırmalara! İysanlık öldü mü? İslâmlık öldü mü?»

«Yaz Yaver emmi! Yaz bizim derdimizi! Berhudar ol! Sen biliyon kitapların kalemlerin dilinden! Sen derin okumuşsun. Yaver emmi! Sen ulemadansın Yaver emmi! Bak biz karanlıklardayız okumadan yazmadan yana. Sığır gibi bakarız öyle sözümüz yabana!

Mart bızası gibi bakarız öyle!»

«Yaz Yaver emmi! Biz kanun yollarını bilmeyiz ki. Sen aç bize o kapıları. Gün gibi ışıyıversin bi kere ortalık. Yaz derdimizi, hangi dizlere yüz süreceğimizi yaz! Biz bilemiyoruz, heç bir şey bilemiyoruz! Kardiyan karşımızda! Candırma karşımızda! Şöyle ırahatça bi soluk almanın imkânı yok! Yok be Yaver emmi insanlık yok! Yok islâmlık yok! Sen yaz bizim derdimizi!»

Sigarayı uzatan derdi de arkasından dayıyordu Yaver bey'e. O da bir gururlanmış, bir gururlanmıştı. Şaka şuka değil tekmil gariplerin dertlerini almıştı ele. Onların fisebilullah avukatı olmuştu. Yol göstereni olmuştu. Az bir şey değildi bu. Şöyle düşünülürse bunun manevi hazzı derindi. Yaydı önüne kâatları Yaver bey efendime söyleyeyim. Bandı derin hokkasına, kara kara, uzun uzun yazdı da yazdı...

Karagöz gazetesine bir haber uçururken el altından, kuş kanadında bir mektup da Köroğlu'na döşendi. Böylece yolsuzluklar su yüzüne çıkacaklardı yavaş yavaş. Gazetelerin beklediği havadis. Tabiî böyle bir fırsatı kaçırmıyacaklardı. Nerden bulacaklar böyle renkli haberleri? Hele Yaver bey'in o renkli de anlatması yok mu? Ortalığı birbirine katar gider alimallah. Bir kere kafası kızmasın onun. Yazı değil zehir yazar kâğıda. Öyle bir yazar ki yani, dirhemini, köpek yese kudurur...

Yazılar yazıldı. Gazetelere el altından haberler salındı. Dert sahipleri uzun bir bekleyiş içine girdiler. Kulakları kirişte hep haber bekliyorlardı. Dertlerine bir derman olacak mıydı acaba o mektuplardan? Herkes de bunun merakı içindeydi. Evet onca yazıdan son-

ra elbette bir şeyler olacaktı. Ama nasıl bir şeyler olacaktı? İşte bunu kimse de lâyıkıyla bilmiyordu. Yaver bey'e sorsalar acep nasıl olurdu. Bu da ayıp bir şeydi. Adam yazmıştı herkesin derdini. Hiç yüksünmeden yazmıştı. Gayrı dertlerin dermanı allahtan...

Yalnız onlar değil idare adamları da bekliyorlardı işin neticesini. İç telsizler çalışmış ve Yaver bey'in çalışmaları haber alınmıştı. Hiç de hoş karşılamamışlardı idare adamları Yaver bey'in davranışlarını. Ama şimdilik kaydıyla ses de çıkarmamışlardı. O da kendisini sevdiklerinden değil. Ankara'ya yazdığı istida ve mektuplardan çekinmişlerdi. Zehir gibi kalemi vardı bu adamın. Kalkar onların hakkında da bir şeyler yazar ve adamların zaten çarpaşık olan işlerini büsbütün karıştırırdı...

İdare açıkça hükümet demek olduğundan, kendini ağırdan satmak zorundaydı. İdare hart hurt her meselede ortaya boy göstermemeliydi. O zaman hiç mi hiç mahkûm üzerinde bir tesiri kalmazdı. İdare ayda yılda bir görünmeliydi meydanda. Ama bir kere de göründü müydü? Büyük fırtınalar gibi günlerce sürmeliydi korkusu. Ne varsa zaten yaratılacak korkudadır. Korku, kara bir bulut gibi daim durmalı mahpushanenin üstünde. O olmazsa mahkûm katiyyen idare edilemez. Mahkûm tahliye olsa bile korkuyu içinde götürmelidir. İdare edilecek insanlar ne kadar korkarlarsa o kadar faydası vardır. Böyle düşünür hep hükümet adamları.

Yaver bey'e şikâyetlerini yazdıranlar ümit ve bekleyişlerinin iyi sonucunu da gördüler. Köroğlu gazetesi geniş bir yer vermişti mahkûm dertlerine. Şikâyetçi oldukları şeyleri bir bir belirtmişti. Bütün kötü

işler bir sıralanmıştı. Ne müdür kurtarabilmişti kendini bu suçlamalardan, ne de müddeiumumi. Bunda şaşacak bir şey de yoktu. İyi yaparsın iyi yazarlar, kötü yaparsın kötü yazarlar. İyisi mahkûma eziyet etmemektir. Edersen bir Yaver bey çıkar ve adamı koca memlekete destan eder...

Gazete gelince mahkûmlar büyükçe bir halka olmuşlardı koğuşta. Yaver bey ortalarındaydı. Hepsi de seslerini kestiler. Gözlerini bu becerikli adama diktiler. Çıt çıkmıyor, tekmil kulaklar ondaydı. Yaver bey kocaman kocaman öksürmüştü önce. Ve sonra okumaya başlamıştı. Dirhem dirhemdi ağzında lâflar. Ne ki yazmışsa vaktiyle, gazete aynen onları beyan ediyordu. Mahkûmlar kulak kesilip dinlediler. Satırlar zehir mi zehir. Kim yaptı bu işi? Yaver bey. Aşikâr etti onların dertlerini ya. **Hay sen çok yaşa Yaver bey!**

Yaver bey okumuş satır satır. O okudukça umutlar da doruğa çıkmıştı. Herkesin göysünde bir kabarma ve gözlerinde parlama. Artık haklı olarak bir değişiklikler ve bir yeni şeyler bekleniyordu. Zulumdan yana değil, ama adaletten yana bir şeyler bekleniyordu. Nedir bu gazetede yazılan şeyler? Böyük adamlar bunu duymaz mı? Hiç olur mu öyle bir şey? Kara kayada kayan, kara yılandan bile haberi vardır elbette hükümetin. Hep böyle söylüyor ve böyle de umuyorlardı. Zaten umuttu onları yaşatan. Bir yerlerden, bir şeyler ummak!

«Böyük adamlar da görmüştür helbet bu gazeteyi. Ve de içinde yazılanları okumuştur. Edalet vekiline de duyurmuşlardır bir taraftan. Eh onun işi bu zaten. Hep böyle şeyleri kovalamak. Ve dikkatle okumak ki mapusanelerde neler olup bittiğini öğrensin. Madem

öyledir de, neden bir habar çıkıp gelmez günlerce? Kör bir kuyuya atılan taş mı bu?»

«Şöyle zalımın aklını başından alan, namussuzları birbirine katan bir kaynaşma görünmez neden? Zalımın süngüsü par par yanıyor gene. Çalımlı kuyruklar gene havada. Adımlar talimli kıvrak. Öyleysem ne anladık biz bu işten? Herkesin yapıp ettiği sittin sene yanında mı kalacak? Çuvalın ağzı dururken dibinden delen kimdi? diyerekten sorulmıyacak mı? Olur mu hiç öyle şey? Büsbütün de sahapsız mı bu millet?»

«Sen koskoca vekilsin a canım. Adliye vekilisin. Binlerce mahkûm bugün kanun önünde de, indi allahta da senden sorulur. Koyun değil ki bu sürüyle ağıla kapanmış. Sen koskoca vekilsin a canım! Alsana eline telefonu. Bu gazetenin yazdığı nedir? diye sorsana. Gürlesene şöyle bi gökler gibi! Ahret sualine çeksene bir bir bu namussuzları. Kıyamet gününü mü bekleyelim hep biz hesap günü kurulsun deyi? Yağdırsana etrafa emirleri!»

«Mahkûma baridane muamele yapmayın. Bunlar da vatandaştır kimseyi incitmeyin! Ben hilâfı kanun hiç bir hareketi tasvip etmem! desene. Hesap sorsana kanun yolundan sapanlara!» Ne gezer? Ne bir haber var Ankara'dan, ne de bir kımıldama. Her şey gene eskisi gibi. Yerli yerinde. Haksız işlere bir el atan yok..

Amaa amaa? Bu işi bir neticeye bağlamak gerek. Arkasını boşlamaya gelmez. Eski bir kavga taktiğidir bu: Yaver bey ya vurmaz, ya da vurduğunu sağlam bırakmaz. Zaten tilkiyi vurdun mu diri koymayacaksın, öldüreceksin. Yaralı kalırsa şayet kurt olur düşer peşine. Ve insanı parçalamaya kasdeder. Yaver bey gayet iyi bilir bunları. Esasen durup beklemek de artık onun

elinde değildir. Yola çıkılmış bir kere, gidilecek. Taa sonuna gidilecek. Yoksa onun bunun ağzında eğlence sakızı olur Yaver bey. İşte buna meydan vermemelidir o... Verirse, bakarsın en uyuz gardiyan bile takılmaya başlar adama:

«N'oldu a efendi?» der. «Ne oldu? Sizin gazetelerin yazdıkları ne oldu? Hökümet bu? Heç hökümetle baş olur muymuş? Neçe yazanlar gördük biz. Yazmaynan cızmaynan ne olurmuş ki? Sen bugün mahkûmsun a efendim, uzanıp yerinde yatacaksın! Allahıma şükür diyeceksin. Her işin hayırlısını hökümet bilir. Zopa da atsalar yiyeceksin!»

Evet büyük fırtınalara gebe bir hal vardı havada...Küçücük bir dikkatle seziliyordu bu. Böyle bir gerginlikten çeşit çeşit şeyler beklenebilir. Neler olabilir onlar acaba? Bir var idare geriler, ve mahkûmun üzerindeki baskıyı kaldırır. Bir de var ki hiç ummadıkları çeşitten belâlar açılırdı başlarına... Yaver bey ümitsizliğe kapılmıştı bir ara. Belki mahkûmun önüne düşmekle yeniden affedilmez bir hata işlemişti. Niçin: Bu heriflerle didişmekten bıkmıştı artık.

Utanmadan, sıkılmadan kanunu çiğnerdi bu kanun adamları. Ve tabiî ki canı yananlar da şikâyetçi olurlar. Yüksek makamlara başvurulur. Yazılır, çizilir. Sonunda bakılır ki küçücük bir hiç çıkar koskoca şikâyetin altından. Şikâyeti yapan dişsiz bir kişiyse, yer sopayı, yapar tükürük banyosunu oturur aşağıya: «Ülen!» derler! «Sen kimsin, hökümete istida yazmak kim a kârata? Hadi bakalım istida yazdığın her kimise, o gelsin de kurtarsın seni! Buldun madem bir avuç kâğıt: Kaçaktan bir cıgara sar iç, hiç olmadı dumanından istifade edersin a düdüğüm!» Şayet dişli bir adam-

sa istidayı yazan, yani okumuş takımındansa, takarlar onun da eline kelepçeyi, verirler sırtına torbasını. Diyar diyar dolaştırırlar...

Yaver bey «bu mahpushanede olsun rahat edeyim» demişti. Ama olmuyor, bir türlü olmuyordu. Gün geçmez idareye çeşitli bahanelerle mahkûmlar çağrılır, arkası bir türlü gelmeyen ahret sualleri sorulurdu. Bu sürüp giderdi böyle. Kimse de ağzını açıp: «Yahu nedir bu zulum? Bu bize niçin yapılır? Ve nerde başlar? Nerede durur?» Diyemezdi.

Hele şu Manisa'lı Şerif. Onun götürülüşü çok koymuştu Yaver bey'e. Çocuğun bir suçu da yoktu. Şöyle bir ters bakmıştı gardiyana, hepsi o kadar. İdareye baş kaldırmamış ama, hiç bir zaman da boyun eğmemişti Şerif. Boyun eğsin, gururu kırılsın diye yükleniyorlardı ona. Ayaklarına falaka taktırmamak için karşı koydu gardiyanlara. Ama, ne yazık ki bir kişi on gardiyanla başedemedi. Yıktılar encamı yere. Çok da kızmıştı gardiyanlar:

«Bak hele sen şu namussuzal» demişlerdi. «Sen kanuna karşı mı geliyon ülen gahpe dölü? Acız mı belledin len sen hökümeti? Senin değil, senin gibi neçelerinin çulunu çıkarırız biz!»

Vurmuşlar, vurmuşlar, vurmuşlar, sopa şakladıkça allah! demişti Şerif olanca sesiyle. Sonra sesi cayır cayır yanmıştı cehennem azabında. Arada sesi bir çocuğunki gibi kısılıyor, azalıyordu. Vurulan her sopayı tek bir kelimeyle karşılıyordu: Bazan sesi alçalarak, bazan da yükselerek allah! diyordu.

Gecenin karanlığında mahpushane bahçesi. Zalim bir sesizlik oluyor arada. Sonra tek tek sopa sesleri geliyor. Çadırcılar çarşısından alınmış eski bir plâktan

Hafız Burhan'ı dinlemeye benzemez bu? Allah allah! diyordu her sopaya Manisa'lı Şerif, sesi perde perde kısılırken. Perişan olmuş. Kırılmış bir sesle sıralıyordu sonra: Allah! Allah! Allah!

Bir kişi döğülüyor. On kişi döğüyorlar ve aşağıda beş yüz kişi susuyordu. Evet gecenin on ikisi. Tekmil mahkûm ayakta ve uyanık. Ama ne var ki susuyorlar. Ufacık bir direniş hareketi bile yok aralarında. Hafifçe kızarıyor çoğunun yüzü yalnız. Korktukları için, kendi kendilerinden utanıyorlar...

Hak aramak, haksızlığa karşı gelmek pek sökmez bir iş gibi geliyor onlara. Salhaneye yenice getirilmiş, kesilecekleri saati bekleyen şaşkın bir koyun sürüsünü andırıyor acıklı halleri... Yalnız bir arkadaşları döğülürken topluca susuşlarının ayıp olduğunu da biliyorlar... Tahkir edilmiş, üzerlerine çirkef atılmış, ezik bir halleri var. Bu ümitsiz gibi susuştan sonra ekseriya büyük patlayışlar da görülmüştür...

Yaver bey de içi yanarak dinler Manisa'lı Şerif'in feryatlarını. Ve hiç de inceden inceye düşünmeye lüzum kalmadan anlar Manisa'lı Şerif'e yapılan işkencenin biraz da kendisini hedef aldığını. Ve belli ki, İdare ona bayrak göstermektedir. Öbür mahkûmların susuşunu hangi sebebe bağlamak lâzım geldiğini aşağı yukarı kestirir ama, kendisinin durumu hiç de böyle değildir. Susmak ve sineye çekmek Yaver bey'in aleyhinedir.

O, bu işlere dolaylı yoldan olsa da karışmıştır bir kere.Ve adı asi defterine yazılmıştır. Çekilse üstüne gelirler, hiç şüphesi yoktur bundan. İdare köpekliğini de kabul etmeyeceğine göre ileri, daima ileri gitmek zorundadır. Bu gibi yolsuzluklara defalarca

karışmış ve mahkûm arkadaşlarının avukatı olmuş, sonunda da yenik düşmüştür. Ama yılmamıştır bir türlü... Belli ki idare, kötü davranışlarının gazetelerde dile getirilmesinden birazcık olsun ibret almamıştır. Aksine daha da saldırgan bir duruma geçmiştir.. Yaver bey bu durumu görmezden gelemez ve inceden inceye gözden geçirir içine düştüğü çıkmazı.

Yaprak yaprak açar teşkilâtı esasiye kanununu ve meşhur maddesini ezbere bilmesine rağmen bir daha okur: «İşkence ve angarya mülgadır.» Senelerden beri bu kanun yürürlükte, sopa da anlı şanlı meriyettedir. Yaver bey bu yoldan bir şey çıkaramıyacağını bilir. Hırsla kapatır bu küçük kitabı ve bir daha anlar ki: Kur'anı din adamları, teşkilâtı esasiye kanununu da kanun adamları çiğnemektedir...

Amaa, kanunsuzlara karşı, kanun yolundan gayrı bir çıkışın çaresi var mıdır mahpushanelerde? Yaver bey ve iki arkadaşını daha sayarsak üç kişidirler şurada alt tarafı. Geride dertlerini taa gazetelere aksettirdiği bir sürü insan var ama, onların rengi ve boyası henüz belli değil. Çaresiz kadı, gene kadıya şikâyet edilecek. Başka bir çıkar yol görünmüyor Yaver bey'e o da gene resmi kapılara çevirir gözlerini. Oturup filozofça ahkâm kesmenin hiç bir fayda sağlamayacağını bilir. Pratik bir takım çarelere başvurmak zorundadır. Karşısındakilerin kanun yolundan saptığını bilmek yetmiyor ki. Kuvvet yazık ki onların elinde...

Çıkmaz bir yol olmasına rağmen Yaver bey kanun yolunu bir daha deneyecektir. Oldu ki körün taşı gibi bir isabet kaydeder ve bazı neticelere ulaşabilir. Yayar önüne kâğıtlarını. Mahallin Müddeiumumisinden başlar ilkin ve der ki:

«Çok muhterem müddeiumumi beyl Kanun adamları, kanuna saygı uyandırmaları lâzım gelirken, hiç perva etmeden o kanunu kendileri çiğnerlerse, vatandaşlardan o kanunlara itaat etmelerini isteyebilir miyiz? Müddeiumumi bey! Asil bir millet olduğumuzu söylemek ve bununla yerli yersiz öğünmek kolaydır. Bunu gazetelere kitaplara yazmak kolaydır. Adlî yıl dolayısile kürsülere çıkıp parlak nutuklar çekmek kolaydır. Amaa, sorarım size hangi vatandaşlardan bahsedilmektedir? Ve bu nutuklarda adı sık sık zikredilen mahkûm vatandaşların hali nicedir?»

Evet böyle katı sorular soruyor müddeiumumi'ye Yaver bey ve kendince aksak gördüğü noktaları bir bir sıralıyordu sonra:

«Teşkilâtı esasiye kanununun maddei mahsusunda sarahaten: **İşkence ve angarya mülgadır!** denilmesine rağmen, mahkûmlar teker teker gece yarısı idareye alınmakta ve kasaplık hayvanlar gibi yere yatırılarak döğülmektedir. Müddeiumumi bey'in bundan haberi var mı?»

«Vatanı sevmek ve sevdirmek keyfiyetinin vatandaşa yapılacak muamele ve bu muamelenin şekline sıkı sıkıya bağlı olduğu bilinmekte iken, bu yola katiyyen iltifat edilmeyip daima insanı hiçe saymak yolu tercih edilmektedir. Müddeiumumî bey'in bundan haberi var mı?»

«Bu sebeplerle yaşlı mahkûmlar arasında: 'Biz Yonan gavurundan bile böyle muamele görmedik' diyenler vardır. Ve bu çeşit sızlanmalar, ülkemizdeki bütün yeni hamle gayretlerini pek tabiî ki baltalamaktadır. İyi niyetleri yer yer gölgelemektedir. Müddeiumumi bey'in bunlardan haberi var mı?»

«Gene teşkilâtı esasiye kanununun başka bir maddesinde vatandaşlara istisnasız, yüksek mercilere müracaat hakkı tanınmış iken, bu haklarını istida ederek kullanmak isteyen mahkûmlar, eşşek sudan gelene kadar döğülmektedir. Ve bu suretle istidaları zorla geriye aldırılmaktadır. Hatta istidalar zorla yalattırılarak imzaları sildirilmekte ve bunla da iktifa edilmeyip, istida buruşturularak kanlı şerbet niyetine mahkûma yutturulmaktadır. Müddeiumumi bey'in bunlardan haberi var mı?»

«Bu zavallı milletin dişinden tırnağından arttırdığı paralarla ve ödediği vergilerden yüksek adliye vekâletinin mahkûmlara temin etmiş olduğu sabunlar, gardiyanlar tarafından aşırılıp haraç mezat pazar yerlerinde sattırılmakta. Ve bu sebepten tekmil mahkûm derya misali bitler içinde yüzmekte. Müddeiumumi bey'in bunlardan haberi var mı?»

«Fakir mahkûmların ufacık yavruları babalarını görebilmek ümidiyle ziyaret günleri mahpushane kapısında bekletilirken, zengin ve mütegallibe soyundan gelen mahkûmlar, geceleyin gizlice mahpushaneden çıkarılıp rakılı karılı ziyafetler çekilmektedir. Müddeiumumi bey'in bunlardan haberi var mı?»

«Ve nihayet: Başgardiyan'ın zavallı mahkûmlardan rüşvet olarak aldığı bir adet denizli horozu mumaileyhin karnında, adaletle alay edercesine: ku-ku-rikul diyerek ötmektedir. Müddeiumumi bey'in bunlardan haberi var mı?...»

İşte bu minval üzere döşendi Yaver bey istidasını. Ve altına sıkı bir imza bastırıp ait olduğu makama gönderdi. Bakalım ne diyeceklerdi? Belki işi ciddiye alacaklar, olayı inceleyecekler ve mahkûmun üstünde-

ki baskıyı kaldıracaklardı. Belki de bunda bir tahrik havası sezip bütün mahkûmu iyice sindirmek için daha çetin bir baskıya geçeceklerdi... Ne olursa olsun bir oynama olacaktı ve bu namussuz bekleyişten kurtulacaklardı. Yaver bey'in istediği de buydu zaten...

Yaver bey istida değil de, sanki usturuplu bir ültümatom dayamıştı müddeiumumi'liğe. Hamlesini biraz da hissî plânda yapmış, şimdi de karşı tepkiyi merakla bekliyordu. «Ne olacaksa olsun» diyordu o? «Ne olacaksa olsun da herkes ne tavır takınacağını bilsin.» Arkadaşları da kavramışlardı işin ciddiyetini. Ve tekmil güçleriyle bu asî mahpushane kurmayının peşindeydiler. Ne yazık ki şikâyetçilerin yekûnu yüzleri aşmasına rağmen ilk hamlenin yükü bu üç gurbet kuşunun omuzlarındaydı. İdare karşı harekete geçeceğini bazı belirtilerle ortaya koyunca, koğuşlarda konuşulanlardan anlaşılan buydu...

Yaver, Ebazer, Şeytan Hacı hep bekliyorlardı. Daha da birbirlerine kilitlenmiş öylece bekliyorlardı. Bölünmemişlerdi. Bölünmelerinin kendileri için tamir edilmez bir felâket yaratacağını biliyorlardı. Dar bir boğaza gelmişlerdi şimdi. Yaver bey'in uzun istidası üstüne şayet idare gerilerse, geniş bir nefes alacaklardı. Şayet aksi olursa bir hayli sıkıntılı günler geçireceklerdi. Bu sıkıntıların nerelere kadar uzayabileceği şimdiden kestirilemezdi...

Heyecanlı bekleyişleri çok uzun sürmedi. Mahpushane müdürü kıyacak can arayan azrail gibi asık bir yüzle girdi içeriye. Kötü haberlerle yüklü olduğu belliydi. Ne olabilirdi acap? Ve hangi meseleyle ilgiliydi gelişi? Kimse bir şey bilmiyordu. Bir var ki herkes kötü bir şeyler bekliyordu. Müdür yanlız da değildi bu

sefer. Mahpushane jandarma karakol kumandanını da takmıştı peşine. Böylece hükmünü arttırmak istemişti ne niyetle geldiyse.

Yaver bey'in istidasıyla ilgiliydi muhakkak bu geliş. Eğer öyleyse Yaver bey'in neşteri tesirini göstermiş demektir. Ama yara deşilince ortalığa neler çıkacağı belli değil... Jandarma karakol kumandanı kara taştan bir heykel gibi kasılırken, müdür de mahkûmları kinle süzüyordu. Esir kampı ziyaret eden bir düşman kumandanı tavrını takınmıştı nedense.

İlk görünüş kötüye yorulmuyorsa havadisler fena olacağa benzer. Paniği andıran bir hava ve dalgalanma var mahkûmda. Kurt kokusu almış bir koyun sürüsü karışıklığı. Herkes arkasındakini öne itip kendisini sipere almak istiyordu. «Selâmet kenardadır!» Çoğu böyle düşünüyordu mahkûmun. İşin doğrusunu değil de, iğrisini konuşmak icabederse, mahkûmun bu işte bir suyi taksiri yoktu. Ne ki yapılmışsa hepiciğini Yaver bey yapmıştı. Yazanda o, çizende o idi! Kalabalığın tavrına bakılınca anlaşılan buydu...

Müdür cebinden bir not defteri çıkarıp soruşturmaya başladı: Birisini çağırıp önce babasının adını sordu. Ötekiler geriye kaçtılar. Demek bu yolla onları korkutmak daha bir kolay oluyordu. Müdürün öğrenmek istediği de onların baba adı değildi zaten. Nitekim **Yaver** ismini ortaya atınca herkes rahatladı. Kurban belli olmuştu. Müdür artık adam ayırmadan sordu:

«Çocuklar iyi kulak verin sözümel Kimse hakkında haksız bir cevap istemem. Doğru neyse odur. Yaver bey mahkûmu hükümet aleyhine tahrik eder mi?»

Müdürün almak istediği cevap sorusunun için-

deydi. Hep birden cevap verdiler:

«Eder efendim eder. Heç bir işi yoktur bu adamın. Heç durmaz daim hökümetı kötüler bize. Hükümetsiz millet olur muymuş? Biz kendisinden kaç kere rica ettik. Şu kadarcık sözümüzü dinlemedi. Fesatlık eyi değildir, dedik anlamadı.»

Herkes zoru görünce Yaver bey'i terketmişti. Kendisini bu zor anında dahi destekleyenler var idiyse de, onlar geri plâna geçmişler, müdürün gözüne görünmek istememişlerdi. Demek şu oluyor ki yerli mahkûmdan bir kişi bile şöyle açıktan Yaver bey'e destek olma taraflısı değil. Müdür bey'in istediği de bu. Yaver bey'i feci bir yalnızlık içinde görüyor ve gururlanarak devam ediyor sorusuna:

«Yaver bey gazetelere hilâfı hakikat yazılar yazar mı?»

Hep bir ağızdan cevaplarlar:

«Yazar efendim yazar! Hilâfından da yazar, hakikatından da yazar. Biz kaç kere kendisine söyledik. Yaver bey, gel karıştırma ortalığı, şurada yerimizde rahatça yatalım, dedik. Ama ne var ki dinletemedik beyim... Gazeteler ganmış onun sözlerine. Güyakim bize eziyet edilirmiş. Zulum edilirmiş. Kanun çiğnenirmiş. Hiç olur muymuş böyle şey? Zulum nerede görülmüş? Burası gâvuristan mı? Sonra efendim kanun ne demektir? Kanun kanun demektir. Hiç kanun çiğnenir miymiş? Yol mu bu çiğnensin. Sonra gazeteleri de okuyuverdi bize! Yalandı hep o gazetelerin yazdıkları.»

Kısa bir soruşturma hiç umulmayacak şekilde çok şeyler koymuştu ortaya. Mahkûmla müdür, baba evlât gibi birbirlerine kaynamışlardı. «Vallah konuşunca her hakikatlar çıkıyor meydana.» Biraz evvel durum

neydi? Bir tarafta müdür ve jandarması, bir tarafta da mahkûmlar ip gibi gerilmişlerdi. İlk anda düşman gibi bakmışlardı birbirlerine. Ama şimdi? Kardaş gibi yakın oldular birbirlerine «Efendim doğrusunu konuşmak icabederse, bu hökümat adamıynan iyi geçineceksin. Ha gel bakayım geçinmel Vallah boktur sonunl» Artık böyle düşünüyordu müdürle konuşan bir kısım mahkûm...

Müdür sordu, not etti. Mahkûm geniş geniş söyledi. Ve kısa bir zamanda şu anlaşıldı ki:

Bu kendi halinde oturan ve etliye sütlüye katiyyen karışmayan; kurtuluş günlerini bir uslu çocuk gibi sabırla bekleyen; kumar oynamayan ve esrar içmeyen; dedikodu yapmayan ve birbirlerinin ırzına geçmeyen; yerine göre abdest alan ve namaz kılan; hükümete sadık ve onun kanunlarına nizamlarına hörmetkâr kişileri, Yaver bey denilen iblis nasılsa kandırmış. Nitekim o gelene kadar hiç kimse gazetelere hükümet aleyhine mektup yazıp el altından kaçırtmamış ve böyle şeyleri de katiyyen bilmemiştir.

Ve netice de anlaşılan şuydu ki, Yaver bey gelene kadar bu mahpushanede hiç kimse mercii tecavüzde bulunmadı. Vekâletlere istida uçurtmadı... Bunlar hep Yaver bey'in icadıl İlâhi Yaver Beyl Adam gibi sen yerinde yatsana be canıml Ortalığı çorba gibi birbirine karıştırmasanal Herkesi idama gidecekmiş gibi böyle ayağa kaldırmanın mânâsı var mı? Hay allah seni ıslah etsin Yaver beyl

Yaver bey sakin, bir kenardan izlemişti müdürün soruşturmasını. Mahkûmda gördüğü panik havası şaşırtmıştı onu. Hele bir kısmının onun aleyhine vaziyet alması anlaşılır şey değildi. Bu kadarına da pes demiş-

ti içinden. Ebazer sağırıda, Şeytan Hacı solundaydı. Bunda epeyce bir şey vardı anlayan için. Tek kalsa böyle bir gurbet mahpushanesinde, çaresiz yıkılırdı Yaver bey... Bu sefer de yanlış vurmuştu taşı ve kendisinin başı ağrıyacaktı sonunda. Halbuki kendisi içinde bir şey istemiş değildi...

İş böyle hiç umulmadık bir şekil alınca, belliydi ki artık zaman Yaver bey'in aleyhine çalışıyordu. Aradan iki gün geçince müdediumumiliğe istediler onu. Bir havadis te oradaydı demek. Giyindi. Koluna kelepçe taktılar. Adım adım düşünerek yürüdü. Başına yok yerden işler sarmıştı. Yolda jandarmalar da takıldılar: «Efendi ağabeyl» dediler. «Dua et ki seni bize teslim etmedilerl Yok yoğusam anlardın kalem'mi kuvvatlı, zopa mı?»

Yaver bey cehaletlerinin acısını kendinden çıkartmak isteyen bu ateşli gençlere cevap vermedi. Öylece yürüdüler hükümet konağına kadar. Orada biraz beklediler. Sonra müddeiumuminin odasına aldılar Yaver bey'i. Özene bezene yazdığı istida masanın üzerindeydi. Müddeiumumi şöyle bir daha göz attı istidasına:

«Bunu siz mi yazdınız?» dedi.

Yaver bey tereddütsüz:

«Evet efendim.»

Müddeiumumi sakin:

«Neden ama? Başka işiniz yok mu sizin?»

Hemen cevapladı Yaver bey:

«Bir takım dertleri tespit etmiştim.»

Müddeiumumi sözünü kesti:

«Dertleri tespit etmek sizin işiniz değill Herkes kendi işine bakmalı. Yaver bey, sonra işler birbirine karışırl»

Yaver bey bozuldu biraz:

«Ben bir vatandaş olarak...»

Müddeiumumi gene kesti sözünü:

«Siz vatandaş değil mahkûmsunuz **Yaver bey! Evvelâ** bunu anlayın! Bunu anlamazsanız ben üzülürüm. Sonra siz de üzülürsünüz...»

Sonra zile bastı müddeiumumi. Kapıda görünen jandarmaya: «Bu beyi götürün!» dedi. Neden getirildiğini Yaver bey de anlayamamıştı. Herhalde boyunu görmek istemişti onun müddeiumumi. Bu bir usulünce yapılmış ihtardı belki de. Belki de ricacı olmasını beklemişti müddeiumumi Yaver bey'den. Böyle bir hava göremeyince tezelden geri göndermişti onu. Ertesi gün ayağına zincir taktılar Yaver bey'in. Yalnız münferide değil de koğuşuna salmışlardı öylece. İşte bu ilk defa geliyordu başına. Zincir bir defa daha kalemden üstün gelmişti.

Bu da yetmiyormuş gibi yerli mahkûm arasında da bir homurtu başlamıştı. Ya bir kışkırtma vardı idareden, veyahutta onlar Yaver bey'e yüklenip fırsattan istifade idareye yüzlü çıkmak istiyorlardı. Bu şakaya gelir bir hal değildi. Nitekim homurdanmaları Yaver bey'in kulağına kadar geliyordu:

«Bak şu namussuza yahu!» diyorlardı. «Hökümatla aramızı bozdu bizim! Eee gardaşım tecribe edilmiş bu, fesadın sözüne gitmeycen! Bir fesat bin ev yıkarmış! Böyle söylemiş atalarımız... Bak biz fesadın ocağına düştük işte. Bu gün müttöyüm ne demek? Müdür ne demek? Ne var bunu bilmeyecek: Mahkûmun bubası demek!»

«Amaa zopa da var arada! Tabi var. O da olmasın mı? Tabi olacak. Bugün öz anasıykan o bilem dö-

ğer adamı. Seksen ananın doğurduğu iysan var bugün içimizde. Peki onları neynen güdecen? Ensemizde daim zopa gerek biziml Gatiyyen zopasız olmaz bizim Türk'ümüzl»

«Yaz Yaver emmi, bizi de yazl» diyenler şimdi ağız çevirmişlerdi. Görünüşe bakılırsa, idareye yüzlü görünmek için saldırmak bile isteyenler vardı aralarında. Yaver bey'in bıçağı yok. Korunacak bir şeyi yok. Alt tarafı elinde bir kalem. Onu da üstüne yürüyenlerin gözlerine sokacak değil ya! Öyle ama, gene de kollarını bağlayıp duramazdı. Şu anda aleyhine dönmüş görünenler ne kadar kalabalık da olsalar, bir şeyler yapmaya mecburdu. Karşısındakileri yanlış bir hesaba yatırmamak için bir şey yapmak lâzımdı. Böylece bir müddet için bile olsa şu aleyhine dönen zehirli havadan kendisini koruması lâzımdı...

Bıçak kemiğe dayanınca Yaver bey olanca aklını koydu ortaya. Hemen kurmayını topladı. Durumun aldığı şekli onlara anlattı. Gerek Şeytan Hacı ve gerekse Ebazer vaziyeti zaten kavramışlardı. Birlikte korunma çareleri araştırmaya başladılar. Yaver bey'in yatağında üç gurbet mahkûmu ruh gibi sokuldular birbirlerine. Üçü de kara bulutları görmüşlerdi. Birlik olmaya mecburdular. Bölünürlerse belki de lokma yerine giderlerdi. Parça parça olmak da var bu işin içinde, birleşip kurtulmak da...

Önce Yaver bey söyledi fikirlerini etrafı kollayarak. Şeytan Hacı ve Ebazer dikkatle dinlediler... İkinci olarak da Şeytan Hacı konuştu: Sert çıkmak lâzım geldiğini açık açık müdafaa etti. Aksini yapar da sinerlerse çok kötü duruma düşerlerdi. En son Ebazer konuştu. Ağır ağır, kelimelerin üstüne basa basa konuş-

tu. O da dayatmak taraflısıydı. Sinmek, söylenenleri sineye çekmek ölmek demekti onlar için...

Nihayet kesin bir karara geldiler. Fısıltıyla geçiyordu aralarındaki konuşma. Yerli mahkûmlar kulak kesilmiş bu tecrübeli gurbet kuşlarını izliyorlardı. Vaziyetlerine bakılırsa, üçlerde beklenen panik meydana gelmemişti. Halâ meydan okuyan bir halleri vardı bu adamların. Ve konuşunca daha bir güçlenmişlerdi. Böylece onlara saldırıp bir kaç tokat atarak bedavadan kabadayı olmak da suya düşüyordu. Zincir takıp da koğuşa gelince, kimse cesaret edip bu iyi kalem tutan adama saldırma cesareti gösterememişti. Demek ki kalemin de bir üstünlüğü vardı kendine göre... Hele Şeytan Hacı ve Ebazer gibi tarihi mahpushane silâhşörleri de ona katılınca mesele kalmıyordu..

Yaver bey teker teker baktı arkadaşlarının yüzlerine ve mavi gözlerini onların gözlerine mıhladı. Titreyen, ama kararlı bir sesle Ebazer'e:

«Yeğenim,» dedi. «Ben bu adamların tutumlarını hiç beğenmem. Onlar bizim ekmeğimizi bize karşı taş olarak kullanmak isterler. Bunlara katiyen güven olmaz. Cahildir ve kuvvetin dostudur hepisi. Yazılarımız iyi netice verseydi bizden kahraman kimse olmayacaktı... Şimdi sen Ebazer yeğenim, yap bunlara bir yoklama. Bakalım bize karşı hareket olarak tutumları nedir bilelim?»

Ebazer toparlandı:

«Sen merak etme emmi!» dedi. «Kuru kabalıkla olmaz bu iş! Bizim sırtımızdan bedava efelik olmaz! Ben ne yapacağım bak onlara!»

Sonra diz çöktü yatakta Ebazer. Hatim duasına başlar gibi yüksek sesle konuşmaya girişti. Görünüşte

Yaver bey'e idi anlattıkları ama belli ki hedef başkalarıydı. Başını hafifçe sağa eğmiş saygı dolu yüzünü Yaver bey'e çevirmişti Ebazer. Ve şöyle bir giriş yapmıştı:

«Sen fıkara babasısın Yaver bey emmi! Sana can kurban!»

Gümbür gümbür başlamıştı. Ebazer ve bütün gözler onlara çevrilmişti. Yaver bey'e tesiri derin oldu bu başlangıcın. Gözleri yaşardı adamın. Nefesi daraldı. Neredeyse en gür sesiyle nâra vuracaktı. Kaşlarını hırsla yukarıya kaldırıyor, alnı kırışıyordu. Ebazer daha bir hırsla yüklenmişti Yaver bey'i o halde görünce:

«Sen fıkara babasısın Yaver bey emmi! Sana can kurban! İnsan olanlar anlar bunu! İşler tersine dönünce bir kısım namussuzlar sana posta çıkıyorlar idarenin kıçını yalamak için! Bu yiğitlik mi bu? Belki onlara da hesap sorarlar dalgasından yapıyorlar bunu. Ama ben adamın iştahını gursağında korum. Daha dün canları daralınca: Emmi beni de yaz! diye yalvaran bu namussuzlar değil miydi?»

Ebazer konuşmuş. Şeytan Hacı da bıçak gibi dimdik süzmüştü ortalığı. Yaver bey gözlerini gezdirmişti çaktırmadan. Duruma bakılırsa bu kadarlık bir konuşma bile yamyassı etmişti hepsini. Ebazer yüklenince, içlerinden gizli gizli Yaver bey'i tutanlar güç kazandılar. Ve konuşmaya başladılar:

«Doğru vallah! Doğru adamın dedikleri!» dediler. «Herkes yalvarıyordu Yaver bey'e, şimdi açık gonuşalım. Emmi beni de yaz! diyordu. Unuttuk mu bunu? Peki şimdi kötü mü oldu bu adam? İdare kızarmış! Tabi kızar idare! Bikerem onlar sığır gibi zopaynan

gütmeye alışmışlar bu mahkûmu... Kalem çıkıverince ortaya canları sıkıldı tabi. Şimdiye kadar bizim mapusanemizde böyle bişey yoğudu. Şimdi oldu da fena mı oldu? Köpek derisinden post, idaradan dost olmaz arkadeşler! Ben bunu bilir, bunu söylerim!»

Bu iyi bir havadisti. Ebazer biraz solukiandı. Ve sonra daha bir destekli konuştu. Gene Yaver bey'e bakıyordu:

«Sen fıkara babasısın emmil Sana can kurban! Daha dün: Bizi sığırlar gibi yatırıp döğüyorlar, sabunlarımızı çalıyorlar! Başgardiyan horozumuzu aldı, diyen bunlar değil miydi? Ne olmuş şimdi? Değişen nedir? Tükürdüklerini yalıyorlar mı?»

Yaver bey de patladı nihayet:

«Hayır yahu! Birisinden on para mı aldım. Acıdık! Hayırdır dedik. Onlar söylediler, biz de yazdık!»

Ebazer devam etti sonra:

«Bakın açık söylüyorum arkadaşlar dedi. Ben eli bağlı öt ittirmem adama. Kabadayılık edecek deyyus, kendi canını da kor orta yere! Yirmi sene ceza yattım! Böyle rezillik görmedim! Sığır sürüsü müsünüz ulan siz? Adam dediğin mert olmalı mert!»

Şeytan Hacı da karıştı arada söze:

«Öyle kart köpekler gibi homurdanmaktan bir şey çıkmaz!» dedi. «İşte meydan burada. İştahı olanları bekliyoruz!»

Ebazer devam etti Hacı susunca:

«Bizi dişlerine uygun sananlar yanlış hesap koymuşlar. Künyemizi beyan edelim de irmik derken taş düşmesin dişlerine. Bana İnegöl'lü Ebazer derler. Kuzuyla kuzu olurum. Canavarla boğuşurum! Yirmi sene bıçağımın gölgesinde yaşadım!»

Durdu bir an ve etrafını gözden geçirdi. Yaver'e baktı sonra Ebazer:

«Kahpelikle işim yok benim! Vuruşmak isteyen varsa işte meydan buradal Vallah diyorum bak! Sana el kaldıranın ellerini kırarım Yaver bey emmi!»

İsli tavanda çınlayan yalnız Ebazer'in sesiydi. Yaver bey rahatladı. Ayağı zincirle bağlı, kötü şeyler düşünmüştü biraz evvel. Ama şimdi idare desteğiyle dikilen boyunlar bükülmüştü. Yaver bey'e saldırmak isteyenler koca bir taşa çarpmışlardı başlarını. Ve kurnaz davranıp hemen dönmüşlerdi kötü niyetlerinden. Ebazer yerden yere çalmıştı onların bu sakat çıkışlarını. Ve anlaşılan da şuydu ki yamyassı etmeden de peşlerini bırakmak istemiyordu:

«İnsanlara neden vermiş allah şu kafa denen şeyi?» demişti Ebazer. «Yalnız esrar çeksin, afyon yutsun diye mi? Arada düşüneceksin arkadaş! Bu işi ben böyle yaparım ama. Sonum ne olur? diye düşüneceksin! İçinizden on kişiyi kurban vermek istiyorsanız işte ben size meydan gösteriyorum! Eğer, biz kalabalığız, kafasına gidiyorsanız celeplerin kasılarak dolaştığı koyun pazarı değil burası. Burası can pazarı. Sen çıkarsın meydana, bir bıçakta köpek ölüsüne gidersin. Müdür de çocuklarına mevlût okutur!»

Ebazer'in son cümlesi bıyık altı bir gülümseme yarattı koğuşta. Bir çokları manalıca birbirlerine baktılar. Meşe odunu gibi sert, ama doğru konuşmuştu Ebazer. Sesi kalın ve erkek. Anlatışı güven vericiydi:

«Bakın arkadaşlar!» dedi Ebazer. «Hiç biriniz çocuk değilsiniz! Herkese boyunun hakkını vermek gerek. Adam olalım, adam gibi geçinelim burada! Son pişmanlık fayda vermez!»

Sözünü tekmillerken koğuş halkına bakıyordu Ebazer. Biraz sert konuşmuştu ama, kötü kıpırdanışları da bir anda ezmişti. Karşı tarafta da bu sürtüşmenin kötüye gideceğini hesabeden kişiler vardı. İdare onları yanıltmıştı bir an ve aralarına fiskos sokmuştu. Ve şimdi onlar da anlıyorlardı ki bu iş o kadar kolay bir iş değildi, aynı zamanda da çok ayıp bir şeydi. Durumun ağırlığını kestiren yaşlı bir mahkûm araya girdi ve barış teklifinde bulundu:

«Ebazer gardaşımızın dedikleri doğrudur!» dedi. «Hepiciği doğrudur. Ben: Yaver bey emmi beni de yaz! demedim emme, galem tutan elin de gıymatını inkâr etmem. Siz söylediniz, Yaver bey emmi de yazdı. Şimdi idara zopasını kaldırdı deyi kabahat neden mahkûm arkadaşımızın olsun?»

«Hadi gelin vuruşalım? Elimize ne geçecek? İdara gelip de bir parmak bal mı çalıverecek ağzımıza? Vallah bunu heç ummayın? İdara için yol bir. Müdür diyecek ki: Köpek köpeği boğdu, idaraya da gün doğdu. İşin doğrusu şu bana kalırsa: Denizli horozunu gövdeye kim indirdiyse dövüşü de o yapsın!»

Bu sözlere hep birlikte doğru dediler ve horoz meselesine de kahkahalarla güldüler...

Onların arasında bir **mülkiye**'li aramak değil, hayallemek bile beyhude bir gayret olurdu. Ama mektepten gelme herhangi bir siyasiye taş çıkartabilecek olanlar da vardı içlerinde... Şu halde geri çekilmeleri ve anlayış göstermeleri katiyyen Yaver bey'e acımalarından ileri gelemezdi. Onlar koyun gibi kalabalık ve aynı zamanda da kurt gibi yalnız idiler. Uzun yılların nankör hayat çalkantısı öğretmişti onlara bunu.

Hiçbiri öbürü için olamazdı. Herkes mutlaka kendi-

si içindi. Her ne kadar gelenekten gelme, kendinden gayrıyı düşünme ve yiğitlikleri var idiyse de, mahpusluk şartlarının dayattığı birtakım güçlükler karşısında o güzel taraflarını kaybetmişlerdi. İdare baskısı ve jandarma sopası, onların şuurunu törpülemiş, iç güdülerile birbirinden tamamen ayrı bir sürü meydana gelivermişti.

Bir sosyolog için belki de en korkunç bir manzara idi bu. Fakat gerçekti. Sosyolog kürsüde kitabına daldıkça, mahkûmlar da, okumuş ve cahilin ıslahını jandarma sopasında gören müdürlerin elinde kaldıkça bu oyun böyle sürüp gidecektir...

Mahpushanede hava yumuşadı. Gurbet kuşları üç kişi olmalarına rağmen ağır basmışlardı. Yaver bey ayağında zinciri, ama gazetesini rahatça okuyabiliyordu. Ebazer'in meşhur atağı ve aralarındaki dayanışma kurtarmıştı onu... Yaver bey uğraşmış didinmiş asılmamış ipten kurtulmuştu ama, hep böyle şeylerle uğraşmıştı mahpushanelerde.

Bu anlattığımız hadisenin üzerinden bir ay geçmeden yüksek vekâletten bir emir geldi Yaver bey ve iki arkadaşı hakkında. Mahpushanede nurlu geleceklerini güvenle bekleyen saf Anadolu insanlarını daha fazla zehirlememesi içinl Idama bedel 24 seneye mahkûm Resne'li Yaver bey'i ve arkadaşlarını başka mahpushaneye gönderdiler.

idamlıklar

kerim korcan

15 LİRA

roman

Kerim Korcan Adapazarı'nın Aktefek köyünde doğdu: 1918. Çocukluğu türlü aile sıkıntıları içinde geçti. Babası yoksul, ilk okulu dördüncü sınıfa kadar okuyabildi.

Çok genç yaşta edebiyata ilgi duydu. Sonra politik çalışmalara geçti. **Ezilen bir kişi olarak, ezilenlerin sosyal savaşında yerini aldı.** Dostları ve düşmanları vardı artık. İnsanları seviyor ve umutlu bir gelecek için attığı adımlardan gurur duyuyordu. Siyasi polis yapıştı yakasına: 1938. Aynı yıl donanma kor askeri mahkemesince tevkif edilip **12 yıla mahkûm edildi.**

Bu sebeplerden sırasıyla: İstanbul polis müdüriyeti nezaret ve müteferrikasında, Yavuz harp gemisi onüçüncü bölmesi, Erkin denizaltı ana gemisi gedikli kamaralarında, İstanbul merkez kumandanlığı, Sultanahmet tevkifhanesi ve Sinop mahpushanelerinde mevkuf ve mahkûm olarak yattı. Tam 12 yıl sürdü zından hayatı...

Eline kalemi aldığı günden beri mahkûmların hayatlarının anlatılmasına ağırlık verdi. **LİNÇ** adlı bir romanı ve **TATAR RAMAZAN** isimli bir hikâye kitabı yayınlanmıştır. Bunlardan LİNÇ filme çekildi ve yazar tarafından oyunlaştırıldı. Yayın evimizin sunduğu: İDAMLIKLAR Kerim Korcan'ın üçüncü kitabıdır...